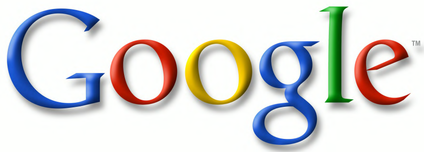
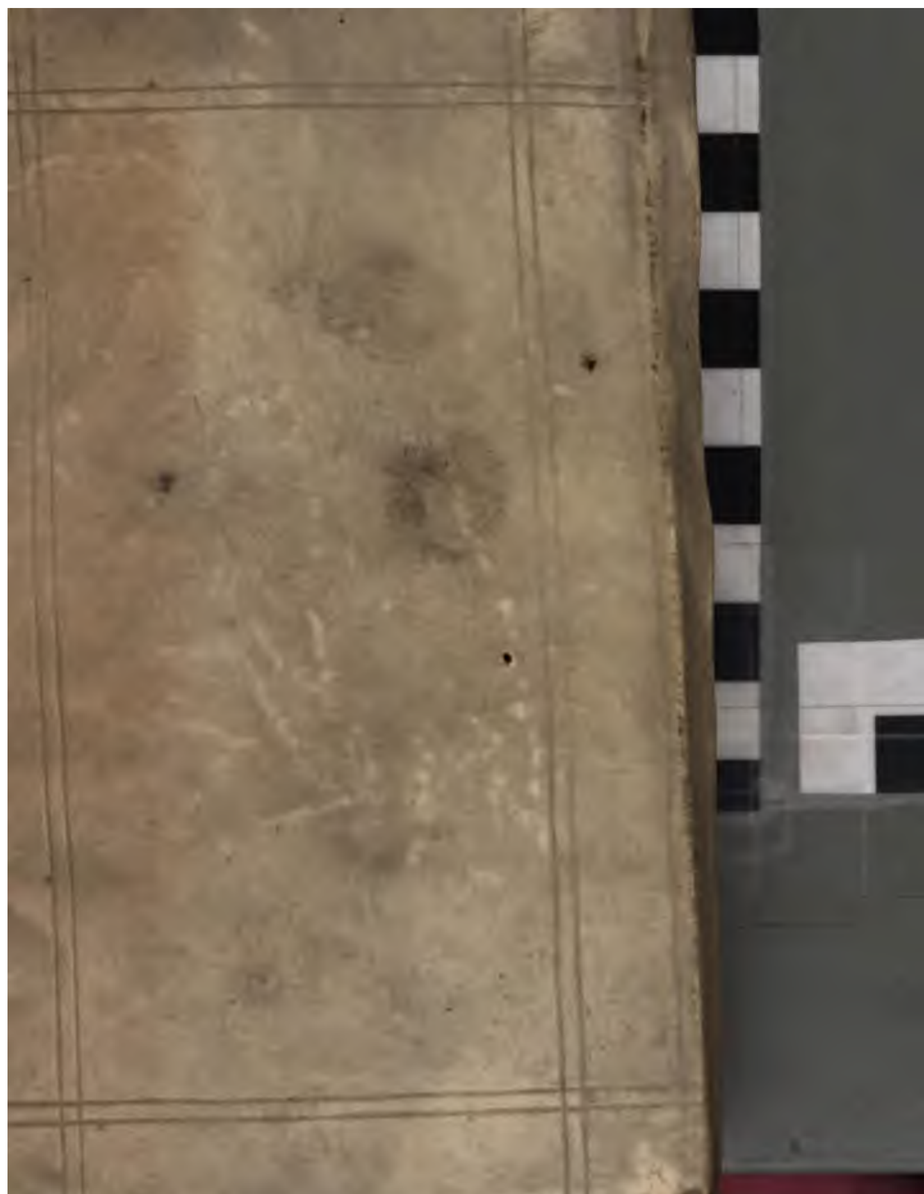
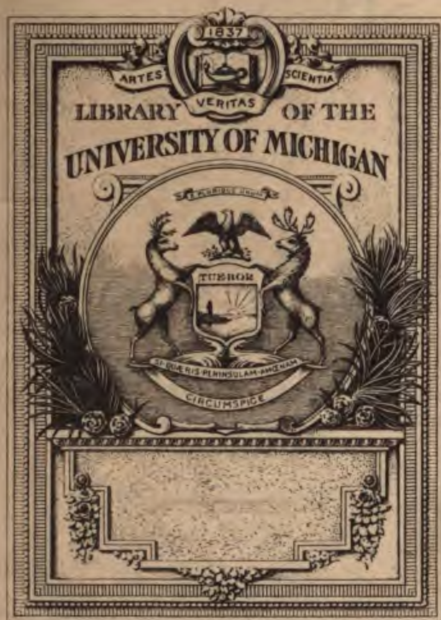

1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

Spie... Henrik L...

Kort Begrip

Leerende recht Duidts spreken.

Oock

Waarheit van Valsheit te scheyden.

Bestaande in 4. Deelen,

Ten
1. Twéé-spraack vande Nederduytsche letterkunst.
2. Ruygh-bewerp, vande Redenkaveling.
3. Kort Begrip des Redenkavelings, in slechten Rym.
4. Rederijck-kunst, in rijm op't kortst vervat.

Alles uytghegheven by de Kamer

IN LIEFD BLOEYENDE,

t'Amstelredam.

Den Drucker tot den Leser.

Ghy spelders, lesers, Schrybenten en Oratueren;
Siet, doorleest, verstaat, ontknóópt, dit in u humueren:
Hier is wysheyts hoope, welsprekentheyt by maten;
Ick ziende dit nut, hebb' drucken niet kunnen laten.

U E. Vriend. Bóógaard.

Tot Saander-Dam,

By Hendrick Soetebóóm, by den Overtoom Inde Witte Pars. 1649.

Aenſiet dees ſtercke bóóm, met 's werrelts ſond belaſt;
Met plompe nagels ſlaan, zy hem aan deſe vaſt:
Hy verliet's Vaders Troon, in 't tranen dal hy quam,
En door zyn goedicheyt, ons ſonden op hem nam;
Verloſt ons vanden dóór, hel, en verdoemenis:
Dees Chriſti is ons hooft, ons Kappeteyn gewis.

U. E. Vrient Bóógaart.

Toe-eyghenbrief.

Den eerzamen wyzen ende deftighen Burghermeeſteren en Raden des Stads Amſtelredam.

IS T niet hóóghlyck te verwonderen ende een recht beclaaghlyke zake E. Heren/ dat al hoewel onze alghemene Duytſche taal een onvermengde/ ryke / cierlyke ende verſtandelyke ſpraack is / die zich óóck zó wyd als enighe talen des werelts verſpreyt / ende dies in haar bevang veel Rycken / Vorſtendommen / ende landen bevat / welcke daghelycks zeer veel kloecke ende hóóghgheleerde verſtanden uytleveren/ datze nóchtans zó zwackelyck opghehulpen eñ zó wainig met geleerdheyd verrijckt ende verciert word : tot een jammerlyck hinderende nadeel des vólcx. Daar int jeghendeel eertyds de Egyptenaars / Grieken ende Latynen / welcker talen zich op veel na zó wyd niet en verſpreyden / hun ſpraken zó wonderlyck door moeyelyke reyzen / arbeydlyke naarſtichheyd ende zelfs kóſten / met alle

wetenschap kunsten ende gheleerdheyd ver=
zien ende opgheproncktHebben. Ja men ziet
óóck daghelyx dat ons omlegghende nabu=
ren / Italianen / Spainaarden / Fransóyzen
ende andere / hun sprakenDie by de onze te
verlyken (behouden hun ghunst) schuymta=
len zyn / verrijken opproncken cierlyck ende
bevallyck maken. Hoe onlang ist gheleden
dat het Italiaans ende Spaans heel wan=
schicklyke talen waren: ja hoe gróten onder=
scheid isser int Fransóys dat wy in ons
jueght ghepzint zaghen / by het huydendaagh=
sche / dat wy zelf in ons hóven ende kóópste=
den helpen vorderen ende in hóóghachting
brenghen : daar en tusschen onze moeders
taal (die een moeder-taal is van meest alle
ons omleggende talen / zómen der zelver op=
koomst grondlyck naspuert.) verwaarlózende
ende zelf als veracht achtende / niet zonder
schand ende wel verdiende opspraack. Een
Bekanus isser gheweest onder de gheleerde/
die na de rechte grond des zelfs met ernst
ghespoort heeft / ghave Gód dat hy lan=
gher gheleeft ófte wat meer in het te recht
brenghen onzes taals / als int bewyzen des
zelfs oude heerlyckheyd ghearbeyd had. De=
ze heeft ons beweeght (zó hy elcken leerghe=

righen

righen Lezer die hem zonder voorôórdel ófte walghing met ghoede ernst leest / doen moet) om zó veel in ons is tót ons zelfs ende onzer nakomelinghen nut / het Duyts op te helpen / vercieren ende verrijken : t'welck wy óóck verstaan ons ampt te zyn / alzó alle kamers van Rederryck als ghemene scholen des Land-taals behóren gheacht te zyn / waar toe een yghelyck / niemand uytghezonderd (de bloem wtstekende) vrye toeghang heeft / dies hen luy het zuyveren / verryken ende vercieren des taals (ende niet het rymen alleen) eyghentlyck betaamt / zó óóck de betekenis des naams / tzy men die ons ófte den Griecken eygen maackt mede brengt. Het Eglentierkey dan met enighe knóppen beladen / is voort eerst bekommert wien het een vroeryp róósken twelck tuyght vande vólghende bloemkens (zó het ande liefelyke dou haar nu bedouwende ende an der tuynluyden naarstichéyd niet en ghebreeckt) verëren zal. Daar by nevens is de ghedachtenis nóch versch / dattet u E. E. belieft heeft (als naarstighe opzienders inden hóf der kunsten) t'zelve ter rechter tyd te wateren: dies wy óóck ontwyfelyck hopen dat metter tyd (die na tspreeckwóórd rózen brengt) de knóppen ró-

zen ende de róóskens enen lieflyken rueck
elcx nut ende vermakelyckheyd vóórtbreng
zullen. zó dat wy bekennende de ontfangen
daad ons óóck verstouten u E. E. der wel
zom zelf belieft heeft / leden des kamer
worden / te verzoeken tót schutheren ende v
standers van dit Woorsoperkey, dat als
bode voor uytghezonden word. om voor
vólghende gezelschap ghelepde te verwer
ende op dat het te vayliger magh zyn voo
berispers ende schempers schóffierichepd
uyt het blóót ende slecht aanzien voor t'r
onderzoecken óórdelen) zyn zelfs onver
ghen kennende / óóck midts dattet op
niewe snoff ghekleed is / heeftet zich o
uwer E. E. mombaarschop ende besc
ming beghebven : welcker aanzien gróóta
baarheyd ende bescheydenheyd / wy vert
wen ons een schut ende scherm zal zyn /
teneersten anzien niet gheheel verstóten /
acht ende uyt de baan verjaaght te wo
maar hóórt ófte leesmen dit met ghoedg
stichepd / wy verhopen onze arbeyd niet
heel vruchteloos zal zyn : want wy he
wit ge- s. na ons beste vermoghen in dezen ghetr
om onze taal uyt haar zelfs gron

gh

ghoede schicking, door haar ey ghen na-
tuurlyke buyghing ende verboeghing te
brenghen : zyn wy somwyl ghenóódzaackt/
(alzó wy zó veel doenlyck is / alle bastaard-
wóórden ghempt hebben) om onghehóórde
dinghen in onze taal met onghewone wóórden
(dóch uyt de grond onzes taals ghenomen) uyt
te beelden: wy eyschen daar in verschóóning al-
zó zulcx by den Grieken ende Latynen in ghe-
lyken gheval elck ghe óórloft is ghewe est. mo-
ghen wy dit over al niet verwerven / zó ontwy-
felyck gheschieden zal / ende dat wy beschimpt
ende ghelasterd worden / dit zal ons licht vallen
om draghen / zó wy maar met ons dolen ofte on-
vermoghen anderen óórzaack gheven / om te
verbeterē. Nopende onze spelling / die is met de
ghewoonlyke niet heel ghelyckstemmigh /
nóchtans de zelve naarder ghelyckende als
eenighe andere des spellings niewe herstel-
linghen. Dóch dewyl een ghoede eenpaar-
tighe spelling / als een grondvest is van een
welghebonde spraack / ende dat in onze ghe-
woonlyke wyze misbruyck van elck daar iet
oplettende ghevonden word / hebben wy
raadspleghende met verscheyden luyden hem
dies verstaande / zó in zonderlinghe steden

van Hólland/als in Braband ende Vlaanderē/ óóck op heel oude ende verscheyden niewelyck veranderde spéllinghen scherpelick lettende/ zulcken voet genomen die de gemeen spelling zo' na komt als doenlyck, eñ nochtans in zich selven eenpaartigh en ghelyckformigh is; zo elck int overlezen van deze twespraack zien magh: ende an ons vorighe ghedruckte tafelkens heeft mogen mercken/die wy hier ende daar naast een jaar herwerts verspreyt hebben/op dat wy verscheydē opspraack ende verstandighe berisping hórende/uyt alles t'beste moghten kiezen: daar in wy zonder styfzinnicheyd ófte pertyschap/ ten lesten dit besloten hebben. dóch t'selfde nu als voren onderwerpende aller verstandighen óórdeel ende iet beters ziende zyn wy bereyt met gróte ernst t'selve te vólghen/ Gód gheve datter iemand (in zulx beter als wy ervaren zynde) opryze/die met bestandiger ofte vaster voet dezen grondvest onzes taals legghe/ wy zouden niet lievers zien: Dat kenne Gód diens ghaafryke ghoedadicheyd wy u E. E. bevelen met dienstwillighe eerbieding van ons.

Grond dezes spellings.

Kayzer/Factoor/Prins ende Kameristen/ in liefd bloeyende, den eersten des Hóymaands/ t'jaer 1584.

Allen kunstlievenden Lezers/

wenscht lust tót / vlyt in / ende recht ghebruyck van alle ghoede kunsten D.V. Cóórnhert.

HEt zyn nu vriendlyke Lezer gheleden wel xx. Jaren/ dat ick bemerkende de overbloedighe ryckdommen onzer Nederlandscher talen enighen onlust/ daar inne nam datmen zo ghantschelyck zonder alle nóód ghewoon was te lenen eñ te lortsen van vreemde talen / t'geen wy zelve meer ende beter t'huys hadden / derhalven ick voor my nam myn moeders taal weder in haar oude ere te brenghen ende haar kleed / dat van zelfs ryckelyck was ende cierlyck / vande onnutte lappen ende vuyle bróddderyen te zuyveren / na myn klein vermoghen/ welck myn voornemens beginne men heeft moghen zien komen int werck in enighe boeckens by my vertaalt eñ in druck uyt gegeven eñ zonderlmg inde Officien vã Cicero/maar niet meer dan wel beghonnen hebbende werd zulck myn voornemen behindert/ overmits de menichvul-

dighe

dighe muylbanden der plackaarten alſdoe den
druckeryen anghedaan.

Waar na ick wezende ballingh in vreemde
landen uyt oorzaken voorſchreven / beghonnen
hebbe ghehad te maken / eenen Neerlandſchen
Grammaticam, maar doort ontberen van alle
myne armoede / benódicht zynde om met myn-
re handen arbeyd myn koſt te winnen / hebbe
ick dat myn voornemen anderwerven moeten
verlaten: daaromme alſnu / inden jare lxxxiij.
my vertoont zynde dit boecxken / was my het
lezen vant zelve niet min luſtich dan het zien
van dien ghants buyten myn hope / te meer
nóch na dien ick t'zelve boecxken zó zonderling
nut vand tót myn nu dick verhaalde voorne-
men voorſchreven / te weten tót beteringhe
van onze Nederlandſche tale / daaromme
icks in my zelven zulx moſte pryzen dat ick
myn penne niet en mocht bedwinghen / met
dit myn gheſchrift allen Nederlanders oud
ende jong / man ende wyf tót het lezen van
dien te raden. Want ghelyck de menſche
zonder reden niet anders en zoude zyn dan
een ander onredelyck dier / alzó en is hy zon-
der de ſprake niet veel anders dan een wild
beeſt. Ghemerckt de ſprake de menſchen
ver-

verzelt vereenicht ende te zamen kóppelt met onderlinghe vrundlyckheyd ende bedienſtigheyd : want de tale is een vroedwyf der zinnen / een tólck des herten ende een ſchildery der ghedachten / die anders binnen den menſche verborghen ende onzichtbaar zyn: twelck Socrates ſyn te kennen ghaf als hem by een vader zyn óórdel ghevraaght zynde van een jongſken daar toe zeyde / ſpreeckt zoon op dat ick u magh zien. De tale dan ſchildert de verholen ghedachten zó bevallyck óf vruchtbaarlick voor t'ghehóór van anderen; datmen die met luſt ófte met nut te recht magh anſchouwen : zonder ander verwe tót het pinceel der tonghen ófte pennen daar toe te behoeven / dan een verſtandighe ende ryke tale. verſtandigh is zy als haar wóórden zyn zó duydelick / dat zy / óf ten eerſten aanzien / óf door een waynigh inziens / niet anders dan de klare ſterren in den duyſteren nacht haar zelven openbaren ende verklaren. Maar ryck is de tale die van zódanighe verſtandighe wóórden heeft overvloedighe verandering.

Dat nu onzer voorouderen Nederlandſche tale zó verſtandigh ende ryck is gheweeſt / zietmen in hare ſchriften ghants vreemd zyn-

de

de van alle ſchuim der vreemder talen:de welc-
ke namaals door vreemde Heren ende vreemd-
tongighe landvooghden met der zelver gezin-
de/begraven is gheweeſt met invoeringe eens
baſtaards tale. Deze heeft tót nóch toe als een
ſlavoniſche Iſmael den meeſter ghemaackt
ende t'huis inne gehad. Daar uyt hy haaſt ver-
ſtóten zal worden/indien daar komen vele lief-
hebbers vande echte taal / nu weder als vanden
dóden uyter aardé niet zonder gróte eñ moeye-
lyke arbeyd opghegraven ende int leven ghe-
bracht door dẽ ſchryvers van dit boexken. De-
ze zyn waarlick daarinne niet minder na te vól-
ghen/ dan te pryzen van zó luſtighen / ja land-
nutten zake: dient aller menſchen ſpreken en-
de ſchryven niet tót luſt van anderen? hoe magh
óóck iemands ſpreken óf ſchryven anderen ver-
luſtighen / dien de ryckdommen der cierlyke
wóórden tót uytbeelding zynre meninghe ont-
breken? óf hoe magh hy met zulx anderen nut
zyn die niet ghereed heeft eyghentlyke verſtan-
dighe wóórden? Immers men ziet daar tegen
de meeſte onluſten / twiſten ende verwerringen
veróórzaackt te werden / door qualick óf duy-
ſterlick zyn mening uyt te ſpreken óf te ſchry-
ven:

ven : twelck dan ghedyt tót moeyten vande rechters/tót nut vande Taalmans/ende tót verderf vande pleyters.

Tót verminderinghe van zulke quaden ende tót vordering van veel ghoede dinghen/dient de ghoedheyd eenre talen: ende hier toe is nut/deze inleydinghe tót het wel ſpellen der wóórden/ deze tót het rechte verſtand vande zin / ende dit alles tót opening vande duere der kunſten / zó vant cierlyck als vant bewyſlyck ſpreken ende ſchryven: is dan dit kleyne boexken niet dienſtlyck tót gróte zaken?

Dit is de zoete kaerne van deze note / valt de volſter bitter de vruchts zoetheyd is beter. heeft de niewigheyd eenighe zwaricheyd inne (wat niewicheyd derft zwaricheyd?) der leergherighen ghewoonte zalt alles licht ende luſtigh maken / want lóón verzoet den arbeyd. Wat arbeyd by den ſchryvers van dit boexken ghedaan is ter liefden van hun moeders tale / om die weder in haar oude eer ende ſtaat te brenghen / zal eer van hun navólghers ende hulpers in dit vruchtbare ende eerlyke werck ondervonden ende ghenoten worden : dan van andere onnutte ende traghe weſpen / verachters vant gheen zy niet en verſtaan / dats *van alle* ghoede kunſten ende tuchtelyke

arbeyd/

arbeyd / gheloofd veel min verſtaan moghen worden.

Maar ghy Eglentierkens vaart manlyck vóórt/met deze uwe zó nutte als lóſlyke arbeyd in deze anleydinghe der jonckheyd/van den nederen trappe des welſpellens tót de hóóghste vande welſprekentheyd / tót opſtyghinghe na dewelcke doort gróót behulp van deze uwe arbeyd ghevordert zullen zyn / jongſkens van acht jaren zulx dat hare verſtanden niet min dan nu jonghers van veerthien jaren (na de langdurighe pynbancken der wetten vande Latynſe tale) bequaam zullen wezen tót alle ghoede kunſten. Alzó meyne ick dat dit u zó loſlyck beghin / óóck andere vruchtbare verſtanden begheerlick ende luſtig zal maken / om met u de handen te ſlaan an dezen vruchtbaren ploegh / ende u dit nut ende pryſlyck voornemen tót der jonckheyds welvaren ende d'eer vande Nederlandſe taal ghezammentlick helpen voleynden.

Onder-

Onderſcheydlycke verande-ringh/int ghewoonlyck ghemeen Nederduytſch ſpellen nódich/ alsin

aa/ende/ae.

haar/waar/paar /blaar/ſchaad/maar.
haert/waerd/paerd/blaeten/ſchaets/maert.

aay/ ende ay.

ick zaay/maay/draay/kraay/waay.
ay/een lay/hay/kay/way/blay.

o/ende/ó.

een zo/ho/op/tis bol/my dorſt/bol/ick rock
alzó/bló/hóp/een ból/ick dórſch/vólck/een róck.

oo/ende óó.

ick loof/hoop/het roock/ick coock/bood.
ghelóóf/een hóóp/de róóck/ick cóóp/ een bóót.

uu/ de uee.

uur/natuur/huur/duur/ſtuur/ ſchuur.
huel/buel/dueghd/duer/ſtuer/ſchuer.

u/v/ende w.

uyl/uyt/uyen/uyer/uytrecht
vyl/vuyl/veyl/vuyſter/vyghen

wy.

wa   wyl/wyt/wuyteren/wyes/wier.

g/gh/ ende j.

ge   dagge/zegge/wegge/waggelen/diggelen
ghe   daghen/zeghe/weghen/waghenaar/zygghen
je   ja/jes/jóck/jicht/juyst/ verjueghden

ſ/ ende z.

ſ   ſarren/ſemmelen/een ſock/ſóp ſonder ſy/ ſuſſen
z   zarp/zemel/het zóck/het zóp/zy/ zuchten.

De letteren int uytſpreken te noemen.

a.be.ce.de.e.ef.ge.ha.i.je.ka.el.em.en.o.pe.que.er.eſſe.es.
va.wa.ex.ye.zedde.

De

Twe-spraack
Van t'spellen ende eyghenschap des Nederduytschen taals.

Dat eerste Capittel.

Van d'eyghen grondwoorden end' uytheemsche termen.

Roemer en Gedeon.

B*On jours* Neef. G. ghoeden dagh *Cozyn*. R. ey ziet hoe fyn slaat onze tong *discoord*. G. elck verduitscht en verduistert anders woord. R. wats dat te zeggen? G. als ick voor *bon jours* ghoeden dag zeg/ is dat niet verduischt / en voor-Neef *Cozyn* is immers verduistert: want Neef een eigen duits woord is/en *Cozyn* eē Fransoys basterd. R. en *basterd* is dat niet mede een basterd? G. Neen in trouwen. R. hoe zo/ isset niet oock Fransoys? G. Ja/maar zy hebbent'zelfde van-den Duitschen gheërft. R. zo mochtmen van d'andere mede zeggen. G. geensins/want dit is van twe enckele Duitsche grondwoorden t'zamen ghezet. R. verrecht my dat breder. G. Eerst moet ghy weten/dat de Fransoysen ghesproten zyn vande Vranken die noch Franken-land be-

wonen ende Duits spreken: oock dat de huyd-ghe Franse taal / na den onderghang des Roomschen Rycks/ uyt de Roomsche of La-tynsche ende Duitsche spraack / gheraapt is: ende dat het Duits een oude eyghen taal is/ bestaande meest uyt grondnamen ende wóór-den van een silb; merckt van u to'p, tót u teen, als ho'o'fd, haer, o'o'gh, nues, kin, mond, tand, tong, o'o'r, wang, hals, borst, arm, buyck, been, bil, die, knie, scheen, voet, w. vóórt aerd, lucht, vier, heet, koud, bier, bro'o'd, vleesch, hout, steen, stoel, banck, huis, bo'o'm, zout, smout, w. ende ick zie; ho'o'r, spreek, eet, drinck, schryf, lees, min, haat, gha, sta, ben, koom, w. Dit zyn een-silbighe eighen grondwóórden onzes taals.

Eensilbige grondwóórden.

R. tis waarheid. maar wat wildy daar me-de zegghen. G. datmen / om te onderschei-den / een vreemd van een eighen wóórd / hier op achten moet: want ist een enckel wo'o'rd ofte naam, t'welck wy gebruiken / zonder een Duytslyker der zelver betekenis inde plaats te hebben / zó hou ick t'zelve voor Duits: hoe wel het óóck Fransóys of dierghelycken zou moghen zyn. Want elck moet bekennen / dat

kap,

kap, kussen, zack, banck, dagge, kabel, plaats, slaaf, haast, fel, rond, sold, ryck, koord, boord, dubbeld, blaau, ghaarden, stoffe, sluis: V. als oock falen, loven, glissen, pissen, graven: ende ontellike dierghelyke ghoede oude eighen Duitsche namen ende woorden zyn waar na de Franssen gebootst hebben / *cappe, couffin, sacq, bancq, dague, chable, place, esclave, haste, felon, rond, soulde, riche, chorde, bord, double, bleu, jardijn, estoffe, escluse,* ende *faillir, loüer, glisser, pisser, graver*: ende zo voort. R. dit ontken ick ronderlyck vander Fransoysen weghen: waar mede wildyt bewyzen. G. Dat het meest eenselbighe grondwoorden zyn: datse breder beteikenis int Duits hebben / datter oock veel ghesprotene ende t'samenghesette woorden van zyn / die met de Franse taal of hun wyze van t'samenvoeghen gheen ghemeenschap hebben. Wy zegghen een zack, ick zack, gheeft hem zijn zack dats oorlof / een drafzack, dat een vuyl vraat beteikent / oock een kap, ick kap, zy verzet haar kap, de kap vant huis verkapt, kaper, kaproen.

vóórt pluymkussen, slaapbanck, speelplaats, slaverny, haastichheid, felheid, besoldoen, daarmen anders als dees leste wóórden uyt het Fransóis quamen *hatede, felony*, ende *soudoyeren*, zoude moeten zegghen. Dan de wyl onse taal verre d'oudste ende ryckste is/ is dit bewys ten overvloet: als ghenoegh zynde / dat onze ouders voor de opkoomst des Fransen taals wóórden ghehad hebben om deze dinghen te noemen. R. ick neemt' bewys voor vol an / van zulcke ende dierghelycke enckele grondwóórden: maar de t'zamenghezette waar an zalmen die kennen? G. an de enckele / daarze van ghesproten zyn. R. hoe dat? G. Neemt ons eerste kijfwóórd/ als basterd, dat komt (mochtmen zeggen) van bast ende aard, die niet na het pit maar na de bast-aard; vóórt avontuur van avond eñ uur, alzómen zeyt Ghód gheef u een ghoed avond uur (voor ghoet gheluck) dezen dagh: eñ anker komt vā an keren, pylo'o't vā peylen met het lood: boerdeel van boert eñ deel: als een plaatse daarmen boertery handelt/ banket van banck ende eet, banketterey van banket ende terey: partyen van paart

ende

ende tyen (dat trecken betekent) ghordyn van ghordijn: plackaart van plack ende kaart: alemay vā al ende may. t'blyckt óóck eens neels an de woorden (óf verba) die daar van komen datse echte kinderen zyn: want men zeyt verbasterden, avonturen, ankeren, w ende niet verbasterderen, avontureren, ankreren zómen zegghen zoude alse uyt het Fransóys quamen. Dit zy van eenighe int kort / zelf zuldyer dierghelycke veel konnen bedencken. Besluytende houde ick dat alle wóórden diemen bewyzen kan / hare beteckenis uyt grondwóórden van onze taal te spruyten / ghoed Duits zyn / al zynse byden Fransóysen óf andere vólkeren / zó wel óf meer int ghebruyck als by ons: die door onze mewaricheid / lichtelyck ons naar andere talen voeghende / daar en tusschen onze eyghen taal verwaarlózen: ende alzo den roem draghende van uytheemsche talen best te konnen leren / óóck de schand behalen / dat wy in ons eyghen taal achtelóós zyn; slachtende den ghenen die ander luyden zaken bedillende hun eyghen nut verzuymen. R. door u koor zoude.

zoud'ick lichtelyck van voornemen veranderen / als die ghezint was myn Neef ken by te besteden om Fransóys te leren/dat ick hem best eerst ghoed Duits by u leren dede. G. ontbeid/ daar verght ghy my te veel. R. hoe zó? G. eensdeels / Overmits onze spraack in korte Jaren herwerts/ (sedert dat wy met de Walsche steden onder een ghemeen Vórst ende hóf zyn gheweest) zó zeer met uytheemsche wóórden vermengt is / dattet schier onder t'vólck een ongewoonte zou zyn enkel Duits te spreken. Ten anderen dat ick zulcx bestaande eer allemans spót op my laden zoude/als int minste dies an ghaande iet vorderlycx int ghebruick brengen/ zó J. Jan vande Werve ende anderen voor ons is weder varen. te meer nu wy aldus met uytheemsche vólkeren vermenght / en van vreemd-tongighe Heren beheerscht worden: dies eender van d'onze zich onlancx beklaaghde / in een Revierein / dat de grondlike onderghang des Nederduitschen taals te beduchten is / zó daar niet by tyds in verzien werde. T'welck niemand vreemd behóórt te dunken / alzó t'zelfde in Judeen / Griekenland ende in Italyen / met de Hebreeusche/ Griexe ende Latynsche spraken gheschiet is da

[margin, cut off:] ker vāde eus/ at der scher .

dat onghelyck machtigher vólckeren ende be-ter gheſchickte talen waren als wy ófte onze tale nóch is. R. Liever wat Refierein is dat/ zó ghyt kent het zou my luſten te hóren. G. tis na d'oude ſuer ghedicht / dóch om dat-tet ter zaken wel dient zalt u villicht beha-ghen/ick zal bezoeken wat ick onthouden heb/ aldus beghint het.

Refierein.

E Een oud ingheworteld misbruyck doet my nu vrezen
D'anſtaande verwoeſting die tót noch toe belet//is
Miſſchien verwondert u/wat dattet magh wezen
T'is/ dat de Nederduytſche ſpraack aldus beſmet//is
Met menigh uytheems onduyts wóórd datter in ghezet//is
Diemen alle daagh nóch veelvoudigh ziet vermeren
Zó dat onze Moeders taal by naaſt verplet// is
Dits een beklaaghlyck ding dat elck wel magh deren
Dat wy Neerlanders al ander ſpraken konnen leren
Ons eyghen angeboren taal zó onhebbelyck ſpreken
Als wy een duyts voor groete met *bon jour ſaluteren*
En ſcheyden met *bon ſoir*, is dit gheen teken Baſtaard wóórden.
Van verwaantheid óf waantmen dat ons wóórden ontbreken/
Om eyghentlyck in duyts die zin te verklaren?
O neen/onze ſpraack is ryck ghenoegh dit heeft ghebleken
Datmen wel ghoed duits ſpraeck eer dees ander talen waren
Ja men heeft die uyt het Duits en Latijn ghaan verghaeren
Nu zietmen ons u a vuyl ſletten uyt dien miſthóóp ſporen
Dus doende ghaat het Nederduyts gheheel verloren.

Van den uchtend tótten avond waar ick kóm waar ick ghá
Ick hóór niewers duyts spreken zonder vleck óf rempelen
Maar men spreeckt my veeltyds toe dat ick niet en versta/
Ghá ick ter kercken die heten zom *tempelen*,
Daar *allegeert* een *minister*, wel ghoede *exempelen*.
Vol *parabelen*, *misterien*, *glosen* en *secreten*
Dat heet van een *devoot sermoon* by den sempelen
En zo men my iewers nóódt ter eten
Daar kryght ick een *Servyet* als ick ben ghezeten
En t'is *Cousin* of *frere* hebt *Joyeuse courage*
Dan leestmen de *benedyst* zó elck van u mach weten
Alsmen ghód wil dancken/óóck schaftmer *potagie*
Voor pót spys/vóórts *venaison* en zulx na *dusagie*
Marmolaad en *sucaten* by boter en kaas.
Excellente dranck en *delicate* spys/verdryft daar *quellagie*
En dan ist tibi, *amöy*, *àvous prefaas*.
Int lest leestmen de *gracy*, is dit duyts? neent eylaas
T'syn distelen die het ghoede zaad versmooren
Dus doende ghaat het Nederduyts gheheel verlooren.

Onder hóghe en laeghe in ambachten handel en neringhe
Het is ghants nódelóós datter enigh breder bewys// zy
Men spreeckter al quaad duyts byzonder in slants *regeringe*,
Daar vallen *executien*, *apointementen* en *compositi*
Men *procedeerter* en *appelleerter* voor de *justici*
Voor den *officier*, *magistraat* óf *gecommitteerde*
Onder kóópluy/spreecktmen van *expresse conditi*
Van *assenrantien*, *compromissien* en *t'geconquesteerde*
Van *abuis*, *calculati*, *different* en *t'geaccordeerde*
Van *negotiatien*, *conquesten* en zó vóórtaan
Van *Crediteurs debiteurs* en *t'verobligeerde*
Dat haar naulyx een gheleerde//somtyds kan verstaan
Dan komen vond-schryvers voorspraken en taallúy ter baan
Die willen *Notarisen advocaten en procureurs* zyn genoemt

Heet een stadschryver *Secretaris* óf t'is qualyck ghedaan
En ghy wordt met een *edict* óf *mandament* van hem verdoemt
Ja dat meer is menigh hem van dit misbruyck beroemt
Dat hy als *magnifyck* na lust heeft verkoren
Dus doende ghaat het Neerduyts gheheel verloren.

PRINCE.

WY Rymers die Ghy noemt *Retorykers* ghenaamt/ zyn
Ghebruycken mede door welsprekentheid zulck *eloquentie*
Ziet hier een verwarring/ als wy versaamt/ zyn
Wy hebben een *blason* met ons *advys* óf *sententie*
Wy spreken van *Compositie* en van *inventie*
Van *eloquentie, termen, soluti* en *disputatie*
Hóórt dit *relas pronunceren* gheeft *audientie*
Het wordt *Poëtelyck gemoveert* tót *recreatie*
Dits een *redyt*, dats de *conclusi*, dits d'*argumatie*
En *solveert* dit *propoost* op het *sacrasie*.
Dat doet onse *factoor* een *prologh* óf *narratie*.
Wat dunckt u ghy Heeren: ick zeg behoudens u Jónste.
T'zyn grove *fauten* (in zulck Duits ghezegt opt corste)
Dus wilt u met die schandvlecken niet meer quellen
Oeffent een suyvere spraack zó verkeerdy ghy dorste
En leert door de Letterkunst wel voeghen en spellen
Door Redenkaveling vaste bewijsredenen stellen
En wilt alzo Rederycks liefspelheid aenhóren
Werende dat het Nederduyts niet gheheel gha verloren.

R. Daar zyn de faylen wel aengheroert: maar quamer nu d'een gheleerde óf d'ander/ die zyn tyd met naarstigheid (na het zuyveren ende verryken) int heerlyck maken ende

vercieren / zyns moeders taal wilde besteden/ de gheleertheyd uyt uytheemse tonghen daar in brengende / zo Aristoteles / Cicero ende andere / ons nóch te nut in haar spraken ghedaan hebben/zó mocht óóck zulck werck den nakomelinghen nut zyn. G. Ja zó mochten wy zulcken die ons een voorvechter verstrecken zoude vólghen ende metter tyd iet vorderlyer uytrechten; Erasmus (onzer aller roem) heeft wel verstaan fœdum esse hominem in ea lingua videri hospitem, in qua natus est. ende I. G. Becanus heeft om de oudheid onzes taals te bewyzen / ende naackte uytlegginghe der grond-wóórden te vinden/zeer gróóte neerstigheyd ghedaan : dóch gheen van beiden hebben henlandsluiden / in hun angheboren taal/ hare gheleerdheyt / ervarentheit ende gheslepen óórdeel mede ghedeelt: maar moghelyck wat gheleerde metter tyd zulx te weghe brenghen zal : tot onuytsprekelycke nutbaarheyd zyns Vaderlands. Want ick niet van der ghener ghevoelen ben / die wanen dat gheleerdheid verkeerdheid maackt / dewyl ons de ervarentheid / by alle vólkeren daar gheen gheleerdheid met allen is / recht anders te kennen gheeft: Dies zoud ick wenschen dat wy Hóllanders eens de gheleerdheid smaken

raf. de ...nuntia... ...e.

...f ghe- ...ertheid ...nut.

moch-

mochten in ons eighen ſprake / die wy nu met gróten arbeyt uyt onbekende talen moeten zoeken. T'is gheen wonder datmen nu Platoos óf Ariſtoteles gelyck in g'heleertheid niet en vind/ anghezien veel kloecke verſtanden / tót den ſmaack der zelver niet eens en komen: andere ſlóven hun leerzaamſte tyd int leren der talen af/ en tót bedaaght verſtandt komende moetenze die nóch met gróte moeyten onderhouden: dit magh dickwils de huiſzórgh qualyck lyden: haddent de voorſ. óóck aldus moeten doen / zy zoudent villicht zó verde niet ghebrócht hebben. Ende mochtment óóck nu elckander in ons moeders tale vroet maken / dat een vader met zyn zoon / een gróót vader met zynenkel / de ſchippers in ze / de bouwheren int veld / ende elck op zyn ambacht / onderling voor tydverdryff grondlyck vant belóóp der Natuurlyker dinghen met merckelyck onderſcheid mochten óf konden ſpreken / men zoude zonder twyfel meer g'heleerdheid / hógher kennis / ende beſcheidelycker óórdeel / op de baan hebben. Dan dit is zwaarlyck ghemene mans bedryff/ Ghód zal moghelyck enigh Vóórſt daar toe verwecken (als hy in Vranckryck an Franciſcum ende in Italyen an verſcheyden Prinſen ghedaan heeft) die de Ne-

der-

derlandse gheleerdheid vorderen zal. R. of dit nóch een wyl na bleef zoud ghy daar en tusschen myn Neefken wiens leerzaamste tyd duer lóópt niet willen onderwyzen? G. het staat my zwaar voor. R. ist dóch u ampt. G. Ja / na de ghemene lóóp houd ick school voor elck dient belieft / maar ghy spraackt om den Jonghen ghoed Duyts te leren: zoud' ick dat annemen / en zou dan u gheld / des Jongmans kóstbare tyd / en myn moeyelyc-heid verlozen zyn / zó waart nutter ghelaten. R. t'zal moghelyck beter locken. G. om my te lócken / is de voorslagh onghegrond. R. grondlyck ghesproken / maackt ghy de zwa-richeid niet te gróót. G. eighenbaat mocht zulx veróórzaken / maar wat zou my daar toe porren tót myn nadeel. R. laat eens hóren u bezwaar. G. Daar zyn in onze ghewoon-lycke wyze van spreken en schryven zeer veel veroude ghebreken / zó dat onze taal wel wat verketelboet / beter gheschickt ende verrijckt behoeft te wesen. R. wilt my zydy ledigh na dat ghy tyd hebt hier van onderrechten/ mogelyck waar het naverhaal voordeel mach doen. G. Voor dees tyd benick ledigh (dóch

boven een mir niet/ende om vriendschaps wille bereit u hier in na mijn vermoghen te believen/ dóch zal ick om tót eighentlijck verstand te komen de zake van onderen op behoeven te verhalen. R. 36 doet.

Het twede Capittel.

Nópende de Klinckletteren.

DE Letterkunst óf Grammatica, bestaat in vier delen als Spelling, Maatklanck, Oorsproncklijckheid ende T'samenvoeghing der wóórden/ dats Orthographia, Prosodia, Etymologia, ende Syntaxis. Het eerste deel om voor voets te beghinnen bevat eerstelijck de Letteren óf boeckstaven: die worden de jueght gemeenlijck voor ghestelt XXVII. in ghetal van verscheyden maxel/ te weten:

a b c d e f g h i k l m n o p q r z s
s t u v w x y z.

a b c d e f g h i k l m n o p q r z s
s t u v w x y z.

A B C D E F G H I K L M N O P.
Q R S T V W X Y Z.

Belane

Belanghende het maxel der zelver / de Schrijfletteren zijnde Griexe zeer gelijck hoewel de hare wel zo krieweligh ende slordig laten als de onze; of wijze nu van henluij / óf zij van ons hebben / laat ick Becanus me ghewerden. De Hóófdletteren hebben óóck gróte ghelijkenis met de hare / dóch treckense wat na der Hebreeuscher letteren omtreck / maar de Ghemene print-letteren houd ick voor eyghen Neder-duijtsche letters / schoon van maxel / zich zelf over al ghelijckende ende van rechte lijnen t'samen ghevoeght: het ghevoelen is bij sommighe / datse uijt een lind ófte langwerpigh stuxken parkement óf pampier eerst ghevonden ende ghelept zijn / wantmenze alt'samen daar mede op enerlei wijze vouwen kan / tselve alleen recht legghende zonder buighen. R. dats waar ick hebt de kinderen int school wel voor tepeling zó zien doen / óóck heb ickse wel afghemaalt ghezien in zulcker voeghen / t'welck niet onhebbelijck liet. G. der zelver klinckletters zijn van zulckdanighen maxel / dat inde a welke letter het leeghste ende onwerkelijckste gheklanck heeft / het maxel der vier ander begrepen is: als de e (alleenlijck ghesloten zijnde om vande c onder ghescheden te worden) is het voorste deel des

zelven

zelven letters/ de i. het afterste/ breeckt de voet
af/ ghy hebt. o. ende opentse boven ghy vint de
u. de naam des letters. l. betekent by ons na
tmaxel des zelven letters een rechte maat stóck;
ick zoude van zulx meer konnen bybrenghen/
maar om onze tyd as nu tot het voorghenomen
werck te besteden / zullen wy best vóórt vant
gheklanck spreken. Onder de voorf. letters zyn
vyf voealen, die wy klinkers zouden moghen Klinkers.
heten/ om datze by haar zelven gheklanck ghe-
ven. R. hoe? klinckers/ zyn dat niet ghebacken
stenen/ my staat voor zommighe de zelve letters
luyers ófte klainkers noemen. G. ick wil om
de naam niet twisten / maar reden ghevende
myns ghevoelens / gharen den gróten hóóp het
óórdel bevelen : de steen meen ick dat uyt ener-
hande óórzaack haar naam ontfanght / als
klinck-aard hetende óf by verkorting klinc-
kerd, want men zeit klinckerds, zó zou de let-
ter ende de steen een letter namentlyck / d/ ver-
schelen : maar al haddenze een naam / hunluy
werck is zó heel verscheiden/ eñ nochtans zyn-
ze in de wercking zó gelyckfórmig / dattet niet
wanschickelyck zou zyn. Vox is meer een
stem als een ghelupd te zegghen/ óóck is luyer
daart voor een kinds windel ghenomen wort

van

van ghans andere betekenis / die zick my ant klincken houde; byzonder om de eenstemmigheyd int overzetten vā Consonans die wy Mekklinker noemen : Nochtans liever de naam van klincken nemende dat het eerste wóórd is endes teghenwoordighen tyds/als van klanck dat van klincken komt ende verleden tyd betekent. Deze klinckletterey zyn dan a.e.i.o.u.
y de y verstreckt het durigh lang óf dubbel ghe-
ekkline-kers. klanck van i/al de ander letters zyn Consonanten, dats Mekklinckers, om datse by haar zelven gheen maar van den byghevoeghen klinckers haar gheklanck krygen / hier zoumen moghen by brenghen der zelver onderscheid/ ende óf se by haar zelven niet enigh blazend gheluid hebben als met st / alst zonder klincken uytgheperst wordt wilmen iemant tót stilstand óf stilzwyghen beweghen: maar wy zullen best tót ons voornemen komē. Deze letters worden nimmermeer klinckers maar onder de klinckers isser twe als i ende u die somtyds Mekklinkers worden. R. waar an merktmen dat. G. Belanghende de i wanneer die t'zy voor ófte in 't wóórd / d'eerste letter van een silb is ende datter een klincker vólght zó isse veeltyds een Mekklinker: als

in

in Jay, ia, ient, iicht, io'ck, iuck, beia- ie
ghey, berienten, tiispey, ge-iont, be-iuckt, W. Maar alzó ie / een tweeklanck óf diphthongus verstreckt/in niet, niemand, Wie, die, W. en datmen om iet ende iemand te spellen het zelve gheklanck moet hebben/ schynt de bovenste alghemeene reghel hier in ghezwackt/dies speltmen veeltyds ient ende iich: met/ g/ als gent ende gicht, daar nochtans de / g/ by ons in ghene wóórden alzulcken schrzalen ende slappen gheluid heeft / óock is men verleghen om ies, iesse, iesus, W. te spellen die inden zelven graad staan. R. zoumen dit moghen beteren. G. lichtelyck men late de/ g/ haar eighenschap behouden / de i alze een meklinker verstreckt een zonderling marcel ghevende aldus j. R. t'behaaght my j.
wel / heb óóck t'selfde by enighen zó zien ghebruiken. G. zó veel de/u/ anghaat / die wort den kinderen in tweërley ghestalte voorghehouden/als / u / ende / v: d'eerste acht ick een u/v.
klincker, de twede een Mekklinker te zyn/ hoe wel deze/u/ veeltyds voor een meklinker word ghebruickt / t'welck int Latyn zó onschickelyck niet en valt / als in Duits: overmits wy drie gheklancken hebben / die met u beghinnen/als uu/ue/uy: by zommighe woor-

deze/v/óóck als een klinker gebezight/die vre hora aldus schrijven vre dat van vre pax niet te onderscheiden is: zommighe schrijven aldus ƀr, ƀt, ƀl, makende van een meklinker een klinker dat heel wanschickelijck is. R. in wel-ker voeghen wildij dit beteren. G. Dat deze/u/ na hare aard altijd een klinker ende deze v/ eē me-klinker verstrecke: Dit zelfde heb ick met een gróót welgheballen ghespoort dat C. Plantin in zijn ghedruckte Grammatica Despauterij ende elders over al onderhouden heeft/zó wel de/i/ als u/inde ghemene als óóck inde hóófdletteren haar bijzonder marel ghevende: daar die klin-kers ófte Meklinkers zonderling verstrec-ken. R. dat vind' ick zeer ghoed ende ghegront

kleter óóck licht om vólghen. G. Nu an de klinkers, dier hebben wij (met meest alle talen ghemeen) vijve zó ghezeit is/met de welke (na mijn me-ning) vijfde meest verschelende onderscheidelij-ke ghelupden upt gheveelt worden/ende van die zelve worden bij ons de ander min versche-lende ghelupden/na dat die van der zelver ghe-luid iet ontlenen/t'samen ghevoeght; daar van

mus wij hier na zullen spreken/komende an de tweeklanken. maar eerst dunckt het mij nódigh/

un-
ve.

(al hoe wel ick met Erasmus A.van Meetkercke ghevoele quod soni vocum scribi nequeunt) u vander zelver klinkers eighentlyck geklanck iet wat te zeggen ende met haar omstandichę-den te ontwerpen / op dat ghy int onderscheid der verschelende gheluiden opt zelve lettende/ na datse dan van dezę t' samen ghezet zyn on-derscheidlyck óórdelen zoud moghen.

A. Mekerchius de vete pronuntiatione linguæ Græcæ.

a

De/ a/ in alle talen d'eerste letter zynde / na veler mening uyt óórzaack / datze het leeghste ende onwerkelyckste ghelupd heeft / alzó int spreken het openen des monds vóór ghaat/ vólght dit gheluid wat wydachtig ghapende zonder tóng/tanden/ óf lippen te roeren/ als in d'eerste silb van amen, amo, *apey*, *aker*, *azyy*, *ha*, *fa*. Hoe wel dit gheklanck by elck een niet even zuyver valt. De Ionici van ouds ende nu de Westphalinghen ende Overlanders spre-kenze uyt de mond wat rond treckende ende klinckt bynaast als onze afgetekende / ó. De Schótten ende Zewen buighenze wat na de/e/ als/iae/ maet/ ghenoegh onze ae ghelyckende.

e

De / e / komt vóórt met een uytpuilende kin/ tende des tongs teghen d'onderste tanden: als ghy my hóórt uyten in ego, echo, me, te, *ere*, *ezel*, *he*, *re*, in des zelfs gheklanck is óóck ver-

schil / de Fransóysen sprekense voor/n/ óf/m/ komende/meestentyd uyt als a. voor *entendement*, *antandeman*, zeggende. Desgelyken geschiet by ons alze voor/ r. komt in per, vermis, sperma, verzien om verd, sterck, merckt, w. Daarze nóchtans in verwe, kerck, merck, werck, w. haer vorighe eyghen gelupd behoudt.

i De/ i/ komt wat grynzende vóórt de tong an de vovenste backtanden roerende: hóórt na myn in yzer, ypen, yver, my, dy: enige zonderling in Braband treckenze wat na de e. ende klinckt benaast als/ ei. Welck gheklanck van/ ei/ daar teghens by velen als/ ai. klinckt/ daar van hier na.

o De/ o/ ende/ u (waar in het meeste misbruick is) behoeven naerstighe opmerking: voor al ghaslaande dat de klinkers elck ander in gheklanck minst ghelyck zyn ende meest verschelen. De o word na haar marel met int rond ghebógen lippen leeghlyck (als de a.) uytgesprolien: in homo, hola, open, over, geef ick u mondeling haer eyghen ghelupd/ na myn mening geen ghemenschap in gheklanck met de / a / hebbende: maar meerder ghelyckheid met de Westphaalsche/ u/ die bynaast uytghesproken word als onze oe.

Een ander gheluid neemt de | o | somtyds

ear/in onze ghewoonlyke uytspraack wat ghelyckheits hebbende met/a. dies zommighe t'selve met/oa. andere met/oi.(daart durigh of te lang valt) hebben willen afbeelden: wy geven hem een byteken/om de minste veranderring/oock om dat wy het enckele slechte/ende het breede/durighe of langhe gheklanck des zelven gheluids zouden onderscheyden konnen: hoort myn mening des zelfs in o'ghey,o'rey, no'o'd'do'o'd,co'o'p-may,&c.

u De/u/doet int uytspreken de lippen voor uyt puilen de tong ande voorste ondertanden brenghende/ als ghy hoort in d'eerste silben van ure,durey,hurey,burey, veel verschelende van hoerey, boerey,&c. ende dies vande Westphaalsche/u (die zy in du als doe uit spreken)t'vorighe gheklanck heeft meer ghelyckheid met der Griecken ypsilon.Hier meen ick u met de mond der vyf-klinkers eighen gheluid ghenoeghzaam uytghebeeld te hebben/t'welck ick met de pen als voorzeyt niet doenlyck achte: dewyl wy uyt der voorouders wercklycke ende naackte beschryvingh niet een stemmigh konnen afnemen hunluy mening. Noch meen ick datmen meest int uyt-

beelden der zelver daar op behoeft te achten/ datse elckander in gheklanck minst ghelyck zyn. Onderscheidlyck hóórdy der vórigher eyghentlyck gheklanck in d'eerste silben van elck vólgende wóórd *abel, ere, yver, over, ure.* Slecht ende enkel in dezer ghelyke wóórden/ *bal, bel, bil, bock* (hoedus) *bus,* (een var:) maar dubbeld volkomen ófte breed / lang en durigh/ hóórtmen der zelver gheklanck in / *baar, beer, byt, boor, buur,* diemen dies *dubbelklinkers* zoude moghen noemen: alzó onze vóór ouders t'selve langhe óf durighe geklanck (alst in een silb vóór óf tusschẽ *medeklinkers* staat) met twe der zelver letteren afgebeeld hebben. hoe wel datmen nu ter tyd hier te lande vóór de/ aa/ de/ ae/ ende vóór de uu/ de/ue/ of/ui/ meestendeel bezight/ als *daer, haer,* ende *huer, huir* schryvende/ nóchtans hóórtmen dat in dezer ghelyke wóórden t'gheklanck vande /a/ ende/u/ lang óf durigh valt even als de/ e / i / ende/ o / in d'ander voorverhaalde wóórden. Dóch de/i/ alzó die in onzen a / b / twederhande maxel heeft / het een enkel t'ander dubbeld en verknócht / zoud ick raadzaam vinden dat deze /i / altyt een enkel óf slecht / en deze y/ een durigh óf lang gheklanck be-

behilde: zó wel ſcryben, kryben, blyben, w.
als ſcryf, kryf, blyf, met y ſpellende. hadden
wy der andere klinkers óóck zulken middel/
t'ſou niet qualyck voeghen datmen d'eerſte ſil-
ben van ghaafende ghabe, van heefende hebe
van ſoofende ſobe met eenderley letter ſchreef/
alzó wy inde i raden te doen. De Grieken heb-
ben in *o micron* ende *ω mega*, dierghelycken onder-
ſcheid. De Latinen ende andere onze naburen
onderſcheiden dit voorſ. langhe gheklanck der
klinkers in een ſilb voor meklinkers komende/
nu ter tyd niet / van ouds meent Eraſmus iſſer *Eraſ. pronu.*
onderſchept gheweeſt. Maar de klinker alleen
ſtaande óft e dē ſilb eindende valter onderſcheid
want anders klinkē ze in Iaceo, lego, doceo, ſtu-
deo, ſtilus, als in Iactor, doctor, lector, ſtultus,
ſtilla. Dieſvólgens iſt by ons óók een ingewor-
telt gebruyck / dat een klinker de ſilb eindende
meeſtentyd lang óf durig van geklanck is/ hoe enkel klink lang de.
wel datmen hem enkel ſchryft. Dit onderſcheid
van kort ende durigh gheluid der klinkers/
dunckt enighen raadzaam met *accenten*, te on-
derſcheiden / zonder verdubbeling van letters
te maken óf te bezighen: zommighen behaaght
datmen t'marel der letteren verſtelle, om alzó

alle klinkers/ dubbelklinkers ende tweklanc-
ken elck met een zonderling eighen marel af
te beelden / alzo P. Ramus in zyn Fransóyse
Letterkunst zich onderwonden heeft te doen.
Maar my ghevalt der ouder wyze beter: om
redene / datmen den leerlinghen / lichtelyker
vyf letters wel kan leren onderscheiden / ende
vóórt d'ander ghelupen na datse vande zelve
t'samen ghezet zyn: als datmen hem xxv.
klinckletters van verscheiden gheluid wel
zou konnen doen onthouden. De *accenten*
maken belemmering int schrift/t'is óóck zo ge-
reed nóch een letter te maken als een *accent*,
eñ t'is den ankomelingen lichter te vatten/dat
twe letters langher klincken als een/ dewijl al
onse tweklancken die dóch langh van ghelupd
zyn/óóck alzo van twe letters ghemaeckt wor-
den. R. De/y/ ee/eñ/óó/t'samenghezet/zyn by
ons int gebruick/ maar de aa/eñ/uu/t'samen te
voegen dunckt my onnódige niewicheyd: want
ist niet even veel hoement schrypst alsmen weet
dat met/ae/ ende ue/het lang geklanck van/aa/
eñ uu/afgheveeldt wordt. G. ghy zegt wel/zo-
men de zelfde letteren alzo t'samen ghevoeght/
niet tót ander gheklanck en behoefde onder de
tweklancken/ alzo ghy nóch hórenzult: dies-
halven zo wy in 't spellen eenparighe ghelyck-
for-

formicheyd zoeken/mostmen óóck de a/ ende u/ als de ander klinkers dubbeld schryven: t'welck by den overlanders int ghebruick is/ óóck vintmense alhier wel in oude drucken ende schriften/alhoe wel t'selve nu by velen vreemd ende ongheswoonheyd schijnen zal/de gewoonte mids de nóódzakelyckheyd en eenparighe ghelyckstemmigheyd / zalt voor ghoed doen aennemen. Den Latynen ende anderen zoude de/ ee/ ende/ oo/ daar wy toe ghewent zyn immers zó vreemt schynen. Andere(als gezeit is) vinden beter datmen het lang óf dubbel gheklanck aller *vocalen* óf klinkers, met een enkel letter ghelyck het korte scryve / dóch de zelve daarze lang klinken met een *accent* óf bytéken aftekene: t'welck my niet gheheel mishaaght/ dóch de wyl het onzè voorouders behaagt heeft/ dubbelheyd van letters te bezighen / ende dat óóck de bytékens na myn inzien belemmering int schryven maken / ben ick meest ghezint vyt oude te blyven. R. de zaack wel inziende bekenne ick datmen immers zó licht / aa/ als/ ae/ ende/ uu/ als/ ue/ óf/ uy/ ófte als een a/ met een bytéken te schryven heeft / daarom *waartin't* ghebruyck ick mene t'zou nut ende

 pry-

pryslyck ghebonden worden. G. Om int ghe-
bruyck te brenghen vind ick de meeste zwa-
righeyd/men most de hóffschryvers/stadschry-
vers/druckers/ende schoolmeesters/ hier toe
beweghen/ en wie zal den kater dien bel aan-
binden: Dóch ist mettet verhaalde alleen niet
gebetert/ inde/o/ ende oo/ is immers zó gróót
verschel (alzó voor gheroert is) te weten het
rechte geklanck vande/o(met d'ander klin-
kers minst gemeenschap hebbende (na onze
mening) hóórdy my slecht ende enkel uyt spre-
o ken in deze wóórden/non,rhombus,fontes,fons'
constans, comma, tselfde gheklanck myns me-
ning moetse van ouds gehaud hebben alsmen
rasm. de onum. font, dicont, poblicum, colpam, volnus, voor
sunt,dicunt, publicum, culpam, vulnus schreef/
want dit vorighe geklanck vande/o/enige ge-
lyckformicheyd heeft met de Westfaalsche/u:
Daar het ander geluyd vande/o/dat ghy my
ó hóórt enkel ende kort uyt spreken in nos, noster,
fortis,hoc, vox, propter, quod, meer ghemeen-
schaps heeft met de/a/het welck ick tsy als kort
ófte lang is/ zoude raadzaam vinden/aldus/ó/
af te tekenen: wildy van my merckelyck onder-
scheid des selven letters hóren/merckt op 't ver-
sche-

schelende gheluid inde vólghende wóórden/ op ende ho'p, on ende o'ch, een zo'chen ick zo'cht, een bock hœdus eñ een stock, opslocken eñ scho'cken, schol eñ scho'ber, bol eñ bolck, my do'rst, ende ick do'rsche, tis bol eñ een bo'l des spinrockens/ hy is dol eñ een do'l inde ropschuit/ een zo'ck ande voet/ ende het zo'ck des vrouws een bot visch ende ghebod, ick mochte ende ick bro'chte, kort ende korf, porren ende portye : in odder, ongezond, droncken, grond, hóórdy deerste: in o'f o's, po't, to't, zo't, &c. hóórdy de twede. R. bylo hier merck ick een gróót verschil in't gheklanck dezes letters daar ick nóyt op geacht hebbe. G. overmids ghy het eygen gheklanck der wóórden wist/ eer ghy schryven leerde/ valt u het onderscheid vande verschelende uytspraack eens zelvens letters niet zwaar/ doch een vreemde die onze taal leren wil/ blyfter in versuft. R. dats wel af te nemen/ maar hoe wildy dit beteren? G. met het voorverhaalde bytéken. R. dit sal by velen als ófmen niewicheid wilde invoerẽ gelasterd worden. G. ergerlyke óf onnódighe niewicheyd ben ick inde grond vyand/ zaagh dóch ghaern/ met de minste verandring zó doenlyck is/ datmen onze taal volkomentlyck ende schicklyck moght spellen.

Onderscheid in o ende ó.

De

pꝛyſpe
bꝛuyck
righey
vers/d
beweg
binden:
gebetert
verſchel (
rechte ge
kers minſt
mening) ho
o kenindeze v
conſtans, co
ning moetſ
Eraſm. de pronun. ſont, dicon
ſunt, dicun
want dit
lyckfoꝛm
Daar h
ꝛten
h
an
te tek
ſcheid

De Hebreen / Grieken / ende Hóóchduitsche
hebben voortyds om de verscheydenheyd der
gheluyds af te tekenen / verscheyden byteekens of
tittels in haar schrift ghevoegt. R. hebben wy
zulken voorschrift waarom zoumen't in ghely-
ken gheval niet om beters wille vólgen / maar
zegt my hoe 't by hunluy is toeghegaan. G. het
blyckt uyt oude munt / óóck by de getuychenis
van Jeronymus eñ andere / dat de Jueden tót
de Babilonische gevangkenis een ander maxel
van letteren (met den Samaritanen ghemeen)
ghehad hebben: onbóllig van fatsoen / den hui-
dendaaghschen onghelyck / dóch van ghetal /
kracht ende uytspraack eens / de ichtighe zoude
Esdras ghevonden hebben ende zyn in ghetal
XXII. altemaal meklinkers / der welker vier
als Aleph, He, Vau ende Iod, voor klinkers
by den ouden Hebreen somtyds ghebruickt zyn
gheweest met Aleph ende He, een / a / óf altemet
een ander geklanck uytbeeldende / met Vau een
o / óf / u / met Iod een / e / óf / i / ende somwyl wel
andere; dies haar sprake voor den leerlingen
bezwaarlyck te lezen valt / alzómen geen zeke-
re reghels heeft / wanneer deze letters haar ei-
gen óf welck der klinkers geklanck zy hebben /

dan

dan by raming óf upt de ghewoonte lezen zy haar schrift: Namaals heeftmen de punten óf tittels (tót behulp der leerlingen) boven/ in/ ende onder de letters gevoegt/ waar mede nu haar taal onderscheidelyck kan ghelezen worden: Dóch de gheleerde lezen meestendeel nóch zonder punten om dattet dick twyfelachtigh is wat mening d'oude schryvers in zommighe wóórden gehad hebben/ welker beduyding met de verandering vā een tittel dickwils veel verscheelt óf gheheel strydigh is: ende des niet teghenstaande/ zietmen ons onder elckander tót haten/ vervólghen/ ja tótter dóód toe twisten/ als de geleerde dickwils zonder hulp des heyligen geests (vermids de voorghaande twyfelachtigheit) des schrifts zin herwerts ende derwerts draayen. De punten zyn na zommigher mening wel 400. Jaer na Christus ghebóórte eerst ghevonden. Hoe de Gricken ende Hóóchduitschen met byzondere bytékens verscheyden uytspraack afmercken is velen ghenoegh bekent: De Latynen hebben óóck voormaals enighe letteren onverscheydelyck gheschreven als de/ o/ ende/ e/ in voster en vester, advorsum en adversum, votare ende vetare, convollere ende convellere, amplo-

alle klinkers/ dubbelklinkers ende tweklanc-
ken elck met een zonderling eighen marel af
te beelden / alzó P. Ramus in zyn Fransóyse
Letterkunst zich onderwonden heeft te doen.
Maar my ghevalt der ouder wyze beter: om
redene / datmen den leerlinghen / lichtelyker
vyf letters wel kan leren onderscheiden / ende
vóórt d'ander ghelupen na datse vande zelve
t'samen ghezet zyn: als datmen hem xxv.
klinckletters van verscheiden gheluid wel
zou konnen doen onthouden. De *accenten*
maken belemmering int schrift/t'is óóck zó ge-
reed nóch een letter te maken als een *accent*,
eñ t'is den ankomelingen lichter te vatten/dat
twe letters langher klincken als een/ dewijl al
onse tweklancken die dóch langh van ghelupd
zyn/óóck alzó van twe letters ghemaeckt wor-
den. R. De/y/ ee/eñ/óó/t'samenghezet/zyn by
ons int gebruick/ maar de aa/eñ/uu/t'samen te
voegen dunckt my onnódige niewicheyd: want
ist niet even veel hoement schryft alsmen weet
dat met/ae/ende ue/het lang geklanck van/aa/
eñ uu/afghebeeldt wordt. G. ghy zegt wel/zó-
men de zelfde letteren alzó t'samen ghevoeght/
niet tót ander gheklanck en behoefde onder de
tweklancken/ alzó ghy nóch hóren zult: dies-
halven zó wy in 't spellen eenparighe ghelyck-

sormicheyd zoeken/mostmen óóck de a/ ende u/
als de ander klinkers dubbeld schrijven
t'welck by den overlanders int ghebruick is/
óóck vintmense alhier wel in oude drucken ende
schriften/alhoe wel t'selve nu by velen vreemd
ende onghewoonheyd schijnen zal/de gewoon-
te mids de nóódzakelyckheyd en eenparighe
ghelyckstemmigheyd / zalt voor ghoed doen
aennemen. Den Latynenende anderen zoude
de/ee/ende/oo/daar wy toe ghewent zyn im-
mers zó vreemt schynen. Andere(als gezeit is)
vinden beter datmen het lang óf dubbel ghe-
klanck aller *vocalen* óf klinkers,met een enkel
letter ghelyck het korte scryve / dóch de zelve
daarze lang klinken met een *accent* óf bytéken
aftekene: t'welck my niet ghéheel mishaaght/
dóch dewyl het onzé voorouders behaagt heeft/
dubbelheyd van letters te bezighen / ende dat
óóck de bytékens na myn inzien belemmering
int schryven maken / ben ick meest ghezint
byt oude te blyven. R. de zaack wel inzien=
de bekenne ick datmen immers zó licht / aa/
als/ae/ende/uu/ als/ue/óf/uy/ ófte als een a/
met een bytéken te schryven heeft / daarom
waart in't ghebruyck ick mene t' zou nut ende

 prys-

prysslyck ghebonden worden. G. Om int ghe-bruyck te brenghen vind ick de meeste zwa-righeyd/men most de hófschryvers/stadschry-vers/druckers/ende schoolmeesters/ hier toe beweghen/ en wie zal den kater dien bel aan-binden: Dóch ist mettet verhaalde alleen niet gebetert/ inde/o/ ende oo/ is immers zó gróót verschel (alzó voor gheroert is) te weten het rechte geklanck vande/o (met d'ander klin-kers minst gemeenschap hebbende (na onze mening) hóórdy my slecht ende enkel upt spre-ken indeze wóórden/non, rhombus, fontes, fons, constans, comma, tselfde gheklanck myns me-ning moetse van ouds gehaud hebben alsmen de font, dicont, poblicum, colpam, volnus, voor funt, dicunt, publicum, culpam, vulnus schreef/ want dit vorighe geklanck vande/o/enige ge-lyckformicheyd heeft met de Westfaalsche/ u: Daar het ander gelujd vande/o/dat ghy my hóórt enkel ende kort uptspreken in nos, noster, fortis, hoc, vox, propter, quod, meer ghemeen-schaps heeft met de/a/het welck ick tsy als kort ófte lang is/ zoude raadzaam vinden/aldus/ó/ af te tekenen: wildy van my merckelyck onder-scheid des selven letters hóren/merckt op 't ver-

sche-

ſchelende gheluid inde vólghende wóórden/ op ende ho‘p, oy ende o‘ch, een zo‘ch ẽ ick zo‘cht, een bock hœdus ẽ een ſtock, opſlocken ẽ ſcho‘cken, ſchol ẽ ſcho‘ber, wol ẽ bolck, my do‘rſt, ende ick do‘rſche, tis bol ẽ een bo‘l des ſpinrockens/ hy is dol ẽ een do‘l inde ropſchuit/ een zo‘ck ande voet/ ende het zo‘ck des vrouws een bot viſch ende ghebod, ick mochte ende ick bro‘chte, kort ende korl, porren ende portye: in odder, ongezond, droncken, grond, hóórdy deerſte: in o‘f o‘s, po‘t, to‘t, zo‘t, &c. hóórdy de twede. R. bylo hier merck ick een gróót verſchil in't gheklanck dezes letters daar ick nóyt op geacht hebbe. G. overmids ghy het eygen gheklanck der wóórden wiſt/ eer ghy ſchryven leerde/ valt u het onderſcheid vande verſchelende uytſpraack eens zelvens letters niet zwaar/ doch een vreemde die onze taal leren wil / blyfter in verſuſt. R. dats wel af te nemen/ maar hoe wildy dit beteren? G. met het voorverhaalde bytéken. R. dit ſal by velen als ófmen niewicheid wilde invoerẽ gelaſterd worden. G. ergerlyke óf onnódighe niewicheyd ben ick inde grond vyand/ zaagh dóch ghaern/ met de minſte verandring zó doenlyck is/ datmen onze taal volkomentlyck ende ſchicklyck moght ſpellen.

Onderſcheid in o ende ó.

De

De Hebreen / Grieken / ende Hóóchduitschen hebben voortyds om de verscheydenheyd des geluyds af te tekenen/verscheyden bytékens of tittels in haar schrift ghevoegt. R. hebben wy zulken voorschrift waarom zoument in ghelyken gheval niet om beters wille vólgen / maar zegt my hoe 't by hunluy is toeghegaan. G. het blyckt uyt oude munt / óóck by de getuyghenis van Jeronymus eñ andere / dat de Jueden tót de Babilonische gevangkenis een ander maxel van letteren (met den Samaritanen ghemeen) ghehad hebben: onvóllig van fatsoen/den huidendaaghschen ongelyck / dóch van ghetal/ kracht ende uytspraackeens/ de ichtighe zoude Esdras ghevonden hebbenende zyn in ghetal XXII. altemaal meklinkers / der welker vier als Aleph, He, Vau ende Iod, voor klinkers by den ouden Hebreen somtyds ghebruickt zyn gheweest met Aleph ende He, een/ a/ óf altemet een ander geklanck uytbeeldende/met Vau een o/ óf/ u/ met Iod een /e/ óf/ i / ende somwyl wel andere; dies haar sprake voor den leerlingen bezwaarlyck te lezen valt / alzómen geen zekere reghels heeft / wanneer deze letters haar eigen óf welck der klinkers geklanck zy hebben/

dan

dan by raming óf uyt de ghewoonte lezen zy haar schrift: Namaals heeftmen de punten óf tittels(tót behulp der leerlingen) boven/ in/ ende onder de letters gevoegt/waar mede nu haar taal onderscheidelyck kan ghelezen worden: Dóch de gheleerde lezen meestendeel nóch zonder punten om dattet dick twyfelachtigh is wat mening d'oude schryvers in zommighe wóórden gehad hebben/welker beduyding met de verandering vā een tittel dickwils veel verscheelt óf gheheel strydigh is: ende des niet teghenstaande / zietmen ons onder elckander tót haten/vervólghen / ja tótter dóód toe twisten/ als de geleerde dickwils zonder hulp des heyligen geests(vermids de voorghaande twyfelachtigheit) des schrifts zin herwerts ende derwerts draayen. De punten zyn na zommigher mening wel 400. Jaer na Christus gheboorte eerst ghevonden. Hoe de Grieken ende Hóóchduitschen met byzondere bytékens verscheyden uytspraack afmercken is velen ghenoegh bekent: De Latynen hebben óóck voormaals enighe letteren onverscheydelyck ghesch reven als de/ o /ende/ e/ in voster en vester, advorsum en adversum, votare ende vetare, convollere ende convellere, amplo-

amplo&tere en emple&tere. De/i/ ende u/in lacrume ende lacrime, maxumus en maximus, optumus en optimus, lubido en libido. pulcherrumus en pulcherrimus. De/o/ende u/in poblicum volnus colpam zó verhaalt is. De/ ae/ ende ai/ in cæsar en caisar, magnæ en magnai en zó vóórt/ dat metter tyd ghebetert is door naarstighe en verzóchte schryvers: zó behóren wy elck na vermoghen óóck te doen. R. onze ouders hebben alle bytékens ende tittels ghemyt alzó t'ghebruick van dien moeyelyck valt ende t'schrift daer me ontciert is: dies zoud ick beter raden t'marel des letters wat te veranderen. G. dat behaaght my óóck best / ende dat meer is wy hebben hier toe voorschrift an den Denen die een byzonder gheklanck vande/ o/ niet met een bytéken/maer met een doorslaghen o aldus ø afbeelden dóch/alzó dit voort eerst (in myn zin) alte gróte verandering zóu maken / mochtment voor dees tyd mettet bytéken verzoeken ende óf t'selve verzuimt word/en by d'een aenghenomen by d'ander niet / zó blyft altyd de ghewoonlyke spelling onverandert. Daarmē oock twyfelachticheid int wóórd vermoet / is hier middel/ om de verscheidenheid afte beelden/ zó wel inde enkel als dubbel/ oo. R. vindmen bay de voors. gheluiden van/o/ende ó/zich te verlan-

Deensche ø

ghen

ghen óf verdubbelen onderscheidlyck? G. Ja men merckt in de vólghende wóórden/ kool carbo en ko'o'l caulis, hoop spes ho'o'p acervus, ick koock spys ick ko'o'k óf breke ick sloot claudebam een slo'o't, fossa, ick poot planto, een po'o't ques quadrupedis, roock odor, ro'o'ck fumus, ick bood gheld voor een boot, ick loof laudo, en ghelo'o'f fides, met nóch ontelbare: Welker ghelupd óóck doort voorghaande byteken onderscheiden wort. Want evenghelyck in hoop spes het ghelupd van op verlangt is / alzó is óóck in hoop acervus het gheluit van ho'p verdubbeld / merckt int uytspreken van op zó ghy de / o / lang inde mond laat worden daar komt oop, t'eerste deel van open ófte met een h. hoop spes af: alzó dat na myn mening de/o/ in op, open, ende hoop spes een is: als óóck in zon, zone ende zoon. Maer van ho'p de/ó/ als voren verlanghende word ho'o'p acervus alzó dat in ho'p, ho'pen, cumulare, ende ho'o'p acervus, een zelfde gheklanck ghehóórt wort/dat de a/wat gelyker is/ als in de vorighe. T'selve ghelupd beelden de Hóóghduitschen upt / met aa na den Zuri- oo en óó Hóóghduytsch a

schen

ſche ph. ſchen Dictionaris: zó ik achte heeft der *Syriſcher* eerſte letter die zy Oleph noemen t'ſelve gheklanck ghehadt, uyt alle t'welcke ick beſluyt/ dat het eerſte by ons niet afghetekende gheluyd het rechte eighen gheklanck van een o behóórt te zyn. R. dit onderſcheydlyck gheluid/ na ic bemercke is heel nódigh ghebetert/ want het ſelve behalven de onſchicklyckheid door de verſcheidenheid des betekenis/ gróte duiſterheid ende miſverſtand in een ſpreuke lichtelyck mach veróórzaken: dies verwonder ick my dat het ſelve niet eer ghebetert is. G. verſcheiden ſchryvers hebbent haar wel onderwonden te doen/ maar heeft tót nóch toe gheen vóórtghang ghehad: enighe hebben t'vorighe gheluyd vande/o/ in oy ende op met een /u/ willen helpen ſchryvende uy ende up maar vinden haar in vele wóórden daar t'ſelve gheklanck is verleghen/ zó ghy nóch hóren zult. Andere hebben de/ óó/

oi met/ oi/ ende/ oa/ willen onderſcheiden ſchry-

oa vende oick, koipmay, ick hoir, gheloif. W. óſte/ oack, koapmay, hoar, gheloaf: dóch is hier mede t'verſchelende gheklanck inde enkel/o/ ende ó/ niet ghebetert; óóck is de/ oi/ de op in mo'y, bero'yt, no'ytalte gelyck/ hoe wel in deze wóórden het gheluyd vande ó ende niet

van

van/o/voor de/y/ ghehóórt word/t'welck andere voor ons óóck wel ghemerckt hebben schrybende moar, beroart, &c. maar de/ oa/ is gheheel vreemd/ ende nieu: daar teghens ons byteken gheen verandering inde ghewoonlyke t'samenvoeging der letteren inbrenght/ ende óóck int enkel gheklanck zyn kracht evenghelyck bewijst. R. ick moet bekennen dat ghy my hier met ghoed bescheid vernoeght hebt: maar isser nu nóch meer te zeggen.

Het darde Capittel.

Vande Tweklancken.

DIt zy vande klinckers ende dubbelklinkers (lópender wyze) ghezeit: van deze maackt men de diphtonghen die men twe-klanckey zou moghen noemen/ om datse van twe ófte meer der voornoemde vyf klinkers onderscheidlyke eigen gheluiden t'samen worden ghezet: men noemt óóck enighe der zelver triphthonghen dats drieklanckey, die van drie klinkers ghevoegt wórden: maar wy zullense hier onder den naam van tweklankey alle bevangen. Der zelver isser int gebruick die

inden druck gebezight worden / eñ elck bekent zyn xv. van de welke enighe by velen met zonderlinghe letters verscheydelyck gheschreven ende afghebeeld worden: alſo dat hier in mede zeer gróót misbruyck is. R. daar op verlangt my u ghevoelen te hóren/hoemen die recht ende wel met onderscheidlike gelyckfórmicheid voegen zal konnen. G. onze ouders hebben de zelve gheluiden met twe ófte meer klinkers (die zy in gheklanck naaſt zyn en van der welker gheluyd zy iet schynen te ontlenen) afgebeeldt: dies ick houde dat met/ ae/ een geluyd vallende tuſschen de/a/ende/ e/(t'welck op de schaepen met haar bae leren) moet uyt ghebeeld worden; óff t'selve nu met verknóchte letters ófte onverbondene afghebeeldt word/daar zoud ick luttel onderscheids in maken: eñ desgelycks met zommighe andere mede / dóch alzóze al niet verknócht willen geschreven zyn/ófte zich aen een voeghen laten/zoud' ick na d'oude ſtuer de letters op zich zelven na elckander ſtellen/ende de voorſ. xv. tweklanken aldus uyt beelden. ae, ai óf ay, aay, au, aau, ei óf ey, eeu, ie, ieu, oe, oey, o'y, ou, ue, uy. nu hóórt ſcherpelyck elx geluyd/nau ghaſlaande/óffe elck/der klinker[s] voor-verhaalde geklanck/ na datze vande zelv[e] zyn t'samen gezet/niet eenpaartig gelyck zyn

niet/

met /ae/ ſpel ick blaetey, kaekeley, kaetze, kaetſey, ſchaetſey, baerd, haert, waerd, kaerd, paerd, ſtaert: hoe wel tot nochtoe daar mede meeſtentijd uyt ghebeeld is/ het durighe gheklanck van/aa: dies men in twijfel is welck der zelver ghelupden verſcheydelijck ghemeent word / alzó dat de Zetters niet te beſchuldighen zijn als zy Jaet maet qualijck uyt ſprecken. dewijl wijt al t'ſamen qualijck ſchrijven. het is wanſchicklijck datmen de/e/ by de/a/ ſtelt/ende der zelver gheluyd alſt een ſilb zijn zal met de/a/ niet vermengt. in ay is de/a/ kort/ zó ghy hóórt in/lay, hay, kay, blay, maar durigh hóórdy de zelve in ick zaay, maay, draay, kraay, waay: even alzó hóórdy ze in/au/ende aau/ick grau, ſnau, bau, kau, ghau, ende blaau, graau, raau, paau. De ey hebdy in gheyt, zeyd, reyken, ſcreyen, rein, clein, welck gheluyd tuſſchen de/e/ en/i/ vallende ende gheen ghemeenſchap hebbende met de/a. nóchtans als/ay/ meeſt uyt ghe-ſproken word; alzó dat hier het miſbruyck is inde uytſpraack ende niet int ſchrijven/ t'welck dies óóck zwaarlijckſt te helpen ófte te voorkomen is: alzó men als voorzeid de ghelupden

 vier

niet schryven kan. R. ick merck wel dat ghy ze zonderling uytspreeckt/ maar t'verschil is niet zeer gróót/ dies niet te verwonderen dat menigh gheen onderscheid daar in maackt: maar als ghy deze dus onderscheidlyck zoud willen uytghesproken hebben/ zou dat den Rymers niet qualyck passen? G. Deze hebben hun *figuren*, waer duer hen ghe6órloft is een letter na ghelegentheyd te verstellen: als de Latynen doen olli voor illi schryvende/ alzó óóck wy bekinney voor bekenney, bringey voor brengghey. R. ick ben ghepaayt/ ghaat vóórt. G. het korte gheklanck vande/ e/ voor u/komende/ vind ick in onze spraack niet/ ten waar in uytheemsche wóórden/ als in Europa, Euphrates, Euripides, Euzebius, Deuteronomium', Ho'o'ghteutsch, W. maar de/ e/ durigh zynde/ hoordy in eeu, leeu, schreeu, sneeu. De/ ie/ beeld uyt des kievits ghelnyd in zie, bie, iet, niet, W. vóórt in nieuw, ick hieuw, W. voor de/ u/ komende. Der koeyen eyghengheluid zyn wy ghewoon uyt te beelden met/ oe/ in zoet, ghoed, broed, boet, hoeden, roeden, boeden, W. welck gheluid ghemeenschap hebbende met het gheklanck van o/ ende/ e/ meen ick daar mede by ons ouders wel afghebeeld is: sommighe bezighen hier

voor/

voor/ ue/ niet menende het scrale ghelupd by ons vooren de/ u/ toe-gheëyghent : maar der Westfalinghen u/ die zonder/ e/ by henluy dit zelve ghelupd in du, bykans uytbrengt : andere ghebruyken na de Franse wyze ou. maar alzó de Fransen (na myn mening) een onbólighe / zware ende wanschicklyke wyze van spellen hebben / behaaghtet my beter by d'oude spelling te blyven/ ende eu, na eeu, au, ou, &c. schickende de spelling in zich zelven ghelyeksfórmigh te maken / ende dat elcke letter op alle plaatsen enerley kracht ende ghelupd hebbe : kan ick dit niet treffen (zó doch de volkomenheid quaad te treffen is) dat is my leed / ick meen in dies myn best ghedaan te hebben / neemt de wil vóórt werck. Dit vorighe ghelupd smelt met de/ y/ in koeyen, bloeyen, roeyen, boeyen, &c. maar in mo'y, po'y, ho'y, ro'y, gho'y, do'y, oyt, bero'yt &c. hóórdy voor de/ y/ het ghekłanck vande/ ó/ by ons afgetekent twelck zommige wel gemerckt hebben die oayt, beroayt, &c. zó ghezeyt is schryven. De/ ou/ hóórdy in oud, hout, zout, ghoud-ghuldey, moutery, &c. Daar de / u/ achter de / o / klinckt als voor achter / a / ee / ende/ ie / hoemen dit ghelupd (dat wy immers niet missen moghen) zoude uyt beelden / de ou/ oey óy ou

ou/voor/oe/stellende/weet ick niet/ oock hoemē ghoed, bonum ende ghoud, aurum zou onderscheyden. R. ick hebt óóck niet konnen afnemen maar na myn beduncken willen zyt onder de au brengen hoe wel (immers by ons) d'eerste silb van ghouden eñ ghau heel verscheidelyck klincken. G. Dit dunckt my óóck/ maar villicht dat hunluy uytspraack met d'onze verscheelt.

ue Vóórts nópende de ue daar mede zoud'ick na het oude gebruyck duegd, vruegd, jueght, suerey, zuerey, truerey, spellen alzó met/uy/

uy uyl, buyl, vuyl, luy, luyen, kruyen, ruyen, huyden, uyt, schuyt, die van uur, schuur, myns achtings in gheklanck veel verschelen. R. dat zou een schaep mercken. G. Daar hebdyze al. R. is nu u gróte bezwaarnis al afgeleyd: tót nóch toe genoegh ick an u spelling eñ waar wel te vreden dat ghyze myn Neefken in zulker voegen leerde. G. wy hebben t'verschil nóch niet al. T'gheklanck by my met ue af-ghebeeld / word óóck verscheidelyck gheschreven/ zómmighe schryven doeght, vroeght, maar dit wederleyt zich zelven: Andere ja meest elck nu ter tyd / hier in den Fransoisen volghende / zetten de/e/ voor de/u/ schryvende:

eu voor ue, deught, vreught, &c. Maar de Hóóchduit-

schen

schen eñ Latynen (zó ghezeyt is) de eu in neuter ende Hoochteutsch tót een ander gheklanck ghebruykende/ zyn onze eenpaartighe spelling hier in ghelyckförmigher: de wyl wy de/ u/ after de/ a/ ee/ ie/ ende/ o/ komende/ in zulcker voeghen met d'andere letters vermengen/ alzó dat wy van ouds (blykende by de oude schriften) niet eu maar ue, in dezen ghebruyckt hebben tot dit geluid: eñ zouden met recht der Fransoisen spelling met de Latynse heel strydig zynde in dezen/ immers niet vólghen. Maar eenighen behaaght de Franse wyze te beter/ om dat sy de ue, dan bezigen in plaatse van oe, by ons verhaalt/ ghevende de / u / somtyds het gheklanck dat wy de/ o/ tóe gheëyghent hebben schryvende/ uy ende up menende daar mede te verkomen de tittel die wy tót onderscheid vande o/ ghebruyken / maar beróven alzó de / o/ ende u/ bayde van hun eyghen gheluid / noemende de/ u/ na de Westphaalse wyze als / oe/ inden a/ b: het wóórdeken du als doe uyt-sprekende / daar nóchtans dit zelve letter een gheheel ander ghelupd heeft / in d'eerste silb van durey, duWey, niet ghelyckende/ by ófmen doerey, doeWey zeyde: haer schrale ghelupd datse heeft in d'eerste silb van ure, behoudse in

ue voor oe

uum/uy.

muntey,hut,gheburey,die van mond,hoed eñ boerey zeer veel verſchelen : hier ghevenſe vande/u/een bytéken dat na myn achting op de o/beter paſt / makende de minſte verandering ende de meeſte ghelyckfórmicheyd : byzonder om de/oo/ ende óó/te onderſcheiden / oóck datmende/ o / zonder aftekening haar natuurlyck geluid/dat wy haar inden a b. gheven/ die noemende na myn mening als in d'eerſte ſilb van/ over,opey, niet gheboeghlyck benemen kan dóch is my niet onbekend dat zy hier in den Overlanders vólgen/dan alzó wy die in alles zonder onſchickelyke verandering niet vólghen moghen/behóren wy meer te trachten om onze taal int gheheel te beteren / als om henluyin eṅighe dinghen te volghen : dewyl wy nóch niet toeſtaan dat hun wyze van ſpellen beter is als de onze. Vóórts valter verſcheyden ſpelling om
uy. de tweklanck/uy / uyt te beelden meeſt elck ſtaatſe toe in buyt, buyl, luyer, buyey , aldus gheſchreven/maer alſe t'beginſel vã een wóórd is/zynſe verlegen om uyt, uyl, uyer eñ uyey, (dat by ons een ajuyn is) ẃ. te ſpellen/hoe wel an de ſelve wóórden niet anders faalt als de voorſte letter na te laten : even ghelyck van haard, beer, ſeeu, de voorſte letter wech ne-

men-

mende/ aerd, eer, ende een word ghespelt Nóchtans vintmer ontellike vele die de voorghaande wóórden qualyck spellen / zom nemen de/v/óf/w/in de plaats spellende Wt, Vuyt óf Vyt: Maar datse hier verlegen zyn/ kómt uyt óórzaack/dat men (zó ghezeyt is) deze/u somtyds voor een medklinker bezight: d'welck na blyvende hebdy hier een zekere voet om / uyl, Vuyl, Vyl, Wyl, uyt, uur, ure ende Vre onderscheidlyck te schryven. R. tis alzó. G. om nu vande klinkers te komen gebreeckt ons onderscheid inde dubbel ende durighe/ y/ voor heb ick verhaalt dat wy deze/ y/ over al voor een lange off durige klinker bezyghen al sze an gheen ander klinkers verknócht is/maar inde t'weklankenis mense ghewoon voor een enkel/ i/ te bezigen t'welck wy onverandert laten/om niet al te veel nieuwicheyds in te voeren. Maar zó wanneer bayde de enkele letters zonderling uytgesproken worden / d'eerste t'lest van een silb / de twede t'eerst van een vólgende silb verstreckende/als by de Latynen in filiis, viis, &c. zoud' ick om t'meeste onderscheid raden twe enkele/ii/te bezighen ófte een onderscheydlyke ij / met een rechte neergaande start/om hy is nuchba ick. i/y/ii.

niet schrijven kan. R. ick merck wel dat ghy ze zonderling uytspreeckt/ maar t'verschil is niet zeer gróót/ dies niet te verwonderen dat menigh gheen onderscheid daar in maackt: maar als ghy deze dus onderscheidlyck zoud willen uytghesproken hebben / zou dat den Rymers niet qualyck passen? G. Deze hebben hun *figuren*, waer duer hen ghe óórloft is een letter na ghelegentheyd te verstellen: als de Latynen doen olli voor illi schryvende/ alzó óóck wy bekinnen voor bekennen, bringen voor brenghen. R. ick ben ghepaayt/ ghaat vóórt. G. het korte gheklanck vande/ e/ voor u/ komende/ vind ick in onze spraack niet/ ten
eu waar in uytheemsche wóórden / als in Europa, Euphrates, Euripides, Euzebius, Deuteronomium, Hoochteutsch, &c. maar de / e/
eeu durigh zynde / hoordy in eeu, leeu, schreeu, sneeu. De/ie/beeld uyt des kievits gheluyd in
ie zie, bie, iet, niet, &c. vóórt in nieuw, ick
ieu hieuw, &c. voor de/ u/ komende. Der koeyen eyghengheluid zyn wy ghewoon uyt te beel-
oe den met/oe/ in zoet, ghoed, broed, boet, hoeden, roeden, boeden, &c. welck gheluid ghemeenschap hebbende met het gheklanck van o/ ende/ e/ meen ick daar mede by ons ouders wel afghebeeld is: zommighe bezighen hier

voor/

voor/ ue/ niet menende het ſcrale gheluyd by ons voren de/ u / toe-gheëyghent : maar der Weſtfalinghen u/ die zonder / e/ by henluy dit zelve gheluyd in ou, bykans uytbrengt : andere ghebruyken na de Franſe wyze ou. maar alzó de Franſen (na myn mening) een onvóllighe / zware ende wanſchicklyke wyze van ſpellen hebben / behaaghtet my beter by d'oude ſpelling te blyven / ende eu, na eeu, au, ou, &c. ſchickende de ſpelling in zich zelven ghelyckſórmigh te maken / ende dat elcke letter op alle plaatſen enerley kracht ende gheluyd hebbe : kan ick dit niet treffen (zó doch de volkomenheid quaad te treffen is) dat is my leed / ick meen in dies myn beſt ghedaan te hebben / neemt de wil vóórt werck. Dit vorighe gheluyd ſmelt met de / y / in koeyen, oey
bloeyen, roeyen, boeyen, &c. maar in mo'y, óy
po'y, ho'y, ro'y, gho'y, do'y, oyt, bero'yt &c, hóórdy voor de / y / het gheklanck vande / ó / by ons afgetekent twelck zommige wel gemerckt hebben die oayt, beroayt, &c. zó ghezeyt is ſchryven. De / ou / hóórdy in oud, hout, zout, ou
ghoud-ghulden, moutery, &c. Daar de / u / achter de / o / klinckt als voor achter / a / ee / ende / ie / hoemen dit gheluyd (dat wy immers niet miſſen moghen) zoude uyt beelden / De

ou/vóór/oe/ſtellende/weet ick niet/ oock hoemē ghoed, bonum ende ghoud, aurum zou onderſcheyden. R. ick hebt óóck niet konnen afnemen maar na myn beduncken willen zyt onder de au brengen hoe wel (immers by ons) d'eerſte ſillab van ghouden eñ ghau heel verſcheidelyck klincken. G. Dit dunckt my óóck/maar villicht dat hunluy uytſpraack met d'onze verſcheelt.

ue Vóórts nóyende de ue daar mede zoud' ick na het oude gebruyck duegd, druegd, jueght, ſueren, zueren, trueren, ſpellen alzó met/uy/

uy uyl, buyl, duyl, ſuy, ſuyen, kruyen, ruyen, huyden, uyt, ſchuyt, die van uur, ſchuur, myns achtings in gheklanck veel verſchelen. R. dat zou een ſchaep mercken. G. Daar hebdyze al. R. is nu u gróte bezwaarnis al afgeleyd: tót nóch toe genoegh ick an u ſpelling eñ waar wel te vreden dat ghyze myn Neefken in zulker voegen leerde. G. wy hebben t'verſchil nóch niet al. T'gheklanck by my met ue af-ghebeeld/ word óóck verſcheidelyck gheſchreven/ zómmighe ſchryven doeght, droeght, maar dit wederleyt zich zelven: Andere ja meeſt elck nu ter tyd / hier in den Franſoiſen volghende / zetten de/e/ vóór de/u/ ſchryvende:

eu vóór ue. deught, dreught, W. Maar de Hóóchduit-

ſchen

schen eñ Latynen(zó ghezeyt is)de eu in neuter ende Hooghteutsch tót een ander gheklanck ghebruykende/zyn onze eenpaartighe spelling hier in ghelyckfórmigher: de wyl wy de/u/ af- ter de/a/ee/ie/ende/o/komende/in zulcker voe- ghen met d'andere letters vermengen/alzó dat wy van ouds (blykende by de oude schriften) niet eu maar ue, in dezen ghebruyckt hebben tot dit geluid:eñ zouden met recht der Fransoi- sen spelling met de Latynse heel strydig zynde in dezen/immers niet vólghen. Maar enighen behaaght de Franse wyze te beter/om dat sy de uë,dan bezigen in plaatse van oe, by ons ver- ue vóór oe
haalt/ghevende de/u/somtyds het gheklanck dat wy de/o/tóegheëyghent hebben schryven- de/uy ende up menende daar mede te verko- lum/up.
men de tittel die wy tót onderscheid vande o/ghebruyken/maar beróven alzó de/o/ende u/bayde van hun eyghen gheluid/ noemende de/u/na de Westphaalse wyze als/oe/ inden a/b: het wóórdeken du als doe uyt-spreken- de / daar nóchtans dit zelve letter een gheheel ander ghelùyd heeft / in d'eerste silb van du- rey,duwey,niet ghelyckende/by ófmen doe- rey,doewey zeyde: haer schrale ghelùyd dat- se heeft in d'eerste silb van ure , behoudse in

muntey,hut,gheburey,die van mond,hoed
eñ boerey zeer veel verſchelen : hier ghevenſe
dande/u/een bytéken dat na myn achting op de
o/beter paſt / makende de minſte verandering
ende de meeſte ghelyckfórmicheyd : byzonder
om de/oo/ ende óó/te onderſcheiden / óóck dat-
mende/ o / zonder aftekening haar natuurlyck
geluid/dat wy haar inden a b. gheven/ die noe-
mende na myn mening als in d'eerſte ſilb van/
over,opey, niet ghevoeghlyck benemen kan
dóch is my niet onbekend dat zy hier in den O-
verlanders vólgen/dan alzó wy die in alles zon-
der onſchickelyke verandering niet vólghen
moghen/behóren wy meer te trachten om onze
taal int gheheel te beteren / als om henluy in e-
nighe dinghen te volghen : dewyl wy nóch niet
toeſtaan dat hun wyze van ſpellen beter is als
de onze. Vóórts valter verſcheyden ſpelling om
de tweklanck/uy / uyt te beelden meeſt elck
ſtaatſe toe in buyt,buyſ,luyer,buyey , aldus
gheſchreven/maer alſe t'beginſel vā een wóórd
is/zynſe verlegen om uyt, uyſ, uyer eñ uyey,
(dat by ons een ajuyn is) w.te ſpellen/hoe wel
an de ſelve wóórden niet anders faalt als de
voorſte letter na te laten : even ghelyck van
baard, beer, ſceu, de voorſte letter wech ne-
men-

mende/ aerd, eer, ende een word ghe ſpelt Nóchtans vintmer ontellike vele die de voor-ghaande wóórden qualyck ſpellen / zom nemen dᵉ/v/ óf/ w /in de plaats ſpellende Wt, Vuyt óf Vyt: Maar datſe hier verlegen zyn/ kómt uyt óórzaack/dat men (zó ghezeyt is) deze/u ſom-tyds voor een meklinker bezight: d'welck na blyvende hebdy hier een zekere voet om / uyl, Vuyl, Vyl, Wyl, uyt, uur, ure ende Vre onder-ſcheidlyck te ſchryven. R. tis alzó. G. om nu vande klinkers te komen gebreeckt ons onder-ſcheid inde dubbel ende durighe/ y/ voor heb ick verhaalt dat wy deze/ y/ over al voor een lange off durige klinker bezyghen al ſze an gheen an-der klinkers verknócht is/maar inde twe klan-ken iſmenſe ghewoon voor een enkel / i/ te bezi-gen t'welck wy onverandert laten/om niet alte veel nieuwicheyds in te voeren. Maar zó wan-neer bayde de enkele letters zonderling uytge-ſproken worden / d'eerſte t'leſt van een ſilb / de twede t'eerſt van een vólgende ſilb verſtrecken-de/als by de Latynen in filiis, viis, &c. zoud' ick om t'meeſte onderſcheid raden twe enkele/ii/te bezighen ófte een onderſcheydlyke ij / met een rechte neergaande ſtart/om hy is nüch vā ick

i/y/ii.

nÿghe te onderscheiden / en om partiich
Griicheit, klaiich, Wild-Waiich te schryven
Als ons dit zelfde in ander klinckletters di
niet verknócht ghescreven worden ghebuert
zó mochtmen aldus twee punten daar bove
stellen als beërven / gheëndt / gheëert / ghe
delt / w. ófte aldus schryven be-erven / gh
end / w.

Het vierde Capittel.

Vande Me-klinkers ende Talschrift.

HIer willen wypt by laté de klinckletter
belanghende / en vóórt int ruygh d
Me-klinckers overhalen / onder de welck
de b en p, d en t, f en v, c en k, s en z, v ende w
gróte ghemeenschap t'samen hebben / ende b
den onervaarnen dickwils d'een voor d'ande
en p. gebruyckt worden. De b en p in abt, beslabt
krabt ende tapt, lapt, klapt verschelen in ge
d/t. klanck wainigh / als óóck de d en t in gho'd
/v. po't, ghlad, ghat, pad, spat, ende de f en v i
veyl, feyl, vel, fel, ick vyn, fyn. Dit heb ick
int kort angeroert / alzó int spellen van ditelck
ander zeer gelyckend geluyd veeltyds gedool

wor

word: Nóchtãs wilt niet ſchicken datmen krapt en klabt zou ſcrÿven om dat vanteen krabbey vant ander klappey komt/ óf gho't ende po'd om datmen ghoden ende po'tten zeit: maar alſt inrÿmen te pas komt/ heeftmen óórlóf om bequamelÿck een letter wat te buÿghen. Nópende de/ f/ die is ſcherper van geklanck als de/ v/ de welcke wat leechlÿcker uÿt gheſpróken word. De/ c/ is int Duits weÿnig nut/ wãt wat die voor/ a/ o/ ende/ u/ klinckt/ daar in dient ons de/ k/ die t'ſelve gheklanck voor/ e/ ende/ i/ heeft: ende wat de c/ voor/ e/ ende/ i/ doet/ daar toe magh ons de ſ/ dienen die t'ſelve geluÿd voor alle klinkers heeft: dies wortſe van zommighe als een onnódighe letter uÿtgemonſtert: dóch om een Griexe chi en Hebreeuſche ſchin met ons anghenomen letters af te beelden moghen wÿ/ c/ niet ontberen: want ſe voor de h/ komende ende tuſſchen/ ſ/ en/ h/ gheſtelt/ ons de ſelve letters helpt verſtreckẽ/ in o'ch, do'ch, no'chtans, ick lache, kro'che, kiche, ende in ſchap, ſchep, ſchip, ſchicht, ſchop, ſchut, w. Dat enighe de/ gh/ voor/ ch/ willen bezighen vind' ick prÿſlÿck ende nódich in wóórden die vóórt met/ gh/ verboeght worden: als dagh ch. sch. gh.

zagh,

zagh, haagh, reegh, zygh, buygh, W. om datmen daghen, zaghen, ryghen, zyghen, buyghen zeydendeniet dachen, zachen, W. want het gheluyd van gh (na myn ghevoelen) zó wel voor als achter klinkers komende/in gheklanck met ch verscheelt / zó wel in ick sach dat van seg ende ick sach daar van sachen komt: als in gharen ende Charon, ghy ende der Grieken chi. Van ouds plechtmen hier óóck op te achten/in den Ghentschen Boëtius gedruct/int Jaer 1485. vind ick/ Hoegh, Wegh, dueghd, ho'o'gh, jaagh, sagh, W. met gh. ghespelt / maar sachen, achter, W. met ch. Want de gh is te dick ende zwaar van gheluid in sachen, ridere te bezighen / óóck zoumen t'selve wóórd van saghen niet onderscheiden konnen / ten waar men saghghen schreeff / waar in het scherpe gheklanck van chi, nóch min gehóórt word: dies zoud' ick de / c / laten behouden haar ghewoonlyck gheluyd ende bezighen die óóck daar de / k / in gheklanck verdubbeld om de niewigheyd te myen/ van kk/te schryven: dóch datmen de k/meer bezighe als na vorige ghewoonte vind' ick betamelyck / alzó wel voor / a o / ende u/ als voor/ e/ ende/ i / daar wyze dóch
nóód-

nóódlyck ghebruyken moeten/want het schickt immers qualyck datmen/ kemmen eñ cammen, kennen eñ comen, W. schrypft / dat dóch wóórden zyn die an elckanders hangen. Belanghende/ſ/eñ/z/daar in word zeer gedoolt/want ſ/z men de/z/nu metter tyd niet/ófte heel waynigh bezight/daarze onze ouders (ende dat niet zonder óórzaack) overvloedigh ghebruyckt hebben/ blykende an de oude drucken ende brieven: wat onderscheid wilde ghy my int ghelyud van deze vólghende wóórden gheven alſze alle met/ ſ/ gheschreven worden / daarze nóchtans onderscheidlyck klincken: als ſaay van Honskóten/ ende ick zay, een ſant óf heyligh ende zand vande Duinen/ ſaly ende zaligh, ick ſemmel ende zemel, ſomtyds ende zommighe, ſom ghelds ende zom, ſold, óf zoudy en zo'lder, de ſo'p ende het zo'p, een ſock an de voet ende het zo'ck inde borſten/ zonder ſy ende zy, ſimmen ende zinnen, ſinxen eñ zinghen, ſuycker om zoeten ende een zuycker óf zuyger/ſuffen ende zuchten: met ontellyke dierghelyke / diemen nu altſamen met ſ/ ſpelt/ nóchtans heel zonderling uytſpreeckt. Om dezer ghelyke wóórden te konnen onderscheiden/ zó merckt dat de / ſ/ scherp ende lichter gheklanck heeft vóórkomende de

tong ant'verhemelt des monds rakende/maar
de/z/ heeft dicker ghelupd de tongh ant boven-
ste tand vleesch brenghende. Ick weet wel dat
de Overlāders deze twe letters veeltyds recht
anders als ick verhaalt hebbe/gebruyken/de/
3. z/voor/ts/ende de/s/voor/z/ófte voor/ s/ naat hẽ
past/bezigende. Dóch hebben onze vooroulders
de ze, een zoon, zon, w. met z, geschrevē dies-
vólgens zuldy bevinden dat wy de z, veel ende
s, minder behoeven / daar wy nu int teghendeel
de z, wainigh ende de s, steeds in haar plaats
ghebruiken. Om te onderscheiden de v eñ w,
v/w. zó merckt dat de v met de lippen an de bo-
venste tanden roerende ende de w, met een
open mond ende uytpuilende lippen uytghe-
sproken worden / zó ghy merckt int zegghen
van va, ve ende wa, we, w̄. dóch omt mis-
bruyck in dezen ghehelpck te voorkomen / zou-
demen deze twe letters den kinderen / ghelyck
als de andere meklinckers met een byghe-
voeghde klinker moghen leren noemen in-
den a/b: ende in plaats daar men nu zeid
uv, dubbel w, zegghende u, va, wa. Waar
mede verhoedt mocht worden/ datmen in de-
ze letters (die dóch in gheklanck veel verschel-
len) niet meer als in d'ander ghemene letters
dolen

volen zoude. R. Die redenen zyn ghoed / dóch zalt den schoolmeesters vreemd schynen wil, men den a/b/verstellen. G. Den leerlingen zalt zó veel te nutter wezen/ende t'zal zonder twijffel velen Leermeesters die t'ghebreck mercken wel behaghen: my ghedenckt dat (ick lezen lerende) in ons school twe ghemaalde aansichten hinghen / d'een met de lippen an de bovenste tanden / d'ander met een open uytpuilende mond gheschildert / by de welke de voorſ. twe letters ghestelt waren / op dat wy die mochten leren onderscheiden / al dees en dierghelyke moeyten waar met het voorverhaalde voorkomen. Diesvólgens zoud' ick de j een meklinker zynde óóck je noemen/ende het/a/b: (die voorſ. letter/j/ daar in voeghende ende de ene r. die ons dóch niet nut is / na latende) zoude by het vorighe ghetal van XXVII. letters blyven: de welcke men na der Hebreen ende Grieken wyze in drie maal neghen letters zou mogen verdelen/daar van d'eerste neghen een enkel getal/ de twede een ghetal van thienen / ende de leste neghen t'ghetal van honderden verstrecken zouden. Om deze volkomenheid des ghetals te kryghen hebben de Hebreen die maar XXII. letters hebben/ de vyf leste ghetalen met twe

je.

Vant Tal schrift.

der

der vorigher letteren afghebeeld / ófte óóck somtyds de vyf endel-letters die zy hebben (ghelyck wy onse twede / s) welke niet dan achter ande wóórden moghen komen / (van zonderling maxel / maar van een kracht zynde als haars ghelycke letters) in die plaats ghebruyckt. De Griecken die xxiiii. letters hebben / hebben om de zelfde óórzaack / iij. letters in haar a. b. ghevoeght / zó H. C. Agrippa tuyght / die om t'zelfde in de Latynse spraack in te voeren / boven de j ende ꝟ meklinkers / nóch een ꝟi eñ ꝟu, ant a/b/c/ hangt op dat hy t'ghetal van xxvii. zou moghen bekomen : t'welck wy zonder enighe by voeghing volkomen ende welgeschickt van zelfs hebben. R. Ick versta niet wel wat ghy hier me zegghen wilt / zouden wy met de letters tellen konnen? G. Ja men zeer ghereed ende óóck mede talschrift (datmen nu opt hóófs incarnationes noemt) na lust stellen: waar in niet zommighe letters als een c, l, m, i, ꝟ, x, ende d, hun ghetal toe eighenende / maer elcke letter zou ordentlyck zyn ghetal mede brenghen. R. Hier af lust my enigh voorschrift te zien. G. Dat zal ick u tónen / zóó't ener van d'onze tót een proefken tendeel op d'oude spelling voortyds ghedicht heeft /
ende

ende hoe wel t'selfde niet zó volkomen is alst wel zyn mocht / zó zuldy de wyze van doen nóchtans daar an moghen spueren. De letters op haar ghetal ghestelt zynde / zó ghy in dit cedulleken mooght zien/

a	b	c	d	e	f	g	h	i
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
j	k	l	m	n	o	p	q	r
10.	20.	30.	40.	50.	60.	70.	80.	90.
s	s	t	u	v	w	x	y	z
100.	200.	300.	400	500.	600.	700.	800.	900.

Wilmen hógher óf vermengt ghetal hebben/ men voeghe deze letters t'samen: een tittel boven de letter / ófte een gróte hóófdletter / mocht die duizend maal meer doen ghelden / álzó by den Hebreen gheschiet. R. ick versta u mening/ wilmen xiij. hebben men stelle dt/wilmen xxv. hebben men stelle / ke / ende zó vóórt. G. daar hebdyt wel. R. maar het voorghemelde proefdicht? G. Dat was ghestelt op de voornaamste oude gheschiedenissen in Ho'lland, daar Ho'lland spreeckt aldus:

Ic dúc 37
li eenen róóf 370.
leiden haarlem maac ic v gelúck 400.

643. Ic hore t'ghelóóf
753. heb Ghangholfs crüch om de leer
775. de geroemde Caarl is miin heer [goed
838. die baldaedige Denen plonderen miin
860. noch een hóge bloed
863. een caal ghraaf comt in miin land
1300. bald Amsterdam verbrand

In elck reghelken hebdy de Jaren dat zulx is ghéschiet/telt de letters. R. Int eerst heb dy t'ghetal van xxxvij. G. Ja doe werd Holland met hulp van Kayzer Claudius bedyckt. R. int twede vind' ick ccclxx. G. doen ghéschiede de eerste overval der Noorlup ende Denen in deze Landen/ende zó zuldyt vóórt vindé. R. dit staat my zonderling wel an / ende behaaght my onghelyck beter als 't vorighe tal dicht, ick hebber my dickwils in verwondert/waarom d'ene letter meer als d'ander een getal mede bracht. G. De/i/ als een enkel schrabbeken zynde verstreckt by elck t'ghetal van een; vóórts by den Grieken is een Π vyf/een Δ thien/een H. hondert/een X. duisent / ende een M. thien duisent/ om dat de namen van elck der zelver ghetalen (zó zómmighe menen) met de zelve letters beghinnen ófte die tót hóófdletters hebben: maar niet uyt zulke óórzaack bezighen de

Lati-

Latinisten(ende d'onze dies vólgens óóck) een V. voor vyf/een X. voor tien/een L. voor vystich/ een C. voor hondert/een D. voor vyf hondert/een M. voor duisend: van welcke de c/ende/m/ hóófdletters des zelven ghetals int Latyn ver= strecken/ maar van d'ander kan men dies vól= ghens gheen óórspronck vinden; waar over ick wel by my zelven ghedacht heb óft uyt het fat= soen der letteren ghenomen mocht zyn (alzóót met de i/by elck ghesc hied) namentlyck dat op eed rechte liny een dwers schrabbeken/een; twe schuine schreef kens óft een kerf/ vyf; die van onder verdubbeld zynde thien mochten beteke= nen,(alzó V. ende X. in maxel verschelen:) dat een dwers schrabbeken onder met een voet ge= toghen zynde als een L. vyftigh verstreckte/ t'self de boven óóck alzó uyt ghetoghen zynde ende ghelykenis hebbende met C. hondert/óóck van achteren ghesloten zynde ende dies met D. in maxel over een komende vyf honderd / ende een V. ófte twee schuine schabbekens tusschen twe rechte komende duizend makende/ende een M. ghelyckfórmigh zynde; zó ick u hier met een kryd myn mening af beelden zal.

IVXLEDM

I, V, X, L; C, D, M.

R. Dats een oubóllighe inval/ maar men zou-det altemet alzó opt hóófd raken. G. ick heb gheen ghelyckstemmiger óórzaack konnen be-denken/ende t'moet altyd enighe óórzaack ghe-hadt hebben: dóch dit over slaande zoud'ick óóck de letters noemen / zó die elck na hun kracht ende werckingh behóren ghenaamt te worden / op dat int spellen t'volghende ghe-luid over een stemme met de naam der letteren: hóórd met opmerckingh hoe ick die ghenoemt wilde hebben/

nen r let- t. a/be/ce/de/e/ef/ge/ha/i/ je/ka/el/ em/en/o/pe/gue/er/esse/es/te/u/va/wa/ix/ye/zeet.

R. de g, j, q, ſ, S ende W, merck ick dat ghy anders noemt/ als ickse tót nóch toe heb horen g. noemen. G. de/ g/ naackt ghestelt heeft by ons het zelfde ghelupd ende de kracht als *gue* der Fransóyzen: dit zelfde geklanck hebben zy van ons behouden in de wóórden *dague*, *bague*, W. alzó hóórd yze klinken int heen ende weder lezen vant wóórdeken/eg, egge, óóck in dag, Slag, leg, Weg, zeg, rug, brug, ro'g, ko'g, Wig, Wiggen, diggelen, troggelen,

ende

ende zulcke: óóck als de lansknechten roepen geſt, geſt, das dick go'd dat zy niet als gheld ende ghod uyt ſpreken / maar een dicker gheluyd dat met t'gheklanck vande / k / wat ghelyckheids heeft: dit ſelfde gheklanck heeft na myn achting der Hebreen *Gimmel* (die zommighe *Guimmel* noemen) ghehad / daar mede zy *gameel* ſchryven / betekenende t'zelfde dier dat wy Kameel heeten / dies met ons in gheklanck ende betekenis by naaſt ghelyckſtemmigh / alzó zy veel wóórden hebben met ons ghemeen. Dat het eyghen gheklanck vande g / dus dick moet uytgheſproken worden / doet my boven t'vóórſ. óóck zó ghevoelen de ghewoonte datmer een / h / by ſchryft daar ſe wat blazende vóórt komt / alze meeſtentyd by ons doet / anders waart gheheel onnódigh de / h / daar by te zetten. Terentianus, die vant'gheluyd der letteren op breedſt by den Latinen geſchreven heeft / is met ons nóyende de ghelyckheyd vande / k / ende g / in een ghevoelen: maar Cappella, voeghter een blazend gheluid toe / d'welck d'onze over al met een / h / uyt beelden; hoe wel vele nu de / h / hier nalatende de / g / zelf het blaſend gheluid toe-eighenen: van welck ghevoelen ick óóck ghewéést ben / maar de zaack wel na ſpuerende / bevind' ick

 dat

dat de/h/ by ons ouders hier niet te vergeefs
ghebruyckt is; doch alsze over de l / ende / r/
valt / heeftmen om de veelheyd der letteren te
myden de/h/naghelaten / hoe wel datse alsdan
het blazende ghelupd behoud / als in glad,
gro'o't, &c. t'welck wy in zulx óóck (komen-
de hier van zekere reghel gheven) alzó volghen:
maar datmen het rechte gheklanck des letters
eighentlyck hoort int woordeken/eg, dag, &c.
vólght na Priscianus zeggen / quod omnis lite-
ra seu vox plus sonat ipsa sese cum postponitur
/w. quàm cum anteponitur. Vande je, Ga ende Wa
heb ick u voren bescheid ghedaan. Nóyende
que. de q, die ick que noeme / alzomenze int spellen
bézight / gheschied mede om de voorverhaalde
óórzaack der eenstemmicheyd inde spelling en-
de naam / óóck kanmen anders de naam des
letters met de letter zelfs niet spellen / dat heel
wanschicklyck is / en ons niewers ghebreeckt:
dies ick dit achte haar oude naam te wezen / zó
óóck Ald.Manut. tuyght in zyn Orthogr. dat de
ouders met/q, que, uytbeelden. De voorste
s. ſ, noem ick esse om die vande kleine inde naam
te onderscheiden / alzó deze nimmermeer int le-
ste van 't wóórd / ende de kleine niewers elders
mach staan: dies het ons onderscheidlyke let-
ters

ters verstrecken. Nu meen ick zyn wy den a/b/
ten end/ die ick u na myn ghoedunckken ver-
deelt/ghenoemt/ ende elx kracht uytgeleit heb/
een ander beter ervaren zynde zoude hier af u
bet vernoeghen konnen. R. ick ben hier wel in
vernoeght/ isser nu óóck enigh misbruick meer
n onze spraack? G. Ja gróflyck.

Het vyfde Capittel.

Vande Maatklanck ende uytspraack.

DE Spelling hebben wy óverghehaalt ende komen nu ant ewede deel des Letterkunsts Prosodia, die wy Maatklanck ouden moghen noemen / om datze bevat het hóógh en laegh/ kort ende lang uytspreken der lben; want onder de silben zyn langhe en orte, ende twyffelingen, die nu lang ende an kort zyn moghen; de korte rekentmen een o'o'e ófte pause toe/en de lange twe pozen, de orte wort met een halfrond ∪. en de lange met n recht schrabbekẽ — afgemerckt; dit noemt-en voeten/om dat de ghedichten der Rymers(n de vervoeging der zelver/schicklyck óf wan- Voeten.

 schick-

schicklyck vóórtlópen. De Reedners van ouds hebben dit in haar schriften / mede waarghenomen / maar onder ons ist zó heel vreemd/ dat wy Rymers / naulyx óyt daar af hebben hóren spreken / ick laat staan / dat wy in ons dichten daar op zouden achten. maar inde Liedekens/zyn wy gedwongen/ t'selfde (dickwils onwetende) waar te nemen; want zullen die ghevoeglyck ghezonghen worden / zó moeten de silben na de noten ófte de noten na der silben voeten gevoegt worden. óóck vintmen dat sommighe Rymers hun ghedichten zoet / der anderen wreed vallen / dit komt doort wel ófte misstellen ende voeghen der silben: Colyn van Ryssel in zyn Spiegel der Minnē schynt upter naturen (óf moghelyck met voordacht) op veel plaatsen zoet vallende silben waar ghenomen te hebben. Daar zynder óóck huydendaaghs/ diëer op beghinnen te achten: ende ick laat my niet anders voorstaan : zó men hier in met verstandighe opmercking vóórt vaart / óf t'sal metter tyd een behachlycke cierlyckheyd ende welstand in onze taal brenghen : dóch dunckt my / datmen meer na den aard van onze spraack / als na den voet der Latynisten moet te werck ghaan : mits wy door de menichte der eensilbighe grondwóórden/ zeer veel

langhe silben hebben. By den Hebreen zouden wy maghelyck ghelyckfórmigher voorschrift vinden / die ghelyck als wy somwyl int end van hun vaarsen / óóck inde sneden der selver / Rym ghebruicken / ende zeer veel langhe silben: alzó zy maar twe voeten bezighen / de ene van een langhe silb / d'ander van twe silben d'een kort d'ander lang / zó datter wel veel lange silben aen een vólghen / maar gheen twe korte an een. R. Zoudy hier in den Rymers een zekeren voet weten te gheven ende reghels voor schryven? G. ick versta dat by de Grieken en Romainen de *Poëten*, eerst ghewe est zyn / die na lust verscheiden ghedicht ghestelt hebben / na der welcker schriften de reghels na der hand ghemaackt zyn: ick verhaal dit maar om u te betonen / wat ons al ghebreeckt / int wel oeffenen onzes taals; het is veel ghedaan als wy nu tusschen de x. ende xiiij. silben onze reghels dwinghen / daar na myn verstand / ghelyck luydende reghels van ener langte behóren te zyn: altyd daar tgheklanck op de naastleste silb valt / een silb langher als daart op de leste valt / ende dat deze in Rym behóren buert om buert te komen: ghelyck wy zien dat de Fransóyzen doen / die in dezen ons verde verby zeylen: hoe wel onze taal veel ghesc hickter daar toe

Cantices Helie.

inder daad bevonden zal worden. Merckt alleen hoe velerhande ſneden by ons ghebruickt worden/ eerſt daar de toon op de leſte ſilb valt (zó verhaaltis) als ick dicht, óft op de naaſtleſte als dichten. Vóórts hebdy dat wy dubbeld noemen / ende dit volkomen en onvolkomen dubbeld, als

lyn.] Met kleinen reghen men dickwils nat//werd
Wanneer de klimmere an t'hóóghſte blad//terd
Dan valt de vrucht wel vanden ryze/&c.

Volkomen dubbeld, als

lyn. O hovardye die een yvulyck inbyt//zyt
Vermaledyt//dat ghy int eryt// zyt
Want ghy ſtiert als een ypocryt// nyt
Dies druckich ſpyt//maackt myn iolyt//quyt/&c.

Dit heet óóck diſtrograad, (datmen onvolkomen Ketting-dicht zou moghen heten) voor zó veel de ſne op vermaledyt en ſpyt ankomt. Vóórt iſſer nóch Reciprocos dat ick Naklanck noeme/ onvolkomen Naklanck, als

yn. Nóch zeg ick dat hy veel lydens//lyd
Die in onruſte zyn drachten//draaght

en volkomen Naklanck

Zy zullen elck te nut als eewighe lichten// lichten
Die eeeſt op maat zoetvallende ghedichten//dichten/&c.

Hier

Hier an volght Retrograad, van welcke het volkomen billyker Kreeft-dicht mócht heten ende het onvolkomen Golmaackt Ketting-dicht, als

Adieu lief die ick heb bemint
Mint//ghy een ander u wel beraad
Raad//of ick my/&c.

Ende kreeftdicht heet ick datmen van wóórd tót wóórd aerzeligs lezen magh / lyke wel ghedicht blyvende / als

Ontwaackt//nu gheesten oorvoort dueghd
Maackt//ghedichten en kunstigh u verhueght/&c.

Dan machmen óóck Letter-kreeftdicht maken dat van letter tót letter heen ende weder ghelezen wort: waar in / in onze taal ryckheid bevonden zal worden om de menichte der kreeft-Wo'o'rden die wy hebbẽ (zó ick u hier na verhalen zal) van dit Letter-kreeftdicht heb ick eens een proefken ghezien / al en ist niet heel volkomen / t'sal u een voorschrift moghen verstrecken / aldus

Neder sit wort trow tis reden/ Letter-kreeft-dicht.

Daar mede wy tot nedericheyd ende trouw (den mensch zó tót zyn eyghen / als tót de ghemeen ruste zonderling boven al nódigh zynde) vermaant worden / alzó de redelyckheid zulx van ons eyscht.

Vóórt maghmen behalven de voorghaande / noch velerley sneden daghelyckx bedencken/alzó wy inden Rym ryck zyn. Maar wederkomende op de vóeten / die versta ick in Refereinen, Balladen, Rondelen, Liedekens, ende zulcke ghedichten/ op eenparighe langte ende menichte / behóren ghestelt te zyn: maar in spelen/ t'zy sinspelen, truerspelen,(ick meen *Tragedien*) kluyten , óf tafelspelen, daar in zoud' ick elck na lust vrijheid laten (ghelyckmen van ouds óóck ghehad heeft) op dat de taal het ghewoonlyck spreken best ghelyke : datmer óóck spreeckwóórdenna gheleghentheyd magh inmenghen. al quamen daar reghels van xv. xvj. silben andere weer van viij.ix. ick zoudet niet laken / zó wanneer het de zin / plaats óf persoon eyschte/ daar alleenlyck na ghezien moet worden. óóck inde verboeghing der voeten valt hier gróte verandering / na de persoon ende zin voeght te spreken ende vóórt ghebracht te zyn. Vóórts nópende de kortheid ende lanckheid der silben weet ick u gheen wetten voor te schryven/ maar het ghebruyck zal metter tyd hier af reghels maken / dat dubbele klinckers / twee klancken/ ja veel me klinkers langhe silben maken is ontwyfelyck : datmen óóck zulcke

wóór-

wóórden als Werlt, sterft, elck, ko'rl eñ dier-ghelyc̈ke / alst pas gaaf voor twe silben zou moghen bezighen / sta ick toe: ghelyckmen óóck zommighe twesilbighe wóórden by toe-lating enigher *figuren*, dats ghestalten, tót een silb maken magh / waar vande H. van S. Aldegonde in zyn Zouter velerley voor-schriften betoont: zeer veel silben ende eensil-bighe wóórden hebben wy dat twyfelinghen zyn / zó ghy daar op achtende zult bevinden. Maar dit overgheslaghen (t'welck ick u maar heb verhaalt om te bewyzen onze achtelóós-heid) laat ons an de uytspraack komen. Dóch alzó elcke Land / ja schier elcke Stad hier in haar byzonder misbruick heeft; wil ick maar anroeren enige vande groosste / de *aa* word by velen als *ae*, de *ae* als *aa* uitghesproken / deze zegghen Waard, haart, paard, kaas, die Waer, daer, jae, d'ander peart, measter. de *ey* word als *ay* uitghesproken in zeyde, seyde, schreyde, W. de *e*, als *a* in scherp, perck, Wercken, sterck, hert, W. de *nt* woort als *ngt* ghesproken by zommighe hangd, mongd, hongd, voor hand, mond, hond zeggende. de *u* als *e*, in breg, pet, W. andere zegghen kyerey, *naat*, Wet eñ Wierom, W. t'zou ons verveelen *zulx al* over te halen / tis oock niet

wel doenlyck: want de verscheydenheid zó heel gróót is / dat Landsluyden uyt verscheyden plecken by een komende / alzó elck in dezen zyn byzonder ghebreck heeft / elckander an de uytspraack op een prick kennen. R. dats onwederspreckelyck. G. wiens wyze van spreken zoud' ick u Neefken dan leren? R. de beste. G. hier zal t'gheschil zich wydlustigh delen; de Brabander zal zeggen de vrindelyckste taal te hebben / de Hóllander de zuyverste / de Vlaming zal óóck de zyne willen voorstaan / de Stichtse en Gelderse desghelyken om dat zy het Hóóghduyts wat naarder komen / de Vries zal zyn spraacx oudheyd by brenghen. R. ófmenze al te hóóp by een riep om t'geschil te effenen. G. Dat doet / lust u te hóren / hanen krayen / hennen kaeckelen / katten maewen / oyevaars klappelen / mosschen tjilpen / ravens kréchen / exters schateren / duyven korren / eenden quaecken / koeckoex roepen / muizen piepen / honden blaffen / paerden briessen / schaepen blaeten / wolven huilen / koeyen loeyen / ezels balcken / verckens knorren ende morren / ende al dezen hóóp gelyckelyck een duivels muzyck vóórt brengen. Dit zy vande uytspraack.

Het

Het zeste Capittel.

Vande Oorspronckłyckheid / Deling ende buighing der Namen ende Wóórden.

Nu ópende de twe leste delen des Letterkunsts daar inis het lelycste misbruyck / t'welck óóck zwaarlyckst te helpen is / t'blyckt daar an dat hem nóyt iemand (immers dat ons bekend is) heeft onderwonden grondlyke ende alghemene reghelen daar van int licht te brenghen: dies wortter by meest elck van ons grof-lyck in gedoolt / maar hóórt eenen uytheemschē spreken / dat man, die wyf, die kind, dat door, die huys, die venster, dat koe, die paard, die kalf. ende zó vóórt an. R. dit heb ick dicwils vernomen / maar zoumen in dezen enighe wettighe reghels konnen maken. G. Waarom niet ? R. Waar op ghegrond ? G. ghelyckmenze in al ander talen uyt het oude alghemene ghebruick ghemaackt heeft; t'hangt maar an een yverigh naarstigh natrachten. De Hóóghduitschen hebben naast korte jaren in zulx wetten in druck laten uyt-ghaan / ick hebbe hier óóck by een vande onze korteling een ruigh bewurp van zulx ghezien. R. Liever zeght my in welcker voeghen? G. na

den

den voet der Latynen ende Grieken / deeld hy de delen eens spraex ófte de ghedaanten ende onderscheyd der wóórden eender redene / in neghen delen / die zy luy noemen articulus, nomen, pronomen, verbum, participium, adverbium, interiectio, coniunctio ende præpositio, hy noemtse in Duyts / om Duitse klercken deze zaack te bet vroedte maken / Lid, naam, Voornaam, Wo'o'rd, deelneming, byWo'o'rd, inWurp, ko'ppeling eñ Voorzetting, van de zelve zyn Naam ende Wo'o'rd de voornaamste delen / daar al de andere omhanghen.

1. Naam. Naam bevat onder zich alle namen enigher lichamelycker dinghen / te weten alle wóórden daarmen een Lid voorzetten magh.

2. Lidt. De Leden zyn dies mercktekenen / der namen gheslacht ende buighing / deze zyn maar drie als: een, de eñ het, zonder de welcke ghene namen eersiklaps uytghesproken moghen worden / ten zy eyghen namen, als Jan, Pieter, Amsterdam, w. anders zeydmen een man, een vrouw, een paerd ófte de man, de vrouw eñ het paerd; waar uyt vólght / dat een voor allerley geslacht van

namen

namen magh komen: maar de voor het manlyck ende wyflyck; ende het, voor het ghenersey gheslacht ófte neutrum. Weet óóck dat men voor de dickwils de letter d ende voor het de t ghebruyckt/even alzó voor des, de s, eñ desghelycks voor ick de k: als men zeyt wel d'appelbo'o'm, d'ezels huyd, d'ouders, t'wyf, t'harkey, t'manneken, t'appelbo'o'mkey, t'ezelkey, óóck s'mans ro'ck, s'vrouwey tabbard, s'harkens borstelen, ende k'weet, k'zal, k'wil, W. voor ick weet, ick zal, ick wil. Int verboeghen der wóórden en byzonder int veel-voudigh ghetal komen de namen wel zonder leden te staan / men zeyd / daar komen paarden, manney, W. óóck roepende/man, diener, W. d/vóór/ de t voor/ het s/voor des k/ voor/ ick.

Voor-Naam, word voor een naam (als ghezeyd is) ófte in de plaats van een naam ghestelt/ zonder betekenis van tyd/ altóós een zeker persoon anwyzende: ende zyn xiij. als/ ick, du, zyns, zy, die, deze, wie, welck, myn, dyn, zyn, onze, uwe. 3. Voor-Naam.

Wo'o'rd, bevangt alle wóórden die beteke-nen iet datter geschied/ gedaan ófte geledē wort. 4. Wóórd.

F Veel-

Deelneming behat de namen die van de woorden afghelepd worden / die hun vervoe-ghinghen met Vallen ofte casus hebben / een zeker onderscheyd van tyd betekenende : als schryvend, minnend, merckende, W.

Voorzetting:en, als die voor de ander de-len ghezet worden der zelver betekenis vervul-lende / veranderende ofte verminderende : dees staan lós ofte anghehecht / de lósse zyn deze: to 't, by, voor, toe, teghens, nevens, weder, boven, over, binnen, buyten, om, omtrent, tusschen , op, onder, door, behalven , na, naast, van, uyt, zonder, met, in, af, an, mis, wan. enighe dezer worden wel an de wóórden ghenócht : maar de vólgende komen nimmer-meer lós zynde / als / be, ver, her, on, ghe, ende ont. Merckt in bezien, verzien, herzien, onghezien, ghezien, ontzien, W. óóck / toe-zien, voor-zien, opzien, doorzien, omzien, nazien, uytzien, inzien, afzien, anzien, mis-zien, wanschapen. W.

By wo'o'rd, is een deel eender redene dat an óf by een wóórd ghezet zynde des zelfs be-tekenis verbreed / vervult / vermeerdert óf vermindert : dezer beteekenissen zyn verschei-

den

den als des plaats. waar/ hier/ daar/ binnen/ buyten/boven/beneden/iewers/ niewers/ over al/ herwerts / derwerts / werwerts / elwerts/ opwerts/neerwerts/terlinker/terrechter/ ver-re/na by/van houck/ghinder /in/uyt/nergens/ onder/ over/ w. des tyds, wanneer / huiden/ mórghen/ ghister/ althans / thans/ vlus / ter-stond/ over een wyl / korts / over lang / tavond/ eertyts / voormaals/ voorheen / nimmermeer/ wanneer /dan / lestmaal/ altemet / somtyds/ mette ghang / allengskens / voormaals / na-maals/somwyl/ w. des ghetaals, eens / een-maal/twemaal/hondertmaal/dickmaal/ dick-wils/zeldẽ/dagelycks/steeds/ eñ zo voort, ja/ neen/ alzó / voorwaar/ wederom/ hoe/ wat/ hoezó/ zekerlyck/ gheensins/ dóch/ welan/ och-ef/ anders/luttel/veel/zonderling/nauwelyck/ zwaarlyck /bycans/ke/ nu/ zózó/ wacker/ dap-per/wazó/zózíet/hey/hóla/hou/ontbeyt/ tjan/ ende dierghelycke meer / die al by woorden verstrecken.

Inwurp, die als een reden ghewurpen worden ende enige beweghing des ghemoeds beteken en: als zyn dezer ghelyke / des Ver-wonderings, hoe/ ho/ aldus / ontbeyt / bay/ badou / t'jan / wel/ w. des blyschaps, hah 8. Inwurp.

hach hay/jou/wich/wichtom/wohay/ w. des droefheyds, waye/móórd/helas/lacy/wach-armen/aymy/óch/ach/ay/ w. des smaats, fy/foey/kack/puff/baeck/ w. ende diergelycke die al onder bywóórd wel moghen begrepen worden / alzó die by den Griecken daar onder vervat zyn.

e. Kóppeling, dat een reden t'samen knóópt ófte voeght ende mochten óóck onder bywóórden begrepen worden / alzó veel kóppelinghen bywóórden ende veel bywóórden koppelingen verstrecké: deze zyn bindende als/ ende/ óóck/ mede/ nóch/ w. ofslozende als óf / ófte/ nóch/ nóchte/ w. ende zó vóórt/ als maar/ nóchtans/ hoewel/al ist zó/tzy/ghenomen/ dan/ immers/ nademaal/alzó/ lykewel/ insghelyckx/ dierge-lycken/desghelycx/want/zó/twelck/waarom/ om dies wil/dies/deshalvé/hier om/aldus/ w. Dees heb ick u dus breed willé verhalen op dat wy ter zake komende vant misbruick inde t'sa-menvoeghing / ons na de voorf. deling rechten zouden moghen. R. Hoe zal een onervaarne deze delen uyt den ander leeren onderkennen. G. lichlyck anmerckende dat onder Wóórd, behóren al wat betekend iet te gheschieden / te doen ófte lyden/ en worden vervoegt door zeke-

re wy-

re wyzen eñ tyden/ zó wy hier na verhalen zullen. Onder Naam komt (als ghezeyt is) al waarmen een, de, ófte het voor zetten magh. Deze laten zich buighen door zekere casus ófte Gallen, daar wy nódig van te handelen zullen hebben. nóch zyn ter twe delen die zich buighen laten/ als Voornamen (welcke ick u meest al genoemt heb) ende Deelneming, dat namen zyn van de wóórden komende: de andere zyn altsamen onbuygelyck; waar vã men de Voorzettingen behóórt inde ghedenckenis te prenten. Welcke de reden binden dat zyn Koppelinghen, ende die enighe schielyke verandering des gemoeds betekenen zyn Inworpen, het overschót zyn Bywoorden. R. dit heb ick verstaan / verhaalt my nu nóyende de t'samenvoeging dezer delen/ eñ waar in het meeste misbruyc is. G. Hoe zeer hier inne/ ja by vele schryvers ghedoolt wort is te verwonderen zómen die scherpelyc overhaalt en houden zy (ick laat de gemeene man varen) regel maat nóch schickelyckheyd/ in ghéslacht, genus, getal, numerus ófte Val, casus. Een Drucker stelt voor op zyn boeck Den Bibel, de Overicheyd doet de willekueren aflezen/ beghinnende / Mynen

heren de Borgemeesteren gebieden dat niemand, W. zó men hier lettede in wat ghevalde, ende myn, een n, achter an nemen/ men zoude gheen den ófte mynen aldaar stellen. Maar deze achtelóósheyd komt uit óórzaack datmen de jueght (ja die al schóón Latyn leren) gheen volkómen óf bestandighe verboeging ofte buighing der wóórden ende namen in Duits voorhoudt. Ick wil hier mede niemand gheraackt hebben/ maar verhaal dees twe exempelen alleenlyck op dat ghy dies volgens in alle schriften mooght na spueren diergelyke misstellingen. R. Eerst zalt u belieben my een voet te gheven. G. zó veel my daar af bewist is/ wil icket gaern doen/ niet dat ic my zelf in zulx enighe volkomen wetenschap toe schryve/ maar twyfele niet óf ick en heb veel onbekende gebreké/ in myn dagelyxe spraac: maar trachte/ om na te spueren de middelen/ daar door mē mocht leren een reden behóórlyk stellen. Omdā daar toe te komē zullē wy der Namen eñ Wóórden eñ eniger andere delen deling / buighing en vervoeghing over halen. zó weet dat de Namen zyn Zelfstandighe, dats Substantiva ófte Byvoeghlycke dats Adjectiva. De Zelfstandige by een wóórd ghezet maken een volkomen zin als/ het paerd loopt, de

mensch

enſch ſterft. Maar de Byvoeglycke
oghen met een woord gheen volkomen zin
aken/ofte daar moet een zelfſtandige naam
p zyn: want een zelfſtandighe naam bete-
ent een ding dat zyn eyghen wezen heeft ofte
p zich zelven beſtaad/ als/ Jan, Pieter,
enſch, ſtad, beeſt, kruid, ſtoel, hamer, W.
Byvoeghlyke naam/ betekent een ding dat
heen eygen wezen heeft/maar an een zelfſtan-
ige naam gevoegt wort/als/Wys, ſcho'o'n,
oed, quaad, groen, zwart, kranck,
aar, W. deze namen hebben haar ver-
heyden gheſlachten. De drie voornaamſte
eſlachten zyn Manlyck, Wyflyck ende
henerley, dats Maſculinum, Femininum
Neutrum. Om nu te weten elcke naam die
oorkomt/van wat gheſlacht die is: Merckt
ſtlyck op de Byvoeghlyke. die zyn Wyf-
ck a'ze met een e enden/ als ſcho'ne, ghoe-
W. Zonder e, zynze Manlyck en Ghener-
zonder onderſcheyd/ als ſcho'o'n, ghoed,
, Voort de Zelfſtandighe namen daar-
nt'ledeken het voorzetten mach/zyn Ghe-
rley gheſlachts/ als het beeſt, het paerd,

w. daarmen de voor zet/ die zyn Manlyck óf-te Wyflyck / als de man, de vrou, w. Om deze twe leste dan van elckander te scheyden zó zetter het ledeken een, met een bynoeghlyke naam voor/ als een schoon man, een schoone vrouwe. Hier zul dy bevinden dat de Mannelyke zelfstandighe namen een byvoeghlyke naam zonder /e/ en de Wyflyke een byvoeglyke met een /e/ eyndende voor hen eysschen. R. ick heb verstaã hoemen de namen uyt het gebruick na de ghewoonte van spreken kan onderscheyden van welck gheslacht die zyn: maar zoumen voor den leerlingen eñ onduitschen ghene zekere regels konnen stellen als in andere talen geschiet / waar by de zelve uyt haar betekenis te onderscheydẽ mochtẽ zyn. G. dit was int voorgemelde bewerp al mede onderstaan / doch warẽ de uitregelige óf *geexcipieerde* in grótẽ getal. R. Wilt my alleenlyck den voet óf de form kond doen. G. onder het Manlyck geslacht komter letter alleenlyck / Godt, mensch, man, ende manlycke eyghen namen, ende ampten, als leraar / koninck / koopman/ smit / boer/ w. Des Wyfliken gheslachts zyn/ vrouwe, de namen ende ampten der vrouwen, uytghenomen wyff/ w. Wyflyck zyn óóck de namen der elementen /. tyden/ en

.ghe-
hts
nen.

ghe-
hts
nen.

der

der zee/ uitghesondert licht/ vier / water/ sneeu/ en wainigh andere. wyslyck zyn oock de namen der delen en lidmaten des menschen lichaams/ der ziechten / des huysraads / ghebous/wercktuyghs / der klederen/ dieren/ visschen/ voghelen/bomen/vruchten/ dranck/ stenen / ghelt ende ghewicht : dóch waren hier veel uytghezónderde / dewelcke als oock de boven schreven uytghezonderde alle des generley gheslachts zyn / als onder des menschen lichaams delen, lidmaten en ziechten zyn uitreghelighs, lyf / leven / vernuft / verstand/ vleesch/ghezicht/ ghehóór/ghevoelen/ lid/vel/ been/ bloed/ hóófd/ brein/ óógh/ óór/haer/aanzicht/speerel/mergh/inghewand/hart/zweet. Optghemonsterde G. gheslachts namen.

Onder tghebouw, huysraat, kleren ende Werckturgh zyn uytghemonstert; dack/ghewelft/venster/ kuyck/ schót/zeyl/ touw/ tóóm/ rad/juck/roer/schip/bóót/wiel/huysraad /bed/ slaaplaken/ kussen/ghordyn/ mes/ heft/punt/ lemmet / hemd / web / bórd / boor / waterpas/ snoer/schap/blóck/vat/schryn/ spit/ dexel/becken/kleed/kapróen/schortel doeck / wambeys/ juweel / ghordel / handschrift/ boeck / zeghel/ vierslach/ harnas/zwaard/wapen. Onder den Dieren, dier/ beest/paerd/ hengst/vool/ kalf/

rhe/ve/lam/schaep/zwyn/varken/hart/kuikē/ kapoen. Onder de Bóomen, Vruchten eñ stenen zyn uytgemonstert/blad/lóf/kruid/gras/ hóy/stróy/lóock/bróod/speck/vleesch/ey/bier/ way/kóorn/kaf/meel/deeg/zout/pick/teer/ hars/was/vlas/smeer/hout/cristal/albastert/ pond. ende wainich andere die hier zouden mogen overgeslagen óf vergeten zyn. Des Ghenerley Geslachts. zyn óóck de eyghen namen der Landen eñ steden, de namen des Aardrycks, des plaats Woningen, uytgezondert/stad/straat/acker/hófste/slóot/gracht/ burg/berg/hóef/ghaarde/kerck/veste/steegh/ spyker/woningh/lóods/wayde/duin/dyck/ dam/sluis/kluit/zóde/turf/póort/brug/tóorn/ marckt/graft. óóck de namen der Metalen: de namen der Heerlyckheyden ende ampten zyn óóck des ghenerley geslachts als/Kayzeryck/ Hertóghdom/Graafschap/Ambacht/&c. Alle verkleynde namen óf diminutiva, als mannekē/ vrouwken/schipperken/koningsken/bóomken/&c. Diesvólghens mede die in beteekenis verkleinen als/kind/kalf/kuycken/vool/jong/ &c. zyn des ghenerley geslachts. óóck de namen die van wóórden komen/als het schrift/het werck/het lóf/het ghehóór/&c. komende van

ener-
ghe-
hts
en.

sfiyke
nen
ghe-
nsterde

schry-

hryven/ wercken/ loven/ hóren / zyn des ghe-
erley geslachts: andere als de liefd/de hoop/
e spraack/ &c. komende van lieve/ hope/ spre-
e/zyn wyflyck:in dezer ghelycke namen ende
vóórden / alzó die zich breed strecken / heb ick
óch gheen alghemene reghel ghezien : met-
er tydt mochtmen zulx te weegh brenghen.
De bovenst uitghemonsterde namen zyn wyf- Merckt.
yck: evenghelyck al dieuyt de wyflycke ghe-
nonsterd waren / ghezeyd zyn des ghenerley
heslachts te wezen. De manlyke ende wyf-
yke namen (zó ghezeidis) eyschen De, voor
aar. Des ghenerley gheslachts eyschen Het,
Om dan ande buigbing, dats declinatio, te
omen zullen wy de leden als De ende Het
erst moeten voornemen : maar voor al de
Dallen ófte casus beschryven/op dat ghy ver-
aan mooght in wat gheval ende beteekenis
ie ghebezight worden. De Latynen hebben-
er zes / die wy in dezen vólghen zullen / om
aar duer tót grondlyker Naspueringh der
ighenschappen onses taals te komen : dees
oemenze Nominativus, Genitivus, Dati-
us, Accusativus, Vocativus, Ablativus, die
yp de Noemer, Barer, Gheber, Aanklagher, Roeper ende Ofnemer zoudenmo-

ghen noemen. R. ghy mo∫t my dit breder uyt-legghen zoud' icker iet van ver∫taan. G. Hóórt my eer∫t uytleggen der zelver betekenis.

Noemer / daarmen eer∫tklaps de name des dinghs of t'gheen dat iet wat doet ó∫te lyd me noemt als/ de man ∫preeckt.

Barer / daarmen iemand iet mede toe ey-ghend als/ des mans huys.

Gheber / daar iemand iet mede ghedaan óf ghegheben word als / ick heb den man ghegheben.

Anklagher/t'ghene dat volbracht word/als ick be∫chuldich den man of de man.

Roeper / daarmen iemand mede roept óf dwingt/als ho man.

Ofnemer / daar doormen iet neemt ó∫te ont-fangt/ dees heeft altyd t'wóórdeken/ van/ vo-ren als ick heb vanden of vande man ontfanghen.

Merckt dat onze namen ghelyck óóck de Hebreeu∫che doen / int buighen gheen veran-dering hebben / dan inden Barer daar zetmer een/s/ by / óóck inden Gheber ∫omtyds een / e/ de endende Meklinker verdubbelende als den manne De leden veranderen wat meer/ de, heeft des inden baren, den inden ghe-ber, de of den inden anklagher, ho (of enighe

ander

ander roepend ghelupd)inden roeper, vande óf vandey inden ofnemer. het,heeft des inden B. het in den G. ende A. ho inden R. als boven/ van het óf vant inden O. maar een heeft gheen verandering als een s. inden barer ende somtpds/en inden G. ende A. zó ghy hier/ by nevens de Latynse namen myn mening moogt hóren. Eerst verstaande dat het Enkel ghetal maar een/ ende het Meervoud veelen bevat/dat zy Singularis eñ Pluraris noemen.

N.	B.	G.	A.	R.	O.	
Vir,	viri,	viro,	virum,	vir,	viro,	Enkel.
Een man/	eens mans/	enen man/ of manne	een of eenen man	man/	van enen of een man	
viri,	virorum,	viris,	viros,	viri,	viris.	Meervoud.
veel mannē/	veler mannen/	veel mannen/	veel mannē/	mannen/	van veel mannen of velen.	

Verstaat dat het ledeken een,voor alle gheslachten even alleens komt/ maar de leden de ende het als voorzept is niet / noch óóck de byvoeghlyke naam alser een voorkomt zó ghezept is/als een schó'o'n man eñ een schone vrouw: maar als de leden de ófte het voorghaan zó zyn int Manlyke, Wyflyke ófte Ghenerley geslacht/altyd de byvoeghlyke namen wyslyck/ als mē zept de schone man,

de

de schone Vrouwe, het schone dier. Merckt oock dat de leden de en het in alle de drie ghe-slachten inden Barer en Gever int enkel getal alleens zyn oock int Meervoud ghetal door-ghaans in allen vallen/ zo ghy an de volghende horen moecht / als Heer Manlyck zynde/ vrou Wyflyck/en dier des ghenerley ghe slachts la-ten haar met de leden aldus verboegen indē N. de Heer, de Vrouwe, het dier. B. des heers, Vrouwes, diers, G. den here, Vrouwe, diere. A. de of den heer ende Vrouwe, het dier. R. heer, Vrou, dier. O. Vande of Vanden heer, Vrou, Van het of Vant dier. slaat gaa datmē inden N. A.R. en O. zo wel here ende vrouwe/ als heer en vrouw zeggen mach/maar inden G. voegt het(na myn achting)niet wel anders als here en vrouwe te zeggen. Dit zy int Enkel getal/int Meervoud buyghē ze aldus indē N. de mannen, Vrouwen, dieren. B. der man-nen, Vrouwen, dieren. G. den mannen, Vrouwen, dieren. A. de of den mannen, Vrouwen, dieren. R. ho/mannen, Vrouwen dieren. O. Vanden of Vande mannen, Vrou-wen, dieren. Hier meen ick u de buighingh den namen belanghende verboeght te hebben/

dóch staat u nóch achtingh te nemen op de namen met een/s/endende als mes, glas, w. dat die inden Barer niet veranderen. Dat óóck de bijvoeglijke namen die na een korte óf enkele klinker met een meklinker enden die zelve verdubbelen int wijflick geslacht als/mal, zo't, Bet, glad, w. eñ malle, zo'tte, Bette, gladde: óóck die met een/f/na een lange klinker óf na eē meklinker enden/datse/een/v/int wijflijcke geslacht aennemen/ als doof, rijf, ende dove, rijve: alzó óóck zelfstandige namen en wóórdē doen zó die een/e/after annemē/als/wijf/graaf leef/w. wijve/grave/leve/w. Dit zij vande namen en leden ghezeyd nu/an de Voornamen diemen inde plaats van een Naam gebruickt/ eñ dat veeltijts daar t'weer verhalēdes naams verdrietigh valt. als men zeyd Pieter riep Jan, eñ hij gaf hem ghelt, hier worden hij ende hem inde plaats der namen ghebezight/ daarmen anders zou moeten zeggen eñ Pieter ghaff Jan geld: int bezigen der Voornamen is zonderling gróót misbruyc bij ons/ eñ hebbe niewers meer zwarigheyd gevonden dan int na spueren van der zelver eyghentlijke betekenis / gheslacht eñ vallen. R. Liever wild mij in dezen als voorheen u helpen de hant reyc-

reycken. G. Daticker iet bestandighs in zoude weten voorte gheven/ wil ick my int minst niet beroemen/ maar believet u wy zullense mede overhalen om te bezien hoe na wyt brengen konnen/ te hulp nemende eenen gedruckten Donaat tot Straasburg/ in Overlands/ van wóórd tot wóórd verduitscht zynde ende door den welgheleerden Henricus Glarianus lest ghezuiverd/ uyt het welck wy veel vocabula artis, hier verduitscht zynde ontleent hebben/ op datmen niet en mene dat wy na ons eyghen hóófd vermetelyck die al ghestelt hebben/ óft óóck dat wy iemand van zyn ere willen beróven: maar tis ons ghenoeg zó wy maar iet tót verciering onzes taals vorderen moghen / kerende tot ons voornemen zal ick u de Voornamen benevens de Latynse door de casus ófte Vallen leyden/ op dat ghy die na spueren mueght / waarze verstandigh ófte onduitselyck mogen ghestelt zyn/ ende my zulx anwyzen.

	Nõ.	Bã.	Gẽ.	Añ.	Rõ.	Of.
Enkel	Ego,	mei vel mis,	mihi,	me.	. .	à me.
ghetal.	Ick/	myns óf myner/	my/	my/	. .	van my,
Meer-	nos.	nostrum vel nostri,	nobis,	nos,	. .	à nobis.
voud.	wy/	onzes óf onzer/	ons/	ons	. .	van ons.
E.	tu,	tui vel tis	tibi,	te,	ò tu	à te
	du/	dyns óf dyner/	dy/	dy/	ho du/	van dy.
M.	vos,	vestrum vel vestri,	vobis.	vos,	ô vos,	à vobis.
	ghy/	uws óf uwer/	u/	u/	o ghy	van u
	ófte ghyluy/	u luyder/	u luy/	u luy/	o ghyluy/	van u luy.
Enkel	. .	Sui,	sibi,	se:	. .	à se.
ghetal.	. .	zyns/	hem óf zich/	zich/	. .	van zich.
Meer-	. .	sui,	sibi,	se	. .	à se.
voud	. .	haar/	hem óf zich/	zich/	. .	van zich.
ghetal.						

Man-

Manlyck Gheslacht.

E.	Ipse,	ipsius,	ipsi,	ipsum,	..	ab ipso.
	hy/	zyns of zyner/	hem/	hem/	..	van hem.
	Nõ.	Bã.	Gẽ.	Añ.	Rõ.	Of.
M.	ipsi,	ipsorum,	ipsis.	ipsos,	..	ab ipsis.
	hy	hun	hen	hen of ze	..	van hun
	of die zelfden/	henluider/	henluiden/	henluiden/	..	van hunluidē.

Wyflycke Gheslacht.

E.	Ipsa,	ipsius.	ipsi,	ipsam,	..	ab ipsa.
	zy/	haars/	haar/	ze of haar/	..	van haar.
M.	ipsæ,	ipsarum,	ipsis,	ipsas,	..	ab ipsis.
	zy	haere of	haar of	ze of	..	van haar of
	of/ zyluyden/	haarluider/	haarluiden/	haarluiden/	..	van haarluidē.

Voort Ghenerley (meen ick) ghebruiken wy in dezen t'ledeken/ het.

Manlyck en Wyflyck gheslacht.

E.	Ille & illa,	illius,	illi,	illum,	..	ab illo.
	die/	diens/	dien/	die of dien/	..	van dien.
M.	illi	illorum,	illis,	illos	..	ab illis,
	die/	dier/	die/	die/	..	van die.

Ghenerley gheslacht.

E.	Illud,	illius,	illi.	illud,	..	ab illo.
	dat/	diens/	dien/	dat/	..	van dat
M.	dier als int M. ende W. gheslacht.					of van dien.

Manlyck ende Wyflyck gheslacht.

E.	hic vel iste,	huius,	huic	hunc,	..	ab hoc.
	deze/	dezes/	dezen/	deze of dezen/	..	van dezen.
M.	hi,	horum,	his,	hos,	..	ab his.
	deze/	dezer/	dezen/	deze/	..	van deze.

Ghenerley gheslacht.

E.	hoc,	huius,	huic,	hoc,	..	ab hoc,
	dit/	dezes/	dezen/	dit/	..	van dit
						of van dezen.

M. het Meervoud als het M. ende W. gheslacht.

Manlyck Wyflyck ende Ghenerley gheslacht.

E.	quis vel qui,	cuius,	cui,	quem,	..	à quo vel à qui.
	wie of welcke/	wiens/	wien of	wien of	..	van wien of
		of welcx/	welken/	welken/		van welken

kan niet bevroeden waarom / dan dattet zo de wyze is. G. Komende an t'onderscheyd inde verboeghing der wóórden / der zelver zynder zommighe die iet veranderen inde drie eerste
de- tyden/ als neemt inde eerste persoon ick min, minde ende ghemind na welck wóórd (zo ghezept is) alle wóórden zich voeghen/ behalven zommighe die ick u meest al onderscheidlyck meen te verhalen. Zo houdt dit voor de eerste alghemene verboeghing daar de middel klinckletter niet en verandert, in ghenerley wyze van verboeghing.

de. Voor de twede verboeging / neemt/ daar de middel klinckletter des ho'o'fdwo'o'rds verandert inde twede tyd en dat de darde tyd weder to't d'eerste zich keert, doch endende met/ en. als/ ick lees, las, ghelezen.

rde. Inde darde verboeghing verandert de middel klinckletter als voren inde twede tyd ende de derde tyd volght de zelfde verandering, als/ ick schryf, schreef, ghe-schreven.

rde. Inde vierde verboeghing is de middel klincletter in alle de dry voorz. tyden zon-

der-

derling, als/ic spreeck, sprack, gesproken.

Onder de vyfde verboeghing behóren de woórdē die inde twede tyt twe wo'o'rden hebbende dies met de darde ende vierde verboeghing over een stemmen/ als/ ick zing, zong óf zang ende ghezongen. 5. Verboeghing.

Hier meen ick u na den grond onzes taals/ het onderschepd onzer woórden inde verboeghing wel verdeelt te hebben/ tót welcke vyf verboeghinghen alle onze woórden ghebracht moghen worden: uitgezondert zommige/ als/ ick kaetse, bay, span, weef, en luttel andere die onder de eerste verboeghing behóren; behalven datmen ick kaetse inde ij. tyd/ ende ghebannen, gespannen, gheweven, inde iij. tyd zeyd/ daar al ander woórden dezer verboeging op de, inde twede tyd/ ende op t, inde darde tyd eynden. R. ick hóre met groot welgheballen/ dat u deling na de ghestalte onzes taals inden grond ghemaackt is/ maar ghaat vóórt ende voeghtse elck onder haar standert. G. Onder de eerste verboeghing (zó ghezeyt is) komen int gemeen meest alle woórden/ die dies onnódigh verhaalt zyn: maar de andere zó veel icker heb konnen naspueren/ zal ick u verhalen. uitreghelige inde 1. verboeghing.

behóórt die te zyn nóch: Enen zót laat zyn tóórn zien/W. behóórt een, te wezen. Nóch op den gebaanden pad/W. t'behoort het gebaande pad te zyn. Noch: een wyze zoon laat hem tuchtigē/W. na myn achting zoudet zich tuchtigen behóren te zyn. Nóch: De gherechticheyd bewaart den onschuldigē maer dat ghódloos wezen brengt eenen totter zonde/W. ick meen inde plaats van dat, het behóórt te komen/ anders streckter tot iet dat te vóren ghezeyt is. Nóch: waar den ós werckt/W. most de o's wezen. Nóch: menigen behaagt eenen weg wel/ maar eyndelyck brengt hy hem tótten dóód/W. ick wane voor hy/die behóórt te komen. Hier by willen wyt laten/zelf mooghdy daghelyx zulx naspóren/ byzonder int overzetten uyt ander talen vindmen dat hier veel an gheleghen is.

Woorden. Nu willen wy vóórt an de Wo'o'rden komē/ hoe de Help-Woorden, ick heb, eñ ick ben, vervoeght worden (alzó alle *Vocabulaars*, dat naacktlyck ghenoegh betóghen) is ons niet nódigh over te halen/ als óóck het wóórd ick min ófte minne, dat vindy aldaar mede int breed: na welcke ghemene verboeghing vant wóórd ick min ófte minne zich alle wóórden laten leden/achtervólghende zeker onderscheid *dat ic u* verhalen zal. Let op des voor(z. wóórds

ver-

verwoeghing / dattet inde eerste persoon maar vyf veranderinghen in zich zelven heeft / als ick min, minde, minnen, mint ende ghemint. wóórt wortet met help-Wóórden ick heb / ick had / ick zoude / ick zal / ick heb ghehad / inde verwoeghinghen onderscheiden / na welcke wyze alle wóórden zich óóck verwoeghen laten / endenemen meest-al voor een / e / anna datmen wil / ick min minne / schryf schryve / lóóp lope / lees leze / w. Somtyds de me klinker verdubbelende als de klinckletter kort is / als in min minne, klap klappe, w. Merckt óóck datmen de twede persoon int Enkel ghetal nu ter tyd zelden ghebruyckt / maar inde plaats van du minnest, w. ghy mint zegghende / ende moeten dees volghens int veelvoudighe ghy luyden mint zeggen / t'welck de taal verkruepelt ende die van haar cieraat beróóft. De H. van S. Aldegonde heeft hierin (als óóck int waarnemen van ghetal / val / gheslacht ende tyd) in zynen ghedruckten Souter zyn vlyt betóónt : ende meer anders hebben t'selve wel eertyds ghepóóght te beteren / maar hebben luttel ghevordert / zó quaden beest is qua ghewoonte. R. by den Overlanders ist óóck verachtelyck / du / te zegghen /

	Nõ.	Bã.	Gẽ.	Añ.	Rõ.	Oſ.
M.	qui, welcke/	quorum, welcker/	quis.p.quibus, welcken/	quos, welcke/	. . . .	à quis.p.à quib. van welcke.

Het Manlyck/Wyflyck/ende Ghenerley geslacht.

E.	Meus, myn/	mei, myns/myn óf	meo. mynen/	meum, myn/	ô mi, o myn/	à meo. van myn óf mynen.
M.	mei, myn óf myne	meorum, myner/	meis, mynen óf myn	meos, myn/	ô mei, o myné/	à meis. van myn óf mynen.

Het Manlyck/ Wyflyck/ en Ghenerley gheslacht.

E	tuus, dyn/	tui, dyns/	tuo, dynen óf dyn/	tuum, dyn/	. . . .	à tuo. van dyn óf dynen.
M.	tui, dyn óf dyne/	tuorum, dyner/ óf dyn/	tuis, dynen	tuos, dyn/	. . . .	à tuis. van dyn óf dynen.

Het Manlyck ende Ghenerley gheslacht.

E.	ſuus, zyn/	ſui, zyns/	ſuo, zynen óf zyn/	ſuum, zyn/	. . . .	à ſuo. van zyn óf zynen.
M.	ſui zyn óf zyne	ſuorum, zyner/	ſuis, zynen óf zyn/	ſuos, zyn/	. . . .	à ſuis. van zyn óf zynen.

Het Wyflyck gheslacht.

E.	Sua, haar/	ſuæ, haars/	ſuæ, haren óf haar/	ſuam, haar/	. . . .	à ſua. van haren óf haar.
M.	ſuæ, haar óf hare	ſuarum, harer/	ſuis, haren/	ſuas haar/	. .	à ſuis. van haren óf haar.

Het Manlyck/Wyflyck/ eñ Ghenerley geslacht.

E.	Noſter, ons óf onze/	noſtri, ons of onzes/	noſtro, onzen/	noſtrum, onze/	ô noſter, o onze/	à noſtro. van onzen.
M.	noſtri, ons óf onze	noſtrorum, onzer	noſtris, onzen/	noſtros, onze	ô noſtri, o onze/	à noſtris. van onze.
E.	Veſter, u óf uwe/	veſtri, uwes/	veſtro, uwen/	veſtrum, uwe/	. . . .	à veſtro. van uwen.
M.	veſtri, u óf uwe/	veſtrorum, uwer/	veſtris, uwen/	veſtros; uwe/	. . . .	à veſtris. van uwen.

Daar

Daar heb ick u onze Voornamen verhaalt in haar verboegingen zó na my doenlyck is ghe-weest / watter an gebreeckt maghmen metter tyd te rechte brengē. R. na u mening is ant'mis-bruyck in dezen veel ghelegen. G. als óóck ant rechte gebruyck / wāt waarom zoude ons deze eñ die, dit ende dat niet zo veel verstrecken als hic & ille, hoc & illud by den Latynen / welcke wóórden gróte verlichting eñ cieraat in een re-den brengen / doort na laten van de Namen telc-ken weder te verhalen / eñ zó vóórt met meer an-dere wel te ghebruiken. Nópende t'misbruick / ick zal u enighe exempelen vóórtbrenghen / op dat ghy daghelyx in ghelyken gheval zulx zult moghen naspueren: in myn bybel een vande be-ste overzettingen zynde zonder naam gedruckt / op dat ick óóck niemants schriften zoude schy-nen te willen bedillen óf meesteren (alzó ick zelf wel weet in dies niet volkomens te heb-ben / maar dat ick nu met u sprekende onwe-tende óf door onghewoonte en achtelóósheid dickwils faal / dóch ghaern my ende een ander tot leringh daar van berispt waar) heb ick die voorgenomen. In de sprueckon Salomons cap. 12.13. ende 14. vind' ick / wie zyn acker bouwd zal broods ghenoegh hebben / Wc. ick meen Wie be-

Misbruik inde t'samenvoeging of Syntaxis

Onder de 2. verVoeghing behóren.

Ick/lees/las/ghelezen
gheneeſ/ghenas/ghenezen
gheef/ghaf/ghegheven
ſteeck/ſtack/gheſteken
eet/at/ghegheten
vergheet/verghat/vergheten
ick weet/wiſt/gheweten
lóóp/liep/ghelópen
roep/riep/gheroepen
hou/hieuw/ghehouwen
hou/hild/ghehouwen
koom/quam/ghekomen
leg/lagh/gheleghen
blaas/blies/gheblazen
draagh/droegh/ghedraghen
ſla/ſloegh/gheſlaghen
vaar/voer/ghevaren
vang/vingh/ghevanghen
hang/hingh/ghehanghen
val/viel/ghevallen
gha/ghingh/ghegaan
ſta/ſtond/gheſtaan
zie/zagh/ghezien
lach/loech/ghelacht
ſtóót/ſtiet/gheſtóten
waſch/wieſch/ghewaſſchen.

Onder de 3. verVoeghing behóren.

Schryf/ſchreef/gheſchreven
blyf/bleef/ghebleven
kyf/keef/ghekeven
dryf/dreef/ghedreven
wryf/wreef/ghewreven
kyck/keeck/ghekeken
lyck/leeck/gheleken
ſtryck/ſtreeck/gheſtreken
wyck/weeck/gheweken
krygh/kreegh/ghekreghen
nygh/neegh/gheneghen
rygh/reegh/ghereghen
zwygh/zweegh/ghezweghen
zygh/zeegh/ghezeghen
byt/beet/ghebeten
verwyt/verweet/verweten
ſmyt/ſmeet/gheſmeten
kryt/kreet/ghekreten
ly/leed/gheleden
ſtry/ſtreed/gheſtreden
ſny/ſneed/gheſneden
ſcy/ſcreed/gheſcreden
gly/gleed/ghegleden
gryp/greep/ghegrepen
nyp/neep/ghenepen
pyp/peep/ghepepen
ſlyp/ſleep/gheſlepen
prys/prees/ghepresen
rys/rees/gherezen
ſluit/ſloot/gheſloten
ſnuit/ſnoot/gheſnoten
ſluit/ſloot/gheſloten
ſpruit/ſproot/gheſproten
ſtuit/ſtoot/gheſtoten
bie/bood/gheboden
vlie/vlood/ghevloden
zie óf ziede/zood/ghezoden
ſchuyf/ſchoof/gheſchoven
kluyf/kloof/ghekloven
ſterf/ſturf/gheſturven
bederf/bedurf/bedurven
zwerf/zwurf/ghezwurven
verwerf/verwurf/verwurven
werp/wurp/ghewurpen
kies/koos/ghekozen
liegh/loogh/gheloghen
bedriegh/bedroogh/bedrógen
vliegh/vloogh/ghevloghen
ding/dongh/ghedonghen
wring/wrong/ghewrongen
verſlin/verſlon/verſlonnen
zwem/zwom/ghezwommen
ſpu/ſpoogh/gheſpoghen
kruip/kroop/ghekropen
verlies/verloos/verlozen
breng/brócht/ghebrocht

denck/dócht/ghedócht
werck/wrócht/ghewróchte
zoeck/zocht/ghezócht
glim/glom/ghegl..nt
klinck/klonck/ghekloncken.

Onder de 4. verboeghing behoren.

Spreeck/sprack/ghesproken
breeck/brack/ghebroken
beveel/beval/bevolen
neem/nam/ghenomen
zweer/zwaer/ghezworen
doe/deed/ ghedaan
bid/bad/ghebeden
zit/zat/ ghezeten.

Onder de 5. verboeghing behoren.

Zing/zong óf zang/ghezonghen
dwing/dwong óf dwang/ ghedwonghen
drinck/dronck óf dranck/ghedroncken
klim/klom of klam/ghekloinmen
win/won óf wan/ ghewonnen
vind/vond óf vand/ ghevonden
bind/bond óf band/ghebonden
beghin/beghon of beghan/beghonnen
zend/zond óf zand/ ghezonden
zinck/zonck óf zanck/ghezoncken
spring/sprong óf sprang/ghesprongħen
spin/spon óf span/ ghesponnen.

Merckt even g'helyck inde eerste verboeghing/al de wóórden inden iij. tyd op een/t/ enden/als gemint/ W. datze in al d'ander verboeghinghen op/en/uitghaan: *uytghenomen*, lach/inde ij. eñ breng/ denck/ werck/ zoeck/ inde iij. verboeghing/die op een/t/ inde darde tyd enden. Ook verandert int wóórd ick koom ende quam/de/k/in/q/welcke veranderingh der Meklinckers ick noch in gheen ander wóórden ghemerckt heb. k in q. R. help/hoe wel behaaght my u verhaal / dus doende zoumen den vreemdelinghen eenen zekeren voet kon-

 nen

voeghen als wy zegghen: een to'ck, ende ick to'cke, een school, eñ ick schole, een Heer ende ick Here, (dat by ons int ghebruick is/ voor twiste om d'overhand) óóck de natuur eñ hy natuurt, W. alzó óóck/ een leeraar ende ick leerare. R. t'zal menigen vreemd in d'óren klincken/maar t'behaagt my wel. G. het dage-lyx ghebruyck zoud haast bekent maken: maar wederkeerende tót de wyze van tsamen voe-gen/ merck dat de betreckelyke voornaeṁ, dats relativum, met het voorg'haande lidt óf naam eens geslachts ende getals moet wezen/ eñ met het woord eens vals/ als/ de man diens woord ick houde/ het varcken dat gheslachtet

Wie ende die.

is/ W. de voornamen die ende wie verschelen na myn achtingh in dezen datmen met die ver-klaring doet ende met wie, vraaghtmen/ als/ wie spreeckt? die spreeckt/ W. in zulcker wyze komt óóck het wóórd achter / zo men iet ver-klaart / ófte voor/ zomen iet vraaght / als/ ick spreeck, Jan redenkavelt, eñ spreeck ick? redenkavelt Jan? in onze ghewoonte van spreken alzer twe benenende woorden in een reden komen die zyn ghelyck by den Grie-ken krachtigher benenende (zó zeydmen zeght nie-

niemand niet een wóórd hier af/ W. maar by de Latynen maken twe nenen Ja. hoe wel de leden ende voornamen by ons voor de zelfstandighe wóórden komen/ zeydmen nóchtans ghewóónlyck Vader ons, ende by verwondering Ho broeder myn; voor onze vader/ ende myn broeder. dit zelfde soude ick niet mispryzen(dóch soberlyck) daart wel te pas quam na te doen/ om metter tyd inde wyze van verboeghen wat meer veranderingh in te voeren/ het welck van ouds(so de rymeryen van Otfrid over 700. jaer verstandelyck ghemaakt betuygen) meer ghebruyckt is. Datmen óóck vrijchept ghebruyke/ óm hier óf daer een lid voor de naam komende na te laten/ mijshaacht my niet/ als Vader ons.

De mensch slapende opt ónghenadigh Wets vermógen.

daer/ des, nablyft/ W. Wóórts nópende onze onpersoonlyke wóórden, stemmē over een met het wóórd des derden persoons/ als men spreekt, men mint, men begheert, dies ick dit versta een onvoeghlyke t'samen voeghingh te zyn/ Papen en Monyken/ zyn ghoede Heren/ maer deze/ noch Kanoniken/ men tót zwaghers begheren/ W. Dit zy int ruygh vande tsamenvoeghing ghezeyd / zó veel ick voorvoets heb konnen bedencken / in de ghe- Onpersoonlyke wóórden.

woon-

digher om datter de betekenis beyder wóór-
denin is/ hierin hebben wy ghelyck de Grie-
ken meerder ryckheid als de Latynen/ ende
t'komt zonderling wel te pas om de kunst-
wo'orden, óf vocabula artis over te zetten/
als van twe zelfstandighe namen komen.
letterkunst, kreeftwo'o'rd, wo'o'rdboeck,
dats dictionariũ, ho'o'fdnaam, boeckstaaf,
w. Van een zelfstandighe ende by voeghlyke
komen/ snewit, grasgroen, zilverscho'o'n,
w. van een wóórd ende naam komen maat-
klanck, rymwo'o'rd, klinckletter, w. zó
maackt mer óóck van verscheiden andere
delen als/ deughniet, tweklanck, meklinc-
ker, w. R. dit zyn altemaal Namen/ kant inde
wóórden óóck wel gheschieden? G. immers zó
wel/ als boeckstaven, wo'o'rdhouwen, re-
derycken, redenkavelen, wo'o'rdstapelen,
dat wy ghebruycken (op de kamer) zó wan-
neer by ons mede plaats vant rymspreken
Synonimia gheoeffent word. alzó machmen
daghelycks na behoefte wóórden ende na-
men t'samen voeghen/ om iet te betekenen dat
wy anders niet zegghen konen. Ick onlangs
leghen zynde int vertólken van Platoos twe-
spraack/ Axiochus ghenaamt/ komende ande
wóór-

wóórden / horum alter docebat musicam, alzó het wóórd docebat, daar int ghemeen ghezet is/dies menoverzettende hy leerde / óf hy leerde anderen / óf hy leerde zynen Here / óf hy onderwees / W. in gheen van desen eyghentlyck ghezeyt word / datter ghezeit most zyn / nadenmaal leeren zó wel discere als docere by ons betekent / nam ick de naam leeraar, twelck een onderwyzer te zegghen is ende maackte daar een wóórd van / ick leeraar, de betekenis nemende van lere ende ander (daar vã hy uytslaat, dats Syncope aar komt) ende stelde hy leeraarde, voor docebat : tis wel zó / datter inden zin der voorschreven wóórden / gheen zwaricheyt met allen is hoet verstaan word / maar in gelycken val / zout elders konnen te pas komẽ daart duysterheyd eñ misverstant mocht veróórzaken / my was óóck niet onbewist dat de Overlanders in dezen leren ende leernen bezighen : maar alzó tselfde by ons niet int ghebruick is / dunckt my dat het voorschreven niet onverstandigh vallen zoude / om datter bey de wóórden leer ende ander inkomen / ende dat wy óóck een naam des zelben betekenis hebben / die ick tót een woord make in eender

ick leeraar

lere ende leerne.

voeghen

nen geven om onze taal wel te leren / ende allen ſchryvers een rechtſnoer om hun na te ſchicken. G. Int ruygh heb ick u overghehaalt/zo veel my van zulx bewiſt is/maar achte zo d'een óf d'ander gheleerde dit wilde ter hand nemen/ ghy zoud haaſt bemercken dat onze taal in ryckheyd/lieflyckheyt/ghoede ſchicking ende verſtandelyckheit / alle ander talen te boven ghaat / evenals een vet vruchtbaar land dat ongheb out vergheten zynde namaals ghehavend veelvoudighe vruchten gheeft.

Het zevende Capittel.

Vande t'ſamenvoeghing ende ryckheyd des Taals.

N ópende het leſte deel des Letterkunſts/namentlyck het t'ſamenvoeghen der woorden/namen/eñ der ander delen/daar van zal ick u óóck int kort/nóch voor myn afſcheyd iet verhalen. De leden eñ Voornamen moeten met
en- g. de namen ja óóck de zelfſtandighe met de byvoeghlyke namen in gheſlacht/val ende ghetal over een komen/ (daar van ick voor heen ghegheroert heb). De eyghen namen bezicht men zonder leden/als Jan bemint Alyd W. de voornamen derven óóck de leden voor haar / ten zy datſe als zelfſtandighe namen komen / ghelyck men zeyt / de onſe behielen d'overhand. zo

doen

doen óóck het wóórd Gho'd, ende ander namen daar niet het gheslacht ófte val maar de betekenis ende t'dinck ghemeent wórd / als Greest ghod, Hemel en Aard gheven getuighenis van ghoods Wercken, drinckt Wyn, eet bro'o'd, ko'o'pt salaad: in zulcker voegen magmen oock het ledeken een, voor al zulcke wóórden niet zeggen / als / een Wyn, een Water, W. twe byvoeghlycke namen voeghen zich voor een zelfstandighe met ofte sonder kóppelwóórd / als menzeyd / een Wys verstandig man, óóck een Wys ende verstandig man W. twe selfstandighe namen zich an een voeghende komt een van die inden varer als / de Greese ghoods, W. maar zó die twe an elck ander verknócht wordende een wóórd uytmaken / neemt menze bey inden noemer als / slaapmuts, hembdrock, borstlap, handschoen, hozeband, voormou, knoopgat, slaapkamer, Woonhuis, boomgaard, appelbo'o'm, schryfpen, sandbus, ende dierghelycke ontellike alzó tzamengheslacht: in zulcker voeghen maghmer daghelycks veel t'samenzetten / die gróte cieraat ende ryckheid inbrenghen / ende zyn te verstan-

ghelascþte wóórden.

woonlyke wyze van doen/ t'een teghen t'ander verghelykende/ zuldy velen hier in zien dolen/ daar men metter tyd iet bestandighs in besluiten zoude konnen/ de omstandicheden wel naspuerende / maar wy willent hier by laten. Dóch nopende de Voorzettingen wat ryckheyt men voort veel ende wel byvoeghen/ der zelver in allen wóórden kan bekomen / wil ick u nóch een exempel af verhalen / als van zien komen. anzien/ bezien/ afzien/ doorzien /omzien / ontzien/ onghezien/ nazien/ verzien/ voorzien /toezien/uytzien/opzien/ inzien/ misſzien/ een aanzien /een gezië kansse; vóórt/zienlyk/anzienlik/ ziender/ opziender/opzicht/bezichtighen/doorzichtigh/omzichtich/ voorzichtich/ voorzienicheyt /ontzich/ ontzichlyck/ toezicht / W. met dezelve wyze / zoumen gróte ryckheyd in onze spraack brenghen / alle wóórden teghens de voorzettinghen houdende / om te zien waar die angheheecht willen zyn / even als een zeinsteen an de spyckers ghehouden word / daar van men een tafelken aldus maken mocht.

Voorzettinghen, aan/ an/ af/ be/ by /door/ her / ghe / in/ om/ on/ ont/op/ me/ mis/ na/ toe/ ver/voor/uyt / wan. Volghers, heyd / baar/ baarheyd/ich/achtich/achticheyd/ lyck/ lyckheyd/

heyd/

heyd/ing/zaam/zaamheyd/schap/dom/loos/ R. ghi gheeft my daar veel spruiten van een struick/doort menighvuldigh ghebruyck van zulcke afleding/ende tsamenvoeghing zoumen merckelyck onze taal konnen verrijken. G. alsmen zoude/ waart zaack datter maar iemand zyn werck af maackte. R. ick heb niet uyt u verstaen/ dat ghy een bewurp des Letterkunsts by den Rederykers alhier gezien hebt. G. Ja/ een ruigh bewurp (zó ick u zeyde) dóch niet alleē in Grammatica, maar in Dialectica en Rhetorica, mede. R. de eyghen namen van Dialectica ende de Rederykelycke figuren, acht ick dat zwaarlyck wel te verduitschen zyn. G. tis recht gezeyt/nóchtans warenze al te zamē vertaalt/maar metter tyd door lange ervarenheit/ over ende werover kaetzen/ zoumense wat eighentlyker moghen stellen/ eñ dat óóck t'ghebruick den ghestelden namen breder betekenis gheve/ int gheen daar toe die ghestelt worden: want tis blykelyck dat by de Griecken/ óóck mede de Latynē (die van hen deze kunsten ghe-ërft hebben) hun wóórden metten eersten zó krachtighe betekenis niet ghehad hebben/ alsse nu doort langhe ghebruyck in dat deel

gekregen hebben. R. t'sal menighen vreemd in d'ôren klinckẽ/alsse van/klinkers, tweklanken, geslacht, tal, buighing, vervoegting, wyze, ghestalten, ende zulcks horen spreken/ want die der zelver betekenis int Latyn weten dien zynze vreemd/ eñ den Duytsen klerken nôch vreemder/zoument dan niet best by de Latynsche namen moghen laten? G. De Latynen hebben zelf zô niet gedaan / ende hoe wel datter by hen nôch veel Griexe namen int ghebruick zyn/ komt eensdeels obermids hun lieder talen grote ghemeenschap hebben / ende dat uyt het Griecx haar spraack zeer verrijckt eñ gheciert is/dies zyn veel wôôrden die zy zô eyghentlyck in Latyn niet hebben konnen zegghen/ gheblebeu: dôch heeftet ant over zetten niet ghefaalt/ zy hebben Grammatica, Literatura, ende Dialectica, Differtura, W. ghenoemt ghehad ende desghelycx meer andere. zô veel ons anghaat neemt acht dat ghy dien/die Latyn konen deze dinghen niet en wilt leren / ende den anderen zalmen de Duitsche namen nôch beter konnen doen verstaan/ daarze de betekenis af weten ende dies het betekende ding daar eenichzins by konnen onthouden/als de Latynse die haar ghans vreemt zyn, zegt haar van Dialectica,

qua-

quæstio, subjectum, prædicatum, prædicabilia prædicamenta, van genus, species, proprium, differentia, accidens; van substantia, quantitas, qualitas, relatio, actio, passio, ubi, quando, situs habitus: hoe zuldy hen hier mede de meyninghe inplanten / maar die noemende Redenkavelingh, gheschil, t'ghezeg, t'ghezeyde, gemeenwo'o'rden, duydlyke wo'o'den, en ghesla cht, gedaante, eyghenschap, onderschieyt, toeval, oock / zelfstandicheyt, veelheyd, hoedanicheyd, betrecking, doen, lyden, waar, wanneer, stand ende ghesteltenis, (ófte op beter ende verstandelyker wyze in Duyts /) sy zullen door de beteekenis der zelver / enighzins konnen afnemen en onthouden wat mer me zegghen wil. R. ick gheef de kaets / ende versta dat ghy ghelyck hebt; maar hoe brenghtmen t'selve int werck? G. tis wel waar dattet des Lands-heers ende der Overheyd werck is / doch de onze zyn vernoeght datse er oervinden ende waach-halzen moghen verstrecken om dit gróte werck ghaande te maken het wóórd Redenkaveling, valt hard / duytslyckwo'o'rd, betrecking en meer andere vernoegen ons niet volkomelyck / maar hebben gheen beter ter hand / iet beters bedencken-

de óf hóórende zyn berept te veranderen/ R. zou- men ons grobe Hollanders de scherpzinnighe beslupt redenen des Bedenkabelings, (zó ghy die noemt) in onz' ongeslepen taal konnen leerē/ dewyl men genoeg te doen heeft/ den geleerden inde hóghe scholen dit wel wyste maken. G. waar an zoudt gebreken? om datse botte Hollanders worden ghenoemt? daarze dóch in hen kloeck bedryf geen ander vólkeren en wycken. R. bylo dats hóógh gheblazen. G. ist min als waarheid? Vindmen óóck eenig land dat zó ryck is van wel bezeilde en toegeruste schepen/ van getrouwe schippers ende rapse bóótslup? Vindmen óóck vólck die van hun land/ zó ten alder vorderlyckste konnen het nut treckē/ als onze Hollanders doen? zó datter niet een voet lands ongebout blyft. ist hóóg? men bezaid het met de nutbaarste vruchtē. ist laag? men wayd het/ t'selfde met molens eñ sluyzen/ van t'water ontledigende. ist zandig/ dóch niet zeer berghigh? men haalter t'zand af/ voortet voor ballast wt den lande/ t'land komt te nut; ist óóck duinigh? t'werd met knynen in menigte bezet. ist zeer klaiich? men backter steen af; ist dor óf venig? men verdelft het/ óf haalter de turf onder

uyt; want verlozen voorland wintmen tied om de huyzen te decken; op onvruchtbare waarden vischtmen t'nietighe wier/ om mettet zelve (datupter ze komt) het land (dat de ze met ghewelt ontnomen is) teghen d'an slaande gholven der ze te wapenen: ende alzó het klein landeken den inwoonders niet al voeden magh; zwerft een gróót deel der zelver met houten huyzen in ze/ om den haring te verlacken/ hen ende al hun naburen tót voetsel: de menichte van haar wel bebouwde steden op kleinen plaatse/ haar redelycke landrechten/ ende het over gróót ghetal van vólck dat hier after de dycken weeldelyck leeft/ betónen haar ghoede ende welgheschickte burgherlyke regeringh/ zó datmen niet t'onrecht zeid/ het waren gheen narren die Hólland bedyckt hebben. Met kóópmanschap ende Ambachten wyckenze niemand/ tsy O'óst/ West/ Zuyen en Noorden. op zó veel verschepden landen en havenen/ ende met zó menigherley waren handelende/ datse int'selve alle landen ande ze gheleghen / in de veelheyd te boven ghaan/ alzó zy oock in verscheyden handwercken uytmunten: het vlas/ de henp/ ende wol/ word hen uyt ander landen

toegheboerd/om verwrócht ende dickwils ter zelver plaatzen weer g'hevoert te worden: hun lakens na Spanien/ ende t'lywaat na Oosten: komende an de kryghs handeling/ die hen van naturen vreemt is/heeft de spanjaart verzócht/ watse in zulcx ter nóód vermoghen: waarom zoumen zulck vólck niet óóck konen leren wel-spreken ende Redenkavelen/t'hangter maar an datze tóttet leren ghelóckt mochten worden/ dan zoudy wonder zien. R. ick moetet gelóven/ maar hoe zalmenze lócken tót een ding dat hen heel onbekent is? G. Voor Ciceroos tyden wast tót Romen den ghemenen man immers zó onbekent/als hy klaaght/ zó wanneer iemand in Grieck iet g'heleert had/ deze konde me zynen broeder ófte vriend van sulx niet spreken/ ende nu leertmen tselve/ zó wel in Latyn als in Griex/ dit deed het naerstigh bedryf int anvaten/ zommigher yverigher schryvers/ beminders haars Vaderlands ende taals. R. De Latynse houtmen voor een ryke volkomene ende zeer g'hevoeghlycke taal/ d'onze int teg'hendeel voor een arme ende ongheschikte/ dies ducht ick tselve in Duyts niet zal konnen te weegh ghebracht worden. G. De Latynse taal was eertyds óóck arm/ die wonderlyck

zo by haar zelf als uyt de Griere spraack verrijckt is / ende in schickelycker verboeghing ghebracht / wat was de Italiaansche taal voortyds/ende hoe cierlick is die nu gemaackt: dit staat ons óóck te betrachten / hier toe hebben wy luy beter middel als iemand / merckt óóck hoe de Fransoyzen/naast korte jaren hun spraack opghepronckt hebben / zó datse nu van elck hóógh gheacht word / dies eener zingt en dat niet zonder grond:

Voire & partout où la personne voise
En une court le meilleur courtisan
N'est estimé non plus qu'un artisan
S'il n'est muni de langue Fransoise.

I. Barryquens.

Ja de Enghelse die tóch een schuimtaal hebben / beghinnen cierlyck ende rypelyck die op te proncken: wy Duitschen blyven alleen after/ nochtans acht Becanus de onze / voor de outste ende volkomenste taal des werlds / uyt de welcke meest alle talen haren oorspròng hebben. R. Liever zegt my brengt hy wat bewys in. G. Hy bruickt na myn oordeel ghoed bescheyd. R. Wat zeyd hi dóch? G. Na dat wy tyd hebben zal ickt u inskort verhalen/t'gheen ick zó hier en daar ghelezen heb/(alzó myn bekommernissen my niet toelaten zyn wercken die

Des duitsche taals outheit.

gróót zyn door te lezen) eerſt het Italiaans/ Spaans/ Franſois/ Enghels/ en ander nieu gebonden talen overſlaande/ bewyſt hi dat de Latynē de Grieke/ de Grieken de Barbariſche ſpraack ouder achten als de hare/ deze gemeende Barbarē betóónt hi duyts geſproken te hebben: nu dewyl deze twe geachte oudſte talen een ouder bekennen/ ſtrydt hy tegens de darde/ dats de Hebreeuſche/ welcke even gelyck het duyts/ uyt enckele grondwóórden beſtaad/ tis óóck te vermoeden dat de verſtandighe vinders der talen niet veel letteren óf ſilben ghebezigt hebben daart een doen konde/ waar uyt hy óóck eensdeels ſluyt de onze eñ d'Hebreeuſche d'outſte te zyn/ vande welcke wyt inde ryckheyd vā wóórden winnen ghelyck vande Grieken eñ Latynē inde korthéyd/ hoe wel d'onze met de hare gróte ghemeenſchap heeft inde betekenis der enckel grondwóórden/ zó zyn zy doch zó heel arm/ ende wy zó zeer ryck/ dattet gheen ghelykenis heeft. des zeid hy óóck dat hun taal uyt d'onze ghe-ſprótenis/ dat Adam en Noe Duits ghe-ſproken hebben/ dat Japhet Noes zoon eñ de zyne byt timmeren des tórens niet gheweeſt zyn/ ende dat dies zyn nakomelinghen de Schyten/ Cimbren/ Cimmeren/ Tracy ende Duitſchen de eerſte taal behouden ende geſproken hebben/

Korte wóórden vryſlyckſt.

veel oude tekens / beelden eñ gheſchꝛiften óóck de Hebꝛeeuſche letteren zelf leyt hi verſtandelyck uyt / in Duyts. R. De heerlyke outheyd willen wy hem laten behoeren / maar vande verſtandelyke ryckheyt der grondwóóꝛden zoude my luſten iet te hóꝛen. G. De ryckheyd blyckt eerſtlyck dat wy van letteren / zó enckele als t'ſamenghevoeghde / dubbelklinckers / tweklancken ende verſcheydenheyd van ſilben (waar in wy allerley letteren vermengt / nu dus / dan zó heen ende weder keeren) ryker zyn dan al ander talen ons bekent: want om dat wy alle ghelupden ende verſcheyden verhoeghing der boeckſtaven in onze taal hebben / daar by komtet dat de Neerlanders al ander talen zó leechlyck leren. De grondwóóꝛden zyn veel al uyter naturen (hare betekenis ghelyck zynde) ghemaackt / zódat de uytſpꝛaack der zelver met de betekenis ghemeenſchap heeft. ſpꝛeect het wóóꝛdeken ick kauw, uyt zonder te kauwen, vóóꝛt ick zwelghe, zucht, zuigh, ſlock, ghelp, zuyp, o'ch, hem, brem, fy, foey, quaiſter, ick grijns, grim, pruil, pruetel, kners, knor, mor, pryck, rommel,

Ryckhe in lette en ſilbe

Waard wy an talē lee lyck le konnen

Vande grond- wóóꝛdz

W. deze geven int uytspreken eensdeels bewys van hare betekenis / hartigh lachende zuldy tghelupd van ach ach voortbrenghen/dies wt al ach, lachen schynt voortte komen. het eygen ghetier der beesten is in deze woorden/ick blaf, kef, blaet, tjilp, piep, kormaeuw, quaeck, brins, W. het eerste t'samenghezette ghelupd dat de kinderen voortbrengen de lippen alleenlyck t'samen persende is ap, ap, daar van misschien de Hebreen Abba nemen en op vader duyden: nu is den weteloozen kinderen niet toe te betrouwen dat sy van hun vader kennis hebben/ maar datse in hun holle buyck spyze begeren is buyten twyfel / waar na onze taal vinder uit dickwils ap, pap der jonger kinderen spys gemaackt heeft/het tsamen slaan der lippen die inwerts treckende maackt/am, mam, en mem, dat by ons een voester/ s'moeders borst/en moeder betekent: zulcke maghmer ontellyke voortbrengen hier nodeloos/genoegh zynde u der zelver enigheint kort aengheroert te hebben. R. alst is/ende ick hoore met verwondering gheheimenissen/ die my zonderling verlustighen ende zal voort op zulcx en dierghelyken beter letten. G. Hebdy oock gha gheslaghen dat de lest verhaalde woorden pap, mam, mem, als mede

taat,

Kreeft-wóórden.
at, tit, niy, lepel, kack, pyp, pop, les, sus, l kinder spraack zynde) volkomé kreeftwóór-n zyn / diemen aerzelings lezen magh tselve helypd behoudende / waar van onze taal ryck i / als ene, ere, ete, to't, tyt, neey, esse, eδδe, ige, W. zó hebben wy óóck veel onvolkomen reeftwóórden / die aerzelings ghelezen zynde / n ander wóórd maken iet betekenende / 'welck ickwils het vorighe heel teghen ófte heel helyck is / als ai, ende ia, ay ende na, klock nde ko'lck, (waar van het ene een ding de hól-chept opwerts ende t'ander die nederwerts ebbende betekent) zo zyn óóck zack ende kas, oort eel ende lez, roon ende moor, bargh nde ghrab, (daar wy gracht zegghen) reghel nde legher, dezer betekenis is strydich: maar ack ende kap, pay en nap, kauδ en δack, o'o'len lo'o'ck, pyy en nyp, tam en mat, eñ ulcke zyn van eender beduiding. Deze ende ierghelycke wóórden (die ick u in gróót ghetal ou konnen noemen) bewyzen datze gheen wis-elinghen óf bastaarden / maar echt gheboren inderen zyn: dat óóck onze taalvinder een aerstige opmercking ende een verstandigh in-ien op alles ghehad heeft / zo d'uitspraack na 'betekende voeghende / als op het leechlyke

ghe-

gheklanck na geleghentheyd ende op het hee
ende weder lezen. Dit betuyght óóck dat onz
taal by haar zelven bestaat eñ van gheen ande
spraken t'samen gezet ófte gheschuimt is / die
waart zó vreemt niet / al had Adam zulcke
taal ghebruickt. Goropius bewyst óóck in
breed dat de Latynen / ia de Griecken ende He
breen veel wóórden van ons hebben: ick zoud
lichlyck toestaan / dat de vólghende wóórde
eer uyt het Duyts in Latyn / als uytet Laty
in Duyts gekomen zyn / acht ghenomen op d
ghestalte dezer grondwóórden ende op de enke
Whelyke wóórden Duyts en Latyn. heyt der silben / als faam eñ fama, kalck end
kalx, kelck ende kalix, kameel ende kamelus
ax eñ axis, mensch eñ mens, beest ende bestia
recht eñ rectum, lyn eñ linea, kroon eñ coro
na, form eñ forma, paart eñ pars, simpel end
simplex, dubbel ende duplex, Wyn ende vinum
Wal ende vallum, Wan ende vannus. want dez
meest in onze taal enckel / ende in de hare veel si
bigh zyn. de lest bi ons anghenomen bastaar
wóórden (op dat wy weer tot ons beghin ko
men) betonen wel an haar gheklanck / verboe
ghingh ende buyghing met de Duytse grond
wóórden gheen ghemeenschap te hebben: óóc
hebben onze voorvaders niet ghepóóght uy
andere talen de hare te verryken / ghelyck d
Latynen wel ghedaan hebben: dies is eer t
ghelóóven dat zy zulcke wóórden van ons al

De

dat wyze van haar zouden gheerft hebben. R. dat zal menighen een donderslach int óór wezen / maar ghaat ghy al vóórt. G. Ick hebu nóch te zegghen nópende ons eyghennamen, dat die niet min als de Hebreeusche haar betekenis mede brenghen / t'blyckt an veel oude schryvers datmen eertyts int noemen der jonghe kinderen/ia van steden ende plaatsen gróót werck ghehadt heeft; daar van óóck de Bybel ghetuighenis gheeft / zy hebben opt gheval der toevallen gheleghentheden / ja op den lóóp der planeten ende ander omstandicheden acht ghenomen / men schryft zó Pitagoras/ Aristoteles ende Ptolomeus óóck toestaā datze op de letteren daar mede de namen t'samen ghezet worden acht ghenomen hebben / dies ghevoelen enighe dat dieshalven Patroclus van Hector / ende Hector weder van Achilles verwonnen zyn / maar dit voor buezeling achtende /gelóóf ick ende t'blyckt an de daad/ dat onze ouders oock op de betekenis der wóórden ghe-acht hebben / dese als eyghennamen Vrede-ryck, Heynde-ryck, Dier-ryc, Wynryck, Eyck-hart, Eitshart, Eel-hart, Vecht-hert, Vast-hert, Reyn-hert, ende Main-aart, Leen-aart, Volgh-aart, Baau-waart, Zeegh-heer, Wout-heer, Here-

may,

may, Gere-baert Koene-baert, Go'baert, hebben hare beduyding/ zó onze Desiderius Erasmus óóck verstaan heeft / zynder namen betekenis int Latyn eñ Griecx overstellende. alzó ghelóóf ick dat onze ouders enen eerzuchtigen/ Sheer-lo'f genaamt hebbẽ: enen tyng-heer/ Wie Wys; een quaden zót/ Warnar, een kyvekater/ Sheer War, enen stouten held/ koen eñ koenraad: hun ghewenschste eñ lieve kinderen/ Heyl/ Lief ken/ Zoetken/ Engelken/ Abel/ Lieven/ Reinst/ W. Hoe wel mẽ nu op zulx luttel acht. Hier ziedy watmen zou konen doen/ eñ wat ons ouders gedaã hebben/ eñ daar willen
Besluyt. wyt by laten tót beter gelegentheyt. Myn tyd is verlózen. Wat gebreck in onze taal is / óóck wat ryckheyd/ eñ hoemen die cieren eñ verrykẽ zou mogen/ heb ick u ter lóóp over ghehaalt. R. ghy zeyde flux dat de Duytse taal by haar zelven bestaat/ ick heb my wel laten seggẽ dat onze spraack uyt het Hóóghduyts zou ghesproten
Ghemeene duytse spraack. zyn. G. Ick spreeck (met Becanus/) int gemeẽ vãde duytse taal/ die zelve voor een taal houdende/ dóch dat de zommighe wat te hóógh/ andere wat te laeg spreken / eñ dat de Nederzaxense óf Mysende spraack (vande welcke wy gekomen zyn/ de middelbarichste eñ vriendelyckste is/ de

welcke-

welcke van Brug af tot Ryp eñ Nevel toe streckt/ wel iet wat inde uytspraac verschelende / maar zó niet óf elck verstaat ander zeer wel / tis kenlyck dat de Grieke taal/die zó waard geacht is/ óóck haar verscheyden Dialectos had. Int veryken onzes taals / zoud ick verstaan datmen uyt elcke verscheyden duytse spraack/ia uyt het Seens, Vries, eñ Enghels, de eyghentlyckste wóórden behóórde te zoecken / van de welcke de ene deze / de andere de andere alleen int ghebruyck gehouden hebben: ja datmen alser enige wóórden voor vallen diemen meent uyt het Latyn te spruyten / daar van wy gheen andere der zelver betekenis hebben / als natuur, glory, eñ zulcke / die wel naarstelyck na zócht om te spueren / óf se óóck uyt onze grondwóórden bestaan: want zó Becanus acht / komt na- Natuur.
tuur van na eñ ur, dat beghin óf oorsproncke- lyckheyt betekent/als in uurzaack ófte oórsaack, dat de óórspronckelyckheid des zaacks beduyt/alzó óóck natuur, na-het-ur, na het oorsproncklyke / als t'eerste naast Ghód inde dingen zynde/welck wóórd behalven dattet een name is/verstrecktet by ons eñ niet by den Latynen een Wóórd óf verbum, als/hy natuurt w. t'welck wel een teken is dattet een echt kint

zou

zou mogen zyn. Wóórt seggen wy/ enige krach-
tige dranck genuttigt hebbende / het gloort mi
lory. om t'hert/ daar vã glory niet qualick schynt te
komen: zoeckt ghy nu int Latyn na beter be-
wys om hen deze namen toe te eygenẽ. Nópen-
echte aard oden. de dezer gelyke wóórden/ als/ silb, persoon,
letter, klerck, reghel, element, exempel,
capittel, tittel, planeet, conscienty, mira-
kel, rivier, &c. die bi elck een wel bekent ende
verstaan worden/ t'sy dan óft echte kinderen/ óf
eensdeels gheëchte bastaarden zyn / en zoud ick
niet willen uytmonsteren/ alzó die beter by alle
man bekent zyn als andere diemen inde plaats
zou willen stellen / dóch misprys ick niet / dat-
men voor coscienty de ghewisse, voor pla-
neet zweefsterre, voor eclipsis, taning des
maans/ voor victori, zeegh ghebruickt / ende
waarmen kan ófte mach tracht louter duits te
spreken. Nu myn uur is verlópen/ ick heb u re-
delyck vernoeght/ myn scholers wachten/ en zy
scholen te hóóp/ ick wil u Ghode bevelen. R. u
leste wóórden betonen/ dat schola oock wel van
school macht ghekomen zyn/ dóch ick wil u niet
langher ophouden / verhope hier na breder on-
derrechting/ nu bedanck ick u ende zeg adieu,
G. ende ick/ vaart wel.

Kuygh-bewerp
vande
Redenkaveling/
ófte
Nederduytsche Dialectike:

Dewelcke is een Rechtsnoer / om van alle dingen bewyslick ende onderscheydlick te spreken/ óóck waarheid van valsheid te scheyden / in alle twistredening hóóghnut ende nódigh zynde;

uytghegheven by de Kamer
IN LIEFD BLOEYENDE,
t'Amstelredam.

Tot Saander-Dam,
By Hendrick Soetebóóm by den Overtoom/
Inde Witte Pars. 1 6 4 9.

treflyk daar in hebben konnen voortbrenghen: oock geen Leeraars / maar alleen leerlinghen die ghaern vorder waren willen gheacht zyn: ofte ongheoeffende bouwheeren/die in een woest maar heel vruchtbaar land ploeghende / niet liebers wenschten als veel kloecke verzochte bywoners / om alzo ghezamentlyck door buurlycke hulp een ryckter oeghst in schuur te mennen. Ende alzo u E. E. het opzien des Hoghen Schools bevolen is/offeren wy den zelven deze vrucht van onze naerstighe/doch onvermoghende wil: even in voegen alsmen den Goden niet na hun waardicheid/ maar na der offeraars vermoghen / ghewoon is offerhande te doen ; om van den zelven een rycker zeghening te ghenieten.

Zulx is oock hier ons byzonderste wit:versoeckende/ alzo de Schole an ghene tale ghebonden is/maar in alles de bequaamste/ tot meeste vorderingh bezicht; dat ghy van onse Moeders-tale een Moeder-taal aller ghoeder kunsten maken / dese sake behertighen / ende de grote nutbaarheid die den Vaderlande hier duer magh gheschieden overweghen wilt. Nopende de moghelyckheid / die mooghdy hier an afnemē/bemerckende / wat leerlingen niet verder siende als om selfde sake wys te werdē/in een korte wyle hebben konnen doē: overleggen wat een geleerder/ in langheid van tyd/ mits hope vā loon/ in zulx zoude vermoghen: Dies u verborderen (onghetwyfelt tot groten lof des

ghemeenen Vaderlands / ende zonderlingh des Ho'ghen Schools) d'eerste te zyn / om door alghemeene lessen voort eerste int werck te stellen / niet dit slechte werck / maar deze ho'o'ghwaardighe kunst met zulc werc dat dit (na ons ho'o'gste wenschen) te schande make / eñ metter tyd andere kunsten meer. To't onuytspzekelyc voordeel van elck leeck-mensche / die zonder moeÿelycke arbeyd int leeren der talen / met lust alle kunsten dies zullen moghen wyswerdẽ. Ist de beste mensch die meest menschen nut is? zo zult ghy E. Heeren hier in alle menschen nut zynde / buyten twyffel lo'o'nwaardighe o'o'ck lof waardighe vrucht van u arbeyd ghenieten. Ten is o'o'ck niet

niet onghehoords/ want P. Ramus tuight in zyn Fransse Letterkunst / dat hy vanden Koning last hadde de drie Redenlycke ende andere d'ander Vrye kunsten in Fransois te vertolcken. Dus E. Heeren duyt ons vrymoedigh verzoeck na u bescheydenheid int ghoede/ oock onze yverighe / doch onmachtighe wil in dezen. Zijt den Alderhooghsten bevolen ende hertvruntlijck met alle eerbieding ghegroet van

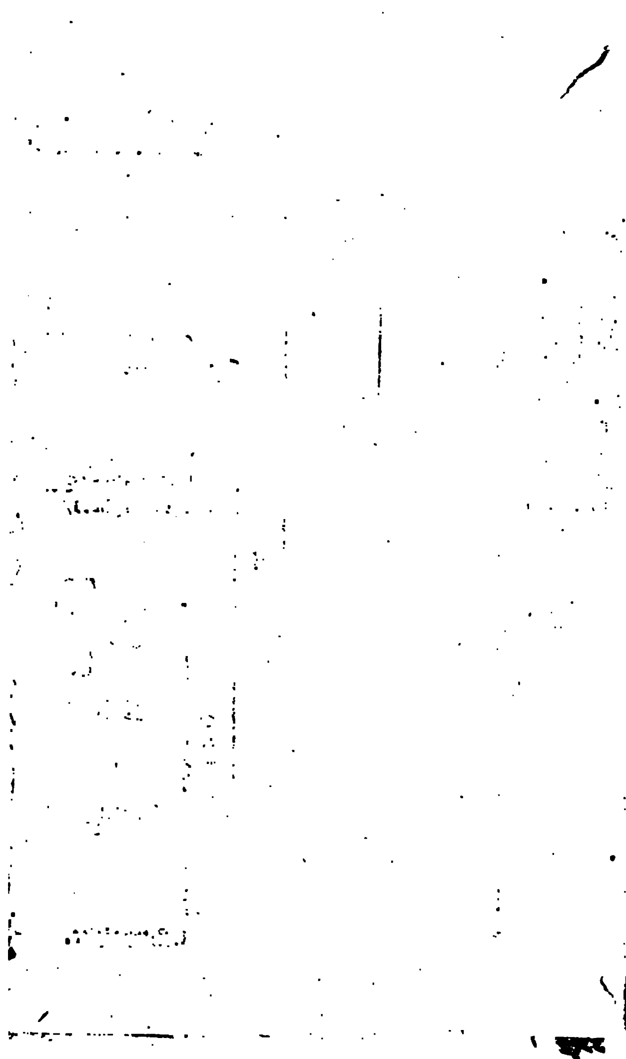
Het Jueghdelyck groeyende Eglentierken/

In liefd bloeyende.

Tótten Kunstgheleerden Lezer.

Is gheleerdheid niet nut/waar toe de hóghe scholen?
En zyn de kunsten ghoed wat houtmen die verholen?
Of dunckt u onze taal niet ryck ghenoegh te zyn
Datmen daar toe behoeft Hebreeus Griex en Latyn?
Neen/het is wyd van daar/dat mooghdy hier bemercken
Uit onbeslepen werck van onvolleerde klercken.
Maar met veel meender nut zalmen dit waar bevinden/
Wil elck gheleerde man met ernst hem onderwinden/
In Duyts/t'gheen dat hy weet/ te spreken met verstand/
Hebdy nu een scholier/ ghy kryghter thien ter hand.
Zeght ghy/ick heb de kunst met arbeyd moeten leren/
Maar standet noch te doen/zoudy niet wel begheren/
Van die moeyte verdraghs? ghunt andren zulck ghenietz.
Kunst leertmen met ghenueghte/de talen met verdriet.
T'is zótte Tierannie/ hoe maghmen dit missaken/
Datmen de kunsten leert in onbekende spraken.
Dit deden d'ouden niet/die uyt Egipten land
Haalden/t'gheen zy in Griex Grieken maackten bekant.
De Talen zyn wel nut om de kunsten te vinden
Maar t'voeght niet datmen die zó heel daar an ghaat binden
Wat voeghtet/dat een man die zyn twist zoeckt te slechten
Rechtschapen/niet en weet na wat recht hem te rechten?
Wat voeghtet/ dat een Artst zyn vriend niet kan beduyden
Nóch d'óorzake zyns zieckts/zyn quaal/óf kracht der kruyden?
Laat u zulck onghevoegh van u Landsluy verdrieten:
Laat dit Land/in Landstaal/u gheleerdheid ghenieten.

Het

Het eerste Boeck vande Redenkaveling/ ófte Nederduytsche Dialectike.

Inleyding.

DE zake die wy hier zullen handelen/ Andachtighe Lezer/schynt allen onverzóchten int eerste anzien duyster ende onbegrypelyck; ja velen een onnódighe verwerring te brengen in den dinghen die uyter Naturen van zelfs klaar ende wel te begrypen zyn. Wort deshalven van zommige/ als een onnutte wóórdstryding / veracht ; zó de zelve t'enigher tyd inde Scholen óóck ten deele ghewéést is / maar in deze euwe weder tót haar oude klaarheid ghebracht. Welx nutbaarheid tót verscherping des verstands ende zekerheid int óórdelen/ elck duyts klerck door ons behulp zal ghenieten moghen ; zó hy hem yvut dezes nuets bolster af te lozen/

der dóppen hardicheid te kraken / ende de onsmakelycke schil te pellen / om alzó deskerls zoetheid te smaken: ende dadelyck in waarheid te bevinden / dat dit een recht-snoer is / ombescheydelyck ende bewysslyck / by ghoede schicking van elck ding / na eysch te spreken / ende waarheid van valscheid te scheyden. En al hoe wel eenighe scherpzinnigh zynde van vernuft / t'zelfde uyter naturen zonder behulp van lering zouden konnen doen : zó is dóch de beslepenkunst in dezen zekerder leydsman als de onghoeffende Natuur. Want dit zelfde (t'sy men dat een kunst mach heten ófte niet) is een waarneming van veel verstandighe Naturen / uyt den aart der dingen ende hun eyghenschappen ghevat / eñ is alzó ten lesten veler scherpzinnigher mannen vinding / tót een zeker eenstemmingh beleed ghebracht : t'welck na reden boven eens menschen natuurlycke begrip te achten is. Van des zelfs waardicheyd magh elck na het onderzoeck zelf óórdelen / immers de daad tuyght daghelyx / dat door dit behulp de gheleerden den ongheleerden in alles overtreffen. Waarlyck veel verstandighe vernaamde mannen / hebben niet te vergheefs

de Redenkaveling hóógh gheacht. Eenighe der zelver tuychnissen zullen ons hier ghenoegh zyn / om des zelfs lóf / nutbaarheid / ende eyghenschap / heerlyck / verstandelyck ende naacktelyck te verklaren. Augustyn zeyt / de wetenschap van Bewysredening is niet by raming inghestelt : maar uyt de onderlinghe ghesteltenis der dingen eygenschap vóórtghekomen. Plato: Oeffent u (byzonder in u jueght) in de Redenkaveling / die velen t'onrecht een onnutte ende ydele klappery schynt te wezen : zydy hier in verzuymigh / de waarheid zal u eewigh ontschuylen. Niemand verwerftse zonder gróte arbeyd / die een wys mensch met ernst anvaten zal. Het is een ghave vóórzonderlinge ghoeddadicheid Góóds den menschen verghunt : want van Gód is de zelve door Prometheus als een brandend vonxken tót de menschen gekomen. Cicero: Zonder t'behulp dezes kunsts achten wy dat elck van de waarheid ghetrocken ende verleypt magh worden : want zy gheeft een middel om waarheid van valscheid te onderscheyden / ende door gheen waarschynlyke arghelistigheid bedroghen te worden / verspreyt zich door al de deelen der wysheid / be-

schryft

schrijft de dingen/schept de onderlinge vermenging/voeght het ghevólgh te zamen/ende sluyt iet bestandighs / onderscheid waarheid van valscheid. T'is een middel ende wetenschap van bewijsredening/uyt de welcke een zonderlinge nutbaarheid spruyt/ om de dingen te overwegen/óóck een lóflijcke vermakelijckheid/ ende een waardighe kennis/ω. Dien nu lust zulx te ghenieten/ anvaarde met ernst den arbeyd ende moeyelijckheid van leren / die zó gróót niet is/ alsse wel schijnt; zeker zijnde dat hy lóónwaardighe vrucht zal genieten. Want nóyt heeft eenich mensch hier vernuftighe vlyt te vergheefs anghewent : Ende wat krijghtmen zonder moeyten? Dus laat u de eerste ruwe duysterheid niet afschricken : ófte enighe niewe ongheewone wóórden ende namen die wy nóódzakelijck hebben moeten ghebruycken/om in Duyts duytselijck ende naacktelijck de dinghen te handelen Het zou wons voorwaar ghereder gevallen hebben de Latijnse kunstwóórden te bezighen/ als wy hadden konnen ghelóven dat die by den onervaren Lezer zó wel verstaan zouden zijn gheweest. Bruycken wy tot een ongheóórt ding een ongheewoon wóórd/ dat zelve is uyt ghewone wóórden ghesproten ófte daar van t'zamen ghezet; door welx bete-
kenis

kenis ghy het betekende te beter zult konnen onthouden. Dit bevint elck Latyn ende gheen Griex verstaande over al/maar byzonder in de Nederyckelycke figuren/dat zy uyt onthouden van de Latynse kunst-namen (dier betekenis zy verstaan) der zelver kracht beter ghedencken/ als by de Griexe/ die hen vreemd zyn: ende zullen lichtelycker onthouden / wat Gradatio, Ratiocinatio, Incrementum, Repetitio, Interrogatio, w. Als Tapinosis, Auxesis, Apanodos, w. beduyden. Dierhalven hebben oock de Latynen alle woorden verlatynt : hoe wel datter veel Griexe (alzo hun talen grote ghemeenschap hebben) meest int ghebruyck ghebleven zyn : maar de Grieken die uyt Egipten de gheleerdheid ten dele ghehaalt hebben/ hebben ghepooght den Grieken in louter Griex zulx voor te draghen. Doch wy hebben/ om den ervaarnen Latinisten oock onze mening kond te doen / de Latynse woorden over al op de kant ghestelt : welcke van beyden namaals int ghebruyck zullen blyven / leert de tyd; t'is ons onteffen. Wy hebben met het overzetten ghemeent den Duytschen klercken het meeste nut te doen : Heeftmen zommi-
ghe

ghe wóórden niet verstandigh ende duydelyck ghenoegh konnen treffen / dat is ons te minsten leet. Weet dat wy ons zelven in zulx niet over al hebben konnen vernoeghen / dies óóck zonder twyfel anderen niet. Maar die iet beters bedenckt maght vóórtbrenghen / zal van niemand meer dancks verwerven als van ons. Wy hebben hier een ghants ongebaande wegh ghehad / t'zal anderen lichter vallen hier ende daar een wóórd te verbeteren. Dialectike hebben wy niet naarder konnen verduytschen als Redenkavelingh: t'welck zommighen herd schynt / nóchtans ist uyt de daghelyxe ghewoonte van spreken ghenomen. Want deze twe sprueckken ghelyckmachtigh zyn: Die man kan wel reen kavelen / ende hy is een ghoed Dialecticus. Andere noemense Bewys kunst / welcke naam óóck ghevoeghlyck is / ghemeenschap hebbende met de werckelycke wóórden dezes kunsts/ als bewysreden ende bewysredeningh. Zo óóck het onze met Redenkavelen / t'welck het eyghen werck dezes kunsts is / dats differere, waar van Cicero deze kunst Differtura noemt. Als óóck de Grieckken van Dialegome, Dialectica. Zulx hebben wy / zo veel doenlyck was / met vlyt int overzetten waargenomen

nomen / pooghende dat de naam ende het woord mochten een zyn / als Uytbeelding / Uytbeelden: Scheyding / Scheyden: Schifting / Schiften; Besluyting / Besluyten; Bewysredē / Bewysredening; Werck / Wercker / Wercking / W. voor Uytbeelding / daar wy Definitio mede verduytschen / stellen zom Tóón-ding; zom Beschryving; zom Bepaling. Maar wy hebben dit voor het ghevoeghlyckste na het veelvoudigh ghebruycken ghenomen. Quantitas heeftmen na wil niet konnē overzetten / t'welck bevat Gróótheid / Veelheid ende Ghewicht. Deze zyn alle drie onderscheydelyck / dóch kómenze al onder Quantitas, hier ghebrack ons een alghemeene naam / ende hebben Gróótheid voor het Alghemeenste ghestelt / hoe wel onze taal hier in niet arm is : want dezer ghelycke wóórden daar onder vervat worden : gróót / klein / dick / dun / lang / kort / vet / magher / plótzigh / spichtigh / vol / tenger / druystigh / reyzig / lyvigh / snogger / vol / ledigh / laat / gróf / yl / koever / hóóp / veel / luttel / weynigh / vulte / vuldich / menight / ghetal / zwaarte / maten ende ghewichten / W. Nóch zyn wy verleghen gheweest ; andere zullen moghelyck na ons zó hier in / als in vier ghelycke wóórden daar

wy

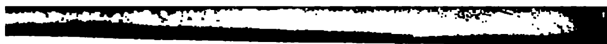
wy niet ghenoegh hebben konnen doen/iet ghevoeghlyckers bedencken : Wilt daar en tusschen onze ghoede wil voor t'werck nemen.

Van de Oórsponckelickheid des Redenkavelings.

T' Vernuft / het verstand ófte de ziele des menschen is vol formen / beeldenissen ófte kennissen (even ghelyck alle ghewas / bómen ende kruyden vol vruchten ende zaad) vanden Heere ghesc haapen. Dóch hoe wel deze dingen ins'menschen ziele zyn / zynze nóchtans onbekent (als huysraad / imboel / ende schilderey in een duystere kamer.) Zó komt dan deze Lering als een kaerse / ende doet anwyzing van zulx / maar de Oeffening moet mits naarstigh natrachten int onderzoeck alles tót volkomenheid brenghen. Dies is deze / ghelyck al ander kunsten / een strale der Godlycker wysheid / die inde redelycke natuur dit licht onsteeckt / ende word vóórt ghehulpen en verkreghen door a Vernuft, b Lering, ende c Oeffening, (zó ghezeyd is.) T'vernuft

Inge-um. Præce-a. Exerci-io.

brenghdy mede ; hier mooghdy de lering ha-

len / maar zyt zeker / dat zonder t'selfde zelfs indadelycker oeffening ófte int werck te stellen ghy nemmermeer de zaak recht zult wys worden.

Wat is [a] Redenkaveling?

[a] Dialectica.

Van elck voorghesteld ding met ghoede redene / bewyslyck / grondlyck ende eyghentlyck te konnen spreken ende handelen : ofte een middel om waarheid van valscheid te onderscheyden / ende te verklaren wat elck ding zy / t'gevólgh ende het tegendeel van dien: opt kort ghezeyd te konnen [b] Redenka-Gesey.

[b] Bene-disserere.

Wat is Redenkavelen?

Met ghoede redene de omstandigheid des dings overlegghen ende weghen: zó zeydmen / die man kan wel zyn ty-kavelen: óóck / hy kan wel reenkavelen ende eerkavelen / w.

Welck zyn de delen van Redenkaveling?

Die zyn twee / als Vinding eñ Oordeel.

[c] Vinding ondersoeckt ende brengt by al wat men van elck ding zegghen magh : maar

[c] Invētio.

d Iudicium. [d]Oordeel overweeght 't geen ghebonden is / ende wijst an de rechte beleding int uytleggen des zaax ófte breyden der bewijsredenen. Tót de Vinding behóren het [e]Gheschil, de [f]Gemeene Woorden, de [g]Zegghelijcke-Woorden, [h]Uytbeelding, [i]Scheyding, [k]Plaatzen, ende daar uyt vóórtkomende [l]Bewijsredenen.

e Quæstio, f Prædicabilia. g Prædicamenta. h Definitio. i Divisio. k Loci. l Argumẽta. m Argumentatio.

Tót Oordeel behóórt de [m]Bewijsredening, óf handeling der [n]Beslu ytredenen t'welck het rechte eyghen werck van Redenkavelen is. Ende alzó een ghoede schicking den dingen een zonderling licht gheeft / hebben wy dit alles schickelijck inde byghevoegde tafel int kort ghestelt ende verdeelt : de welcke wy int handelen ende breder verklaring vóórts vólghen zullen ; slechtelijck de grond (na t'begrip der ankomelinghen) zó kort ende duydlijck ons doenlijck is ontwerpende. Eerst moeter ghespoort zyn / waar van men Redenkavelen zal: te weten / wat het [a]Gheschil is / om t'welk al de moeyte ende arbeid ghedaan wort / zynde de [b]Stoffe, van Redenkavelinge / als klay de stóffe daar in de póttebacker werckt.

n ..... a Quæ- b ...ite-

Wat

Wat is Gheschil?

Het voorgheftelde daarmen van handelt ófte scheelt / óf een reden door vraghing in twyfel ghetrocken.

Hoe menigherley is het Gheschil? Quæstio.

Tweërley[e] Enckel en[f] T'zamenghefet, [e] Simplex.
Enckel gheschil, dat door een ófte luttel [f] Composita.
wóórden van eenig ding opt kortst ghevraagt wort: als / Wat is Redenkaveling / Wat is Ghelóóf / zynter Dwerghen / W. T'zamenghefet gheschil, dat door een volkomen reden wordt vóórtghestelt / als óf een Predikant behoeft Redenkaveling te leren / óf t'Ghelóóf alleen zaligh maackt / óf de Dwerghen teghen de Kranen vechten / W.

Het T'zamenghefet gheschil word verklaart en ghehandelt door Bewysreden ing Argumentatio.
daar van wy na spreken zullen: maar het Enckel gheschil zullen wy eerst afhandelē / alzó dit voorghaat ende wort verklaart door Wytdeelding ende Scheiding. Om tót de welcke te komen ófte die rechtschapen te leren int werck stellen / zyn voor al nódigh de [a] Prædicabilia.
[a]Gemeen Woorden en [b]Zeglycke Wo'o'rden, [b] Prædicaméta

deŋ, verklaart/ met der welcker hulpmen de Uytbeelding eñ Scheyding moet maken.

lica-

Vande Ghemeene Wóórden.

Deze zyn als het a b c vant Redenkavelen ófte tittels der wóórden / ende mercken die de ghemeenschap ende afzondering der verknóchte dinghen te kennen gheven / ende heten dies Ghemeene wóórden. Alles wat in de Natuur is heeft met andere dinghen ghelyckheid of onghelyckheid / ghemeenschap ófte afzondering. Om dan van elck ding onderscheydlyck te konnen spreken / hebben de Ouden de Ghemeenschap ghedeelt in de

ecies minste ghemeenschap / die zy [a] Ghemeenghedaante noemen: als mensch ende beest:

enus. Ende inde meeste Gemeenschap/dat zy [b] Geslacht heten: als Dier / dat mensch ende beest bevat. Desghelyx om de afzondering mede te onderscheyden / hebben zy in de delen der

bstã- [c] Zelfstandigheid des dings ghezócht een

ffe- opmercking die zy [d] Onderscheid noemẽ/

ia. als redelyckheid inden mensch: Al'zó men dit zwaarlyck inde dingen vinden ófte naspueren kan / stellẽ zy daar by noch eẽ afmercking van

enighe

enighe oeffening ófte iet dat het ding eyghentlyck an zich heeft; het welck zy dies [e] Eyghenschap noemen: als sprehen/ lachen in den mensche. Daer en boven nóch een merck dat by ende van het ding wezen magh/ t'welck zy [f] Toeval heten: als gróótheid/ blanckheid inden mensche/ eñ makente zamen

e Proprium.

f Accidens.

Vyf ghemeens wóórden/

Ghemeen-ghedaant, Gheslacht, Onderscheid, Eyghenschap ende Toeval: dezer aller óórspronck is het [g] Ondersige t'welck even ghelyck/ een/ het beghinzel is des ghetals/ is dit het beghin der ghemeenwóórden; hoe wel t'zelfde daar onder niet gherekent en wort: want zy alle van velen/ ende dit maar van een ghezeyt magh worden.

g Individuum.

Wat is Ondeligh?

T'gheen de [h] Letterwyzen een eyghen name heten: als/ Pieter/ Jan/ Amstelredam/ Hólland/ Amstel/ Keteldijn/ Marcken/ Pierop/ Maymaand/ Zondagh/ ende zó vóórt: te weten/ al wat met de ózen ghehóórt/ met de óghen ghezien/ ófte met de zinnen ghevoelt mach worden/ is Ondeligh: als/ die Bóóm/

h Grammatici.

deze Koe / dat Paerd / dit Kalf / die Man / die ghy ziet is Ondeligh: ende word alzó ghenoemt om datment gheenzins delen magh.

cies. **Wat is Ghemeen-ghedaant?**

Een zekere form / maxel ófte ghemeen beeldenis / diemen van de Ondelighe int ghemoet begrypt: ófte een onwezighe fórm of ghedaant vant Ondeligheint ghemoet gheprent : eens een mensch óf iet ghezien hebbende / blyft des zelfs beeldenis óf ghedaante in u ghemoed/ waar uyt ghy / een dierghelycke ziende / weet dattet een mensch ófte iet zulx is. Die Mensch ófte dat Dórp/deze Bóóm óf dit Beest/ꝛc. Die ghy ziet / zyn Ondelighe: maar de ghemeen beeldenis aller menschen / Dórpen / Bómen/ Beesten / ꝛc. Die ghy door t'ghezicht van d'Ondelighe ghevat hebt / noemtmen *Ghemeen-ghedaant*, deze is de naaste ghemeenschap ant Ondelighe: als / de Ghemeen-ghedaant van Jan/ ófte die mensch die ghy ziet/is mensch; de Ghemeen-ghedaant van Amsterdam is Stad: klaarlycker in dit vólghende tafelken blyckende.

Ondeelighe. Ghemeen-ghedaanten.

Pieter	Mensch
Leyden	Stad
Hólland	Landschap
Amstel	Stróóm
Keteldvin	Duyn
Hondsbosch	Dyck
Marken	Eyland
Nieróp	Dórp
Maymaant	Maant
Zondagh	Dagh

Deze Ondeelighe mooght ghy zien/tastē/ vv. Maar de Ghemeen-ghedaant der zelver óf de ghemeenschap ende ghelijckenis hunder wezen/komt u nemmermeer voor.

Wat is Gheslacht? Genus.

Een Naam velen Ghemeen-ghedaanten ghemeen zynde / t'welck bevat twe ófte meer delen / door enighe onderlinghe ghemeenschap elck ander ghelyckende ; nóchtans in ghedaante onderscheidlyck : Zó dat Ghemeen ghedaante by een stad als Antwerpen óf Amsterdam gheleken word / daar veel Ondelighe in zyn: ende Gheslacht word gheleken

by een Landschap daar veel zulke steden in zyn/ ofte by een Koning-ryck / dat veel Landschappen bevanght van verscheyden zeden ende spraken. Te weten/ Dier is een ghemeene naam ende is t'gheslacht van verscheyden Ghemeen-ghedaanten / die zyn Mensch, Paard, Koe, &c. Ende zómen vraaght wat is een mensch? Antwóórd/ een Dier. Wat is een Paerd? een Dier. Wat is een Koe? een Dier / ende zó vóórt als dit tafelken onderscheidlyck tóónt.

Gheslacht.	Ghemeen-ghedaanten.
Dier	Mensch/paerd/kat/hond/ &c.
Bóóm	Elzē/eken/ypē/appelbóóm/ &c.
Kóórn	Róg/tarw/gharst/ &c.
Kunst	Letterkunst/Artseny/ &c.
Dueghd	Wysheyt/ matichz/mildheid/ &c.
Plaats	In huys/op straat/int veld/ &c.
Zomer	Ankoomst/middel/ nazomer/ &c.
Stand	Zitten/staan/leggen/ &c.
Kleding	Gekleet/gewapent/inderou/ &c.

Hoe menigherley zyn Gheslacht en Ghemeen-ghedaant?

Tweevoud; als / de Onderste Ghemeen-ghedaant / ende Middel Ghemeen-gedaant/

alzó óóck het hóóghste ende opperste gheslacht ende t'middel gheslacht; als/ Beest/ zó ghy opwaerts ziet na Dier / zó ist een Ghemeen ghedaante / maar ziet ghy nederwerts na Paert/ O's/ Varken/ zó ist hun Gheslacht; dit is dan een Middel / Ghemeen-ghedaant/ ende een Onderste gheslacht; Het hóóghste gheslacht is / daer onder alle dinghen der zelver sóórt vervat worden: zulx zyn de Zeglycke wóórden/ als Zelfstandicheid / Hoedanicheid/ vv. Ende het Middel-gheslacht is / dat tusschen het opperste Gheslacht ende d'onderste Ghemeen-ghedaanten ghevoeght is / blykende an de volghende nederwerts wassende bóóm/ daar van t'bovenste t'hóóghste Gheslacht is/ ende t'laeghste d'onderste Gemeen-ghedaante/ waar an de Ondelighe.

[d] Zelfstandicheid is d Substātia.

Lichamelyck onlichamelyck,

Lichaam is

[a] Levende zonder leven, a Animatum.

Levendlichaam is

Ghevoelyck ongevoelyck, b Sentiēs

Dier

[c] Vernuftigh onvernuftigh, c Intellectuale.

Mensch

Gedeon, Roemer, Frans,

In deze twee voorschreven ghemeen-woorden/ namentlyck/ Ghemeen-ghedaant ende Gheslacht hebby der dinghen onderlinghe ghemeenschap/ ande volghende zuldy hen onderscheid ende verschil moghen mercken.

en- **Wat is Onderscheid?**

Het is een deel des dings/ t'welck de Ghemeen-ghedaanten eens zelfden gheslachts onderscheid/ een byzonderste deel der zelfstandicheid des dings: t'welck by 't gheslacht ghevoeght zynde/ een zekere Ghemeen ghedaante vormt: als/ Redelyckheid ('t welck een Onderscheid inden mensch is) ghevest zynde an t'Gheslacht; dats Dier/ vormt ee Mensch: ende hier van word ghehandelt int Gheschil/
alis. [a] Hoedanigh is: als/ hoedanigh is de mensch? Antwoord: Het is een redelyck dier.

iū. **Wat is Eygenschap?**

Een zeker an gheboren vermoghen/ gheneghentheid/ werck/ ampt ofte verciering/ dat een Ghemeen-ghedaante ende allen zyn ondelighen eyghen ende angheborenis: als/ tellen/ spreken/ lachen/ ℣. is der menschen

Eyghen-

Eyghenschap: ende nijen óf brinssen der paerden: blaffen der honden/ꝛc.

Let op de woórden der Eyghenschap dat die meer verstaan worden opt vermoghen als opt werck: Want een kind is een mensch / al kant niet tellen; een stomme is een mensch/ al kan hy niet spreken: Maar zy worden verstaan t'vermoghen te hebben / hoe wel datter beletsels zyn tót het werck.

Eyghenschap word in vierderley wyze verstaan. Eerstlyck t'gheen dat een Ghemeen-ghedaante alleen eyghen is / maar niet elken zynder Ondelighen / als *groótmoedicheid, beleefthei d*, ꝛc. zyn enighen menschen *angheboren*, maar niet allen. Ten tweden / t'ghéen allen Ondelighen der zelver Ghemeen-gedaant anhangt / maar die Ghemeen-ghedaant niet alleen: als/ De Kamelion verandert zyn verw / maar enighe andere dieren óóck. Ten derden/ t'gheen een Ghemeen-ghedaante alleen / maar niet altyd anhanght: als / Het graauw worden inden mensch / dóch alleen in d'ouderdom. T'vierde is t'byzonderste / t'welck een Ghemeen-ghedaante alleen ende allen zyn Ondelighen altyd ankleeft: als/ spreken/ brinssen/ blaffen/ ꝛc. in mensch/ *paerd* ende hond/ ꝛc. Der

ffe-
a.
opri-

Verschil tusschen a Onderscheid en b Eyghenschap.

Onderscheid betekent een zeker deel des dings/maer Eyghenschap een seker vermogen ófte gheneghentheyd des gemeene-ghedaants. Ware Onderscheid der dingen is ons zo verborgen, dat na zommigher meningh in ghene dingen een recht onderscheid te vinden is: maar hier in/ als in vele ander dingen/ vóór het ware ghenomen wort t'gheen naast daar by is. Dies ghebruycktmen veeltyds in plaats van Onderscheid (dat wy zelden weten) de Eyghenschappen: dus zeytmen een hond is een dier, zó is een paerd óóck/ bay viervoetigh/ w. Wat onderscheid steltmen nu onder hen anders/ als dat de hond blaft/ende t'paerd brinst? Merckt hier de Eyghenschap voor Onderscheyd ghebezight.

dens

Wat is Toeval?

T'gheen by hem zelven niet en bestaad/ ende gheen deel der zelfstandicheid is/ maar hangt daar an veranderlyck ende byghebal: ófte t'gheen dat by ende afwezen magh zonder des dings letsel ófte vernieling: als/de

witheid

witheid des sneeus/ swartheid des ravens/ ver-
haartheid/ koude/ dat zijn gheleentheden inden mensch/ &c.

Nu zynder oock onscheydelycke Toevallen/ die zó aen de zelfstandicheid hanghen/ datse daar niet afghescheyden maghen worden: als/ De hitte int vier, die witheid aent sneeuw: Nochtans maghmense met de ghedachten scheyden: want een ander ding is de hitte ende witheid/ als vier ende sneeuw. Hier op is een alghemene reghel/ *Wat in enigh ding een toeval is, magh in ghene dingen een deel der zelfstandigheid zyn.*

Waar toe zyn de [b] Ghemeen-wóórden dienstlyck?

[b] Pr... cab...

1 Om te verkunden de ghemeenschap ende afzondering der dingen/ zó ghezeyd is.

2 Ten tweden zynze nódigh gheweten tót het maken van eē [c] schicklick besluyt: want dat bestaat uyt Gheslacht ende *Onderscheyt:* ófte zó dat niet te vinden is / uyt Gheslacht ende Eyghenschap: ofte uyt de óórzaken óf delen/ zó wy na horen sullen.

[c] Sy... gism...

3 Vóórt zyn de Gheméén-wóórden óóck dienstlyck om van de [d] vóórtstels te óórdelen: want

[d] Po... hu...

by een Landschap daar veel zulke steden in zyn/ ófte by een Koning-ryck / dat veel Landschappen bevanght van verscheyden zeden ende spraken. Te weten/ Dier is een ghemeene naam ende is t'gheslacht van verscheyden Ghemeen-ghedaanten / die zyn Mensch, Paard, Koe, &c. Ende zómen vraaght wat is een mensch? Antwóórd/ een Dier. Wat is een Paerd? een Dier. Wat is een Koe? een Dier / ende zó vóórt als dit tafelken onderscheidlyck tóónt.

Gheslacht.	Ghemeen-ghedaanten.
Dier	Mensch/paerd/kat/hond/ &c.
Bóóm	Elzē/eken/ypē/appelbóóm/ &c.
Kóórn	Róg/tarw/gharst/ &c.
Kunst	Letterkunst/Artseny/ &c.
Dueghd	Wysheyt/ matichz/mildheid/ &c.
Plaats	In huys/op straat/int veld/ &c.
Zomer	Ankoomst/middel/ nazomer/ &c.
Stand	Zitten/staan/leggen/ &c.
Kleding	Gekleet/gewapent/inde rou/ &c.

Hoe menigherley zyn Gheslacht en Ghemeen-ghedaant?

Tweboud; als / de Onderste Ghemeen-ghedaant / ende Middel Ghemeen-gedaant/ alzó

alzó óóck het hóóghste ende opperste gheslacht ende t'middel gheslacht; als/ Geest/ zó ghy opwaerts ziet na Dier / zó ist een Ghemeen ghedaante / maar ziet ghy nederwerts na Paert/ Os/ Varken/ zó ist hun Gheslacht; dit is dan een Middel / Ghemeen-ghedaant/ ende een Onderste gheslacht; Het hóóghste gheslacht is / daer onder alle dinghen der zelver sóórt vervat worden : zulx zyn de Zeglycke wóórden/ als Zelfstandicheid / Hoedanicheid/ &c. Ende het Middel-gheslacht is / dat tusschen het opperste Gheslacht ende d'onderste Ghemeen-ghedaanten ghevoeght is / blykende an de volghende nederwerts wassende bóóm/ daar van t'bovenste t'hóóghste Gheslacht is/ ende t'laeghste d'onderste Gemeenghedaante/ waar an de Ondelighe.

[d] Zelfstandicheid is — d Substātia.

Lichamelyck — onlichamelyck,

Lichaam is

[a] Levende — zonder leven, — a Animatum.

Levendlichaam is

Ghevoelyck — ongevoelyck, — b Sentiēs

Dier

[c] Vernustigh — onvernustigh, — c Intellectuale.

Mensch

Gedeon, Roemer, Frans,

In deze twee voorschreven ghemeen-woórden/ namentlyck/ Ghemeen-ghedaant ende Gheslacht hebby der dinghen onderlinghe ghemeenschap/ ande vólghende zuldy hen onderscheid ende verschil moghen mercken.

ren- **Wat is Onderscheid?**

Het is een deel des dings/ t'welck de Ghemeen-ghedaanten eens zelfden gheslachts onderscheid/ een byzonderste deel der zelfstandicheid des dings : t'welck by 't gheslacht ghevoeght zynde/ een zekere Ghemeen ghedaante vóormt: als/ Redelyckheid ('t welck een Onderscheid inden mensch is) ghevest zynde an t'Gheslacht;dats Dier/ vóormt eē Mensch: ende hier van word ghehandelt int Gheschil/ alis. [a] Hoedanigh is: als/hoedanigh is de mensch? Antwóord:Het is een redelyck dier.

riū. **Wat is Eygenschap?**

Een zeker an ghebóren vermoghen/ gheneghentheid/ werck/ ampt ófte verciering/ dat een Ghemeen-ghedaante ende allen zyn ondelighen eyghen ende angheborenis : als/ tellen/ spreken/ lachen/ W. is der menschen Eyghen-

Eyghenschap: ende nijen óf brinssen der paerden: blaffen der honden/ꝛc.

Let op de wóórden der Eyghenschap dat die meer verstaan worden opt vermoghen als opt werck: Want een kind is een mensch / al kant niet tellen; een stomme is een mensch/ al kan hy niet spreken: Maar zy worden verstaan t'vermoghen te hebben / hoe wel datter beletsels zyn tót het werck.

Eyghenschap word in vierderley wyze verstaan. Eerstlyck t'gheen dat een Ghemeen-ghedaante alleen eyghen is / maar niet elken zynder Ondelighen / als gro'o'tmoedicheid, beleeftheid, ꝛc. zyn enighen menschen angheborey, maar niet allen. Ten tweden / t'gheen allen Ondelighen der zelver Ghemeen-gedaant anhangt / maar die Ghemeen-ghedaant niet alleen: als/ De Kamelion verandert zyn verw / maar enighe andere dieren óóck. Ten derden/ t'gheen een Ghemeen-ghedaante alleen / maar niet altyd anhanght: als / Het graauw worden inden mensch / dóch alleen in d'ouderdom. T'vierde is t'byzonderste / t'welck een Ghemeen-ghedaante alleen ende allen zyn Ondelighen altyd ankleeft: als/ spreken/ brinssen/ blaffen/ ꝛc. in mensch/ paerd ende hond/ ꝛc. Ver-

Diffe-
entia.
Propri-
m.

Verschil tusschen a Onderscheid en b Eyghenschap.

Onderscheid betekent een zeker deel des dings/maer Eyghenschap een seker vermogen ófte gheneghentheyd des gemeene-ghedaants. Ware Onderscheid der dingen is ons zo verborgen, dat na zommigher meningh in ghene dingen een recht onderscheid te vindenis: maar hier in/ als in vele ander dingen/ vóór het ware ghenomen wort t'gheen naast daar bijis. Dies ghebruycktmen veeltyds in plaats van Onderscheid (dat wy zelden weten) de Eyghenschappen: dus zeytmen een hond is een dier, zó is een paerd óóck/ bay viervoetigh/ w. Wat onderscheid stieltmen nu onder hen anders/ als dat de hond blaft/ende t'paerd brinst? Merckt hier de Eyghenschap voor Onderscheyd ghebezight.

ccidens

Wat is Toeval?

T'gheen by hem zelven niet en bestaad/ ende gheen deel der zelfstandicheid is/ maar hangt daar an veranderlyck ende byghéval: ófte t'gheen dat by ende afwezen magh zonder des dings letsel ófte vernieling: als/de

witheid

witheid des muurs/ warmte des waters/ verhaartheid/ koude/ dueghd/ gheleertheidt inden mensch/ W.

Nu zynder oock onschedelycke Toevallen/ die zó aen de zelfstandicheid hanghen/ datse daar niet afgheschepden moghen worden: als/ De hitte int vier; die witheid aent sneeuw: Nochtans maghmense met de ghedachten schepden: want een ander ding is de hitte ende witheid/ als vier ende sneeuw. Hier op is een alghemene reghel/ Wat in enigh ding een toeval is, magh in ghene dingen een deel der zelfstandigheid zyn.

Waar toe zyn de [b] Ghemeen-wóórden dienstlyck?

[b] Prædicabilia.

1 Om te verkunden de ghemeenschap ende afzondering der dingen/ zó ghezeyd is.

2 Ten tweden zynze nódigh gheweten tót het maken van eē [c] schicklick besluyt: want dat bestaat uyt Gheslacht ende Onderscheyt: ófte zó dat niet te vinden is/ uyt Gheslacht ende Eyghenschap: ofte uyt de óórzaken óf delen/ zó wy na hóren sullen.

[c] Syllogismus.

3 Vóórt zyn de Ghemeen-wóórden óóck dienstlyck om van de [d] vóórtstels te óórdelen: want

[d] Propositio.

want alzó Ondeligh / Ghemeen-ghedaant/ Gheſlacht/ Onderſcheid ende Eyghenſchap/ t'zamen verknóchte wóórden zyn eñ nóódlyck an elck ander hanghende / iſt ghewis dat uyt deze nóódlycke vóórtſtels vóórtkomen; maar recht anders iſt met de Toevallen / na dat uyt deze de bewyſreden ofte t'middel des beſluyts ghetoghen is / óórdeeltmen van de waarheid ende valſcheid / van de nóódzakelyckheid ende ongheiwiſ heid des beſlóts: als men zeyd / Gedeon is een menſch / een menſch is redelyck/ hy kan lachen/tellen/ſpreken/ ꝛc. Dees hanghen nóódzakelyck aan elck ander: maar zegdy/ Gedeon is gheleerd/ dat hanght niet nóódlyck an een/hoe wel dattet zó magh zyn: want Gedeon waar al evenwel de zelve man / al waar hy niet gheleerd/ꝛc.

dica-
nta.

Van de Zeglycke Wóórden.

Wat is Zeglyck wóórd?

Het zyn de opperſte hóófdwóórden der dingen / in welcker alghemeenheid al watter in de natuur is betoghen word / een ophóping der Ghemeen-wóórden; een by-eenbrenghing van elck ding tót zyn opperſte gheſlacht: ende worden zó ghenoemt om datze iet zeggen van de dingen. Al wat inde natuur is / wort

onder

onder deze twe wóórden/ Zelfstandicheid ende Toeval begrepen/ na het bekende vaers/

Magnus Aristoteles, trutinās cacumina rerum,
In duo divisit quidquid in orbe fuit.

Omne ens est substantia aut accidens.

Dat is/ Alle wezen is Zelfstandicheid ófte Toeval: Maar verstaat dat de vólghende wóórden/ Wezen, ding, t'goed, t'Ware, iet, ende een, boven de Zeglycke-wóórden zyn/ ende daar onder niet vervat worden. Maar het hóóghste gheslacht der zelver Zeglycke wóórden is Wezen/ dit deeltmen in Zelfstandicheid, dats dinghen die by hem zelven bestaan: (t'welck het eerste ende voornaamste Zeglyck wóórd is/ daar al de andere anhanghen) ende in Toeval: dat is/ t'welck by gheval is: Hier onder zyn de vólghende neghen Zeglycke-wóórden begrepen: als/ Grootheid, hoedanicheid, betrecking, &c. Ende worden alle tien niet in der daad / maar alleen by afneming onderscheiden / want an de Zelfstandicheid hangen al de neghen andere als toevallen / dóch zynse alzó an malkander verbonden / dat de toevallen niet en zyn sonder de zelfstandicheid / óóck vindmen gheen zelfstandicheid van toevallen gheblóót. Merckt

Waar

Waar toe zyn de Zeglycke wóór-den nut.

Om van alle dinghen inde gheheele natuur te vatten ende te onderscheyden een seker ghe-schick: want deze tónen u/ zó ghy iet wat be-grypen ófte naspueren wilt / van waar het ghemoet beghin nemen zal/ende hoe wyd zich dat strecken magh. Want vant opperste Ghe-slacht (dat een grondvest aller dingen is) dats
Ens. van Wezen, lóóptmen door al de dingen on-derscheidlyck tót de laeghste Ghemeen ghe-daante ende Ondelighe/ het Onderscheid ende de Eyghenschappen merckende: zó de byghe-voeghde tafel duydlyck uytbeeldt.

Prædica-menta. **Welcke zyn de Zeglycke wóórden?**

Die zyn tien in ghetal/ [1] Zelfstandicheid,
1 Substātia. [2] groótheid, [3] hoedanicheid, [4] betrecking,
2. Quantitas. [5] doen, [6] lyden, [7] Waar, [8] Wanneer, [9] stand,
3. Qualitas. ende [10] hebbelyckheid. Tót een plomp en
4Relatio naackt exempel / mooghdyze onderscheidlyck
5. Agere. uyt de vólghende spreuck afnemen: [1] Antonis
6.Pati. die [2] langhe [3] listighe [4] Schermeester/ [5] schutte
7.Vbi. 8.Quādo een schermslagh [6] op zyn arm / [7] inde straat/
9. Situs. [8] te middagh / [9] staande int verzet / [10] in hoos
Ha-s. ende wambeys.

Hoe

Hoe werdenze ghedeelt?

Alle Wezen is zelfstandigheid of toeval. Alle toeval is [a]volstrekt of [b]betreckelyk. a Absolutum. b Relativum.

Volstreckt dat is die alleen by zich zelven opmercking hebben/ als gróótheid ende hoedanigheid: Betreckelyck die by iet anders verleken worden/ als de zeven vólghende / Betrecking/ Doen/ Lyden/ W. Van welcke de 6. leste alle onder Betrecking vervat worden: Dóch zynze by den Ouders verscheidlyck ghestelt/ om den leerlinghen te duydlycker hun onderscheid te betónen / die welcke (zó Quintilianus tuyght) ghelyck de nauwhalsde kruykens het overvloedigh daar opgheghoten water niet in laten/ maar allengskens gheghoten zynde lichtlyck vol worden/ óóck stuxwys de dingen beter verstaan.

Wat is Zelfstandigheid? Substantia.

Een wezen dat by hem zelven bestaat / ende dat niet anders daar toe en behoeft dattet zy: t'is een grondvest daar alle ander vólghende toevallen anhangen: Kortlyck/ Gód / Werld/ Hemel/ Aerd/ Gheest/ Dier/ Element/ Wind/ Sterre/ Bóóm/ Vrucht/ ende zulcx alles (wat

by hem zelven bestaat / is onder dit wóórd begrepen : zo ghy inde tafel mercken mooght. Hoe wel dese dinghen (ghelyck ons lichaam met klederen) met de toevallen overtoghen zyn / alzó dat wy de zelfstandigheid van die mensch / bóóm / ófte steen / &c. niet en zien/ maar de toevallen : als/ de gróótheid / verwe/ form/ &c. zien wy. By exempel : De fórm van s'menschen lichaam weet ghy / t'selve in een besloten Zarck langhe Jaren gheleghen hebbende/ zal tot aard ghewórden zyn : Hier is de zelve Zelfstandigheid een ander fórm hebbende. Backt van die aerd een steen / de fórm verandert weder / alzó koondy int verstand/ de Zelfstandigheid vande Toevallen leren scheiden/die u andersins nimmermeer dan met Toevallen bekleet voórkomen.

Wat is Gróótheit?

Quantitas.

Daar mede de Zelfstandigheid in veelheid/ wyde/langte/dickte óf ghetal ghedeelt wórd; t'is de gróte des dings/ die men alleen met de ghedachte vant ding óf vande Zelf-standigheid; (zo ghezeyd is) scheyden magh.

Hoe

Hoe menighvoudigh is gróótheid?

Twevoud (zo de tafel upt wyst) [a] verknóch- a Continua.
te ende [b] verdeelde. b Discreta.

Verknóchte: welcke des dinghs gróte bevat/ hier onder behóren langhte/ brede/ ende dickte; hoe wel die zelve inder daat d'een zonder d'ander niet zijn moghen ofte verdeelt worden: nóchtans wordenze int ghemoed by afneming onderschepden. Hier maghmen óóck niet verstaan de Zelfstandigheid ófte lichamelycke stoffe (die tót het vorighe Zeglyke wóórd behóren) maar alleen de gróótheid'zelve des dings/ by gedachte vant ding genomen.

Verdeelde gró'ó'theid, is een menighte upt verschepden delen bestaande/ ófte welcx delen van zich zelven verschepden zijn / ende is tweërlep: als/ [c] Ghetal ende [d] Ghespreck. c Numerus.
Ghetal is een menichte upt enicheden verzaamt. Ghespreck, is der uptghesproken d Oratio.
silben ghesckick / hebbende verschepden mate/ tyt / ende verandering in kortheid ende lanckheid der silben.

Onder Gró'ó'theid behóren de namen aller maten daarmē iet mede meet/ ende t'ghetal

tal ende veelheid der dinghen: kort alle wóórden diemen magh antwóórden op de vraghe hoe Geel, ende dierghelycke.

Qualitas

Wat is Hoedanigheid?

Een hebbelyckheid / gheneghentheid ende ghesteltenis des ghemoeds / ófte lichaams / daarmen een bynaam af ontfangt: als Wysheid / starckheid ende welsprekentheid inden mensche / is een Hoedanigheid in hem / daar af hy wys / starck ende welsprekende ghenoemt word. Naacktelyck ghezeyd: t'is een toevallende fórm waar duer de Zelfstandigheid werckelyck is: als de hette is een hoedanigheid des viers / koude des luchts / dróóghte des aardrycks / ende vochtigheid des waters: ende na dezer vier hoedanigheden verscheyden vermenghing / is der kruyden zap / heylzaam óf hinderlyck / ghezond óf onghezond.

Onder Hoedanigheid behóren alle dueghden / ondueghden / gheneghentheden / kunsten / ende leringhen / óóck de hebbelyckheden des lichaams / als zwemmen / danssen / allerley handwercken ende ambachten / t'vlieghen der voghelen / &c. óóck verwen ende zmaack / ende

endezulx wat met de zinnen bevat wordt / ende al wat een ambachtsman maackt: als / een Huys / schip / schap / kerck / kleed / wercktuyg / ghereedschap / &c. Te weten / der zelver dingen maaxel / maar met de stoffe daarze van ghemaackt worden: als Hout / steen / yzer / &c. die onder Zelfstandigheid behóren: alzó de menschen ghene Zelfstandigheden / maar alleenlyck enighe herstelling ófte verbóring inde zelve maken kan: want kunst is een nabóótser des natuurs. Dóch de namen der dingen die met kunsten ghevordert worden / maar door de natuur voltóyt / behóren tót de Zelfstandigheid: als / zout / bróód / kalck / lym / pick / teer / &c.

Hoe veel ghedaanten der Hoedanigheden isser?

Vier: als / 1 Hebbelyckheid, 2 Natuurlyck Vermogen en onVermogen, 3 Ontroernis ende 4 Ghestalte.

1. Habitus. 2. Naturalis potentia, & impotentia. 3. Perturbatio. 4. Figura.

Wat is 1. Hebbelyckheid?

Habitus.

Een Hoedanigheid door ghewoonte van doen ófte oeffening verworven: t'is een be-

hendigheid ófte zekere rascheid uyt het menighvuldigh ghebruyck ende herdencking ghesproten ende vóórtghekomen : neemt by ghelyckenis / even zó hard was door veel handelen weeck wordt ; alzó verkryght het ghemoed ende de wil ófte het lichaam der menschen (eyghentlycke * onderwurpsels der Subjecta, heblyckheden zynde) door veelvoudigh herdoen ende ghestadigh ghebruyck / een behendigheid de hebbelyckheid ghenoemt word. Als een Luytslagher / die door veel doen zyn vingheren alzó wend / datze zonder missen de snaren na verandering eenparigh doen klinken. Die een meester is in eenighen kunsten / werckt lichtelyck / leechlyck / ende zonder moeijelyckheid / ja met ghenueght alle alzulck werck als van zijn hebbelyckheid bestiert ende ghehulpen word. Die lang t'cyferen ghepleeght heeft / kan niet alleen zeker / maar oock leeghlyck ende zonder moeijelyckheid rekenen: ende alzó vóórt in allen kunsten.

Hoe verkryghtmen volmaackte Hebbelyckheid?

Door Natuur / Lering / ende Oeffening; De redelycke Natuur is der Hebbelyckheden

alleen ontfanghbaer / ende schickelycke wyze ófte manier van leren veróórzaackt / datmen te eer de Hebbelyckheid verwerft: maar een wackere oeffening overtreft verre allermeesters lessen ende leeringhen: t'gebruyck ófoeffening zeydmen gheeft de kunst.

Hoe deeltmen de Hebbelyckheden?

Vólghens de bekende reghel: Na de onderwurpsels deeltmen de toevallen: Want even ghelyck de mensch van lijf ende ziel is t'zamen ghevoeght/alzó zynter twee gheslachten der Hebbelyckheden: als/ des Lichaams ende des Ghemoeds.

Des ghemoets Hebbelyckheden?

De Hebbelyckheden des ghemoeds / zyn zom des verstands / zom des wils. Want de redelycke ziel/ waar by de mensch werd van andere dieren onderscheyden / word toegheeyghent tweërley vermoghen óf macht iet te doen; als/ *Verstand* ende *Wil*. Het *Verstand* heeft voor zich waarheid/óf lóghen; de *Wil* een ghoed ófte quaad voornemen.

De kennisse die int verstand is/ deelt zich in kennisse enkeler dinghen / ende kennis der

vóórtstellen. Deze zyn onzeker: als/ Waan en Vermoeden: Ófte zeker: als/ Wetenschap/ Kunst/ Verstandicheid/ &c. Als ghy enigh kruyd ant'maarel by zyn naam kent: als/ Wynruyt, Alst, &c. Dat is kennis enkeler dingen: maar kennis der vóórtstellen is vant'gheen dat wy toestemmen ófte niet: als óft zelve kruyd verwermt/ ófte voor Ghelezucht/ Pest/ ófte iet anders nut ghebezight is/ &c.

De Wil is ghoed ende werckt dueghd; ófte quaad ende werckt ondueghd: by deze twe Wil ende Verstand delen zich al de Hebbelyckheden des ghemoeds / zó inde byghevoeghde tafel blijckt.

Natura-lis poten-tia. Wat is 2. Natuurlyck vermoghen?

t'Is een kracht ófte vermoghen iet te doen/ den Zelfstandigheden anghebóren / ende niet by kunst van buyten daar in ghebracht als de Hebbelyckheden. T'is macht ófte rasheid iet lichtelyck an te grypen ófte te doen ófte niet te lyden/ vande natuur t'ghemoed ófte lichaam gheghunt: als/ de Moed / Wil/ Vernuft/ Óórdeel/ Ghedenckenis/ Leerlyckheid/ Ghezondheid / de mensch bequaam te zyn

tót

tót lachen / een Paerd starck ende rasch te zyn/ de Visschen te konen leven onder t'water / de Voghelen vlieghen / des steens hardigheid/ het Vermoghen in ons te konen zien / hóren/ spreken/ &c. Zwaarmoedicheid : des Aards ófte Gheslachts namen zonder betrecking ghenomen: als een Knechtken: óóck des Ouderdoms/ als jueghd. De Natuurlycke ampten des ziels/ als voedende/ gevoelende/ en met reden beghaaft. O'óck de krachten der Ghesteenten / Kruyden / Vruchten / Ghesternten/ ende Elementen/ &c.

Natuurlyck onvermogẽ hóórt hier me onder: als/ Onleerlyckheid / Verghetelheid/ Ongezondheid / de Beesten niet te konnen spreken/ nóch de menschen vlieghen/ &c. Want de Hoedanigheden als boven verhaalt is/ zyn t'ghereedschap ende werecktuigh des natuurs. Naturalis impotentia.

Wat is 3. Ontroernis?

Perturbatio.

Een beroering ófte stuernis/ een schielyke beweghing des lichaams ófte des ghemoeds. Des ghemoeds isser vier: als/ [a] Lust, [b] Vrolyckheid, [c] Hertzeer, ende [d] Angst, daar de ander al anhanghen / welcke spruyten ófte

a Libido seu cupiditas. b Lætitia c Ægritudo. d Me-

verweckt worden uyt de begheerlycke óf teafkeerlycke beweghinghen des ghemoeds, &c.

Ontroernissen des lichaams zyn / als / bleeckheid uyt vreze / ende róódheid uyt schaamte vóórtkomende / &c.

e Patibilis qualitas.

Onder Ontroernis behóórt óóck [e] lydelyke Hoedanigheid: welcke sprùyt uyt enighe gheneghentheid / ófte des ghemoeds: als / ontzinnigheid / uyt droefheid spruytende / &c. ófin't lichaam: als verharing en zwartheid in lichhaam van hitte / ófte Bleeckheid van zieckte veróórzaackt / &c.

Dan zynder lydelyke Hoedanigheden die de zinnen beweghen ófte den zinnen onderwùrpen zyn: als / Verwen / Ghelùyden / Roken / &c. die des Ghezichts / Ghehóórs / Roocks / Smaacks / ende des Ghevoelens / [f] voorwerpen zyn.

f Objecta

Figura.

Wat is 4. Ghestalte?

Een zekere wyze óf ghesteltenis der gróótheden / als een Cirkel / Driehoeck / Vierkant / &c. Deze zyn Natuurlyck: als / des Hemels rondheid: Ófte Kunstlyck: als / de vierkantheid des tafels. Hier onder behóórt óóck de

form

fórm óf maaxel: dat is een bequame ghestelte- Forma.
nis ófte schóónheid zó inden dieren / als in den dingen.

iiij. van Betrecking.

Tót hier toe hebben wy de drie volstreckte Zeglycke wóórden verhandelt: nu komen wy an de Betreckelycke / ende eerst ande Betrecking / waar onder al de vólghende begrepen worden. Deze valt den ankomelinghen zwaar te begrypen / dies zullen wy die wat breder handelen.

Wat is Betrecking? Relatio.

Der dingen onderlinge anklevighe verlycking teghen elckander: ófte t'gheschick vant een teghen 't ander. Want by Betrecking worden de dingen niet betekent / maar der zelver onderlinge verbinding. Ende t'wóórd Betrecking word alleen by a Verghelycking verstaan / als Leeraer en Leerling / Vader en Kind / w. Man en Wyf / Meester en Knecht / w. Want gheen Leeraar magh verstaan worden ófte daar moeten twe personen onderling verleken worden / een die Leeraart óf onderwyst / ende een die gheleerd word:

a Comparatio.

word / t'woord Vader magh desghelyx niet verstaan worden / ófte men moet teghens een houden den ghenen die teelt ende die gheteelt is: deze onderlinghe ghestaltenis van t'een teghen t'ander / Vader teghen Kind / Leeraar teghen Leerling / w. noemtmen Betrecking.

Van waar word de kracht en Natuur van Betrecking ghevat?

a Fundamentum. b Terminus.

Upt de zetel diemen [a] Grond noemt / want alle Betrecking bestaat in tweën / waar van t'een de Grond, t'ander het [b] Merckteken ghenoemt word.

Wat is Grondvest?

T'ding daar upt de Betrecking sprupt: als / Zelfstandigheid / óf Grootheid / óf Hoedanigheid: want alle grond der Betreckingen moet upt de volstreckte duydlyke-woorden ghezócht zyn.

Wat is Merckteken?

T'gheen derwerts de Betrecking streckt. Zó is dan Betrecking de voeghing tusschen de Grond ende t'Merckteken: als / zó men

van

van een Vader spreeckt / de Grond is de telende persoon óf t'werck des telens / t'welck óorzaack is dat hy Vader heet. T'Merckteken is de gheteelde parsoon / óf gheteelt worden. De Betrecking ende het opzien is de Vaderlyckheid / zó te zegghen: t'welck deze als uyterste dingen kóppelt ende aneenbind. Alzó óóck der ackeren Scheijelsteen / zyn Grond is steen/het Mercktekenis t'geen datze betekent / als Scheyding ende Afpaling der ackeren; maar Betrecking is de schicking waar by de steen ghestelt is / als een afpaling. Dit zijn exempelen ghenomen uyt de Zelfstandigheid. Neemt nu uyt de Hoedanigheid tót exempelen: Verwerming ende Kóóp; des verwerminghs Grond is de Zon óf t'vier: t'Mercktekenis t'water/ óf enigh ander ding dat ghewermt word: de Betrecking is de óvertócht ófte toekoomst des wermts tóttet water/ófte enigh ander ding.

Des Kóóps Grond is de waar/het Merckteken is de prys / de Betrecking is de verhandeling des waars om die prys. Neemt óóck tót een exempel uyt de veelheit de Cifering; daar is t'ghetal dat by een ander verleken wort de Grond / het ander ghetal daar toe zich de verlyking streckt / is t'Mercktteken:

als

als acht teghen vier heeft een dubbeld bescheid/ zó is dan acht de Grond dezes dubbelden bescheids ende vier is t'Mercteken: Betrecking is de verlyking ófte teghen-eenhouding beyde der ghetallen.

Onder Betrecking behóren.

Alle wóórden van Maaghschap/ Ghezelligheid/ Verbintenis/ Menghing ende Ghemeenschap.

De Zelfstandigheden worden onder zich verleken.

By veelheid / door Ghelyck ende Onghelyck / Even ende Oneven / t'Kleyn teghen t'Gróót/het Effen teghen t'Oneffen/&c. óóck d'Eerste ende twede/Enckel ende Dubbel/&c.

By Hoedanigheid / door Ghelyck ende Onghelyck worden verleken d'een gheleerde teghen d'ander/de Vermetele teghen den Vermetelen/de Man teghen de Vrouw/&c.

By doen ende Lyden / door Telen ende Maaghschap : als / Vader met de Zoon Gróótvader met de Neef/de Schóónvader met de Behoutzoon/&c.

By ghelycke verlycking: de Kóper met de Verkóper/ Man ende Wyf / d'een vriend teghen d'ander.

By ongheleycke verlyking: Leydsman ende Vólgher/ Hopman ende Soudenier/ Heer ende Knecht / Overst ende ghemeen Borgher/ Meester ende Jongen/ ꝟ.

Oóck by allerley onderscheid van personen: als / Vrijen ende Slaven / Anklagher ende Verwerer / d'een Buurman teghen d'ander/ een Zittende ende een Staande/ de Rycke ende Arme/de Bemantelde teghen die in Hoos ende Wambeys lóópt/ ꝟ.

De gróótheden worden onder zich verleken.

By Ghelyck ende Onghelyck/ Gróótheid ende Kleynheid / Veel ende Luttel / d'een Acker teghen d'ander / de teghenwóórdighe met de verleden Tyd / Dubbeld ende Enkel/ T'gheheel mettet Deel / Drie teghen Zes / de Ketel teghen de Pót/ ꝟ.

De Hoedanigheden worden onder zich verleken,

By Ghelyck ende Onghelyck / Dueghd teghen Dueghd óf Ondueghd / des eens Lóón

ende Glorp des anders Smaad/ Wetenschap teghen wetenheid ófte Onwetenheid / Waar ende Vals / wit ende Zwart / Vrundschap en Vyandschap/ende zó vóórt.

Hoe menigherley aart zyn de Betreckinghen?

Tweërley / Eyghentlyke / daar t'een zonder t'ander niet verstaan magh worden: als / Vader zonder Zoon / Bergh zonder Dal / Leydsman zonder Vólgher / Momber zonder Onmondighe/&c.

Oneyghentlyke: als / Wetenschap ende t'gheen gheweten magh worden / die boven haar eerste betekenis óóck een gheneghentheid iewertstoe beduyden.

Actio. ## v. Van Doen.

Wat is Doen?

Een toevoeghing ófte roering des déén ders tót het lydende / waar duer enighe verandering int lydende gheschiet: als / verwerming is een toevoeghing des viers tót het water / door t'welcke de verandering der Hoedanigheid des waters als des lydendes ghe-

geschiet/dat te vóren koud was ende nu warm wórd/ꝛc.

Hoe menigherley is doen?

Des Natuurs: als/ Telen/ Verwermen/ Verroeren/ꝛc. Des Wils: als/ Burgherlyke heersching/ Kóópmanschap/ Ambachten/ Schryven/ Schilderen/ꝛc. Alle wóórdē die iet te doen beteekenen/ behóren hier onder: Maar dees wórden uytghezondert: Staan/ Zitten/ Leggen/ꝛc. Die onder het neghende duydlyke wóórd Stand behóren. Oock zyn uytghezondert de wóórden der menschen zinnen en genegentheden: als/ Hóren/ Zien/ Smaken/ Benyden/ Vrezen/ Warm óf koude gevoelen/ ꝛc.

vj. Van Lyden. Passio.

Wat is Lyden?

Een toevoeghing óf te roering des lydendes tót het doende/ een ghedóghing eens nieuwen werkings des doendes.

Hoe menigherley is Lyden?

Des Lichaams: als/ Gheteelt/ Werm/ Verroert wórden/ ꝛc. Ende des Ghemoeds:

als/Tóónigh/bevreest worden/ ꝟ. Hier onder hóren alle Lydende wóórden.

Onderscheid tusschen Doen en Lyden.

Dit heet Doen/ welx wercking van zich, tót enig ander ding streckende ghagheslaghen word: maar Lyden/ daar in de zelve wercking waarghenomen word: zy verschelen onderling by *Betrecking*, als gheven en ontfanghen. Als int wermen ist nódigh datter iet zy daar van dat werck vóórtkomt; neemt het Vier/ óf de Zon: dan moeter iet zyn daar in het vier zyn kracht baart/ dat is t'gheen verwermt word/ als t'water; zó heetmen dattet vier Doet/ ende t'water Lydet/ ꝟ.

Merckt.

De 4. volghende duydlyke wóórden zyn als Omstandigheden der Zelfstandigheids.

Waar. vij.

Ubi. Begrypt de beschryving des plaats daar in Iet is/ Was/ Gheschied/ Gheschied is óf zal gheschieden: als/ in Huys/ Hier/ Daar/ Binnen/ Buyten/ Boven/ Onder/ ꝟ.

Wanneer viij. Quando.

Bevat het onderſcheid des tyds (even alzó Waar doet des plaats) als Huyden / Ghiſteren / Eertyds / Namaals / w.

Stand ix. Situs.

Betekent de ſtand die Gheſtalte ófte Bo'o'tzey des lichaams: als / Staan / Zittē / Leggen / Bocken / Hangen: De Torens ende Berghen ſtaan / de Velden leggen / de Werld leyd / ófte hangt: even als de Lucht / t'Dier / ende de Sterren. Der onzielighер is maar een ſtand / maar der ghezielder lichamen verſcheyden / dat bockt / óf leyd / of ſtaat / w.

Hebbelyckheid x. Habitus.

Daar de gheſtaltenis der kleding ófte des omhangſels óf vercierings mede betekent word: als / verkapt / in Hoos / ende Wambeys / Ghewapend: een Ringh / Cepter / óf Rappier draghen: der beeſten borſtelen ende ſchobben; óóck hun hóórnen / klauwen ende tanden / tót wapenen voerende / w. Hebbelyckheid is niet eyghentlyck het kleet ófte omhangſel: maer de omtócht en gheheele fórm / zó het

ding daar me toegemaackt gheprӧnckt ófte verzien is.

Besluyting ende Overtred.

De Ghemeen-wóórden ende Zeglyke-wóórden (die zó te zeggen den a b c/ vande redenkaveling verstrecken) hebben wy over ghehaalt: ende zullen nu vóórt komen tót de Uytbeelding ende Schifting/ die tót de Vinding ende om het Enkel gheschil te verklaren behóren. Want evenalzó de natuur de fórmen ende ghedaanten der dingen in een ghelyckfórmicheid gheschickt heeft; zó heeftze óóck die zelve van elck ander ietwers me onderscheyden. Deze ghelyckenis der dingen noemen de ouders ghemeenschap: en de onghelyckheid verscheydenheid. Zo is dan de Scheyding nódigh tót verklaring der dinghen die onder de ghelyckfórmicheid ófte ghemeenschap begrepen worden/ ende Uytbeelding tót afzondering van de verscheydenheid.

Definitio

Wat is Uytbeelding?

Een reden/ verklarende int kort wat het ding is daarmen van handelt: óf die het ding in de palen des natuurs besloten uyt-

leydt:

leydt: Dese gheschiet in vierderley wyze. Essentialis.
1. Wezentlyke/ Causalis.
2. Oórzakelyke/ Ex partibus.
3. Der Delen.
4. Der Toevallen. Ex accidentibus.

1. Wezentlyke Uytbeelding/ die uyt het gheslacht ende onderscheid bestaad: als een Mensch is een redelyck Dier/ w. Men magh deze óóck vant opperste gheslacht/ door al de onderscheyden/ tót de leste ende eyghentlykste leyden: als dit (uyt de Zelfstandigheid ghenomen zynde) een Mensch is een Zelfstandigh/ Lichamelyck/ Ghezield/ Ghevoelyck/ Redelyck Dier. In deze wyze van uytbeelden ghaatmen niet buyten des Zeglyken wóórds palen/ daar het uytghebeelde onder behóórt; maar uyt des zelfs schicklyken vervólgh wort t'gheslacht ende onderscheid ghetoghen. Dezer ghelycke wezentlycke uytbeelding der Zelfstandigheden vintmen zeer luttel.

Zynter niet óóck Wezentlyke Uytbeeldingen der Toevallen?

Ja: als dezer ghelycke/ dueghd is een Hebbelyckheid des ghemoeds/ de reden ghelyckvormig

fórmigh zynde. Hier is Hebbelyckheid des ghemoeds/ s'dueghds geslacht/ ende t'vólghende is d'onderscheid de dueghd van d'onduegh scheydende. Alzó wy boven 'ghezeyd hebben dat onder Wezen de Zelfstandigheid ende Toeval onderworpen zyn/ zó moghender óóck wezentlyke uytbeelding der Tóevallen zyn/ die by zich zelf aanghemerckt worden: als/ Hebbelyckheid is een Hoedanigheid des lichaams óste ghemoeds door t'gebruyck óf ghewoonte verworven/ &c.

2. O'ózakelyke Uytbeelding.

Die uyt het gheslacht ende óórzaken bestaat/ al/ óste eenighe der óórzaken bybrenghende/ om des dings natuur óste ghebruyck te verklaren.

De óórzaken zyn vier: als/

a Materia. b Efficiẽs. c Forma. d Finis.

aStoffe, bWercker, cForm eñ dEynde.

Stoffe, daar enigh ding van ghemaeckt word. Neemt by ghelykenis/ Leer/ Laken/ Hout/ Steen/ Kalck/ &c. De Wercker, óf werckende óórzaack/ die iet wat te weegh brengt/ óste de óórzaker des dings: als/ de Schoe-

Schoemaker / Snijer / Scheepmaker / ende Metzelaar / ꝛc. Form is t'maaxel des dings óf die ghedaante die de stóffe anneemt: als / de Schoen / de Róck / het Schip / het Huys / ꝛc. Het Eynde is de waarom dat eenigh dingh ghemaeckt word / óf gheschiet: als / de Schoe om de voet / de Róck om het lichaam te kleden / t'Schip om me te varen / t'Huys om in te woonen. Aldus treecktmen Uytbeelding uyt de Stóffe: Brood is spyze van meel ende water ghebacken. Uyt de Werckende oorzaak: Gheklanck is tweer lichamen t'zamenhorting: Een Willekuer is t'gheen de Overheid ghebied. De dagh is een licht door de Zon over t'Aartryck verspreyt. Uyt de Form: Een tabberd is een lang kleed met mouwen. Uyt het Eynde of eyndelyke óórzaack: Mantel is een kleed om t'lichaam te decken. Een Huys is een ghebouw / beschermende voor wind / reghen ende onweer. Gherechticheid is een dueghd die elck t'zyn gheeft. Heel voltóyt en volkomen zyn de Uytbeeldingen uyt alle de óórzaken ghetoghen zynde: als / T'huwelyck is een wettighe ende durighe vereenighing van Man ende Wijf / om kinderen te telen ende Overspel te schuwen / met de hóóchste

gelyckzinnicheid des ghemoeds anghevanghen/ des levens ende aller toevallicheden onscheidelycke gezelligheid zynde. De Stof is Man ende Wyf/ Form is de gezellicheid/ Werckende oorzaack Wettighe eñ Ghelyckzinnige verwilliging: Eynde het telen der kinderen/ w. Doch en ist niet nódich alle óórzaken over hóóp te halen/ als het ding met weynighe ghenoegh verklaart kan worden.

3. Uptbeelding der Delen.

Die uyt de delen ende ghedaanten des dings ghetoghen word; als/ een Etmaal is een Wyle van xxiiij. eenpartighe óf ghelyckdelighe uren. Een huys is dat van Grond/ Wanden/ ende Dack bestaat: Philosophie óf Wysgiericheid/ is een onderzoeck der Letterlyke/ Redelycke/ ende Natuurlyke kunsten/ zó veel s'menschen verstand begrypen mach.

4. Uptbeelding der Toevallen.

Die uyt het Gheslacht ende de Toevallen ghevoeght worden. Want alzó wy t'rechte onderscheid veler dinghen niet weten/ neemtmen

men veel Toevallent'zamen/ die wy in plaats des onderscheids (ons onbekent zynde) stellen: Als / de Hemel is een enkel lichaam dat omdraeyt. De mensch is een tweevoetig Dier/ zonder pluymen/ recht gaande. De zeylsteen is eē steen die yzer tót hem lóckt ende treckt. Door deels middel worden de Dieren/ Visschen/ Voghelen/ Bómen ende Kruyden/ &c. by de gheleerde beschreven: Want zó Aristoteles zeyt/ de Toevallen der dingen waargenomen zynde/ gheven gróten middel eñ behulp/ om van t'wezen der dingen te óórdelen ende die uyt te leggē.

In alle Uytbeelding is waar te nemen.

Dat de Uytbeelding niet min óf meer bevatte als t'gheen dat uytghebeeld wort / en datmenze kreeftswys omkeeren magh: als/ een Mensch is een redelyck Dier / een redelyck Dier is een Mensch / &c. datmen de zelve Uytbeelding op gheen ander ding duyden magh / maar moet zó lang onderscheidlyck ghetoghen worden / datze des dings alleen eyghen zy: als / Wat is een Ezel? zegdy t'is een viervoetigh Dier; zó isser veel: t'is lang óórd; zó is óóck een muyl: t'is vrucht-

gelyckzinnicheid des ghemoeds anghevanghen/ des levens ende aller toevallicheden onscheidelycke gezelligheid zynde. De Stoff is Man ende Wyf/ Form is de gezellicheid/ Werckende oorzaack Wettighe eñ Ghelyckzinnige verwilliging: Eynde het telen der kinderen/ W. Doch en ist niet nódich alle óórzaken over hóóp te halen/ als het ding met weynighe ghenoegh verklaart kan worden.

3. Uptbeelding der Delen.

Die uyt de delen ende ghedaanten des dings ghetoghen word; als/ een Etmaal is een Wyle van xxiiij. eenpartighe óf ghelyckdelighe uren. Een huys is dat van Grond/ Wanden/ ende Dack bestaat: Philosophie óf Wysgierieheid / is een onderzoeck der Letterlyke / Redelycke / ende Natuurlyke kunsten/ zó veel s'menschen verstand begrypen mach.

4. Uptbeelding der Toevallen.

Die uyt het Gheslacht ende de Toevallen gheboeght worden. Want alzó wy t'rechte onderscheid veler dinghen niet weten / neemtmen

men veel Toevallen t'zamen/ die wy in plaats des onderscheids (ons onbekent zynde) stellen: Als / de Hemel is een enkel lichaam dat omdraeyt. De mensch is een tweevoetig Dier/ zonder pluymen/ recht gaande. De zeylsteen is eē steen die yzer tót hem lócket ende treckt. Door deeses middel worden de Dieren/ Visschen/ Voghelen/ Bómen ende Kruyden/ etc. by de gheleerde beschreven: Want zó Aristoteles zeyt/ de Toevallen der dingen waarghenomen zynde/ gheven gróten middel eñ behulp/ om van t'wezen der dingen te óórdelen ende die uyt te leggē.

In alle Uytbeelding is waar te nemen.

Dat de Uytbeelding niet min óf meer bevatte als t'gheen dat uytghebeeld wort / en datmenze kreeftswys omkeeren magh: als/ een Mensch is een redelyck Dier / een redelyck Dier is een Mensch / etc. datmen de zelve Uytbeelding op gheen ander ding duyden magh / maar moet zó lang onderscheidlyck ghetoghen worden / datze des dings alleen eyghen zy: als / Wat is een Ezel? zeg dy t'is een vierVoetigh Dier; zó isser veel: t'is lang óórd; zó is óóck een muyl: t'is vrucht-

baar; daar ist van alle zyns ghelyck afghe-scheden/ ende kreeftswys wederom kerende zeghdy recht: een langóórd vruchtbaer vier-tich Dier is een Ezel.

Middelen om Uytbeeldingen te vinden.

Zó wie iet uytbeelden zal / dien behoeft des dings Aard ende Eyghenschap wel be-kent te zyn: in zulcken gheval zal hy lichte-lyck int zelfde iet vinden dattet, met ande-re dingen ghemeen heeft / ende óóck iet daar mede het vande zelve afghezondert is: als int voorschreven exempel vande Ezel. Gróót be-hulp ist verscheyden Uytbeeldingen van an-dere te doorzien / overwegen / ontleden / ende de redenen van elck wóórd naspueren; om daar duer u óórdeel te scherpen / en door zulcke oeffening een wegh te banen tót de handelingh derzelver. Voort eerst ghemeene slechte din-ghen in handen nemende / die u bekent zyn; de welcke met bescheydenheid na ghespoort zynde / zullen u hoop gheven tót meerder. Zonderling nut is de oeffening van Uytbeel-den / eensdeels om de rechte kennis der din-gen diemen hier duer noodwendigh verwerft ende ghedrongen wort na te spueren: Ten ande-

anderen / dattet een vaste voet maeckt in alle Bewysredening.

Van Schepding. Divisio.

Even ghelyck door Uytbeelding vertoont wort wat elck ding is uyt zyn algemeenheid binnen zijn palen ghedwonghen: alzó wortet door Schepding in zyn delen verspreyt: Zy lenen elckander de hand: Want de Uytbeelding is veeltyd de Grond des Schepdings / ende Schepding is dickwils een voorbereyding om tót de Uytbeelding wel te komen.

Hoe menigherley is Schepding?

Drierley; als / Schifting / Deling / ende Schepding der toevallen.

Wat is Schifting? Divisio generis in Species.

Die het Gheslacht in zyn Ghemeen-ghedaanten scheid: even als de melck schiftende in way ende hót zich deelt. Alzó delen wy Dier in Mensch ende Beest ofte Ve / een Bóóm in Appelbóóm / Perebóóm / Pruymbóóm / W. Dueghd in Wysheid / Rechtvaardicheid /

dicheid / Sterckheid ende Matieheid. Deze Schifting geschiet door de Onderscheyden ofte door de Toevallen / die in plaats vande Onderscheyden ghebruyckt worden / om t'verschil der dinghen te tónen: als / een Mensch is een Redelyck Dier / ende Beest een onredelyck Dier / &c.

Partitio. 2. Wat is Deling?

Daar by t'gheheel in zyn delen ófte eyghen leden verspreyd word: Als / de Mensch word ghedeeld in Ziel ende Lichaam: het Lichaam / in Hóóft / Lyf / Armen / Benen. Schifting ende Deling schelen hier in / datmen van elcke Ghemeen-ghedaante tóttet Gheslacht zegghen mach aldus: Rechtvaardicheid is duechd / de Mensch is een Dier / &c. maar vant Deel niet tottet Gheheel: als / de Ziel is een Mensch / t'Hóóft is t'Lichaam. De Fórmen dan ende Ondelige / die Schifting ongheschéyden laat / worden vande deling ghescheyden.

Ghelyck als by Schifting Dier ghedeelt wort in Mensch ende Ve / Bóóm / in Appelbóóm ende Perebóóm; zó komt dan deling ende deelt Mensch in Lichaam ende Ziel / t'Lichaam

t'Lichaam in Hóóft/Lyf/W. t'Hóóft in O-
ghen/Haar/Nues/Kin/Wc. De Appelbóóm/
in Tacken / Vruchten / Bladers / Schors/
Wortel ende Pit. W.

3. Schepding by Toevallen is drierley. Diviſio ſubiecti in ſua accidentia.

Eerſt des onderworpen dings in zyn Toevallen: als, de menſchen zyn zom Vrije, andere zyn ſlaven: De Drogen óf Kruyden zyn zom Heylzaam/zom onghezond. In dezer voeghen delen wy de Zelfſtandigheid door al de Toevallighe Zeglyke wóórden ende door veel ghemeen plaatzen.

De twede is dezen rechten teghen: te weten/ der Toevallen in de ónderworpen dingen: als/ de goederen zyn zom des Ghemoeds/zom des Lichaams/zom der Fortuynen.

De laatſte is der Toevallen in Toevallen/ de goederen zyn zom Eerlyck / zom Nut/ zom Ghenuechlyck. Deze wyze van Schepding is by de reednaars zeer ghebruykelyck. Al deze Schiftinghen doen zeer veel tót verryking eender redene / ende om overvloed van ſprucken te bekomen: Wanneer een ding dat veel ombangt: als/ t'Gheſlacht in Ghemeen-

ghedaanten/t'Gheheel in Delen/ende t'Ding in de Toevallen versprepdt word: Hier upt dan/ als upt een Fontepn ontspringt de eerste Hóóftsprupt der Eyckheid, van wóórden ende redenen.

In Schepding neemt waar.

Eerstelyck dat de Delen onder zich strydigh moeten zyn / ende elck ander teghen ghestelt moghen worden: als/deze Schifting is quaat/ de Menschen zyn zom Boeren zom Gheleerd: want t' kan gevallen dat Boer en Geleerd een man zy.

Ten tweeden dat de Schifting upt zyn verschepden leden bestaande mettet gheschifte omghestelt mach worden: als / in de Schifting van Dier/ datmen zeggen mach/ wat een Dier is/ is een Mensch óf Beest: wat een Mensch óf Beest is/ is een Dier/ w.

Kort verhaal vant Ghezepde ende Overtred.

Wy hebben verklaart de Ghemeen ende Zeglycke wóórden; óóck uptghelept de kracht ende wercking van Uptbeelding ende Schepding. Keerende dan weder daar wy van daan gheka-

ghekomen zyn / alzó wy verhaalt hebben dat Gheschil de Stóffe is van Redenkaveling/ óóck dat die tweevoudich is/ Enkel ende T'zamenghezet; ende dat het Enkel gheschil verklaart word door Uytbeelding ende Schifting; waar toe der Ghemener ende Zeglyker wóórden kracht eerst ghe weten most zyn: Komen wy nu verder / ende eerst tót de verklaring ende handeling des Enkelen Gheschils.

Hoemen het Enkel gheschil handelen zal.

Een Enkel Gheschil voor ghestelt zynde/ dat een enkel ding bevat / welcks natuur uytgheleyd moet worden: als/ wat is Vrientschap? wat is Gherechtigheid? wat is Ghelóóf? wat is een Dwergh? &c. daar toe word ghebezight Schickelyck beleed, dat is een zekere wyze van wel te leren / ófte een rechte schicking na des dings delen datmen verklaren wil. Tót des dings verklaring behoeftmen eerst de Uytbeelding/ dan de Schifting / dan des zelfs Uytlegging door al zyn delen / daar na de Oórzaken / Werckinghen/ Ampten / de Ghelyckheden ende Onghelyckhe- Methodus.

lyckheden/ ende alle de tuyghnissen waar by die niet alleen verklaart / maar óóck beveſtight worden: Dit maghmen bevatten in deze acht vraghen/

1. O'fhet zy
2. Wat het zy
3. Wat ghedaanten ende delen
4. Wat óórzaken
5. Wat werckinghen kracht ende ampten
7. Wat ghemeenſchap ende ghelyckheden
7. Wat ſtrydicheid óf ongelyckheden
8. Wat tuyghniſſen.

1. D'eerſte vraagh is/ O'fhet zy? Als deze/ óffer een wys menſch zy/ ófte een gherechtige? óf Troijen óyt ghewonnen is? óffer dwerghen zyn? Deze fórm van gheſchil (die zelden voor valt) word gheóórdeelt by ondervinding by merckelyke tekenen/ ende ghetuyghnis van lofwaardighe tuyghen ófte ſchriften/ &c.

2. Wattet zy. Hier behoeft Uytbeelding als/ wat is Gherechticheid? Het is een dueghd die elck t'zyn toevoeght. Wat is Vrundſchap? T'is aller Gódlyker ende Menſchelyker dingen eenſtemmighe ghoedghunſticheid ende liefde.

3 Wat gedaanten en Delen. Gherechticheid is Gódlyck ende volkomen/ óf Menschelyck ende onvolkomen. Ware ende valsche vrundschap: De ware is onder maghen óf gesellē/ w.

4. Wat óórzaaken. Hier wert vereyscht zonderling de Wercklycke ende Eyndlycke óórzaken: de Stóf ende Fórm worden meestentyd in de Uytbeelding vervanghen. De O'órzaack der Gherechticheid is Wil/ over een stemmende met de Redelickheid ende zeden. Des waren Vrundschaps óórzaack is Liefde/ de welcke van de dueghd ghebaart ende ghevoedet werd: Des valschen Vrundschaps óórzaaken zyn nut ófte wellust.

5. Werckinghen des Gherechticheids. Elck te gheven wat hen toekomt: Góde danckbaarheid/ de Overheid ere/ Ghehóórzaamheid den ouders/ ende zó vóórt. Ware Vrundschap onderhoud de ghezellicheid der menschen ende voedet de goetgunsticheid: Vóórspoed maacktze doorluchtigher: ende teghenspoet zwacker: Haar eyghenschap is vermanen ende vermaant werden.

6. Ghemeenschap ende Ghelyckheden: Des Gherechticheids/ Ghoedadicheid/ Bestandicheid/ Waarheid/ w. Des Vrund-

schaps / Openhertigheid/ Ghevoeghlicheid/ Ghedienstigheid/ W.

7. Strydicheyd ende onghelyckheid. Des Gherechtigheids is Onrechtvaardicheid/ Bedrogh/ Ghewelt/ W. maar des Vrundschaps, is Vyandtschap / Haat / Nyd / Beveynstheid/ W.

8. Tuyghenissen. De Gherechtighe zal zyns ghelóófs leven. Gherechtigheid is heyligheid. Onder vrunden is alle ding ghemeen: Waar vrunden zyn daar is ryckdom. Empedocles ende Boëthius zegghen dat de wereld door vrundschap bestaad.

Anhang.

Tót deze acht vraghen moghen de ghemeenplaatzen daar wy na van handelen zullen ghebracht werden/ als onder de twede Uytbeelding: Gheslacht/ Ghemeen gedaant / Onderscheyden/ Eyghenschap ende Toeval. Onder de derde: t'Gheheel / ende Delen / ende 36 vóórts. Aristoteles treckt ze altemaal onder deze vier. 1. Óf't zy. 2. Wattet zy. 3. Hoe óf hoedanigh het is. 4. Waarom het zó danig is.

Het twede Boeck.

DE Handeling des eenvoudighen gheschils hebben wy verklaart/ende komen nu tót het T'zamenghezette: t'welck uyt een volkomen reden bestaat/zó ghezeyt is: Dit word gehandelt door a Besluytredening/die uyt de vóórtstellen ghetoghen word. b Vóórtstel is een volkomen reden / daar by iet waar óf valsch te zyn verklaart word: als/ een Leeraar behóórt te konen Redenkavelen / Het Ghelóóf maackt zaligh/Elck heeft zyn sack. Dueght verhueght/ W. Hier staat te bemercken/ dat in alle geschil/ in alle gheschrift/ja in alle zaken daarmen van handelt/ moet enigh vóórtstel/ ófte een zekere spreuck ghestelt zyn / waar by men t'ghehele inhoud des zàar / daarmen van spreeckt ófte schryft/begrypen magh. Want het is onmogelyck / dat ghy zelf met verstand iet schryven óf handelen / ófte anderluy schriften recht wel verstaan koont/ ten zy ghy de som ófte de hóóftzaack des bewys / óf t'gheen ghy zegghen wilt / eerst wel ghevat hebt: dat is | ten zy

a Argumẽtatio.

b Propositio.

ghy een zeker vóórtstel uyt al de handeling óf twistreding treckt / die des dings hóóftzaack bevat. Int vertóóg van Cicero voor Milone daar ist dit: Milo heeft Clodium met ghoed recht ghedóót. Dit is de Hóóftzaack des helen handelings / daar al de ander Bewysredenen ende vercieringen anhangen. Alzó moetmen in alle redenen ende schriften een zekere sprueck zoecken / daar de Hóóftzaeck des dings aanhangt / ende daar al de andere zich toe strecken. Dóch moetmen niet alleen in een lange verhandeling eenigh vóórtstel zoecken / daar de zake om draaypt; maer elcke byzonder Besluytredening ófte Twistredening moet in enkele sprueken ende korte vóórtstels gebracht zyn: op dat alle verciering afghedaan zynde / de zaack naackt ende blóót beschout magh worden. Vóórt moetmen altyd zulcke vóórtstellen uyt trecken daar mede iet zekers zonder enighe twyfeling bevestight ófte beneent ende ontkent wort: op datmen / wat waar ófte valsch is / aanschouwen magh. Hier toe (op dat ick al ander nutbaarheid verzwyghe) worden de vóórtstels inde Redenkaveling ghehandelt: want die zonder wit (zó te zeggen) schieten / ende hen niet zekers voorstel-

len

len daar zy op zien ende na te werck ghaan; der zelver beleet bestaat dickwils in zich zelven niet/ zwerft veeltyds vande zake int wild/ende wederspreeckt altemet zich zelven. Het Wit zy dan t'Wóórstel/daar na ghy zien ende wercken mooght/ ende daar ghy al t'beleet van u redenen ende al wat ghy weet te zeggen na stuurt. Wildy een Boeck maken (zeyt eender) hebt altyd des zelfs tittel voor u óghen.

Vóórstel is eerstlyck tweerley.

Enkel: als/ Cato is wys: ende T'zamengezet/ het welck van enkele t'zamen ghebracht word: als/ is Cato wys/ zó leeft hy wyslyck.

Wat is Enkel vóórstel?

Piopositio Categorica.

Dat slechtelyck van twe delen t'zamen ghezet is/ als van een Naam ende Wóórd/ daar van het eerste T'onderwerp/ t'ander het Ghezeg ghenoemt magh worden: als/ Cato is wys/ Wysheyt is lóflyck. Hier zyn de namen Cato ende Wysheid het onderwerp óf de stóffe des ghezegs/ ende dat hy wys is

ende de wysheid lóflyck / dat is t'ghezeyde
de onderwerpen/óf de Fórm der Stóffe.

Subiectũ

Wat is Onderwerp?

Het eerste deel des Vóórtstels/óste daar
iet ghezeyd wórd: als / hier voor Cato
Wysheid.ende dit:die wat heerlyx bestaat
T'is meestentyd een naam/óste iet inde pla
des naams ghestelt.

Prædicatum.

Wat is t'Ghezeg?

Het leste deel des Vóórtstels/ óste t'gh
dat van iet anders ghezept wort : als
voor / wys ende lóflyck / ende opt lest ghe
de/deszelfs ghedachtenis is lóflyck. M
hier moet wel scherpelyck ghelet zyn /
des Vóórtstels onderwurp zy:ghelyck als
zeyd; De zórghe vólght het anwassende gh
Hier is gheld / t'onderwurp des Vóórtst
wantmen eyghentlyck daar van spreeckt
t'is het byzonderste deel des spruer. Zó
Ten is niet minder voor enen Oversten /
raad als metten zwaarde te overwinnen.
is Overste het onderwurp des ghezegs.
ghelycks alsmen vragende iet wat zeyd :
wien heeft het leren der kunsten gheen

ghegeven? Deze in een beveſtighende ſpreuck ghetogen zynde: als/ Lering is elck en nut; bevind zich *Leering* t'onderwerp te zyn: twelck meeſtentyd een der Leden/ een/ de/ ófte/ het voor zich heeft; ófte 'tis een Voornaam inde plaats des naams gheſtelt zynde. Int vorighe vóórtſtel/ die wat heerlyx beſtaat/ w. is/ die, voor die *man* gheſtelt/ w. T'ghezegh is meeſtentyd een wóórd.

Wat is t'zamen ghezet Vóórtſtel?

Dat ten minſten van twe enkele vóórtſtels t'zamen ghevoegt is: ende dit is drievoud: als/ Ghekóppelt/ Verdeelt/ ende Verknócht. Propoſitia. Hypothetica.

Wat is ghekoppelt Vóórtſtel? Copulata

Dat zommighe enkele Vóórtſtellen zó t'zamen voeght/ dat nóchtans d'een and'ander niet nódigh hangt: ende is mettet wóórdeken/ Ende/ ghebonden: óf t'worter op verſtaan: als/ veel vrezen het gherucht/ ende weynigh de ghewiſſen. Heyligheid machmen in ſchyn hebben/ welſprekentheid niet. De natuur is met een kleyntken vernoeght / ghierigheid nimmermeer. Gróte Bómen waſſen langſaam/ ende in een oghenblick wordenze verdilght.

Disiun-cta.

Wat is verdeelt Vóórstel?

T'welck enighe enkele vóórstels zó zamen voeght/ dattet betoont een van allen nódigh waarte zyn: ende deze bezicht het wóórdeken ófaldus/ Een vrou mint/ of zy haat: daar is gheen darde. T'is dagh of t'is nacht. Wy zyn gherechtigh door onze wercken / of door de verdienste Christi.

Connexa

Wat is verknócht Vóórstel?

Daar het eerste deel zonder t'vólghende in waarheid niet bestaat; dat is/ daar het leste deel nódigh uyt het eerste vólght: ende hier in wort t'wóórdeken/zó/ghebruyckt: als/Is de Zon op/zó ist dagh. Is de Zomer verby / zó is de Winter voorhanden/ ꝛc.

1. Verdeling der enkeler Vóórstellen.

Die zyn ten eersten/Waar ófte Valsch.

Vera.

Wat is Waar Vóórstel?

Dat de dingen ghelyck is: ófte t'welck het ding verklaart zó het is: als/de Hemel beweeght altóós / d'Aarde staat vast. Een

menscɦ

mensch is met reden begaaft. Dit is nóódlyck waar/óf by gheval.

Nóódlyck: wiens onderwerp toeghevoeght werd t'Gheslacht/Ghemeen-ghedaante/ Onderscheid / Eyghenschap ófte Uytbeelding/ Oórzaken/óf eyghen Werckingen:als/ een mensch is een Dier: Amstelredam is een Stad/ ꝛc. Necessaria,

By gheval, Dat ghewoonlyck gheschiet ende gheschieden magh / ende is waarschynlyck; als de Ghemene toevallen het ding toegheeyghent worden: als/ die mensch is gheleerd/de muur is wit/T'ghelt is nut/ Wellust is schadelyck/ ꝛc. Contingens.

Wat is valsch Vóórstel? Falsa.

Dat teghen de waarheyd stryd: dat of na de natuur/ófte door leringhen van verzóchte luyden te niet ghemaackt word: als/ d'Aarde beweeght:d'Hemel staat stil. Wellust is s'menschen opperste ghoet. Een Steen heeft ghevoelen/ ꝛc.

Twede Verdeling?

Ten tweden alle vóórtstel bevestight / óf beneent.

Affirmativa.

Wat is bevestigend Vóórtstel?

Daar t'ghezeyde vant voorwerp iet bevestight: als / Ghewelt zonder raad van zelfs verghaat. Kunst helpt de natuur/ Natuur helpt de kunst.

Negativa.

Wat is benenend Vóórtstel?

Daar t'ghezeyde vant voorwerp iet beneent: als/ Slordicheid is gheen heylicheid/ &c.

Darde Verdeling?

Vóórt zyn de enkele Vóórtstels/ Alghemeyne/ Byzondere/ Lósse/ óf Ondelige.

Vniversalis.

Wat is alghemeyn Vóórtstel?

Dat vande dingen int ghemeen spreeckt: in welck voor het onderwerp een alghemeen Merckteken ghestelt wort: als dezer ghelyke; Alle/ yder / Elck / Niemand/ Over al / Nieuwers/ Altyd/ &c. Als/ alle menschen zyn begherigh om weten. Elcke ewe klaaght over t'belóóp zyns tyds. Niemant leeft zonder Ghebreck. Gheen mensch wetet al/ &c.

Wat

Wat is byzonder Vóórtstel? | Particularis.

Het welck bekent iet in enighe delen. Waar óf Vals te zyn : int welcke vóór t'onderwerp een byzonder Merckteken staat : als / Dusdanigh / Zom / Enighe / Vele / Weynigh / Somtyts / Iewers / w. ofte zó die daar op verstaan worden: als / Zommighe menschen trachten na Wysheid. Veel menschen zoecken alleen Gheld. Weynigh menschen weten recht onderscheid der dingen. De schynheylighe verdrucken de vromen.

Wat is Lós Vóórtstel? | Indefinita.

Daar iet int ghemeen ghezeyt wórt zonder Merckteken: dit wórt veeltyds vóór een algemeyn ghestelt / zó wanneer t'ghezeg een deel der Zelfstandicheid des onderwerps is: als / de Mensch is een Dier. Ende zomtyds vóór een byzonder / wanneer t'ghezeyde een Toeval is: als / D'ene mensch is beter dan d'ander.

Exempelen / De ghewisse streckt duyzent ghetuyghen. Dueghd is om haar zelfs wille wenschelyck. D'uytkoomst is der zótten leermeester.

Wat

Singularis.

Wat is Ondeligh Vóórstel?

Daar van een Ondeligh ghesprokenword: ófte daar het onderwerp een eyghen naam is/ófte eenomspraack inde plaats des eyghen naams: als/ Ulysses was niet schóón/ maar welsprekende. Romen is door haar zelfs voorspoet t'onder ghebracht.

Nutbaarheid dezer Verdelinghen.

Men verkrijght doort onderscheid der Vóórstellen voorschreven een zekere voet om te óórdelen / zó die nóódlyck / óf by gheval/ ófte gheenzins an een verknócht zyn/ of t'zamen hangen. Want uyt de nóódlycke ófte zekere/spruyt wetenschap: uyt die by gheval an een hangen / ende enighe waarschynlyckheid an zich hebben/ spruyt Waan/ Mening/ Vermoeden / Ghissing: maar uyt de ghene die valsch zijn / zó iemand die toestaat / daaruyt spruyt doling. Daarom al schijnt deze vorighe verdeling moeijelyck/ zó isse nóchtans zeer nut/ ende nódigh.

Ver-

Verghlycking der Vóórtstellen onder elck ander.

In alle twistreding ende teghenspraack moet wel naarstelyck ghagheslaghen wezen/ welcke sprucken men teghen elck ander zet: want dickwils de ghene die strydigh schynen/ inder daat niet verschelen. Drierley gheneghentheid/toevallen/ófte teghenеenhouding tweër vorstellen vintmen: als/ a Ghlycmachticheid, b Teghenstel, ende c Omstel. a Æquipollentia b Oppositio. c Conversio.

Ghlyckmachticheid.

Æquipollētia.

Is eenghelycke Hoedanigheid ende Veelheid tweër enkeler Vóórtstellen / der welcker onderwerp ende t'ghezeyde een is: t'is tweër Vóórtstellen ghelycke kracht en vermoghen. De Hoedanigheid ziet op het toestemmen en benenen/ ende veelheid op de alghemenicheid: als / Alle wellusts anhouding baart onlust/ ende daar is gheen wellust die durende / gheen onlust en baart. Alle hebben wy Góóds ghoedadicheid van doen/ ende daar is niemand óf hy en behoeft de ghoedadicheid Góóds.

Deze

Deze is zonderling nut int óórdelen / als een spreuck duyster schynt ende óóck tót ryckheid van redenen zeer dienstigh.

Opposi- tio.

Teghenstel der Vóórtstellen.

De ghlyckmatigheid recht entweder zyn-de / is twee enkeler Vóórtstellen (welcker onderwerp ende t'ghezeyde een zyn) strydicheid. Der zelver fórmen isser vier: als / Rechtstrydighe / onderstrydighe teghenzeglyke / ende onderbuertighe.

Contra- riæ.

Rechtstrydighe Vóórtstels.

Zyn twe alghemene Vóórtstels / d'een bevestigende / d'ander benenende: als / Alle menschen zyn eerzuchtigh / Ghene menschen zyn eerzuchtigh. Elck mensch is loghenachtich / Gheen mensch is loghenachtigh / w. welcker aard is / datze bayde nimmermeer waar moghen zyn / valsch moghenze wezen / alsse toevalligh zyn; te weten / Alle Wellust is ghoed / en ghene Wellust is ghoed / w.

Subcon- trariæ.

Onderstrydighe.

Twe byzondere Vóórtstels / die uyt de alghemene vóórtkomen / d'een óóck benenende

d'an-

d'ander bevestigende: als/ Enighe menschen zyn Dieren / Enighe menschen zyn gheen Dieren. Enighe menschen zyn Eerzuchtigh/ Enighe zyn niet Eerzuchtigh/ &c. Deze moghen nimmermeer bay valsch / maar alsse toevalligh zyn / moghenze wel bayde waar zyn. Hoe wel dit ontkent word by velen / die verstaan dat altyd t'eē Valsch ende t'ander Waar moet wezen: Ten zy datmen van verscheyden dingen spreeckt/ende dan zynze niet strydigh: als int voorzeyde : Enighe menschen zyn Eerzuchtigh/enighe niet; verstaatmen op verscheyden ófte zonderlinghe luyden:als na ghewoonte van spreken zo en zynze niet strydigh/ want elck heeft een zonderlingh onderwerp; maar meentment'zelfde vólck / zó moster ghezeyt worden / die ghy zeght eerzuchtig te zyn/ die zynt niet / ende dan moet het een Waar ende t'ander Valsch wezen.

Teghenzeglyke.

Contradictoriæ.

Zyn een alghemeyn ende een byzonder Vóórtstel/die gheheel strydigh zyn / ende óóck nimmermeer t'zamen bay Waar óf Valsch moghen zyn. Als deze : Alle menschen zyn Eerzuchtich / Enighe menschen zyn niet Eerzuch-

zuchtich. Alle Wellust is ghoed / en enighe Wellust is niet ghoed: ende óóck / ghene Wellust is ghoed / en enighe Wellust is ghoed. T'zelfde vólght óóck inde ondelighe Wóórtstels: als / Ciccero is een weetgherighe / Cicero is gheen weetgherighe. Desghelycks inde lósse: als / Gheduldicheid is Starckheid / ende Gheduldigheyt is geen Starckheyd / W.

Subalternæ.

Onderbuertighe.

Tót de voorzeyde heeftmen de vierde aart toegheveoght / dieze Onderbuertighe noemen / ende zyn een alghemeen ende een byzonder Wóórtstel / bay toestemmende / óf benenende; dies zy niet en verschelen / dan inde veelheid: als / Alle Wellust is ghoed / ende enighe Wellust is ghoed: óóck / Ghene menschen zyn Eerzuchtigh / ende enighe menschen zyn niet Eerzuchtich. De welcke alzó zy niet strydigh teghen elck ander zijn / moghenze hier wel uyt blyven.

Tafel

Tafel der teghenghestelde Vóórtstellen.

Alle gheleert-heid is nut.	Rechtstrydighe.	Ghene gheleert-heid is nut.
Onderhuertighe.	Teghen zeghlycke. / Teghen zeghlycke.	Onderhuertighe.
Enighe ghe-leertheid is nut.	Onderstrydighe.	Enighe gheleert-heid is niet nut.

Waarneming inde Teghenstelling.

Datter gheen dubbelspraack/ twyfelachticheid des zins / óf veelvoudighe betekenis/ in deze strydicheid der vóórtstellen en schuylen. Dat óóck de Mercktekenen t'zelfde ding/ plaats/ende tyt betekenen. Want deze volghende zyn niet strydigh: Aart van Daal is ryck/ Aart van Daal is arm; zómen int eerste van ghelde / int twede van harten meent. als óóck: Jan de Bors is een vry mensch

ende Jan de Boors is een slaaf / verstaatmen int eerst niemands eyghen/int twede een slaaf der dronckenschap/W. Zeer nódigh is hier een ghoed onderscheid te vatten der teghengheste lde vóórtstellen : die ons de strydicheid tóónt/ óóck mede (t'gheen des Redenkavelings eyghen werck is) het Ware vant Valsche onderscheid: zo ghy achter int maken van valsche ende ware bewysreden hóren sult / daar toe dit onderscheid zich streckt.

Converſio.

Omstel.

Is een verandering ófte omzetting der Delen des vóórtstels : namelyck / vant Onderwerp ende Ghezeyde / daar elck van die in anders plaatze treet. Dit is tweërley/ Enkel ende by Toeval.

Comverſio ſimplex.

Enkel Omstel.

Als de Mercktekens blyven / ende t'Vóórstel omghezet word. Dit valt in twe alghemene benenende / óft twe byzondere tóestemmende Vóórtstels onder zich : als/ Is gheen gherechticheid ondueghd / zo is óóck gheen ondueghd gherechticheid; ende enighe starckheid

heid is dueghd / dies is enighe dueghd sterckheid.

Slaat gha: zó de Mercktenen (dats onderwerp ende t'ghezeyde) gheen evenghelyckheid hebben / zó is t'omstel vals: als dit / alle menschē zyn dieren/eñ alle dieren zyn menschē/ W.

Omstel by Toeval.

Conversio per accidens.

Daar het teken verandert: Ende gheschiet / als uyt een toestemmich alghemeen een byzonder ghetoghen word: als / Alle menschen zyn dieren / enigh dier is een mensch. Is alle ghedult sterckheid / waarlyck zó is enighe stercke ghedúldicheid.

Nutbaarheyt des Omstels.

Eerstlyck tot verdraäijing ende omzetting des a Schicklycken besluyts / willende betóghen dat wy wel ghesloten hebben. Ten twéden tót verklaring vant ghevolgh der vóórstellen: als/ Alle nydighe menschen zyn bleeck/ zó zyn óóck enighe bleke luy nydigh: Oóck om iet te bevestighen: als/ niemand is wys int minnen / waandy dan dat enighe wyze luy minne draghen? W.

a Syllogismus.

Besluyt nópende de deling der Vóórtstellen.

De Vóórtstellen worden ghedeelt na hen Zelfstandigheid/ Hoedanigheid / ende Gróótheid: daar op ghevraaght word Wat? Hoedanich? ende hoe Gróót het Vóórtstel is. Wat? óf Enkel óf t'Zamenghezet. Hoedanigh? óft Toestemmigh óf Benenend. Hoe gróót? Alghemeyn óf Byzónder/óf Lós óf Ondeligh.

Slót des ij. Boecks.

Om het voorgaande te leren int werck stellen/moghen de ankomelingen tót hun oefening een sprucke voornemen/ ende die zelve door al de voorzeyde verscheyden verdelingen leden in volghender wyze.

Gherechticheid is Dueghd.

Is dit een Vóórtstel? Ja: wantet iet zekers zonder enighe twyfel betekent. Wat Vóórtstel ist? Enkel, om dattet een slechte sprueck is/ bestaande van twe Mercktekenen. Welcke zyn die? Gherechticheid is t'onderwerp/ Dueghd het ghezeg. Hoedanigh ist? Toe-

stem-

stemmigh: alzó het ghezegh vant onderwerp iet bevestight.

Hoe gróót? Lo'e: om dat hier een ghemene naam zonder teken ghestelt word. Gheeft hier van een alghemeyn Vóórtstel.

Alle gherechticheid is Dueghd.

Een rechtstrydich? Ghene gherechticheid is Dueghd. Een byzonder? Eenighe gherechticheid is Dueghd. Een onderstrydigh? Enighe gherechticheid is gheen Dueghd. Een ondeligh? Deze gherechticheid is Dueghd. Een teghenzeglyck? Deze gherechticheid is gheen Duegd. Is dit Vóórtstel Noodlyck óf by Toeval Waar? Nóódlyck: want t'Ghe-slacht zeyt van de Ghemeen-ghedaant. Hoe wertet om ghestelt? By toeval/ zó men zeyd/ het Merckteken veranderende / Eenighe Dueghd is gherechticheid.

Van de tekens.

Signa.

De tekens (zó voor ghezeyt is) worden int alghemeyn ende byzonder Vóórtstel alleen ghevonden: ende zyn deze/

Des Algemenen vóórtstels: al/ófte ghene/ W.
Des Zonderlingen: enighe eñ enighe niet/ W.
Het Lósse ende ondelighe hebbẽ gheen tekens.

Het darde Boeck.

INt eerste Boeck hebben wy de handeling des eenvoudighen / ende int twede des T'zamenghezetten gheschils / dies vólghens de Vóór- stellen ende hun verdelinghen / overghehaalt:
Argumẽtatio. Nu komen wy tot de Bewysreдening, (het byzonderste deels des Redẽkaveling) dat is de
Argumẽta. handeling der Bewysredeney. Eñ al hoe wel men die zelve eerst moet weten te vinden eer men die handelt / even ghelyck een Schoe- makers óf Kuypers jonghen een schoen óf vat kan leren maken / zónder Leer ófte Hout: zó valt het nóchtans nutst / den leeringhen in hun leer jaren eerst het ambacht / met leer eñ hout dat de Meester hen reyckt / ende daar na het leer ende hout kópen (tót hun ambacht nóódlyck) te leren. Ghelyck óóck de ghene die een huys wil bou- wen / eerst des zelfs maaxel in zyn verstand schildert / ófte ielwers op bewerpt / ende na der hand bequame stóffe zoeckt daar toe dienstlyck zynde. Even alzó voeght het niet qualick int e

Reden-

Redenkaveling/ eerst het maaxel ende de form van Bewysredening / of handeling der Bewysredenen voor te stellen / ende dan daar na hoemen die tot elke zaack dienende/ zonderling zal konnen vinden: Hoe wel Rodolphus, P. Ramus, ende andere / verstaan dat de Vinding / als het eerste deel des Redenkavelings/ voor het oordeel behoort te gaan: zo zalt nochtans onghevoeghlyck vallen den ankomelingen / zonder van dit voorghaande ghehoort te hebben / hen eerst de Vinding der Bewysredenen in te prenten.

Wat is Bewysredening?

Argumẽtatio.

T'is d'ene reden uyt d'ander trecken ende met bewys iet besluyten. T'is een reden waar mede men de zaack diemen handelt bekrachtight/ ofte doet toestemmen / ende is het Wit ofte Ende des Redenkavelings. Deze gheschiet door schicklyck t'zamenvoeghen ende vlechten der Voorstellen. Der zelver ghedaanten zyn vier: als/ eerst a Schicklyck besluyt / Ten tweden b Slecht besluyt (dat onder t'eerste ghetoghen wort) Ten darden c Dringhend besluyt, Ten vierden d Byspel

a Syllogismus, b Enthymema. c Inductio. d Exemplum.

dat onder Dringend besluyt mach ghetrocken worden. Tót deze worden noch andere ghevoeght: als/ [e] Klimmend-besluyt/ [f] Omtreck/ W. die niet vast en staan/ ten zy menze door de vorighe eerstghestelde vestighen magh.

e Sorites.
f Dilēma

Syllogismus.

Schicklyck besluyt.

Is eerst tweërley / Enkel; bestaande uyt enkele vóórstellen: en T'zamenghezet; bestaande uyt t'zamenghezette. Oóck wordenze nóch verdeelt in Betóóglycke Waarschijnlycke (diemen Redenkavelige noemt) ende Nueswyze/dats Valsche.

Wat is Schicklyck besluyt?

T'is een beraadslaging die uyt twe toegheстemde Vóórstels het darde nóódlyck besluyt: wát der tweër Vóórstels twe merk-tekenen, worden alzó tót het darde ghevoeght / datze oóck nóódlyck alle drie onder zich eenstemmigh zyn. Na Aristoteles zeggen/is dit Schicklyck besluyt, in welcke enige dingen ghestelt ende toeghestaan zynde/ iet anders als t'gheen dat toe ghelaten was / nóódlyck besloten wort:

Termini.

woort: aldus / Gheen kunst kan zonder oefening gheleert worden: Redenkaveling is een kunst: Dies magh Redenkaveling niet zonder oeffening gheleert worden. Schicklyck beslupt bestaat uyt haar stóffe ende fórm. De fórm is de beleding der Bewijsredenen / maar de stóffe zyn de Merckteeckenen der zelver; ende die zyn drie / als óóck even zó veel Vóórtstels. Forma. Materia.

Vande Merckteeckenen en der zelver binding. Termini.

De Merckteeckenen zyn elx enkelen Vóórtstels delen / maar uyt het zelf de bestaad (zó hier voor gheleert is) als het a Onderwerp ende b t'ghezeg. Dezer zyn in al de drie Vóórtstels maar drie; diemen noemt T'minder / T'meerder / ende T'middel Merckteeken. T'minder is des voorghestelden gheschils (datmen bewezen wil hebben) onderwerp. Ende t'meerder is t'ghezeg des zelven gheschils. T'middel is t'gheen dat tót bewys vant zelfde gheschil gezócht ende voor t'beslupt twemaal verhaalt werd / maar int beslupt nimmermeer geroert. De Binding der Merckteeckenen is ghereed: want het voorghestelde geschil / dat int Schicklick beslupt de sluptreden word / bevatter twee: a Subiectum. b Prædicatum. Minor, Terminus. Maior Terminus. Medium.

als/T'minder ende T'meerder. Tót een voorbeeld/ ons gheschil zy óf de ziel onsterflyck is? Hier is Ziel / als het onderwerp zynde / het Minder Merckteken; ende onsterflyck/ als t'gheen dat vant onderwerp ghezeyt word / is het meerder Merckteken: om welck gheschil te bewyzen / zoecktmen na het darde als de Waarom ófte de Bewysreden des zelven gheschils / twelck men het Middel Merckteken noemt: Laat dit in dezen zyn/ dat de ziel zich zelven beweeght. Alzó maacktmen uyt de schicklycke beleding der drie Mercktekenen/ op hen zekere maat verhaalt zynde / drie Vóórtstellen/ ende van de zelve het Schicklyck beslupt: aldus/

Wat zich zelven beweegt is onsterflyk:
De Ziel beweeght zich zelven:
Dies is de Ziel onsterflyck.

Het vólght nóódlwendich / zó de twe eerste Mercktekenen des gheschils mettet darde over een stemmen/ datze dan óóck onder zich eenstemmigh zyn: ende dies is het Beslupt nóódlyck waar: maar zó een van tween met het darde verscheelt / zó ist beslupt valsch.

Merckt

Merckt/dat de Mercktekenen niet altyd van een wóórd bestaan: als int eerste Besluyt was T'ghescHil/óf Redenkaveling zonder oeffening mach geleerd worden? Hier is Redenkaveling t'onderwerp des Gheschils / ende midsdien óóck t'minder Merckteken: ende óffe zonder oeffening magh gheleerd worden/is het gezeg/ ende derhalven het meerder Merckteken. Nu wildy bewyzen neen / ende ghy zoeckt het middel ófte het darde Merckteken / t'welck met beyde de voorzeyde dinghen ghemeenschap heeft: als kunst/t'welck het Gheslacht is/ende Redenkaveling is des zelven gheslachts ghedaante: Dies besluyt ghy wel/alzó gene kunst (als het Gheslacht) zonder oeffening magh gheleert worden/ dies vólghens óóck Redenkaveling (een Ghedaante des zelfs zynde) magh zonder oeffening niet gheleert worden. Neemt tót duydlycker onderrechting (alzó dit het byzonderste werck des Redenkavelings is) nóch een exempel. Ons gheschil zy óf de Fortuyn lichtvaardigh is? Ick zeg Ja. Waarom? Hier zoeck ick de óórzaack. Die zy / datze haast weerneemt t'gheen zy ghegheven heeft. Dit is het Middel Merckteken/ dat ick invoere om myn zegghen te bevestighen;

vestighen / t'zelfde voegheende tót het ghezeg des Gheschils / ófte tót het meerder Merckte-ken / maack ick t'eerste Vóórtstel aldus /

1. Wie haast weerneemt dat hy gheeft, is lichtvaardich.

Daar na voegh ick t'zelfde Middel met het Onderwurp des Gheschils / als met het minder Merckteken / ende make het twede Vóórtstel /

2. De Fortuyn neemt haast weer datze ghegheven heeft.

Hier uyt vólght dan het bewezen Gheschil / als zynde t'darde Vóórtstel: waar in oóck nimmermeer het Middel Merckteken verhaalt mach worden /

3. Dies is Fortuyn lichtvaardich.

Van de binding des Middel Mercktekens.

Hoemen het zelfde Middel Merckteken (als een Bewys ofte middel om te vestighen t'gheen men zegghen wil) in elck voorvallende gheschil na wensch en behoefte ghereed zal

komen

komen vinden / zullen wy int 4. Boeck handelen/ende eerst de verscheydē beleding ende wyzen des Schicklycken besluyts nu voornemen.

Vande Vóórtstellen des Schicklycken besluyts.

Het eerste dezer drie word het a Meerder Vóórtstel genoemt. In dit zelfde eerste deel des Schicklycken besluyts bestaat alle die kracht des Sluytredenings/ófte Beslóts: wantet ghemeenlyck een alghemeyne spreuck is / ende een ontwyfelyck beslupt. Het twede wort T'minder Vóórtstel ghehetendatze óóck het b Byghevoeghde noemen. T'darde is het c Besluyt, t'welck het bewezen ghescil is.

De Rederrpckers stellen vyf delen des Schicklycken besluyts / als T'meerder / de Waarom / T'minder / ende óóck des zelfs Waarom / vóórt het Beslupt. Hoe wel deze Bewyzinghen gheen delen des Schicklycken besluyts zyn/maar t'zyn nieuwe bewysingen op zich zelven. Aldus zouden zy een der vorighe exempelen leyden.

Syllogismus Rhetoricus.

Rederyckelyck Schicklyck beslupt.

1. T'meerder Vóórtstel.

Socrates apud Platonem,

Wat zich zelven beweegt is onsterflyck.

2. De Waarom.

Want alzó t'zelfde zich zelven niet en beghecft/ en latet nimmermeer afte beweghen.

3. T'minder Vóórtstel.

De ziel beweecht zich zelven.

4. Reden ófte Waarom.

Alzó t'gheen dat door vreemde roering beweecht word onzieligh is.

5. Beslupt.

Dies is de ziel onsterflyck.

Tót nóch toe hebben wy van stóffe des Schicklyckenbeslupts ghehandelt/ dat zyn de Vóórtstellen / zó die nu Waar ófte Valsch zyn in zich/ dat en roert de fórm niet: zó óóck de fórm/ vlechtingh ófte schickingh der Vóórtstellen valsch is/ dat roert de stóffe niet.

Van-

Vande Fórm der Schicklycker besluytredenen.

Forma Syllogismi.

Deze is een Wettelycke beleding ende schicking der Vóórtstellen / ende Mercktekenen/ alzó de sluytredening dat eyscht: bestaande in zekere ghestalten ende wyzen.

Wat is Ghestalte?

Figura.

Een beleding ófte schicking des Middelmercktekens óf des bewyzende óórzaax / ófte een gheschick der mercktekenen : ende dezer isser drie/D'eerste/Twede/ende Darde.

d'Eerste Ghestalte.

Daar t'Middel merckteken des meerderen Vóórtstels Onderwerp / ende des minderen Vóórtstels Ghezeg is: als/

Dueghd verhueght:
Die man leeft dueghdelyck:
Dus leeft hy vrueghdelyck.

Twe-

Twede Ghestalte.

Daar t'Middel Merckteken vayde der twe eerste Vóórtstels ghezeg is. Dees beslupt niet dan benenende: als dit/

Alle quaad verarghert den bezitter:
Pyn en armoe maken niemand argher:
Dus zynt gheen quade dingen.

Darde Ghestalte.

Daar t'Middel Merckteken vayde der twe eerste Vóórtstels onderwerp is. Hier is t'Beslupt altyt een zonderling Vóórtstel: als/

t'ghenoeghen maackt ryck:
Wel ghenoeghen is verstandelyckheid:
Dus isser verstandigheid die ryck maackt.

odi.

Vande Wyzen.

Wyze is een tóghing der Vóórtstellen Hoedanigheid ende Gróótheid. Der zelver isser xiiij. Enighe zyn alghemeyn / enighe byzonder / Zom toestemmigh / zom benenende/ ende worden met zekere wóórden afghemerckt / welcke wóórden elck drie Klincklet-

teren

kers hebben / elck der zelver Klinckers een der Voorstellen toegheeygent zynde / als d'eerste Klincker elcken woords d'eerste Voorstel; de twede / t'weeste; ende de darde / t'darde. Deze letteren zyn a / e / i / o / ende beteekenen /

a / Een alghemeen toestemmigh Voorstel:

Alle ghoede kunsten zyn ghenuechlyck te leeren.

e / Een alghemeen benenend Voorstel:

Gheen kunsten leertmen zonder arbeyd,

i / Een bezonder toestemmend Voorstel:

Redenkaveling is ghenuechlyck om leeren.

o / Een bezonder Benenend Voorstel:

Redenkaveling leertmen niet zonder arbeyd.

D'eerste Ghestalte heeft vier wyzen / onder deze namen vervat: Barbara, Celarent, Darij, Ferio.

De twede Ghestalte heeft oock vier wyzen / onder deze namen / Cæsare, Camestres, Festino, Baroco.

De derde Gheſtalte heeft zes wyzen/ onder dees namen/ Darapti, Felapton, Diſamis, Datiſi, Bocardo, Feriſon.

Makende t'zamen xiiij. wyzen van Schickelyck beſluyt: ende alle Bewyſredenen die niet onder eender zelver moghen ghetoghen worden/ beſtaen in zich niet: tót naackter verklaring zullen wy der zelver exempelen elck een by brengen.

Eerſte Gheſtalte.

Hebbende vier wyzen/een Alghemeyn Toeſtemmende/ende een Benenende/ende een Byzonder Toeſtemmende/ ende een Benenende. In alle vier wyzen / is het Middelmerckteken des Meerderen Vóórtſtels Onderwerp/ ende des minderen Vóórtſtels Ghezeg. Exempelen/

i. Wyze.

Bar Alle die in dueghd verhueghen/zyn recht zaligh:
ba Alle wyze menſchen verhueghen in dueghde;
ra Dies zyn alle wyze menſchen recht zaligh.

ij. Wyze.

Ce Niemand die iet begheert óf vreeſt is recht zaligh:
la Al die na ryckdom ſporen/begheren ende vrezen:
rent. Dies is niemand die na rijckdom tracht recht zaligh.

iij. Wy-

iij. Wyze.

Da Al wat gróte zorghvuldigheid maackt zalmen schuwen:
ri Overgróte ryckdommen maken gróte zórghvuldighevd:
i Dies zalmen overgróte rycksdommen schuwen.

iiij. Wyze.

Fe Niemand die meer gheld ghebreck heeft is ryck:
ri Aard van Daal heeft nóch gheld ghebreck:
o Zó is hy dan niet ryck.

Merckt dat des eersten Ghestaltens eerste Wyze de voornaamste / volkomenste ende krachtichste wyze aller Besluytredenen is.

Twede Ghestalte.

Daar t' Middel Merckteken het Ghezeg is in beyde de eerste Vóórtstels. Deze is zeer dienstigh om andere Bewysredenen te weder-leggen: want zy sluyt niet dan Benenende/ende heeft vier Wyzen.

j. Wyze.

Ce Gheen sterren verdwynen:
sa Alle Cometen verdwynen:
re Dus zyn Cometen gheen Sterren.

ij. Wijze.

Ca Alle nydighe quellen zich in anderluy voorspoet.
mes Gheen wijs mensch quelt zich in anderluy voorspoet:
tres. Dies is gheen wijs mensche nydigh.

iij. Wijze.

Fes Gheene schijnheylighe beminnen de Rederijckkunst:
ti Vólckaard bemint de Rederijckkunst:
no. Dies is Vólckaard niet schijnheyligh.

iiij. Wijze.

Ba Alle Christenen leven deughdelijck:
ro Jorden leeft niet deughdelijck:
co. Dies is Jorden gheen Christen.

Darde Ghestalte.

Dáar t' Middel Merckteken het Ondwerp is in de twe voorste Vóórstels. Dit wort veel ghebezicht int by brenghen van exempelen / ende heeft 6. Wijzen.

j. Wijze.

Da Alle menschen zijn met reden beghaaft:
rap Alle menschen zijn Dieren:
ti. Dus zijnder enighe Dieren met reden beghaaft.

ij. Wyze.

Fe Gheen roeckelóze stoutheid is deughd;
lap Alle stoutheid is moedicheid:
ton. Dies isser enighe moedicheid die gheen deughd is.

iij. Wyze.

Di Zómmigh recht (te weten t'natuurlycke) laat toe ghe-weld met gheweld te wederstaan;
sa Alle natuurlyck recht is Góddelyck:
mis. Dies laat Góddelyck recht toe / gheweld met gheweld te wederstaan.

iiij. Wijse.

Da Alle zótten zyn slaven.
ti Enighe zótten zyn ryck:
si. Dus zyn enighe rycke luy slaven.

v. Wyze.

Bo Zómmighe óórlóghen maghmen niet vermyden;
car Alle óórlóghen zyn ellendigh:
do. Dus zynder zómmighe ellendigheden diemen niet vermy-den magh.

vj. Wyze.

Fe Men behóórt gheen oude wetten lichtelyck te verwer-pen:
ri Zómmighe oude wetten zyn ghebrekkelyck:
son. Dies zynder enighe ghebrekkelycke dinghen diemen niet lichtelyck behóórt te verwerpen.

Waarnemingen.

Alle Bewysredenen diemen niet in een van de vorighe xiiij. wyzen kan trecken/zyn onvast: Daarom willende weten óf enighe Bewysreden die u voorkomt van fórme ghoed is/ óf niet; zó bezoeckt óf ghy die in ene der zelver koont brengen: ende dat in dusdaniger voegen/neemt/ iemand zeyt aldus/

Alle vórderlyke kunsten behóórtmen over al in zulcken taal te leren die elck best verstaat:
De Duytze Taal verstaat hier elck best:
Dus behóórtmen hier alle nutte kunsten in Duyts te leren.

Merckt eerst wat het Middel Merckteken is/namelyck een Taal die elck best verstaat. Dit schynt het ghezeg van beyde de eerste Vóórstels/ ende dies onder de twede ghestalte te behóren. Onderzoeckt nu de Gróótheid ende Hoedanigheid van beyde u Vóórstels; zó bevindy het eerste Alghemeyn/ het tweede Byzonder/ beyde bevestighende: Zódanighen wyze zuldy in de tweede ghestalte niet vinden/ óóck sluytmen daar niet dan Benenende:

Dus

Dus moet deze sluytredening verschickt zyn/ ende mooght zeggen aldus/

In zulcken taal die elck best verstaat behóórtmen over al alle nutte kunsten te leren:
De Duytsche Taal verstaat hier elck best:
Dies behóórtmen in Duyts alle ghoe kunsten te leren.

Aldus is u Middel Merckteken het Onderwerp int eerste Vóórtstel ghewórden/ende komt dies onder d'eerste Ghestalte; zoeckt daar een alghemeyn ende een byzonder bevestighende Vóórtstellen / t'een met een a/ t'ander met een i/afghebeelt/ende zultet vinden inde iij. Wyze onder Da,ri,i.

Het en is óóck int Redenkavelen niet nódigh de Besluytreden mettet meerder Vóórtstel te beghinnen. Maar men stelt het minder óf het twede wel dickwils eerst : als beghinnende: De Duytze Taal verstaat elck best/ꝛc.

Reghels.

j. Merckt nóch/dat inde eerste Ghestalte indien T'minder Vóórtstel venenende is / zó sluytmen niet.

ij. Ende inde twede Ghestalte magh niet toestemmighs óf bevestighender wys ghesloten worden,

iij. Int darde is t'Besluyt altyd byzonder.

iiij. Uyt Byzondere ófte Benenende Voorstels alleen magh hier niet ghesloten worden; dies is nódigh dat een der Voorstellen Alghemeen ende een Toestemmigh óf bevestigende zy.

v. Zó een vande Voorstels Byzonder ófte Benenende is / zó zal t'Besluyt óóck ófte Byzonder óf Benenende zyn.

vj. Int besluyt magh niet komen dat inde voorghaande Voorstels niet begrepen is.

vij. Het Middel Merckteken word nimmermeer int besluyt verhaalt.

viij. Inde eerste ende twede ghestalt is het meerder Voorstel alghemeyn altyd.

Hier mede ghenoegh verklaart hebbende des Schickelycken besluyts omstandigheden ende eyghenschappen / zullen nu tót de andere Bewysredeningen komen.

Syllogismus expositorius.

Duydlyck Schicklyck Besluyt.

Het welck uyt twe byzondere Voorstels iet alghemeyns besluyt: alzó ghenoemt om dattet ghezeg ghemeenlyck uytet voorghewurpen exempel iet duydet. Het heeft twe Vyzen/ een Bevestighende / een Benenende/

in

inboeghen als de darde Ghestalte / sluytende aldus/

j.

Cicero is een Philozoof:
Cicero is een Rederycker:
Zó zynter dan Rederyckers dat Philozophen zyn.

ij.

Jób was een Heyden:
Jób was niet Gódlóós:
Zózynter dan Heydenen ghelweest niet Godlóós zynde.

T'zamengezet Schicklyck beslupt.

Zó wanneer het Vóórstel t'zamenghezet is/ende het t'zamenghezet Vóórstel drierley zynde; is óóck diesvólghens zulck Schickelyck beslupt drierley: als/ verknócht/ verdeelt ende ghekóppelt: aldus/ Syllogismus hypotheticus vel copulatus.

Heeft die vrouw ghebaart/zó heeftse by gheslapen:
Zy heeft ghebaart:
Dies heeftse by gheslapen.

De zulcke / als óóck d'ander t'zamenghezette / moghen lichtelyck tót de enkele ghebracht worden; daar is óóck gheen ghereder middel om der zelver Waarheid ófte Valsheid te ondertasten: aldus brenghtmen het

voorghaande onder de darde Wyze van d'eerste Ghestalte.

Alle vrouwen die ghebaart hebben/ hebben by gheslapen:
Deze vrouw heeft ghebaart:
Dies heeftze by gheslapen.

Enthymema.

Slecht beslupt.

Is een onvolkomen ófte ghebreckelyck Schickelyck beslupt / daar een vande Vóórtstels verzweghen wort / t'welck daar by ghedaan zynde volkomen wort. Het heeft dies maar twe Vóórtstellen / ófte zó te zegghen een Vóórtstel mettet Beslupt / dóch al even wel drie Mercktekenen. Exempelen/

De ziel beweeght sich zelven/
Dies beweeghtse eeuwigh.

Nóch/

Wat altyd beweeght/ is onsterflyck:
Dies is de Ziel onsterflyck.

Nóch/

Zy heeft een kint ghebaart:
Dus isse geen maaght meer.

Nóch/

De Zon is gherezen;
Dus isset Dagh.

Nóch

Nóch/

De Góden hebben Cezars zaken doen wel gelucken:
Dies blijckt dat hy een ghoe zaeck heeft/etc.

Hier spoort ghy/ dat int eerste het Meerder: als/ Wat zich zelven beweeght/ beweeght ewig; ende int twede het Minder Vóórstel: als/ De Ziel beweeght ewigh; vergheten ófte naghelaten zyn/ende zó vóórt in d'ander mede.

Deze Bewysredenen bruyckt men/ als een der Vóórstellen zó heel bekent is dattet nóde-lóós is te verhalen; ófte óóck/ als de Bewysreden niet zeer vast staat: als/

Die Jongelinck zieter bleeck uyt:
Dus draaght hy liefde.

Nóch/

Deze man wandert veel by nacht:
Dus ist een dief.

Want deze vergheten Vóórstels: als/ Alle bleke luyd draghen liefd: ende alle die by nacht veel wanderen zyn dieven; zoumen niet konnen verdadighen.

Reghel.

Wildy weten welck der Vóórstellen ver-zweghen is? Slaat gha/ zó het Onderwerp

des Vóórstels ende des Besluyts een is / zó ontbreeckt het Meerder; ist zónderling / zó gebreeckter het Minder Vóórstel.

Inductio

Dringend beslupt.

Dits een Bewysredening die uyt veel byzondere iet Alghemeyns / óf uyt de Delen het Gheheel / óf uyt de Ghedaanten het Geslacht vóórtbrengt. Want even ghelyck het Schickelyck besluyt vande Alghemene tót de Byzondere vóórttreet/ (ghemerckt het Meerder Vóórstel al daar meest iet Alghemeyns is) in zulcker voeghen komt Dringend besluyt vande Byzondere tot de Alghemeyne/aldus/

De ghemeent van Rómen hebben een ghoed ghevoelen van Milo:
Zó heeft óóck de Ridderschap/
O'óck de Raadmannen.
Dies heeft het ghantse Roomsche vólck een ghoed ghevoelen van Milo.

Nóch/

Heeft Romulus zyn broeder niet ghespaart:
Vervólghde Cezar zyn zwagher/
O'órlóghde Augustus teghen zyn ghezellen:
Zó en heeft gheen ghezelligh ryck bestandigheid.

Waar-

Waarneming.

Datter int bybrengen der byzondere dinghen niet vergheten werde/ óf datmer iet onghelyx ófte strydighs zou konnen teghen zetten/ heeftmen te verhoeden. Men sluyt qualyck: De Duytzen zyn blanck/ De Italianen zyn blanck/ zó óóck al ons buurvólkeren: Dies zyn alle menschen blanck.

Delen des Dringende Besluyts.

Het heeft twe delen: alst/ het Voorgestelde, uyt veel byzondere t'zamen ghebracht zynde; ende het Ghevólgh, dat is iet alghemeyns uyt het vorighe besloten. Antecedens. Consequens.

Voorghestelde.	Pompeius is manlyck / óóck ervaren in Kryghshandel/ Gheluckigh ende van gróten aanzien.
Ghevólgh:	Zó heeft hy dan al dat in een ghoede Krygh-overste betaamt.

Bysspel. Exemplum.

Is een Bewysredening daarmen uyt evenghelycke dingen iet ghelyx afneemt: Daar wy het een uyt het ander/ om de evenghelyck-

heid

heid die in beyden gebonden wort / bevestigen, Want in Bygspel is de evenghelyckheid oorzaack des ghevólghs: als deze/

Scipio was liever zelf Balling / als dat het Vaderland om zynent wil zou last lyden:
Dus behóren alle vrómen óóck te doen.

Nóch/

De wysghierighe Socrates verdroegh alle smaat:
Dit behóren alle wysghierighe te doen.

Nóch/

De eerste Christenen hadden alle dinghen ghemeen ende niemand iet eyghens:
Dit betaamt nóch allen recht Christenen:

Deze Besluytredening wort omghestóten alsmen enighe reden van onghelyckheid kan betónen. Bygspel is een onvolmaackt Dringend besluyt even als slecht beslupt een onvolkomen Schickelyck besluyt is.

Sorites. Klimmend besluyt.

Is een ophóping van dingen nóódzakelyck an elck ander hanghende: als / Ghesl achten/ Ghedaanten / Onderscheyden/ Oórzaken ende Werckingen:

Ghe-

Gherechtigheid is Dueghd/
Dueghd is een hebbelyckheid des Ghemoeds/
Hebbelyckheid is een hoedanigheid door oeffening verworven:
Dus maghmen door oeffening gherechtigheid verkrygen.

Nóch/

De ziele beweeght haar selven/
Wat zich zelven beweegt is een beghinsel van beweging/
Wat beghinsel is van beweghingh is niet ghetéélt/
Wat niet ghetéélt is/is óóck niet sterflyck:
Dus is de ziel onsterflyck.

Waarneming.

Het klimmend besluyt dóógh niet / inde dinghen die niet nóódlyck an elck ander hangen : daarom is dit een zeer bedrieglyke sluytredening: zó wy after nóch leren zullen/komende an de valsche Bewysredening.

Verstrickt beslupt. Dilemma,

Is een Besluytredeningh uyt twe strydighe leden bestaande / welcke ghy van beyden toestemt/zydy achterhaalt:aldus/

Zydy onschuldigh waarom vlucht ghy?
Zydy schuldigh wat wildy u verdadighen?

Noch/

Zydy een Christen/waarom leefdy niet Christelyck?
Leefdy niet Christelyck/wat beroemdy u zijns naams?

Noch/

Is t'gheen daar ghy voor vreest vermydelyck / waarom mydy het niet?
Ist onvermydelyck waarom vreesdy te vergheefs / ende dubbeld u lyden?

Het

Het vierde Boeck.

TOT nóch toe hebben wy voorpalen (zómenzeyt) gheslaghen: ende eerst de Ghemene eñ Zeglyke wóórden/(als zynde den a/ b/ van Redenkaveling) overghehaalt; daar an de Uytbeelding ende Scheyding/ tót verklaring des enkelen geschils: hier na de deling der Vóórtstellen/ óóck de vlechting ende byzondere wyzen van sluytredenen: t'welck al dienstigh geweest is tót een inleyding: Om nu recht ter zake te komen. Wantet zó te zeggen een anwyzing is ende noeming der ghereedschappen ófte des werckstuyghs van dit handwerck; het welck wy eerst hebben ghedeelt in tween: als/ Vinding ende Oordeel. Het Oordeel zullen wy int naast vólghende boeck handelen/ maar hier eerst het eerste deel/ namelyck/ Iudiciū.

Vinding. Inventio.

Die brengt by ende bedenckt al watmen bewysllyck van elck ding zeggen magh. Dewyl dan de dinghen zyn in onentlycken ghe-

tal/ende de zonderlinge eyghenschappen ende onghelyckheden der zelver / overmids de verscheydenheid onnoemelyck: zó ist onmoghelyck in enigh beleed van redente vervatten ófte in s'menschen ghemoed te begrypen wat op elck ding zonderling te zeggen valt. Nóchtans alzó in alle dingen / hoewel die elck verscheyden eyghenschappen an zich hebben / een zekere alghemene Hebbelyckheid is / ende dat zy al by na een ghelyckformicheid des natuurs hebben: als / elck ding heeft zyn Zelfstandigheid / al spruytenze uyt enighe óórzaken / alle ghaar werckenze iet / ende zó vóórt: Aldus heeftmen uyt de verscheydenheid ende ghemeenschap onderling der dingen / óóck uyt de alghemene eyghenschap zekere hóófdpunten ófte ghemene plaatsen voortghestelt: op dat wy duer t'behulp van die zelve / ons óógh op enigh ding kerende / terstond al des zelfs Natuur / Delen / Ghelyckheid / Ongelyckheid / ende al omstandicheid zoude komen doorlópen / ende daar uyt na behoefte Bewysredenen trecken / den voorghestelden dinge gevoeghlyck zynde: Dees gemene plaatsen / zyn als laden in een Kantoor / daar in (als verscheyden munte van gheld) de Bewysredenen recht ghelyck een schat te hóóp ghedragen zyn.

Wat is Bewysredenen.

Argumē-tum.

Een bescheid daar mede iemand het ding daar hy van spreeckt ghelóóf doet hebben ófte bestight : t'zelfde hebben wy hier voor het Middel ófte Middelmerckteke des Schick-yeken beslupts ghenoemt / twelck de twe Merckstekeney des Gheschils /(namelyck het a Onderwerp ende b t'Ghezeg) als een darde t'zamenkóppelt. Want alzó gheen twyfelachtigh dingh uyt zich zelven ghelóóf kan kryghen / zó moetmen uyt enighe andere bekender dinghen des zelfs bevestighing zoecken : dóch alzó tót elck dingh te bevestighen alle dinghen niet even bequaam zyn/ moetet gheen dat tót bewys van enigh ding zal ingheboert worden / mettet zelfde enighe ghemeenschap hebben : als/ neemt by ghelyckenis om deze zaack recht te ondertasten : zó men de gróótheid van verscheyden plaatsen óf dinghen (die tót elck ander niet moghen ghebracht worden) wil meten / daar toe neemtmen een darde dat an elck der zelver lichtelyck gheboeght kan worden| ende met

Medium.

Termini,

a Subje-ctum.
b Prædi-catum.

de zelve eenighe ghemeenschap heeft / als een Roestóck / om der zelver dingen ghelyckheid ende ongelyckheid te onder kennen / ende zó die beyde mettet darde enerley gelyckheid hebben/ zulx hebbenze óóck onder zich: als / zó twe ackers ghelycke roeden gróót zyn / zó zynze óóck onder zich al even gróót: want alle waarheid / is met waarheid eenstemmigh. Merckt zulck danighe ghelyckheid óf toestemmicheid / ende ongelyckheid in deze redenen: Mensch ende Zelfstandigheid krygen onderlinge toestemmicheid in Dier. Want elck Dier is een Zelfstandigheid / ende elck Mensch is een Dier. Vólght/dat zy óóck onder zich even alzó verdraghen: te weten / dat elck Mensch een Zelfstandigheid is. Hier teghen zó een van tween met enigh darde toestemmicheid heeft ófte ghelyckheid / ende t'ander niet / ófte mettet zelve strydigh is; dat die twe óóck onder zich niet over een draghen: als / Steen ende Mensch in Dier: Steen verscheelt van Dier / dies óóck van Mensche. Wildy dan van twe dingen onderscheid weten / zó moet y een darde zoecken / dat is een Bewysreden ófte het Middel / dees haaltmen (zó boven ghezeyt is) uyt de ghemene plaatsen.

Ghe-

Ghemene plaatsen/ Loci.

Zyn zetels der Bewysredenen / óf zekere mercktekenen der dinghen/ door de welcke men ghewaar wort/wat in elck ding bewyslyck is. Deze zyn tweërley / des Parsoons ende der Dingen.

Parsoonlyke Plaatsen/ Patria.

Zyn Vaderland/Aard/Gheslacht/Jueghd/ Ghelaat / Zeden en Daden / Opvoedingh/ Staat/Dóód/Gherucht. Hier uyt trecktmen Bewysreden op iemands parsoon/tót zyn lóf/ smaat / beschuldighing ófte anders na den eysch des zaax in vólghender wyze: Uyt zyn

1. Vaderland.

T'is een Fransman; dies is hy lichtvaardich. Ist een Italiaan; zó is hy wraackghierigh. Stichtsman/lichtman. Paulus zeyt/ t'zyn Cretensers / diesshalven lichtvaardigh. Ick beneen Roomsburgher/ t'is onbehóórlyck my te gheesselen. Deze man magh gheen Burghemeester worden / hy is in Hólland niet gheboren. Cicero / De ghetuyghen zyn

Grieken/ derhalven lichtvaardigh. Het is een Africaan/dies ontrouw/ ꝟ.

xɛus.

2. Aard.

Deze vrouw heeft dit zonder vooght ghedaan/daarom ist onvast. T'is niet vreemt datse haast ghelóófde/ zy is een vrouw. Vrouwen ghedachten/wintersenachten/ ꝟ. Een vrouw is een kranck vat / dies zalmen haar veel toeghevn/ ꝟ.

enus.

3. Gheslacht.

Men plóckt geen rózen van distelen/Quaad ey/ quaat kuycken. Is de Zoon woest / de Vaar was óóck zó. T'appelken smaackt vómigh. Moije luy/moije kinderen, Hy is vande ghóede ghekomen/ꝟ.

ɛtas.

4. Jueghd.

T'is een Jongman/dies nóch onervaren. Hy doet zó jonge luy plegen. Jonghe luy/domme luy. D'ónbezóchte/d'onbedóchte. Met ouden te raad/met jongente strijd. Hy is oud / hy behóórt wys ende ervaren te zyn.

5. Opvoeding.

Æduca-tio.

Eenenig zoon/een bedorven kind. Hy is met randen van pankoeken opghevoet/dies onghemack onghewoon. Zulck ghezelſchap zulcken man. Hy heeft een ghoed Schoolmeeſter ghehad/behóórde wel iet onthouden te hebben.

6. Ghelaat.

Indoles.

Men zou hem opt ſlechte anzien borgen. Hy wort róód/daar is ſchaamt in. Ghekrult haar/ ghekrulde zinnen. Róde baart / zelden ghoeder aard. Wacht u voor die Gód ghetekent heeft. Scherp ghenueſt / dun ghelipt / hanght my/ hangt my.

7. Zeden ende daden.

Mores, res geſtæ.

Die eens ſteelt is altyd een dief. Die man heeft dat Dorp manlyck gehouden/men magh hem wel een ſtad betrouwen. Deze man heeft nóyt kyver óf vechter ghewееſt / is dies an de dóódſlagh onſchuldigh. Deze heeft ópt zyn eed ghebroken/hy zal ons gheen wóórd houwen.

Staat/Ampten en Vermoghen.

Ghy zyt een Christen/verdraaght ongelyck. Ghy zyt een Leeraar / gheeft anderen ghoed exempel. Als niet komt tót iet / ist allemans verdriet.

9. Dóód.

Hoe lieftal die man was blyckt anelx rouw. Zulcken leven / zulcken sterven. Dees man heeft zyn leven voor t'land ghelaten / daarom ewighen lóf verdient.

10. Naam.

Hy magh wel Warnar heten / want hy zót ende warrigh is. Te recht heet die man Miewys/ hy heeft altyd de zacken vol tyng. Wolfaart heeft zyn rechte naam / want hy is van Wolfs aard.

Plaatsen der dingen.

Dewyl om iet te bevestighen (zó ghezeyt is) gheen ding ghenomen magh worden/ dat niet in enighe delen het zelve anhangigh is: zó staat eerst te bemercken/ zommighe alzó de dingen anhangigh te zyn / als daar an ghe-

hecht; andere hangen daar van buyten an: zom hebben ghelyckheid; zom onghelyckheid met tet zelve: Waar na wy de plaatsen in dit Tafelken aldus verdeelt hebben 25. en ghetal.

Tafel

Van de plaatsen der dingen.

- Plaatsen der dinghen/
  - Innerlycke/
    - In de Zelfstandigheid s'dings.
      - 1. Uytbeelding.
      - 2. Gheslacht.
      - 3. Ghemeen-gedaant.
      - 4. Eyghenschap.
      - 5. Stoffe.
      - 6. Form.
      - 7. Gheheel en Delen.
      - 8. Een aardighe.
    - An de Zelfstandigheid s'dings/
      - 9. Anhangighe.
      - 10. Werck.
      - 11. Onderwerp.
  - Uyterlycke/
    - Bewijsschappe
      - oorzaken
        - 12. Wercker.
        - 13. End.
      - ghevolgh
        - 14. T'gheinzochte.
        - 15. Middelen.
    - Aengheheghte.
      - 16. Plaats.
      - 17. Tyd.
      - 18. Anklevighe.
    - Toevallighe.
      - 19. Gebuerigheden.
      - 20. Tuyghnissen.
      - 21. S'dings naam.
      - 22. Vergheleyckinghen.
      - 23. Ghelyckenissen.
    - Stryddighe.
      - 24. Verschil.
      - 25. Teghenzetting.

1. Uytbeelding.

Heeft d'eerste plaats: want even als int Enkel geschil de Uytbeelding het byzonderste is/ zó staat int t'zamenghezette voor alle ding te letten op des zelfs delen / als des Onderwerps ende des Ghezegs Uytbeelding: ende uyt elck der zelver/ófte uyt een van beyden / zekere Bewysredenen ter zake dienende te trecken. Dit gheschiet ófte vant Uytghebeelde tót de Uytbeelding/óf van d'Uytbeelding tóttet Uytghebeelde; toestemmende ófte benenende: aldus/ Redenkaveling leert het ware van 't valsche scheyden / deze wetenschap is nut ende zeer nódigh / zó is dies óóck de Redenkaveling. Een wysman heeft geen deernis in anderluy voorspoed / zó is hy óóck niet nydigh. Is dit een Philozoof/zó tracht hy na wysheid. Spoort die man na wysheid/zó ist een Philozoof.

Waarneming.

Wat vant Uytghebeelde toeghestemt óf beneent wort/dat valt oock op d'Uytbeelding: ende wat zulx van d'Uytbeeldingh verklaart wort/vólght óóck opt Uytghebeelde.

2. Ghe-

2. Gheslacht. Genus.

Dit wóórd heeft hier wat brederbetekenis als zyn recht-eyghene/bevangende al wat van velen (t'zy inghedaante ófte ghetal verschelende) ghezeyt wort.

Hierupt trecktmen niet dan benenende Bewysredenen van 't Gheslacht tót Ghedaante/ ten zy datmen by t'Gheslacht een algemeen teken voeghe. Exempelen/

Rokelóósheid is gheen dueghd / zó en ist óóck gheen sterckmoedicheid / (want sterckmoedigheid is dueghd.) Is dit gheen Bóóm? zó en ist óóck gheen Yp. Was t'Amsterdam gheen Kamer? zó warender óóck gheen Kameristen. Gheldquisting is gheen mildheid / wantet is gheen dueghd. De Hemel is niet gheverwt/ want het is een ongheminght lichaem/ ꝟ.

Met een algemeen teken vestigtmen aldus: Hy is in alle kunsten ervaren / desh alven óóck inde Redenkaveling. Hebben zy al de Kamers verschreven / zó is onze Kamer óóck ghenóód. Wil Gód dat alle menschen zaligh worden / zó wil hy óóck dat de quade / als mede menschen zynde / behouden werden/ ꝟ.

Waar-

tal/ende de zonderlinge eyghenschappen ende onghelyckheden der zelver / overmids de verscheydenheid onnoemelyck: zó ist onmoghelyck in enigh beleed van redente vervatten ófte in s'menschen ghemoed te begrypen wat op elck ding zonderling te zeggen valt. Nóchtans alzó in alle dingen / hoewel die elck verscheyden eyghenschappen an zich hebben / een zekere alghemene Hebbelyckheid is / ende dat zy al by na een ghelyckformicheid des natuurs hebben: als/elck ding heeft zyn Zelfstandigheid/ al spruyten ze uyt enighe óórzaken / alle ghaar werckenze iet/ ende zó vóórt: Aldus heeftmen uyt de verscheydenheid ende ghemeenschap onderling der dingen / óóck uyt de alghemene eyghenschap zekere hóófdpunten ófte ghemene plaatsen voorgheftelt : op dat wy duer t'behulp van die zelve / ons óógh op enigh ding kerende / terstond al des zelfs Natuur / Delen/ Ghelyckheid/ Ongelyckheid / ende al omstandicheid zoude konnen doorlópen / ende daar uyt na behoefte Bewysredenen trecken / den voorghestelden dinge gevoeghlyck zynde: Dees gemene plaatsen / zyn als laden in een Kantoor/ daar in (als verscheyden munte van gheld) de Bewysredenen recht ghelyck een schat te hóóp ghedragen zyn.

Wat

Wat is Bewysredenen.

Argumẽtum.

Een bescheid daar mede iemand het ding daar hy van spreeckt ghelóóf doet hebben ófte bestight : t'zelfde hebben wy hier voor het Middel ófte Middelmerckteken des Schick- lycken besluyts ghenoemt / twelck de twe Mercktekeney des Gheschils /(namelyck het a Onderwerp ende b t'Ghezeg) als een darde t'zamenkóppelt. Want alzó gheen twyfelachtigh dingh uyt zich zelven ghelóóf kan krygben / zó moetmen uyt enighe andere bekender dinghen des zelfs bevestighing zoecken : dóch alzó tót elck dingh te bevestighen alle dinghen niet even bequaam zyn/ moetet gheen dat tót bewys van enigh ding zal ingheboert worden / mettet zelfde enighe ghemeenschap hebben : als/neemt by ghelykenis om deze zaack recht te ondertasten : zó men de gróótheid van verscheyden plaatsen óf dinghen (die tót elck ander niet moghen ghebracht worden) wil meten / daar toe neemtmen een darde dat an elck der zelver lichtelyck ghevoeght kan worden/ ende met

Medium.

Termini,

a Subjectum.

b Prædicatum.

de zelve eenighe ghemeenschap heeft / als een Roestóck / om der zelver dingen ghelyckheid ende ongelyckheid te onder kennen / ende zó die beyde mettet darde enerley gelyckheid hebben / zulx hebbenze óóck onder zich: als / zó twe ackers ghelycke roeden gróót zyn / zó zynze óóck onder zich al even gróót: want alle waarheid / is met waarheid eenstemmigh. Merckt zulck danighe ghelyckheid óf toestemmicheid / ende onghelyckheid in deze redenen: Mensch ende Zelfstandigheid krygen onderlinge toestemmicheid in Dier. Want elck Dier is een Zelfstandigheid / ende elck Mensch is een Dier. Vólght / dat zy óóck onder zich even alzó verdraghen: te weten / dat elck Mensch een Zelfstandigheid is. Hier teghen zó een van tween met enigh darde toestemmicheid heeft ófte ghelyckheid / ende t'ander niet / ófte mettet zelve strydigh is; dat die twe óóck onder zich niet over een draghen: als / Steen ende Mensch in Dier: Steen verscheelt van Dier / dies óóck van Mensche. Wildy dan van twe dingen onderscheid weten / zó moet y een darde zoecken / dat is een Bewysreden ófte het Middel / dees haaltmen (zó boven ghezeyt is) uyt de ghemene plaatsen.

Ghemene plaatsen/ Loci.

Zyn zetels der Bewysredenen / óf zekere mercktekenen der dinghen / door de welcke men ghewaar wort / wat in elck ding bewyslyck is. Deze zyn tweërley / des Parsoons ende der Dingen.

Parsoonlyke Plaatsen/ Patria.

Zyn Vaderland / Aard / Gheslacht / Jueghd / Ghelaat / Zeden en Daden / Opvoedingh / Staat / Dóód / Gherucht. Hier uyt trecktmen Bewysreden op iemands parsoon / tót zyn lóf / smaat / beschuldighing ófte anders na den eysch des zaax in vólghender wyze: Uyt zyn

1. Vaderland.

T'is een Fransman ; dies is hy lichtvaardich. Ist een Italiaan; zó is hy wraackghierigh. Stichtsman / lichtman. Paulus zeyt / t'zyn Cretensers / diershalven lichtvaardigh. Ick ben een Roomsburgher / t'is onbehóórlyck my te gheesselen. Deze man magh gheen Burghemeester worden / hy is in Hólland niet ghebóren. Cicero / De ghetuyghen zyn

de zelve eenighe ghemeenschap heeft /
Noestóck / om der zelver dingen ghel
ende ongheleyckheid te onder kennen /
die beyde mettet darde enerley gelyck
ben / zulx hebbenze óóck onder zich: al
ackers ghelycke roeden gróót zyn /
óóck onder zich al even gróót: want al
heid / is met waarheid eenstemmigh.
zulck danighe ghelyckheid óf toestem
ende ongheleyckheid in deze redenen:
ende Zelfstandigheid kryghen onder
stemmicheid in Dier. Want elck Di
Zelfstandigheid / ende elck Mens
Dier. Vólght / dat zy óóck onder zich
verdraghen: te weten / dat elck M
Zelfstandigheid is. Hier teghen zó
tween met enigh darde toestemmich
ófte ghelyckheid / ende t'ander niet / óf
zelve strydigh is; dat die twe óóck on
niet over een draghen: als / Steen ende
in Dier: Steen verscheelt van Dier / di
van Mensche. Wildy dan van twe ding
verscheid weten / zó moet y een darde zoe
dat is een Bewysreden ófte het Middel /
haaltmen (zó boven ghezeyt is) uyt de ...
ne plaatsen.

de zelve eenighe ghemeenschap heeft / als een Roestóck / om der zelver dingen ghelyckheid ende onghelyckheid te onder kennen / ende zó die beyde mettet darde enerley gelyckheid hebben / zulx hebbenze óóck onder zich: als / zó twe ackers ghelycke roeden gróót zyn / zó zynze óóck onder zich al even gróót: want alle waarheid / is met waarheid eenstemmigh. Merckt zulck danighe ghelyckheid óf toestemmicheid / ende onghelyckheid in deze redenen: Mensch ende Zelfstandigheid krygħen onderlinge toestemmicheid in Dier. Want elck Dier is een Zelfstandigheid / ende elck Mensch is een Dier. Vólght / dat zy óóck onder zich even alzó verdraghen: te weten / dat elck Mensch een Zelfstandigheid is. Hier teghen zó een van tween met enigh darde toestemmicheid heeft ófte ghelyckheid / ende t'ander niet / ófte mettet zelve strydigh is; dat die twe óóck onder zich niet over een draghen: als / Steen ende Mensch in Dier: Steen verscheelt van Dier / dies óóck van Mensche. Wildy dan van twe dingen onderscheid weten / zó moety een darde zoecken / dat is een Bewysreden ófte het Middel / dees haaltmen (zó boven ghezeyt is) uyt de gheme-ne plaatsen.

Ghemene plaatsen/ Loci.

Zyn zetels der Bewysredenen / óf zekere mercktekenen der dinghen/ door de welcke men ghewaar wort/wat in elck ding bewyslyck is. Deze zyn tweërley / des Parsoons ende der Dingen.

Parsoonlyke Plaatsen/ Patria.

Zyn Vaderland/Aard/Gheslacht/Jueghd/ Ghelaat / Zeden en Daden / Opvoedingh/ Staat/Dóód/Gherucht. Hier uyt trecktmen Bewysreden op iemands parsoon / tót zyn lóf/ smaat / beschuldighing ófte anders na den eysch des zaax in vólghender wyze: Uyt zyn

1. Vaderland.

T'is een Fransman; dies is hy lichtvaardich. Ist een Italiaan; zó is hy wraackghierigh. Stichtsman / lichtman. Paulus zeyt/ t'zyn Cretensers / diesh alven lichtvaardigh. Ick ben een Roomsburgher / t'is onbehóórlyck my te gheesselen. Deze man magh gheen Burghemeester worden / hy is in Hólland niet ghebooren, Cicero / De ghetuyghen zyn

Grieken/ derhalven lichtvaardigh. Het is een Africaan/dies ontrouw/ ꝟ.

Sextus, 2. Aard.

Deze vrouw heeft dit zonder vooght ghedaan/daarom ist onvast. T'is niet vreemt datse haast ghelóófde/ zy is een vrouw. Vrouwen ghedachten/wintersenachten/ ꝟ. Een vrouw is een kranck vat / dies zalmen haar veel toeghevenꝟ.

Genus, 3. Ghestacht.

Men plóckt geen rózen van distelen/ Quaad ey/ quaat kuycken. Is de Zoon woest/ de Vaar was óóck zó. T'appelken smaackt vómigh. Moije luy/moije kinderen, Hy is vande ghóede ghekomen/ꝟ.

Ætas. 4. Jueghd.

T'is een Jongman/dies nóch onervaren. Hy doet zó jonge luy plegen. Jonghe luy/domme luy. D'onbezóchte/d'onbedóchte. Met ouden te raad/met jongen te strijd. Hy is oud / hy behóórt wys ende ervaren te zyn.

5. Op-

5. Opvoeding.

Æduca-tio.

Eenenig zoon/een bedorven kind. Hy is met randen van pankoeken opghevoet/dies ongheмack onghewoon. Zulck ghezelschap zulcken man. Hy heeft een ghoed Schoolmeester ghehad/behóórde wel iet onthouden te hebben.

6. Ghelaat.

Indoles.

Men zou hem opt slechte anzien borgen. Hy wort róód/daar is schaamt in. Ghekrult haar/ ghekrulde zinnen. Róde baart/zelden ghoeder aard. Wacht u voor die Gód ghetekent heeft. Scherp ghenuest/dun ghelipt/ hanght my/ hangt my.

7. Zeden ende daden.

Mores, res gestæ.

Die eens steelt is altyd een dief. Die man heeft dat Dorp manlyck gehouden/men magh hem wel een stad betrouwen. Deze man heeft nóyt kyver óf vechter ghewéést/ is dies an de dóódslagh onschuldigh. Deze heeft ópt zyn eed ghebroken/hy zal ons gheen wóórd houwen.

Conditio.

Staat/Ampten en Vermoghen.

Ghy zyt een Christen/verdraaght ongely
Ghy zyt een Leeraar / gheeft anderen gh
exempel. Als niet komt tót iet / ist alle ma
verdriet.

Mors.

9. Dóód.

Hoe lieftal die man was blyckt anelx rou
Zulcken leven / zulcken sterven. Dees m
heeft zyn leven voor t'land ghelaten / daar
ewighen l·f verdient.

Nomen.

10. Naam.

Hy magh wel Warnar heten / want hy
ende warrigh is. Te recht heet die man N
wys/ hy heeft altyd de zacken vol tyng. W
faart heeft zyn rechte naam / want hy is
Wolfs aard.

Loci rerum.

Plaatsen der dingen.

Dewyl om iet te beveftighen (zó ghe
is) gheen ding ghenomen magh worden/
niet in enighe delen het zelve anhangigh
zó staat eerst te bemercken/ zommighe alz
dingen anhangigh te zyn / als daar an

ho

hecht; andere hanghen daar van buyten an: zom hebben ghelyckheid; zom onghelyckheid met-tet zelve: Waar na wy de plaatsen in dit Ta-felken aldus verdeelt hebben 25. en ghetal.

Tafel

Van de plaatsen der dinghen.

- Plaatzen der dinghen/
  - Innerlycke/
    - Inde Zelfstandigheid s'dings.
      - 1. Uytbeelding.
      - 2. Gheslacht.
      - 3. Ghemeen-ghedaant.
      - 4. Eyghenschap.
      - 5. Stoffe.
      - 6. Form.
      - 7. Gheheel en Delen.
      - 8. Een aardighe.
    - An de Zelfstandigheid s'dings/
      - 9. Anhangighe.
      - 10. Werck.
      - 11. Onderwerp.
  - Uyterlycke/
    - Bewrand-schapte
      - oorzaken
        - 12. Wercker.
        - 13. End.
      - ghevolgh
        - 14. T'gheinwrochte.
        - 15. Middelen.
    - Aenghehechte.
      - 16. Plaats.
      - 17. Tyd.
      - 18. Anklevighe.
    - Toevallighe.
      - 19. Gebuerigheden.
      - 20. Tuyghnissen.
      - 21. S'dings naam.
      - 22. Verghelyckinghen.
      - 23. Ghelyckenissen.
    - Strydighe.
      - 24. Verschil.
      - 25. Teghenzetting.

1. Uytbeelding.

Heeft d'eerste plaats: want even als int Enkelgeschil de Uytbeelding het byzonderste is/ zó staat int t'zamenghezette voor alle ding te letten op des zelfs delen / als des Onderwerps ende des Ghezegs Uytbeelding : ende uyt elck der zelver/ófte uyt een van beyden / zekere Bewysredenen ter zake dienende te trecken. Dit gheschiet ófte vant Uytghebeelde tót de Uytbeelding/óf van d'Uytbeelding tóttet Uytghebeelde; toestemmende ófte benenende : aldus/ Redenkaveling leert het ware van 't valsche scheyden / deze wetenschap is nut ende zeer nódigh / zó is dies óóck de Redenkaveling. Een wysman heeft geen deernis in anderluy voorspoed / zó is hy óóck niet nydigh. Is dit een Philozoof/zó tracht hy na wysheid. Spoort die man na wysheid/zó ist een Philozoof.

Waarneming.

Wat vant Uytghebeelde toeghestemt óf beneent wort/dat valt oock op d'Uytbeelding:ende wat zulx van d'Uytbeeldingh verklaart wort/vólght óóck opt Uytghebeelde.

2. Ghe-

2. Gheslacht. Genus.

Dit wóórd heeft hier wat breder betekenis als zyn recht-eyghene/bevangende al wat van velen (t'zy inghedaante ófte ghetal verschelende) ghezeyt wort.

Hierupt treckt men niet dan benenende Bewysredenen van 't Gheslacht tót Ghedaante/ tenzy datmen by t'Gheslacht een algemeen teken voeghe. Exempelen/

Rokelóósheid is gheen dueghd / zó en ist óóck gheen sterckmoedicheid/ (want sterckmoedigheid is dueghd.) Is dit gheen Bóóm? zó en ist óóck gheen yp. Was t'Amsterdam gheen Kamer? zó waren der óóck gheen Kameristen. Gheldquisting is gheen mildheid/ wantet is gheen dueghd. De Hemel is niet gheverwt/ want het is een onghemenght lichaem/ W.

Met een algemeen teken vestigtmen aldus: Hy is in alle kunsten ervaren / deshalven óóck in de Redenkaveling. Hebben zy al de Kamers verschreven/ zó is onze Kamer óóck ghenóód. Wil Gód dat alle menschen zaligh worden/ zó wil hy óóck dat de quade / als mede menschen zynde/ behouden werden/ W.

Waar-

Waarneming.

Het Gheslacht benenende / beneemtmen óóck de Ghedaant die daar onder bevanghen is: ende even zó men van t'Gheslacht tót Ghedaante Bewysredenen spint; zó óóck van elck opperste tót die daar onder bevat worden.

Species. 3. Ghedaant.

Hier uyt trecktmen niet dan toestemmende Bewysredenen van Ghedaante tóttet Gheslacht: want de Ghedaante toegheſtemt zynde/ stemtmen óóck het Gheslacht toe.

Ist een Lely/zó ist een Bloem: Ist een Schepen/zó ist een Burgher: Isser Voorwaarde/zó isser Verband. Deze Bewysredening is onvast/maacktmen die benenende van een Ghedaante alleen; maar bevatmenze al/zó macht ghesghieden: aldus/Ten is mensch nóch beest/zó ist óóck gheen dier. Is hy hier niet ghebooren nóch póórter ghewórden/zó is hy óóck geen burgher.

Waarneming.

De Fórm óf Ghedaante ghestelt zynde / steltmen óóck het Gheslacht. Even zómen van de Ghedaante tóttet Gheslacht Bewysredenen treckt; zó óóck van het Onderste tót zyn Opperste; van het Ondelighe tót de Ghedaante / W. Is Cicero daar / zó isser een mensch / W. Zyn nóch Plato / nóch Cicero / nóch gheen van d'oude vry van nydighe teghensprekers gheweest; zó isser óóck nóch gheen gheleerde vry af. Hier uyt spintmen Dringend besluyt ende Byspelen.

4. Eyghenschap. Propriū,

Hier uyt weestmen als uyt Uytbeelding allerley Bewysredenen.

Heeft de Sponge ghevoelen / zó ist een dier. Het derft reden / dus ist gheen mensch. Hy is rechtvaardigh / want hy gheeft elcken het zyn.

Waarneming.

Benenende ófte Toestemmende / d'Eyghenschap óf het Onderscheid (dat hier mede komt / alzo deze plaatsen ghemeender zyn

als

alst juyst het wóórd me brengt/zó in Gheslaght ghezeyt is) zó beneentmen óf toestemtmen óóck de Ghedaante.

5. Stoffe.

Is een onderwerp des werckers/óf t'gheen daer iet van wort. Hier uyt spintmen Bewysredenen aldus: Hy heeft gheen hout ghehad/hoe moght hy Schepen bouwen. Hy had gheen yzer/ dus heeft hy gheen Harnas ghemaackt. Hier is geen meel/t'is quaad koeken backen. Daar wassen gheen Wynstócken / dus gheeft dat land gheen Wyn uyt. Is de lucht betogen/ zó mochtet wel reghenen.

Waarneming.

De stóffe ghestelt zynde/zó macher werking vallen: Maar die benomen zynde/ weertmen óóck het ander.

6. Fórm.

Is des dings maaxel/daar by het zelfde wezen heeft / als een stuck klay in een ronde vórm ghedruckt tot een klóót ghemaackt wort/ die anghenomen rondheid gheeft de klóót zyn

naam ende wezen: Hier uyt dreydmen Bewyſ-redens aldus: Die klóót is rond / dies iſſeról-baar. Het is gheen houwelyck / want daar is gheen wettig'he trouw gheſchiet / W.

Waarneming.

De Fórm gheſtelt zynde / ſteltmen het ding ende des zelfs kracht ende vermogen: De fórm daar af nemende / vernieltmen die.

7. Tgheheel en Deelen.

Totum & partes.

T'gheheel gheſtelt zynde / ſteltmen de byzonderſte Delen: De byzonderſte Delen beneent zijnde / beneentmen T'gheheel: als /

Iſt een menſch / zó heeft hy ziel ende lichaam.

Die man is ervaren inde Philoſophi / want hy heeft de Redelycke / Zedelycke / ende Natuurlycke kunſten gheleert.

Die kreng is ontzielt / dus iſt gheen Dier meer.

Waarneming.

De byzonderſte delen zyn deze: als / in ſ'menſch Lichaam / Hóófd / Lyf / Hert / W. In een huys de Puy / Wanden / Vloer / Dack / W. D'onbezonderſte an t'lichaam: Haer /

Pim-

Condi-tio.

Staat/Amptenen Vermoghen.

Ghy zyt een Christen/verdraaght ongelyck. Ghy zyt een Leeraar / gheeft anderen ghoed exempel. Als niet komt tót iet / ist allemans verdriet.

Mors.

9. Dóód.

Hoe lieftal die man was blyckt an elx rouw. Zulcken leven / zulcken sterven. Dees man heeft zyn leven voor t'land ghelaten / daarom ewighen l-f verdient.

Nomen.

10. Naam.

Hy magh wel Warnar heten / want hy zót ende warrigh is. Te recht heet die man Miewys/ hy heeft altyd de zacken vol tyng. Wolfaart heeft zyn rechte naam / want hy is van Wolfs aard.

Loci re-rum.

Plaatsen der dingen.

Dewyl om iet te bevestighen (zó ghezeyt is) gheen ding ghenomen magh worden/ dat niet in enighe delen het zelve anhangigh is: zó staat eerst te bemercken/ zommighe alzó de dingen anhangigh te zyn / als daar an ghe-hecht;

hecht; andere hangen daar van buyten an: zom hebben ghelyckheid; zom onghelyckheid mettet zelve: Waar na wy de plaatsen in dit Tafelken aldus verdeelt hebben 25. en ghetal.

Tafel

Van de plaatsen der dingen.

- Plaatsen der dinghen/
  - Innerlycke/
    - Inde Zelfstandigheid s'dings.
      - 1. Uytbeelding.
      - 2. Gheslacht.
      - 3. Ghemeen-gedaant.
      - 4. Eyghenschap.
      - 5. Stoffe.
      - 6. Form.
      - 7. Gheheel en Deelen.
      - 8. Een aardighe.
    - An de Zelfstandigheid s'dings/
      - 9. Anhangighe.
      - 10. Werck.
      - 11. Onderwerp.
  - Uyterlycke/
    - Bewandschapte
      - oorzaken
        - 12. Wercker.
        - 13. End.
      - ghevolgh
        - 14. T'gheworchte.
        - 15. Middelen.
    - Aenghehechte.
      - 16. Plaats.
      - 17. Tyd.
      - 18. Anklebighe.
    - Toevallighe.
      - 19. Gebuerigheden.
      - 20. Tuyghnissen.
      - 21. S'dings naam.
      - 22. Verghelyckinghen.
      - 23. Ghelyckenissen.
    - Strydighe.
      - 24. Verschil.
      - 25. Teghenzetting.

1. Uytbeelding.

Heeft d'eerste plaats: want even als int Enkel geschil de Uytbeelding het byzonderste is/ zó staat int t'zamenghezette voor alle ding te letten op des zelfs delen / als des Onderwerps ende des Ghezegs Uytbeelding : ende uyt elck der zelver/ófte uyt een van beyden / zekere Bewysredenen ter zake dienende te trecken. Dit ghe schiet ófte vant Uytghebeelde tót de Uytbeelding/óf van d'Uytbeelding tóttet Uytghebeelde; toestemmende ófte benenende : aldus/ Redenkaveling leert het ware van 't valsche scheyden / deze wetenschap is nut ende zeer nódigh / zó is dies óóck de Redenkaveling. Een wysman heeft geen deernis in anderluy voorspoed / zó is hy óóck niet nydigh. Is dit een Philozoof/zó tracht hy na wysheid. Spoort die man na wysheid/zó ist een Philozoof.

Waarneming.

Wat vant Uytghebeelde toegheftemt óf beneent wort/dat valt oock op d'Uytbeelding:ende wat zulx van d'Uytbeeldingh verklaart wort/vólght óóck opt Uytghebeelde.

2. Ghe-

2. Gheslacht.

Genus.

Dit wóórd heeft hier wat breder betekenis als zyn recht-eyghene/bevangende al wat van velen (t'zy in ghedaante ófte ghetal verschelende) ghezeyt wort.

Hier uyt treckt men niet dan benenende Bewysredenen van 't Gheslacht tót Ghedaante/ ten zy datmen by t'Gheslacht een algemeen tekenvoeghe. Exempelen/

Rokelóósheid is gheen dueghd / zó en ist óóck gheen sterckmoedicheid/ (want sterckmoedigheid is dueghd.) Is dit gheen Bóóm? zó en ist óóck gheen yp. Was t'Amsterdam gheen Kamer? zó warender óóck gheen Kameristen. Gheldquisting is gheen mildheid / wantet is gheen dueghd. De Hemel is niet gheverwt/ want het is een ongheme nght lichaem/ W.

Met een algemeen teken vestigtmen aldus: Hy is in alle kunsten ervaren / desh alven óóck inde Redenkaveling. Hebben zy al de Kamers verschreven / zó is onze Kamer óóck ghenóód. Wil Gód dat alle menschen zaligh worden/ zó wil hy óóck dat de quade / als mede menschen zynde/ behouden werden/ W.

Waar-

Waarneming.

Het Gheslacht benenende / beneemtmen óóck de Ghedaant die daar onder bevanghen is: ende even zó men van t'Gheslacht tót Ghedaante Bewysredenen spint; zó óóck van elck opperste tót die daar onder bevat worden,

pecies,

3. Ghedaant.

Hier uyt trecktmen niet dan toestemmende Bewysredenen van Ghedaante tóttet Gheslacht: want de Ghedaante toegheftemt zynde stemtmen óóck het Gheslacht toe.

Ist een Lely/zó ist een Bloem: Ist een Schepen/zó ist een Burgher: Isser Voorwaarde/zó isser Verband. Deze Bewysredening is onvast/ maacktmen die benenende van een Ghedaante alleen; maar bevatmenze al/zó mach gheschieden: aldus/ Ten is mensch nóch beest zó ist óóck gheen dier. Is hy hier niet gheboren nóch póórter ghewórden/ zó is hy óóck geen burgher.

Waar

Waarneming.

De Form óf Ghedaante gestelt zynde/stelt-men óóck het Gheslacht. Even zónnen van de Ghedaante tóttet Ghes lacht Bewysredenen treckt; zó óóck van het Onderste tót zyn Opperste; van het Ondelighe tót de Ghedaante/ W. Is Cicero daar/ zó isser een mensch/ W. Zynnich Plato / nóch Cicero/ nóch gheen van d'oude vry van nydighe teghensprekers ghe-weest; zó isser óóck nóch gheen gheleerde vry af. Hier uyt spintmen Dringend besluyt ende Byspelen.

4. Eyghenschap. Propriũ,

Hier uyt weestmen als uyt Uytbeelding al-lerley Bewysredenen.

Heeft de Sponge ghevoelen / zó ist een dier. Het derft reden / dus ist gheen mensch. Hy is rechtvaardigh/ want hy gheeft elcken het zyn.

Waarneming.

Benenende ófte Toestemmende / d'Ey-ghenschap óf het Onderscheid (dat hier me-de komt / alzo deze plaatsen ghemeender zyn

alſt juyſt het wóórd me brengt/zó in Gheſlaght ghezeyt is) zó beneentmen óf toeſtemtmen óóck de Ghedaante.

5. Stoffe.

Is een onderwerp des werckers / óf t'gheen daer iet van wort. Hier uyt ſpintmen Bewyſredenen aldus: Hy heeft gheen hout ghehad / hoe moght hy Schepen bouwen. Hy had gheen yzer / dus heeft hy gheen Harnas ghemaackt. Hier is geen meel / t'is quaad koeken backen. Daar waſſen gheen Wynſtócken / dus gheeft dat land gheen Wyn uyt. Is de lucht betogen/ zó mochtet wel reghenen.

Waarneming.

De ſtóffe gheſtelt zynde/zó macher werking vallen: Maar die benomen zynde / weertmen óóck het ander.

6. Fórm.

Is des dings maarel / daar by het zelfde wezen heeft / als een ſtuck klay in een ronde vórm ghedruckt tot een klóót ghemaackt wort/ die anghenomen rondheid gheeft de klóót zyn

naam ende wezen: Hier upt dreydmen Bewysredens aldus: Die klóót is rond / diesisse rólbaar. Het is gheen houwelyck / want daar is gheen wettig'he trouw gheschiet / W.

Waarneming.

De Fórm ghestelt zynde / steltmen het ding ende des zelfs kracht ende vermogen: De fórm daar afnemende / vernieltmen die.

7. Tgheheel en Deelen.

Totum & partes.

T'gheheel ghestelt zynde / steltmen de byzonderste Delen: De byzonderste Delen beneent zijnde / beneentmen T'gheheel: als /

Ist een mensch / zó heeft hy ziel ende lichaam.
Die man is ervaren inde Philosophi / want hy heeft de Redelycke / Zedelycke / ende Natuurlycke kunsten gheleert.
Die kreng is ontzielt / dus ist gheen Dier meer.

Waarneming.

De byzonderste delen zyn deze: als / in s'mensch Lichaam / Hóófd / Lyf / Hert / W. In een huys de Pup / Wanden / Vloer / Dack / W. D'onbezonderste an t'lichaam: Haer / Vin-

Vingeren/ Tenen/ ꝟ. Anthuys/ Vensters/ Zólders/ Kelders/ ꝟ. Dezer macher wel zom af zyn zonder des gheheels vernieling. Het is ghenoegh int benenen een nóódlyck ófte byzonder deel te ontkennen/ maar om iet te bestighen moetenze al verhaalt zyn.

Onderscheid tusschen Ghehelen/ Delen/ Gheslacht en Ghedaant/ Stóf en Fórm.

Men ghebruyckt ende noemt veeltyts wel onderscheydelyck onder een t'Geheel ende Delen/ voor Gheslacht ende Ghedaante: als óóck
Divisio. [a] Schifting die onder t'Gheslacht behóórt vóór
Partitio. [b] Deling; ende Deling die onder t'Gheheel behóórt/ voor Schifting. Nóchtans zó is Schifting een Scheyding veler dingen in bezondere; ende Deling een Scheyding der bezondere in hen Delen: óóck om het Gheheel te voltoÿen/ moeten alle de Delen verzammelt zyn; alzó en ist met Geslacht niet/ t'welck wel bestaat dervende enige Ghemeenghedaanten. Stóffe ende Fórm worden voor de byzonderste Delen gerekent: want Stóffe is t'geen daar uyt enig ding eerst wort ende lest in verghaat / zó dat die

niet

niet ghemaackt noch verniet magh worden. Fórm is een ghesteltenis der Stóffen / waar duer de zelve dezer óf dier Ghedaanten naam anneemt: zó voor ghezept is.

8. Een aardighe.

Conjugata.

Zyn wóórden eens wezens / ófte die van een spruyt komen: als / Wys / wysheid / wysselyck / ꝛc. Hier uyt treektmen bewys aldus / Hy is wys die wyze wercken doet. Bemindy de Rederyck / ghy hoort óóck de Rederykers ghunstig te zyn. Doet hy niemand ghoed / hoe magh hy ghoedadigh zyn / ꝛc.

9. Anhangighe.

Adiacentia.

Dit zyn ghesteltenissen des dings / waar by het zelfde anders als na zyn Zelfstandigheid een bynaam verkryght / meest uyt de Hoedanigheid ófte Gróótheid spruytende: als / vraaghdy / wat is Cato? T'is een Wysman. In dezen heeft hy uyt de Wysheid een ander naam als na de Zelfstandigheid / by de welcke hy een mensch is. Hier uyt spruyten alle bynamen: Ja deze plaats begrijpt al wat den dinghen anhanght / ende al wat van die met de

zinnen ghevat / ófte mettet vernuft begrepen magh werden: als / Veelheid / Gróótheid / Hoedanigheid / Hebbelyckheid / ꝛc. Des Zeylsteens kracht / de hitte des viers / de dróóght des aards / de vochticheid int water / zyn natuurlycke anhanghighe; maar de warmte ófte vórst int water / zyn toevallighanhangighe: als óóck róódheid uyt schaamt / ende bleeckheid door vreze verworven. Dezer isser die lang by blyven: als / Gheleerdheid aller kunsten / Verbrantheid ófte verharing int lichaam / Een inghewortelde haat: zó de tafel der Plaatsen alles onderscheydelyck tóónt. Hier uyt vatmen Bewysredenen aldus: Die man is gheleert / dus treckt hem int recht. Dit water is snick-heet / dies heeftet by t'vier gheweest. Hy schaamt zich / want hy wort róód.

Actus. 10. Werck.

Is iet daar wy mede bekommert óf bezigh zyn. Het zy doen ófte lyden / want deze Plaatsen zyn altemaal (zó ghezeyt is) wat breedstreckende: Hier uyt zeytmen aldus /

Ghy klapt te vergheefs / want hy slaapt.
Die hard lóópt / en ziet niet gauw.

De

De reden is wegh/want hy is tóórnigh.
Hy leeft nóch/want hy aessemt.

Hier zyn slapen/lópen/tóórnigh zyn ende aessen aessemen Bewysredenen uyt Werck genomen/ Dat is ófte angheboren / als de vorighe: ófte anghewent : als/ Schermen/ Zwemmen/ Roeÿen. Zom spruytende uyt schielycke hertstóchten: als/ Tóórnicheid/ Vreze/ ꝛc. Zom maken enigh ding: als/ Weven/ Bouwen/ Schilderen/ ꝛc. Zom hebben een zeker end daar zy toe strecken : als / Leren om wys te worden/ Wanderen om de ghezondheid / óf om jewers te komen / Slapen om t'lichaam te starcken: Zom niet : als/ Drolyck / tóórnich óf zieck zyn/ ꝛc.

11. Onderwerp. Subjectū

Is daar de Anhanghighe in ghevest zyn/ ende t'welck het werck doet : als / het vier is een onderwerp des hittens / zó ist óóck des verwermings onderwerp / als daar de verwerming uyt komt : het water is des zelfs onderwerp als die ontfangende. De mensch is een onderwerp van lópen / rascheid / ꝛc. na den lichaam. De ziel is een onderwerp van wetenschap ende dueghd | ende zó

vóórt. Hier uyt spintmen bewys aldus:

Hy leeft/ dies aessemt hy. Daar zyn gheen Dwerghen/ hoe zoudenze dan teghen de Kranen vechten. Daar waren gheen toehóórders/ wien soude ick preken.

Waarneming.

Het Onderwerp wegh ghenomen zynde/ derftmen des zelfs Anhangighe: Ende t'Onderwerp ghestelt zynde/ vólghen des zelfs Eyghenschappen.

Efficiens, 12. Wercker.

Duer welx bedryf iet wat gheschiet ófte vóórtkomt. Het eynd port den wercker. Zom wercken nóódlyck / zom by verkiezing. De nóódlycke zom uyt eyghen angheboren gheneghentheid/ als/ T'vier barnen: d'Aarde op zyn tyd vruchten vóórtbrenghen / W. Zom by dwang: als / De boogh de pyl/ t'gheschut de klóót uytwerpen. By verkiezing werckt de mensch ende zommighe dieren inden welcken een zekere berading schynt te zyn/ de mensch zich dickwils lang beraden hebbende / doet niet juyst t'gheen hem gheraden dunckt ófte derwerts hem zyn gheneghentheden

heden porren/ maar zal dickwils hongerigh ghoede spys ter hand hebbende vasten / ende zó vóórt/óóck schielyck van voornemen veranderen: Maar t'gheen natuurlyck nóódlyck werckt / kan niet anders doen dan dattet doet: als t'vier barnen/ꝟ. des zelfs eyghenschap in zich hebbende : maar wat by dwang werckt/ des zelfs wercking/alzó die met ghewelt daar van buyten inkomt/ en is zó durigh niet. Ghelyck het ghewarmde water te broeijen/ ófte een steen inde lucht ghewórpen zynde/ ꝟ. Daar zyn óóck Opperwerckers ende Ghebieders/ Vólghers ende Dieners: óóck die zelf wercken ende daar me ghewróócht wort / als Ghereedschappen/ꝟ. Uyt al deze spintmen aldus/

Isser vier t'moet branden : Heeft hy verghift ghenuttight / hy moet duer. De Zon is noch niet op/dus maght gheen dagh zyn. Wildy gheleerd worden / leest ende hóórt gheleerde boecken ende Meesters. Daar wonen brouwers/men vinter bier te kóóp/ꝟ.

13. End.

O'fendlycke óórzaack / is het voorneemste aller óórzaken, T'is het gheen/ waarom alle

ding ghesciet : want al werckter om iet ghoeds willen/ende wat hen de natuur tuyght óf reden vertóónt ghoed te zyn daar toe keret zich. Zom dingen zyn by zich zelven ghoed: als/ Duegd/Zalicheid/Vrede/T'leven/Ghezonheid/w. Zom om iet anders wille: als/ Spyze/Kleders/Ryckdom/Gheneesdrancken/w. want zulck magh niet gheluckelyck leven die de middelen om te leven derft; t'ander zyn hier middelen/ maar leven ist End: zó ist End des óórloghs overwinning ófte vrede: het Ende des ghenes die een huys bout / dat te bewonen. Maar in een zaack zyn dickwils verscheyden Enden / als inde huys bouwing. Des bouwings End / t'huys te voltóijen : der werckers gheld te verdienen: des bouheers / de bewoning/w. Het End is de waarom. Aldus haaltmen hier bewys / Om winst ghaat de Paap ten Outer. Men wil de stadt voor over val bevrijen/daarom vestmen die. Hy wil gheleerd zyn / daarom leert ende waackt die jongman. Wil dy vrede hebben, zó moety ten ende o'orlo'gen: Drinckt wyn / om u maag te verwermen/w.

14. T'ghewrócht. Effecta.

Wat de wercker doet óf werckt/ heet het ghewróchte/ hier uyt zeytmen aldus:

Ick zie droncke luy/ hier moet wyn óf bier te bekomen zyn. Het is dagh/ de Zon moet op gheghaan zyn. Die redelycke man handelt onbescheydelyck/ hy moet tóórnigh zyn/ w.

15. Middelen. Destinata.

Die tót enigh Ende ófte tóttet ghebruyck van iet bereyt worden. Even als het ghewróchte op den wercker/ zó voeghen zich deze tóttet Ende: hout ende steen om te timmeren: Wapenen ende gheld om te óórloghen: Boecken om te leren. Hier by zeytmen: Is ons toeghelaten t'rappier te dragen/ zó is ons óóck het verweren gheóórlóft. Wildy bróód backen/ daar hóórt meel toe: Wildy in u ouwerdom ghoe daghen hebben/ zó wint iet in u jueght.

16. Plaats. Locus.

T'gheen met zyn omvang elck ding bevat. Hier zeytmen: Daar dit ghe∫chiet is | was

ding gheſchiet : want al werckter om iet
ghoeds willen/ende wat hen de natuur tuyght
óf reden vertóónt ghoed te zyn daar toe keret
zich. Zom dingen zyn by zich zelven ghoed: als/
Duegd/Zalicheid / Vrede/ T'leven/ Ghez...
heid/w. Zom om iet anders wille: als/ Sp...
ze / Kleders / Ryckdom / Gheneeſdrancken/...
want zulck magh niet ghelückelyck leven ...
de middelen om te leven derft ; t'ander zyn
middelen/ maar leven iſt End: zó iſt En...
óórloghs overwinning ófte vrede: het En...
ghenes die een huys bout / dat te be...
Maar in een zaack zyn dickwils verſ...
Enden / als inde huyſ bouwing. T...
wings End / t'huys te voltóijen : ...
kers gheld te verdienen: des bouhee...
woning/w. Het End is de waaro...
haaltmen hier bewys / Om win...
...op ten Outer. Men wil de ſtad...
...ijen/daarom beſtmen die...
...leert ende wa...
/da... hebben,
...nckt w...

14. [illegible]

[illegible]

15. [illegible]

[illegible]

[illegible] meel toe : Wildy in u [illegible]

[illegible]

16. Plaats.

[illegible]

Vingeren/ Tenen/ &c. Anthuys/ Vensters/ Zólders/ Kelders/ &c. Dezer macher wel zom af zyn zonder des gheheels vernieling. Het is ghenoegh int benenen een nóódlyck ófte byzonder deel te ontkennen/ maar om iet te bestighen moetenze al verhaalt zyn.

Onderscheid tusschen Ghehelen/ Delen/ Ghéslacht en Ghedaant/ Stóf en Fórm.

Men ghebruyckt ende noemt veeltyts wel onderscheydelyck onder een t'Geheel ende Delen/ voor Gheslacht ende Ghedaante: als óóck
Divisio. [a] Schifting die onder t'Gheslacht behóórt vóór
Partitio. [b] Deling; ende Deling die onder t'Gheheel behóórt/ voor Schifting. Nóchtans zó is Schifting een Scheyding veler dingen in bezondere; ende Deling een Scheyding der bezondere in hen Delen: óóck om het Gheheel te voltoijen/ moeten alle de Delen verzammelt zyn; alzó en isti met Geslacht niet/ t'welck wiel bestaat derbende enige Ghemeenghedaanten. Stóffe ende Fórm worden voor de byzonderste Delen gerekent: want Stóffe is t'geen daar uyt enig ding eerst wort ende lest in verghaat/ zó dat die

niet ghemaackt noch verniet magh worden. Fórm is een ghesteltenis der Stóffen / waar duer de zelve dezer óf dier Ghedaanten naam anneemt: zó voor ghezeyt is.

Conjugata.

8. Een aardighe.

Zyn wóórden eens wezens/ ófte die van een spruyt komen: als/ Wys/ wysheid/ wysselyck/ ẘ. Hier uyt treecktmen bewys aldus / Hy is wys die wyze wercken doet. Bemindy de Rederyck / ghy hoort óóck de Rederykers ghunstig te zyn. Doet hy niemand ghoed/ hoe magh hy ghoedadigh zyn/ ẘ.

Adiacentia.

9. Anhangighe.

Dit zyn ghesteltenissen des dings/ waar by het zelfde anders als na zyn Zelfstandigheid een bynaam verkryght / meest uyt de Hoedanigheid ófte Gróótheid spruytende: als/ vraaghdy / wat is Cato? T'is een Wysman: In dezen heeft hy uyt de Wysheid een ander naam als na de Zelfstandigheid / by de welcke hy een mensch is. Hier uyt spruyten alle bynamen: Ja deze plaats begrijpt al wat den dinghen anhanght / ende al wat van die met de

zinnen ghevat / ófte mettet vernuft begrepen magh werden: als / Veelheid / Gróótheid / Hoedanigheid / Hebbelyckheid / W. Des Zeylsteens kracht / de hitte des viers / de dróóght des aards / de vochticheid int water / zyn natuurlycke anhanghighe; maar de warmte ófte vórst int water / zyn toevalligh-anhangighe: als óóck róódheid uyt schaamt / ende bleeckheid door vreze verworven. Dezer isser die lang by blyven: als / Gheleerdheid aller kunsten / Verbrantheid ófte verharing int lichaam / Een inghewortelde haat: zó de tafel der Plaatsen alles onderscheydelyck tóónt. Hier uyt vatmen Bewysredenen aldus: Die man is gheleert / dus treckt hem int recht. Dit water is snick-heet / dies heeftet by t'vier ghewéést. Hy schaamt zich / want hy wort róód.

Actus. 10. Werck.

Is iet daar wy mede bekommert óf bezigh zyn. Het zy doen ófte lyden / want deze Plaatsen zyn altemaal (zó ghezeyt is) wat breedstreckende: Hier uyt zeytmen aldus /

Ghy klapt te vergheefs / want hy slaapt.
Die hard lóópt / en ziet niet gauw.

De

De reden is wegh/want hy is tóórnigh.
Hy leeft nóch/want hy aessemt.
Hier zyn slapen/lópen/tóórnigh zyn ende aessen aessemen Bewysredenen uyt Werck genomen/Dat is ófte anghebozen / als de vorighe: ófte anghewent : als/ Schermen/ Zwemmen/ Roeijen. Zom spruytende uyt schielycke hertstóchten: als/Tóórnicheid/Vreze/w. Zom maken enigh ding: als/Weven/Bouwen/Schilderen/w. Zom hebben een zeker end daar zy toe strecken: als/Leren om wys te worden/ Wanderen om de ghezondheid / óf om jewers te komen / Slapen om t'lichaam te starcken: Zom niet: als/ Vrolyck / tóórnich óf zieck zyn/w.

11. Onderwerp. Subjectũ

Is daar de Anhanghighe in ghevest zyn/ ende t'welck het werck doet : als / het vier is een onderwerp des hittens / zó ist óóck des verwermings onderwerp / als daar de ververming uyt komt : het water is des zelfs onderwerp als die ontfangende. De mensch is een onderwerp van lópen / rascheid / w. na den lichaam. De ziel is een onderwerp van wetenschap ende dueghd / ende zó

vóórt. Hier uyt spintmen bewijs aldus:

Hy leeft/ dies aessemt hy. Daar zijn gheen Dwerghen/ hoe zoudenze dan teghen de kra nen vechten. Daar waren gheen toehóórders wien soude ick preken.

Waarneming.

Het Onderwerp wegh ghenomen zijnde verstmen des zelfs Anhangighe: Ende t'On derwerp ghestelt zijnde/ vólghen des zelfs Ey ghenschappen.

Efficiens,

12. Wercker.

Duer welx bedrijf iet wat gheschiet ófte vóórtkomt. Het eynd port den wercker. Zom wercken nóódlyck / zom by verkiezing. De nóódlycke zom uyt eyghen angheboren ghe neghentheid/ als/ T'vier barnen: d'Aarde op zyn tyd vruchten vóórtbrenghen / W. Zom by dwang: als / De boogh de pyl/ t'gheschut de klóót uytwerpen. By verkiezing werck de mensch ende zommighe dieren inde welcken een zekere berading schijnt te zijn de mensch zich dickwils lang beraden heb bende / doet niet juyst t'gheen hem gheraden dunckt ófte derwerts hen zijn gheneghent

heden

heden porren/ maar zal dickwils hongerigh ghoede spys ter hand hebbende vasten / ende zó vóórt/óóck schielyck van voornemen veranderen: Maar t'gheen natuurlyck nóódlyck werckt / kanniet anders doen dan dattet doet: als t'vier barnen/w. des zelfs eyghenschap in zich hebbende : maar wat by dwang werckt/ des zelfs wercking/alzó die met ghewelt daar van buyten inkomt/ enis zó durigh niet. Ghelyck het ghewarmde water te broeijen/ ófte een steen inde lucht gheworpen zynde/w. Daar zyn óóck Opperwerckers ende Ghebieders/ Vólghers ende Dieners: óóck die zelf wercken ende daar me ghewróócht wort / als Ghereedschappen/w. Uyt al deze spintmen aldus/

Isser vier t'moet branden : Heeft hy verghift ghenuttight / hy moet duer. De Zon is noch niet op/dus maght gheen dagh zyn. Wildy gheleerd worden / leest ende hóórt gheleerde boecken ende Meesters. Daar wonen brouwers/men vinter bier te kóóp/w.

13. End.

O'fendlycke óórzaack / is het voorneemste aller óórzaken, T'is het gheen/ waarom alle

ding ghe∫chiet : want al wercktet om iet ghoeds willen/ende wat hen de natuur tuyght óf reden vertóónt ghoed te zyn daar toe keret zich. Zom dingen zyn by zich zelven ghoed: als/ Duegd/Zalicheid / Vrede/ T'leven/ Ghezonheid/ w. Zom om iet anders wille : als/ Spyze/ Kleders/ Ryckdom/ Gheneesdranckcn/ w. want zulck magh niet ghelückelyck leven die de middelen om te leven derft ; t'ander zyn hier middelen/ maar leven i∫t End : zó i∫t End des óórloghs overwinning ófte vrede: het Ende des ghenes die een huys bout / dat te bewonen. Maar in een zaack zyn dickwils ver∫cheyden Enden / als inde huy∫ bouwing. Des bouwings End / t'huys te voltóijen : der werckers gheld te verdienen: des bouheers / de bewoning/ w. Het End is de waarom. Aldus haaltmen hier bewys / Om win∫t ghaat de Paap ten Outer. Men wil de ∫tadt voor over val bevrijen/daarom ve∫tmen die. Hy wil gheleerd zyn / daarom leert ende waackt die jongman. Wil dy vrede hebben, zó moety ten ende o'orlo'gen: Drinckt wyn / om u maag te verwermen/ w.

14. T'ghe-

14. T'ghewróchte. Effecta.

Wat de wercker doet óf werckt/ heet het ghewróchte/ hier uyt zeytmen aldus:

Ick zie dronckę luy/ hier moet wyn óf bier te bekomen zyn. Het is dagh/ de Zon moet op gheghaan zyn. Die redelycke man handelt onbescheydelyck/ hy moet tóórnigh zyn/ w.

15. Middelen. Destinata.

Die tót enigh Ende ófte tóttet ghebruyck van iet bereyt worden. Even als het ghewróchte op den wercker / zó voeghen zich deze tóttet Ende : hout ende steen om te timmeren : Wapenen ende gheld om te óórloghen : Boecken om te leren. Hier by zeytmen: Is ons toeghelaten t'rappier te dragen/ zó is ons óóck het verweren gheóórlóft. Wildy bróód backen/ daar hóórt meel toe : Wildy in u ouwerdom ghoe daghen hebben/ zó wint iet in u jueght.

16. Plaats. Locus.

T'gheen met zyn ombang elck ding bevat. Hier zeytmen: Daar dit ghe schiet is / was

ick niet / dus ben ick onschuldigh ande daad. Van daar die man stond mochtmen deze plaats niet zien/ hoe kan hy dan tuyghen vande daad. Wildy uyt Spangien herwerts / ghy moet over Ze óf door vyanden land. Hanibal redent aldus/ De vyand komt van vozen/ t'gheberecht is after ons/ an beyde zyden water/ dus vecht manlyck. De plaats deeltmen aldus: Binnen/ Buyten / Onder / Boven/ Ghewyt / Onghewyt/ &c.

Tempus.

17 Tyd.

T'verschil van Uren/ Daghen ende Jaren. Dees deeltmen eerst by zich zelven: als / Voorleden / Teghenwoordighe ende Toekomende tyd: Ende na t'natuurlyck belóóp: Zomer/ Winter/ Dagh / Nacht/ Stórm/ Schóón weder. Na den mensche: Jueght/ Manheid/ Ouwerdom. Na de ordening; Werckdagh/ Teegdag/ óóck tyd van óórlógh ẽñ vrede ẽñ 36 véórt.

Hier uyt haaltmen bewys als uyttet vorighe: Doe dit gheschach was ick ongheboren/ dies onschuldigh des daads. Hy is zót / die zyn óóghst laat verby ghaan. Te verghecfs wildy s'winters zwemmen / t'zomers op ys
lóóven.

lópen. Die tyd heeft/ en tyd laat glijen; en vint gheen tyd tót allen tijen.

18. Anklevighe. Connexa

Dezeen zyn zó dicht niet an de dingen ghevoeght óf verknócht / als plaats ende tyd/ maar zynder als van buyten anghekleeft. Onder het leste Zeglycke wóórd Hebben ófte Hebbelyckheid begrepen: als/ de ryckdommen kleven an den ryckeman: zy zyn buyten hem/ nochtans heeft hy daar de name af. Alzó is óóck het huwelyck onder de Anklevighe: want dat iemand een ghehuwt man heet / dat komt vant wyf; óóck dat zy een wyf heet/ komt vande man. Zó is óóck de Koninglycke naam/ die an den Koning kleeft. Men deelt de Anklevighe aldus: Tom heten den dingen na by te zyn ende te raken / als dat de lucht wolkigh ófte windigh is. Het water slymachtigh ende visschich. De Aarde met gras ende ghebóómte bekleet. Ende zódanighe zyn óóck Bergh en Dal / Hóógh ende Laegh / welcker t'een zonder t'ander niet konnen verstaan worden: hóórende onder het iiij. Zeglycke-wóórd namelyck Betreeking. Even alzó heetmen Habere.

óóck ſ'menſchen lichaam/ Ghekleet/ Ghewapent/ Gheſchoent/ Gheghord/ Beſlyckt/ Beſtoven/ ꝟ. Ten tweeden zyn enighe verder vant t'ding/ t'zelfde van wyds anklevende: als zyn/ Ryckdom/ Heerſchappy/ Dienſtbaarheid/ Vrundſchap/ Vyandſchap/ Vreemde/ Burgher/ ꝟ.

Hier uyt maghmen aldus bewys halen. Hy heeft een Zoon/ dus iſt een Vader. Zynter Berghen/ zó zynter óóck Dalen. Iſt zyn vrund/ waarom ſpreeckt hy niet voor hem. Zydy een vreemdeling/ wat bemoeydy u mette burgher handel/ ꝟ.

Contingentia.

19. Gebuerigheden.

Is t'gheen nevens de dinghen ghebuert óft ghevalt/ die nóchtans gheſchien kónnen zonder t'dingh; ende t'ding kan zyn zonder die: als/ T'ghekyf ghaat veeltyds voor dóódſlach/ maar t'ghevecht int werck/ het vluchten na de daad: nóchtans kan een dóódſlagh zonder deze/ ende deze dingen zonder dóódſlagh geſchieden: alzó ghaat bleeckheid voor de zieckte/ magherheid daar na: zó verweckt ſchóónheid onbedwinglyckheid/ ꝟ. De ghebuerigheden zyn drie: Voorghaande/ Byghevoeghde ende Vólghighe.

Uyt

Uyt de voorghaande.

Antecedentia.

S'morghens rood / s'avonts water in sloot. De Boom heeft niet ghebloeyt / hoe kanse vruchten voortbrengen. Deze man is altyd baldadigh ghewéést/dies te vermoeden dat hy an dit schelmstuck schuldigh is. Hy kan lezen noch schryven/hoe magh hy gheleert zyn. De Sterren / Aardbeving ende Voorspeken drieghen ons met ellende. Hy heeft my ghescholden ende ghedrieght / ick moet op myn hoede zyn. Myn maagh kóóckt zwaarlyck / in myn leden voel ick slapheid/dus isser ziecte in myn lichaam.

Uyt de bygheboeghde.

Adjuncta

Dit is gheen blindemans quetsing / want daar is maar een wonde ende die int hert. De Romers gheven noch den moet niet / want d'acker daar Hannibal op gelegert is / is om gheld verkócht. Ick zie ongheweone vederen ende verwen in s'vyands legher / zy moeten versch vólck ghekreghen hebben.

Uyt

onse-
uentia.

Uyt de Vólghighe.

Die man is onbestandigh in zyn wóórden/ dies schuldigh an de daad. T'ghoed is in zyn huys ghevonden / dies schuldigh an de dieft. Hy moet hem schuldig kennen / want hy beeft/ hy verandert van wezen / ende hatert in zyn wóórden. Isser asch/zó heefter brand geweest. Vind y oude mueren óf puyn / zó isser eertyds ghebouw gheweest.

Waarneming.

Signa. Uyt deze plaats trecken de reedvers de* tekens zó zyt noemen ghemeenlyck.

Pronun-
iata.

20. Tuyghnissen.

T'gheen iemand vant ding ghezeyt ófte ghe-schreven heeft / die zyn ófte Heylighe Schrift/ ófte Menschelycke: als/ Schriften / Handtekens/Ghetuyghen/Wetten/t'Ghewysde/ w. T'ghevoelen van veel gheleerde mannen/ T'ghemeen zeggen. Hier uyt zeytmen daar zyn Dwerghen/want ghelóóf waardige schryvers tuyghent. De Hóllanders zyn uyt t'land te Myssen ghesproten / want de kronyken

ver-

vermelden zulx. T'gheheel is gróter als het Deel/elck statet toe. Veel koeijen veel moeijen/ want het is een aut zeggen.

20. S'dings naam.

Nomen rei.

Upt des naams bedupding trecktmen dickwils enig bewys: t'zy datmen dat upt lept/ ófte verdrapt / ófte upt de ghelpck-lupding van een verschelende naam: als / Die overste magh wel een Hópman heten / want hy doet de Hóp ghelden. Ten is gheen ghoed dat de mensch in de Hel brenght / en blyfter zelf bupten. Hy gheeft bockens om niet / dies magh hy wel mild heten. T'gheen daar elck meest over klaaght / is dat my inden Haghe behaaght. Hier neemt hy behaghen voor met een haagh besluyten. Heet ghy een Christen/waarom leefdy niet Christelpck. Zydy Rederycker / tóónt ryckheid in u bereding. Haddy met de krygh wat verkreghen/zó mocht ghy een kryghsman met recht heten. Men hóórt dat wyfs schóónscheid hóógh te achten / want dueghd / die t'schoonst aller dingen is / wort meest gheacht/W.

ompa-
ta.

21. Verghelyckingen.

Als twe dingen verleken worden in een darde/ datmet die beyde iet ghemeens heeft. Dit gheschiet op drierley wyze/ by een Meerder/ by een Minder/ ende by een Ghelycke. Hier uyt trecktmen bewys.

Vant Meerder.

Heeft de Koning van Vranckryck deze landen niet konnen winnen / veel min de Vorst van Kleef. Heeft die man zeven Schelvissen gegheten/ hy eter wel een. Koondy een hele weeck s'nachts rinckelroijen / ghy waackt wel een nacht by een ziecke. En verbinden u uwe bontenissen niet dan die by volle verwilligning ghesch iet zyn/ veel min verbint ons Afdrubales verdragh dat buyten onse weten gheschiet is. Heeft hy kerck-róóf bestaan/ hy zal hem het stelen niet ontzien. Tilt hy honderd pond/ hy tilter licht vyftigh.

Vant Minder.

Die lichtelyck ende opentlyck liecht / zal óóck wel valschelyck zweren. Weet een Rederycker het vólck te beweghen / veel meer

hóórter

hóórtet een Predycker te doen. Minnen ende voeden de beestkens haar Jongen ? veel meer behóren wyt te doen. Leven wilde dieren vredigh/wat behóren menschen/Ja Christen menschen te doen ?

Van ghelycke.

Houdy my gheen ghelóóf / ick bent u óóck niet schuldigh te houwen: Heeft Cato burgher krygh ghevoert / Cicero macht óóck wel doen. Koondy een hele dagh kaetsen/ghy koont óóck wel een dagh arbeyden.

22. Ghelyckenissen. Similia.

Als twe niet tót het darde / maar onder zich onderling verleken worden : aldus / Zó dit zich heeft teghen dat / zó heeft zich dit ander teghen zulck ander. Alzó zeytmen / Ghelyck een nau-ghehalst kruyxken / het overvloedigh daar op ghegoten water / niet teffens in neemt / maar allengskens : alzó en zyn óóck de jueghdelycke verstanden ghewichtighe zaacken niet ontfankelyck / ten zy zy die stuxwys leeren. Ghelyck die nóyt bitterheid smaackte / niet weet wat zoetheid is : zó óóck die noyt zieck was / wat ghezondheid.

Alzó men van een diſtel gheen rózen plóckt/ zó verwacht óóck van een quaat menſch gheen ghoede wercken/ W. Ghelyck water het vier/ zó bluſcht barmhertigheid de veelheid der zonden.

Kracht ende Vinding der Ghelykeniſſen.

Om een wederſpreker te overwinnen hebben ghelykeniſſen gheen/ maar om een ghoedwilligh hóórder te bewegen / gheen ander Bewysredens zó gróte kracht : want zy ontdeckt de zaack naacktelyck/ alſſe verſtandigh wort by ghebracht. Maar alzó deze ghants buyten het ding is / ſchynt des zelfs Vinding kommerlyck: daarom zullen wy den ankomelinghen / zó veel in ons is / tót zulx enighe anwyzing doen. Laat ons eerſtlyck anmercken int voorgheſtelde ding / daar wy een ghelyckenis van willen hebben/ Wattet is dat wy met de ghelykenis willen verklaren; óóck hoedanigh het is; ende wattet werckt. Laat ons dan ſporen na iet dat zulx in zich heeft / als t'voorgeſtelde. Neemt tót een exempel het fabelken van de Apen/ die op een winterſe nacht een licht wurmken voor een kóólken viers anziende/ dat

onder

onder drόghe tacken leyden / blazende om vier te boeten / ende werden van een voghelken die dit vliechken als zyn aas zijnde kende / ghestraft ; ende alzό zy niet wilden hόόren/en t' vόghelken anhielt met t'jilpen / drieghen zy dat te verschueren ; t' welck behendigh van een der apen (die om de vuer mede blies) ghewaarschuwt zynde / nόchtans niet af liet waarheid te ghetuyghen / tόt dattet ten lesten verschuert wert/ende zy blazen noch/ ♒. Dit wilmen op een tόneel int leven afbeelden en vertόnen: Hier zyn eerst de Apen / het wurmken ende de voghel;samt / het werck van blazen ende straffen te verghelyken. De Apen ende de voghel moeten hier nόdigh menschen zijn ; daar toe magh elck zulcke nemen als tόt de zaack die hyuptbeelden wil schicken/d'eerste waanwys/ d'ander uyt verzόchtheyd sprekende : dόch zonder te konnen ophouden / όf ty kavelen. Nu moet ghy iet zoecken dat een schyn van nutbaarheid hebbende / nόchtans onnut is: Hier mooghdy nemē hόp van breed gras/dat aarkens draaght de gharst ghelyckende. Het blazen wort dan tόt dit werck darschen / laat zulx van een ackerman ghestraft worden: Hier hebdy een ghe-

lyckenis. Dóch die beter bedencken kan/ magh zulx voor draghen. Over-schone in alles wel-gelyckende gelyckenissen zyn niet heel licht om vinden/ daarom te meer prysslyck: Wy hebben altyd na ons vermogē den leerling iet geholpē.

24. Teghenzetting.

Opposita

Als de dingen zó strydigh zyn teghen elckander dat noch t'een vant ander/ nóch die beyde in een darde over een stemmen/ deze is vierderley. Betreckelycke/ Tegenzetting/ Rechtstrydige Ontberende/ ende Teghenzeggelycke.

Relata. Betreckelycke teghenzetting: als/ Heer teghen Knecht/ Vader teghen Zoon/ Bergh teghen Dal/ t'Gheheel teghent Deel. Hier uytzeytmen/ Is die man een slaaf zyner begheerlyckheden/ zó en is hy gheen Heer. Is dit de Vader/ zó en ist de Zoon niet.

Contraria. Rechtstrydighe/ die welcke alle beyde zyn moghen/ ende t'een zonder t'ander wezen: als/ Heet ende Koud/ Dróógh ende Nat/ Wit ende Zwart/ &c.

Privantia Ontberende teghenzetting/ is derving van iet datmen van naturen heeft: als/ Blindheid

heid/Stom/Doof/Zieckte/Dóód/W. Contra-dicentia.

Tegenzeglycke: als zitten/niet zitten: lópen/ ende niet lópen: uyt al deze zeytmen aldus/Ist het hóóghste quaad in smerte te leven/zó moetet het hóóghste goed zyn in wellust te leven. Is gezondheid goed/zieckte moet quaad zyn. Ist óórlógh óórzaack van veel quaads/vrede moet veel ghoeds veróórzaken. Vlieden wy zótheid/ laat ons wysheid zoecken. Zoeckē wy wysheid laat ons zótheid myen. Zal de ziele sterven die zondight/zó zal óóck de ziel die niet zondight leven. Is qualyck spreken onduechd/zó moet welsprekenheid een dueghd zyn/W.

25. Verschil.

Differentia.

Die alleen int wezen verschelen/ende juyst niet een teghen een strydigh zyn: als Cicero ende Cató verschelen / maar alzó niet als heet ende koud. Zy verschelen in ghetal / als d'ene mensch met d'ander: of in Gheslacht/ als mensch ende bóóm: of in Ghedaant / als mensch ende beest: óf int Zeglyck wóórd / als mensch ende witheid / dueghd ende gróót-heid / W. Hier uyt zeytmen / die man is ver-

reyst / zo en is hy hier niet. Dit komt nu toe/ zo en hóórtet u niet. Dits die mans zoon/ zo en ist dese mans zoon niet.

Besluyt.

De plaatzen en zyn zo niet verdeelt óf die en schijnen zom ghelyckheid te hebben: maar tót de verscheydenheid der dinghen/ is d'eene zomtyds bequamer als d'ander: daerom laatse u alle dienstigh zyn / niet nauw spuerende om der selver onderscheid / over al opt nauwste te weghen; het is alleens welcke van allen u stoffe levert/ als ghy maar overleght datse u recht dienstigh zijn. De selve zyn óóck by verscheyden schryvers zonderlingh ghestelt / ende t'is onverstand daarom te twisten/ alleen datmenze wel onderzoeckt ende bezighe. Na ons beste hebben wy de natuur der zelver opt eenvuldighste int kort uytghelept/ nu staat ons te zeggen vande middelen om op een ding Bewysredenen na de vóórvallende zaken uyt die alle te leren halen/ t'welck het ampt des Vindings is.

T'ghe-

T'ghebruyck der Plaatsen.

Slaat voor al het ghetal ende elx eyghenschap wel ghade. T'is óóck niet ghenoegh dat ghy die inde ghedenckenis vestight / maar tracht dat ghyze door gróte óeffening ghereed ter hand ende als voor óghen hebt ; want even ghelyck dezulcke niet rasch ende zonder hatering lezen kan / die van elcke letters kracht ende ghelupd nócheerst zal raadspleghen / ófte zich bedencken : zó en ist óóck niet moghelyck / een gherede Vinding uyt de Plaatsen te bekomen voor den ghenen die alsmen iet vinden zal / eerst na de Plaatsen ende der zelver kracht ende bedupding zoeckt.

Nóch behóórt tót kennis der Plaatsen (het welck moeijelycker valt alst vorighe) datmen de Bewysreden enigher schryvers an hun Plaatsen lere brengen. Hier duer verkryghtmen een ghoed óórdeel ; ende men spoort hun kunstigh beleed zó inde Vinding / als óóck inde verciering van redenen. Dit veróórzaackt dat in ghelycken gheval / u dierghelijke Bewysredenen van zelfs voorvallen : Dóch deze naspuering en valt niet zó leechlyck / maar wort duer een anhoudende oeffening / ende gewoonte van

opmercking int veel lezen van verscheyden schryvers verwurven. T'is óóck een behendigheid de Bewysredenen te konen ontravelen/ende die uyt de opgetaste Vóórtstellen ende vercierde Sluytredens te trecken: wantse inde rycheid vande wóórden veeltyds verburghen leggen/ende met verscheyden ghestalten van redenen als toegedeckt zyn: Dewyl het by hen de hóóghste kunst is/ alzó te konnen schryven dat de kunst niet gemerckt wort. Daarom zalmen voor t'best ande blóótste ende naacktste beginnen/ende alzó leren vóórt gaan. Latet ons bezoecken an dit.

Exempel.

Een Philosophe voeget niet zyn huysvrouw te verlaten/dus en ist van Cato niet behóórlyck gedaan. Het Middel/de Bewysreden/ofte de Waarom van dit Besluyt is Philosooph/t'welck (zó is gezeyt) int besluyt nimmermeer verhaalt wert. Nu is de vraagh uyt welcke Plaats des Onderwerps (dat Cato is) dit genomen zy. Spuert eerst/óft in ófte buytē hen is. Ghy vint in óft in de Zelfstandigheid is/óf niet Ende blyckt neen: t'is geen Werc/noch Onder-

werp/zó ist dan Anhangigh/daar upt het ghe-nomen is om dit te vestigen. Want hier was an-ders gheen reden/ waarom het h m niet zó wel als anderen geóózlóft zou zyn / dan deze/dat hy een Philósoopḧ was / ende dattet den zulcken niet en betaamt. Aldus moogdy andere slupt-redenen nae spueren / om te bemercken waar upt die ghenomen zyn/van als hebdy vooz inde Plaatsen voozschzift.

Een ding dooz de Plaatsen lepden.

Den zulcken die de Plaatsen vast heeft / der zelver aard ende epgenschap verstaat / voeght het / om ryppheid van óózdel ende ryckheid van redenen in allen handel te bekómen / elck ding dooz al zyn Plaatsen te leren lepden. Dóch ist vooz al den zelven nódigh/dat hy des dings na-tuur/epgenschappen/ende omstandicheden wel kenne. De Redenkaveling leert alleenlyck het middel ende een goed beleed van Binding / ófte Bedencking ; maar de kundschap der dingen/ moet upt de ervarenheid komen. Andere we-tenschappen kunsten ende dagelpre ondervin-ding gheven de stóffe / Redenkaveling de fozm van beleding des vindings: ófte wyst aneen be-

quame wegh om alles watmen vant dingh weet / ende watmen niet en weet / in de ghedenckenis te brengen.

Exempel.

Neemt voor u een mensch te beschryven/ stelt die als een Onderwerp / ende t'gheen ghy uyt de Plaatsen haalt als t'Ghezeg. Zegt eerst uyt de Plaatse des Uytbeeldings / een mensch is een redelyck dier / zó is dier óóck zyn Ghe-slacht. voor Ghedaanten neemt gheleerde/ on-gheleerde/ edel / onedel / óf burghers ende boe-ren/ende verscheyden sóórt van menschen. Des menschen Eyghenschappen zyn / redens ghe-bruyck / spreken / rekenen / lachen / &c. Uyt Stóffe: dat hy aerd is / een ghezielde lichame-lycke zelfstandigheid. Zyn Fórm: twevoetigh / zonder pluymen / met opghestreckten hóófde. Vóórt magh hy een deel des ghehelen werlds ghrekent worden: zyn delen / zyn lyf ende ziel / zyn zinnen ende litmaten. Een aardige: mensc-heid/menschelyck/&c. De Anhangighe; Wys / zót/begheerlyck/&c. Wercken; Ghaan/staan/ ryden/zeylen/ &c. Deze twe leste plaatsen zul-len u hier in overvloed van redenen gheven na

eysch

eysch vande zaack. Onderwerp/alzó de mensch zelf een Zelfstandigheid is / gheeft ons niet. Werckers: Gód ende zyn ouders. Eynd; de dóód/zalicheid óf verdoemens. Het Ghewrochte: zyn daden. Middelen / bykoomst van man ende wyf ende al wat tót zyn koomst ghedient heeft / óóck wat hy tót alle ding wercktuyghs bezight. Op tyd ende plaatse valt na ghelegentheid van zyn ouwerdom ende woning te zeggen. De overblyvende Plaatsen die gheven tót een eenvuldigh gheschil luttel / maar tót het gheen jewers van ghezeyt wort / komenze te pas: als /

Of een Philosoopf een wyf sal nemen.

Ghy mooght aldus bequamelyck twe dingen die van elckander ghezeyt worden / door de Plaatsen leydende / sporen haar ghelyckheid ende onghelyckheid: want zó veel hun Plaatsen eenstemmigh óf verschelende zyn/ zyn óóck de dingen: dat merckt an de twe leden des bovensten verschils / Philosoopf ende wyf: Hy is een man die dueghdelyck levende/ spoort na kennis Gódlycker ende menschelycker dingen. zyn Gheslacht/ blyft mensch. De Ghedaant: een Platonisch / Stoysch / Epicu-

moghen niet dan uyt het Onderwerp ende Ghezegh ghezamentlyck ghenomen worden. Zó moesten wy dan vestighen ófte benenen/ om met de ghelyckenis te bewyzen dattet een Philosooph voeght ófte niet te huwen. Teghenzetting ende Verschil en worden niet dan int benenen ghebruyckt.

Als het gheen dat wy beschryven willen aldus door de Plaatsen gheleyt is: zó maghmen dan de Plaatsen teghen een houden / om te zien waar in zy over een stemmen. Daar uyt zalmen om te vestighen bewys halen: waar zy verschelen dient tót benening. Laat ons dan eerst de ghelyckheden in dezen anmercken: als/ de Uytbeelding des Philosoophs die dueghdelyck levende tracht na kennis Gódlycker ende menschlycker dingen / hier teghens houdende des wyfs Uytbeelding. Deze gheeft niet zonderlings gelyckstemmigh als dit / dat de Philosóoph póóght dueghdlyk te leven/ende t' wyf dient tót kinderen te telen; want kinders telen/ schynt met natrachting des dueghds eenstemmigh: alzó het een oeffening des dueghds is kinderen te telen. Vóórt het Gheslacht des

wyfs/

wyfs / Vrouw / schynt van naturen den man toegheboeght te zyn. De Ghedaant: neemdy een eerbare dueghdelycke / welbefaamde vrou en zal niet verschelen / wantet hem wel voeghd met zódanighe verzelschapt te zyn. In zulcker voeghen moghen wy de Uytbeelding des Philosoophs door de Plaatsen van wyf / leden ende ondertasten / ende bezoeckent vant als. Daar na óóck vervolghens al de Plaatsen die in des Philosoophs verhandeling zijn / in zulckdanigher wyze met al des wyfs Plaatsen voeghē; om in elcke zonderlinge tegheneenhouding der zelver ghelyckheid ende onghelyckheid naackelyck te sporen: om daar uyt u bewys / tót bevestighing ófte benening na behoefte te trecken. Dit zy ghenoegh voor den ankomelingen den wegh tót zulx gheopent te hebben / dient lust na te spueren zal inder daad des zelfs nutbaarheid vinden.

Het

quame wegh om alles watmen vant di
weet / ende watmenniet enweet / inde
denckenis te brengen.

Exempel.

Neemt voor u een mensch te beschry
stelt die als een Onderwerp / ende t'gheen
uyt de Plaatsen haalt als t'Ghezeg. Zegt
uyt de Plaatse des Uytbeeldings / een me
is een redelyck dier / zó is dier óóck zyn
slacht. voor Ghedaanten neemt gheleerde
gheleerde/ edel / onedel / óf burghers ende
ren/ende verscheyden sóórt van menschen.
menschen Eyghenschappen zyn / redens
bruyck / spreken / rekenen / lachen / &c.
Stóffe: dat hy aerd is / een ghezielde lich
lycke zelfstandigheid. Zyn Fórm: tweevoet
zonder pluymen / met opghestreckten hó
Vóórt magh hy een deel des ghehelen w
ghereckent worden: zyn delen / zyn lyfende

eysch vande zaack. Onderwerp/alzó de mensch zelf een Zelfstandigheid is / gheeft ons niet. Werckers : Gód ende zyn ouders. Eynd; de dóód/zalicheid óf verdoemens. Het Ghewrochte: zyn daden. Middelen / bykoomst van man ende wyf ende al wat tót zyn koomst ghedient heeft / óóck wat hy tót alle ding wercktuyghs bezight. Op tyd ende plaatse valt na ghelegheintheid van zyn ouwerdom ende woning te zeggen. De overblyvende Plaatsen die gheven tót een eenvuldigh gheschil luttel / maar tót het gheen jewers van ghezeyt wort / komen ze te pas: als /

Of een Philosooph een wyf sal nemen.

Ghy mooght aldus bequamelyck twe dingen die van elckander ghezeyt worden / door de Plaatsen leydende / sporen haar ghelyckheid ende onghelyckheid : want zó veel hun Plaatsen eenstemmigh óf verschelende zyn/ zyn óóck de dingen: dat merckt an de twe leden des bovensten verschils / Philosoophende wyf : Hy is een man die dueghdelyck levende/ spoort na kennis Gódlycker ende menschelycker dingen. zyn Gheslacht/ blyft mensch. De Ghedaant: een Platonisch / Stoysch / Epicurist/

rist / W. Eygenschap, lust tot dueghd ende wetenschap. Stóf/Fórm/Geheel ende Delen/als mensch. Eenaardighe / Philosóphy/ Philosópheren. Anhangige / bleeckheid /magerheid/ strengheid van leven / zedelyckheid / arbeydlyckheid/onachtzaamheid lichaamelycker dingen / versmading van wellust. Zyn wercken/ Waken ende leren / om hem zelfs ende andere beter te maken. Werckelycke óórzaken zyn geweest/zyn meesters/ende zyn naerstige vlyt int leren. Het End;wel ende gerust te leven. T'gewróchte;verbetering der luyden/ leven ende zeden/geschreven boecken. Middelen:al wat behulp hy gehad heeft om tóttet leren te komen. Plaats /zyn woning. Tyd/ zyn ouwerdom. De byvallige Plaatsen in een enkel ding geen wercking hebbende/ zullen op de gehele vraag fócken. In zulker voegen handelt nu met wyf: haar Uytbeelding zy een vrouw in onscheydelycke gezellicheid om kinderen te telen / an den man wettelyck verknócht. T'geslacht/is vrou. Ghemeen-ghedaant/ dit óf dat wyf. Eyghenschap / kinders baren. T'gheheel en Delen/ als voor. Eenaardighe / wyflyck / wyfachtigh. Anhangighe / minlycke gedienstic-

heid/Wyfslycke trouw/ Opvoeding der kinde-
ren/Reynicheid/ende zulx. Werck/t'huys be-
zorgen/Kinderen baren/Vleijen/Jeloersheid/
Schelden/W. Onderwerp/als voor.Wercke,
lycke oorzaack/ Verwilliging ende band des
huwelyx. Middelen / Huwelyx goed om af te
leven/ ende zulx wat tóttet huyshoudẽ behóórt.
Plaats: Woning/ Vaderland ende zulx. Tyd;
Ouwerdom/des tyds gelegentheid. Hoe wel
zulx beter onder elckanders Gebuerichedẽ val-
len zou/als een jong ófte oud man óf wyf te ne-
men/ende meer ander zonderlinge zakẽ zó voor-
gaande als by gevoeghde ende vólgige / die in
elcke zaack zonderling vallen. Al zó maghmen
óóck hun beyder namen naspueren/wat daar op
te zegghen valt dat tót de zaack mocht dienen.
Zó óóck de Tuyghnissen: wat de Schrift ẽf ver-
naamde schryvers hier van tuygen. Vergelyc-
kingen op des Philosoophs parsoon; oft enen
Krygh-oversten int legher / enen slave/ofte een
kóópman die reyzen moet / gheraden is te hu-
wen. Op des wyfs parsoon; óf hy óóck va-
ster vrundschap an een vrund / meer ghemax
van een knecht ófte byzit zouw hebben. Ghe-
lyckenissen (zó wy elders ghezeyt hebben)
ma-

moghen niet dan uyt het Onderwerp ende Ghezegh ghezamentlyck ghenomen worden. Zó moesten wy dan vestighen ófte benenen / om met de ghelyckenis te bewyzen dattet een Philosooph voeght ófte niet te huwen. Teghenzetting ende Verschil en worden niet dan int benenen ghebruyckt.

Als het gheen dat wy beschryven willen aldus door de Plaatsen gheleyt is: zó maghmen dan de Plaatsen teghen een houden / om te zien waar in zy over een stemmen. Daar uyt zalmen om te vestighen bewys halen : waar zy verschelen dient tót benening. Laat ons dan eerst de ghelyckheden in dezen anmercken: als / de Uytbeelding des Philosoophs die dueghdelyck levende tracht na kennis Gódlycker ende menschlycker dingen / hier teghens houdende des wyfs Uytbeelding. Deze gheeft niet zonderlings gelyckstemmigh als dit / dat de Philosóoph póóght dueghdlyk te leven / ende t' wyf dient tót kinderen te telen; want kinders telen / schynt met natrachting des dueghds eenstemmigh : alzó het een oeffening des dueghds is kinderen te telen. Vóórt het Gheslacht des

wyfs /

's / Vrouw / schynt van naturen den man
heboeght te zyn. De Ghedaant: neemdy
eerbare dueghdelycke / welbefaamde vrou
al niet verschelen / wantet hem wel voeghd
zódanighe verzelschapt te zyn. In zulcker
ghen moghen wy de Uytbeelding des Phi-
ophs door de Plaatsen van wyf / leden en-
ndertasten/ende bezoeckent vant als. Daar
óck vervolghens al de Plaatsen die in des
ilosoophs verhandeling zijn / in zulckdani-
r wyze met al des wyfs Plaatsen voeghē;
in elcke zonderlinge tegheneenhouding der
ier ghelyckheid ende ongelyckheid naack-
ck te sporen: om daar uyt u bewys / tót be-
ighing ófte benening na behoefte te trec-
. Dit zy ghenoegh voor den ankomelingen
wegh tót zulx gheopent te hebben / dient
na te spueren zal inder daad des zelfs nut-
rheid vinden.

Het

Het vyfde Boeck.

Vande arghlistige/bedrieghlycke Sluy redenen: ofte middel/ om de nuesfwyze l staande Bewysredenen te wederleggen

ALZO' valscheid in alle dingen di wils onder schyn van waarheid b drieght / ist niet vreemd / dat int b brenghen ende breyden der Bewysredenen valsche in de ghedaant der rechte Besluytr denen niet alleen den plompen onervarenen maar óóck wel den nauwzienden ende scher zinnighen verleyden. Weshalven men (niet zo der wichtighe óórzaack) ghewoon is / tót be hoeding voor dolen / ende verscherping van e goed óórdel / den leerlinghen dezes kunsts va Redenkavelen óóck voor te draghen de midd len / om alzulcke lósse of valsche Bewysr denen ghewaar te worden ende te wederleg gen. Hoewel dat de gheen die de wetenscha van Redenkavelen wel ghevat heeft / in breyden der Sluytredenen voorverhaalt / hee

daar door óóck middel ende kennisse om de mistelde besluytingen te verdilgen/die zelve in een Schickelyck beslupt treckende; twelck het eygen werck des Oórdels is. Nochtans op dat wy in dit deel den onbedreven ankomeling óóck mochten dienen na vermoghen / als wy in de Vinding gedaan hebben; zullen wy / even als de *Letterwyze vande mistelde sprueckenen/ende de Artsen vande fenynen benóódzaackt zyn te doen / óóck vande valsche Sluytredenen handelen. * Grammaticus.

Eerstlyck merckt : dat Schicklyck-beslupt (daar alle vaststaande Besluytredenen toegebracht mogen worden) dryerley is.

1. Bewysyck.
2. Redenkavelighe.
3. Quesbyzigh.
} Schicklyck besluyt. Syllogismus. 1. Demonstrativus. 2. Dialecticus. 3. Sophisticus.

Bewyslyck Schicklyck beslupt/

Bestaat uyt klare / bekende / nóódzakelycke / ware Vóórtstellen; die gheen bewys ófte bestighing bederf/ maar by haar zelf ghelóóf hebben : als zynde óf upter naturen / ófte by lering / óf ondervinding bekent : ende worden dies ghenoemdt Beghinsels, de welcke Principia.

ke gheen mensch van ghezond óórdeel teghensspreeckt : ende zó iemand die zou willen benenen / teghen dien weyghertmen te sprekenófte daar is de reden uyt.

Alzulcke beghinselen zyn dezer ghelycke: De plaats is gróter als het ding. Drie is meer als twe. T'gheheel is meerder alst deel. Het is/óft is niet. Gód moetmen eren/niemand veronghelycken. Elcken t' zyn gheven. Een lichaam kan niet op twe plaatsen zyn/&c.

Redenkaveligh Schicklyck besluyt/

Bestaat uyt waerschynlycke ófte ghelóóflycke / maar niet heel nóódzakelycke Vóórtstellen. De zelve zyn waarschynlyck by den geleerden ende verstandighen alleen : als dusdanighe/De Zon is gróter als het aardryck. Eenighe menschen ghaan met de voeten teghen ons an. Gheen ding is nut/tē zy het eerlijck zy.

Som wordentoeghestemt van ghelcerde ende ongheleerde: als / Weldoen hóórtmen met weldoen te verghelden. Den ouders zalmen eren/&c.

Som zyn waarschynlyck alleenlyck voor

den

den onverstandighen ende onverzóchten / ende worden van veel wyze menschen beneent. Rycksdom / staat ende eer zyn hóóghnutte dingen. Wellustist opperste ghoed. De Zon is zo gróót alsse schijnt / omtrent twe voet. Schyt conscienty alst gheld kost. Myn hembt is naarder als myn róck. S'menschen zinlyckheid is zyn Hemelryck.

Nuetwyzigh Schicklyck beslupt.

Bestaat upt Vóórtstellen die al ist dat zyt schijnen/nóch waar nóch waarschynlyck zyn. Hoe wel deze dickwils in haar zelven óóck geen rechte Sluptreens mogen heten/al schynen zyt. Het bedrógh is in deze/ Alghemeyn óf Byzonder: het Alghemeyn bestaat inde Fórm óf in de Stóffe/ófte in Fórm ende Stóf. Het byzonder bestaat inde Wóórdē óf in de Dingē. In de Wóórden/als a Dubbelwóórd/b Dubbelzin/ c Menging eñ d Schifting. In de Dingē als in / a Toevals misbruiking. b In t'ghezegint deel. c Onzeker bewys. d T'ghevólgs onnóódlyckheid. e O'órzaken misbruyck. f Vermengde vraghing ende g Bewysreens onkund. Die wy alle voor-voets elck int byzonder zullen handelen.

a Homonymia.
b Amphibolia.
c Compositio.
d Divisio.
a Fallacia accidētis.
b Dicti ex parte.
c Petitio principij.
d Fallacia consequentis.
e Non causa ut causa.
f Interrogationes plures in una.
g Ignoratio Elenchi.

quame wegh om alles watmen vant dingh weet / ende watmen niet en weet / inde ghedenckenis te brengen.

Exempel.

Neemt voor u een mensch te beschryven / stelt die als een Onderwerp / ende t'gheen ghy uyt de Plaatsen haalt als t'Ghezeg. Zegt eerst uyt de Plaatse des Uytbeeldings / een mensch is een redelyck dier / zo is dier oock zyn Gheslacht. voor Ghedaanten neemt gheleerde / ongheleerde / edel / onedel / of burghers ende boeren / ende verscheyden soort van menschen. Des menschen Eyghenschappen zyn / redens ghebruyck / spreken / rekenen / lachen / &c. Uyt Stoffe: dat hy aerd is / een ghezielde lichamelycke zelfstandigheid. Zyn Form: twevoetigh / zonder pluymen / met opghestreckten hoofde. Voort magh hy een deel des ghehelen werlds gherekent worden: zyn delen / zyn lyf ende ziel / zyn zinnen ende litmaten. Een aardige: menscheid / menschelyck / &c. De Anhangighe; Wys / zot / begheerlyck / &c. Wercken; Ghaan / staan / ryden / zeylen / &c. Deze twe leste plaatsen zullen u hier in overvloed van redenen gheven na

eysch vande zaack. Onderwerp/alzó de mensch zelf een Zelfstandigheid is / gheeft ons niet. Werckers : Gód ende zyn ouders. Eynd; de dóód/zalicheid óf verdoemens. Het Ghewrochte: zyn daden. Middelen / bykoomst van man ende wyf ende al wat tót zyn koomst ghedient heeft / óóck wat hy tót alle ding werck tuyghs bezight. Op tyd ende plaatse valt na gheleghentheid van zyn ouwerdom ende woning te zeggen. De overblyvende Plaatsen die gheven tót een eenvuldigh gheschil luttel / maar tót het gheen jewers van ghezeyt wort / komen ze te pas: als /

Of een Philosooph een wyf sal nemen.

Ghy mooght aldus bequamelyck twe dingen die van elckander ghezeyt worden / door de Plaatsen leydende / sporen haar ghelyckheid ende onghelyckheid : want zó veel hun Plaatsen eenstemmigh óf verschelende zyn/ zyn óóck de dingen: dat merckt an de twe leden des bovensten verschils / Philosooph ende wyf : Hy is een man die dueghdelyck levende/ spoort na kennis Gódlycker ende menschelycker dingen. zyn Gheslacht/ blyft mensch. De Ghedaant: een Platonisch / Stoysch / Epicurist/

rist / VV. Eygenschap / lust tot dueghd ende wetenschap. Stóf / Fórm / Geheel ende Delen / als mensch. Eenaardighe / Philosóphy / Philosópheren. Anhangige / bleeckheid / magerheid / strengheid van leven / zedelyckheid / arbeydlyckheid / onachtzaamheid lichaamelycker dingen / versmading van wellust. Zyn wercken / Waken ende leren / om hem zelfs ende andere beter te maken. Werckelycke óórzaken zyn geweest / zyn meesters / ende zyn naerstige vlyt int leren. Het End; wel ende gerust te leven. T'gewróchte; verbetering der luyden / leven ende zeden / geschreven boecken. Middelen: al wat behulp hy gehad heeft om tótter leren te komen. Plaats / zyn woning. Tyd / zyn ouwerdom. De byvallige Plaatsen in een enkel ding geen wercking hebbende / zullen op de gehele vraag sócken. In zulker voegen handelt nu met wyf: haar Uytbeelding zy een vrouw in onscheydelycke gezellicheid om kinderen te telen / an den man wettelyck verknócht. T'geslacht / is vrou. Ghemeen-ghedaant / dit óf dat wyf. Eyghenschap / kinders baren. T'gheheel en Delen / als voor. Eenaardighe / wyflyck / wyfachtigh. Anhangighe / minlycke gedienstic-

heid /

heid/Wyfslycke trouw/ Opvoeding der kinde-ren/Reynicheid/ende zulx. Werck/t'huys be-zorgen/Kinderen baren/Vleijen/Jeloersheid/Schelden/W. Onderwerp/als voor. Wercke, lycke oorzaack/ Verwilliging ende band des huwelyx. Middelen / Huwelyx goed om af te leven/ende zulx wat tót het huyshoudē behóórt. Plaats: Woning/ Vaderland ende zulx. Tyd; Ouwerdom/des tyds gelegentheid. Hoe wel zulx beter onder elckanders Gebuerichedē val-len zou/als een jong ófte oud man óf wyf te ne-men/ende meer ander zonderlinge zakē zó voor-gaande als by gevoeghde ende vólgige / die in elcke zaack zonderling vallen. Al zó maghmen óóck hun beyder namen naspueren/wat daar op te zegghen valt dat tót de zaack mocht dienen. Zó óóck de Tuyghnissen: wat de Schrift ēf ver-naamde schryvers hier van tuygen. Vergelyc-kingen op des Philosoophs parsoon; oft enen Krygh-oversten int legher / enen slave/ofte een kóópman die reyzen moet / gheraden is te hu-wen. Op des wyfs parsoon; óf hy óóck va-ster vrundschap an een vrund / meer ghemax van een knecht ófte byzit zouw hebben. Ghe-lyckenissen (zó wy elders ghezeyt hebben) ma-

moghen niet dan uyt het Onderwerp end
Ghezegh ghezamentlyck ghenomen worder
Zó moesten wy dan vestighen ófte benenen/ on
met de ghelyckenis te bewyzen dattet een Ph
lo soophvoeght ófte niet te huwen. Teghe
zetting ende Verschil en worden niet dan i
benenen ghebruyckt.

Als het gheen dat wy beschryven willen a
dus door de Plaatsen gheleyt is: zó maghm
dan de Plaatsen teghen een houden / om te zi
waar in zy over een stemmen. Daar uyt za
men om te vestighen bewys halen : waar
verschelen dient tót benening. Laat ons da
eerst de ghelyckheden in dezen anmercken: als
de Uytbeelding des Philosoophs die dueghd
lyck levende tracht na kennis Gódlycker end
menschlycker dingen / hier teghens houdend
des wyfs Uytbeelding. Deze gheeft niet zon
derlings gelyckstemmigh als dit / dat de Ph
losoóph póóght dueghdlyk te leven/ende t' wy
dient tót kinderen te telen; want kinders teler
schynt met natrachting des dueghds eenstem
migh : alzó het een oeffening des dueghds i
kinderen te telen. Vóórt het Gheslacht de
wyfs

fs / Vrouw / schynt van naturen den man
gheboeght te zyn. De Ghedaant: neemdy
eerbare dueghdelycke / welbefaamde vrou
al niet verschelen / wantet hem wel voeghd
t zódanighe verzelschapt te zyn. In zulcker
ghen moghen wy de Uytbeelding des Phi-
ophs door de Plaatsen van wyf / leden en-
ndertasten / ende bezoeckent vant als. Daar
óóck vervolghens al de Plaatsen die in des
ilosoophs verhandeling zijn / in zulckdani-
er wyze met al des wyfs Plaatsen voeghē;
in elcke zonderlinge tegheneenhouding der
ver ghelyckheid ende onghelyckheid naack-
yck te sporen: om daar uyt u bewys / tót be-
tighing ófte benening na behoefte te trec-
n. Dit zy ghenoegh voor den ankomelingen
wegh tót zulx gheopent te hebben / dient
na te spueren zal inder daad des zelfs nut-
arheid vinden.

Het

Het vyfde Boeck.

Vande arghlistige/bedrieghlycke Sluyt redenen:ofte middel/ om de nuesweyze lôs staande Bewysredenen te wederleggen.

ALZO' valscheid in alle dingen dick wils onder schyn van waarheid bedrieght / ist niet vreemd / dat int by brenghen ende breyden der Bewysredenen de valsche in de ghedaant der rechte Besluytredenen niet alleen den plompen onervarenen/ maar óóck wel den nauwzienden ende scherpzinnighen verleyden. Weshalven men (niet zonder wichtighe óórzaack) ghewoon is/tót verhoeding voor dolen/ ende verscherping van een goed óórdel / den leerlinghen dezes kunsts van Redenkavelen óóck voorte draghen de middelen / om alzulcke lôsse óf valsche Bewysredenen ghewaar te worden ende te wederleggen. Hoewel dat de gheen die de wetenschap van Redenkavelen wel ghevat heeft / int breyden der Sluytredenen voorverhaalt/heeft

daar

daar door óóck middel ende kennisse om de mistelde besluytingen te verdilgen/die zelve in een Schickelyck beslupt treckende; twelck het eygen werck des Oórdels is. Nochtans op dat wy in dit deel den onbedreven ankomeling óóck mochten dienen na vermoghen / als wy in de Vinding gedaan hebben; zullen wy / even als de *Letterwyze vande mistelde sprueeken/ende de Artsen vande fenynen ben óódzaackt zyn te doen / óóck vande valsche Sluytredenen handelen. * Grammaticus.

Eerstlyck merckt: dat Schicklyck-beslupt (daar alle vaststaande Besluytredenen toegebracht mogen worden) dryerley is.

1. BeWysslyck. } Schicklyck besluyt. Syllogismus.
2. Redenkavelig. 1. Demonstrativus.
3. QuesWyzigh. 2. Dialecticus. 3. Sophisticus.

Bewyslyck Schicklyck beslupt/

Bestaat uyt klare / bekende / nóódzakelycke / ware Vóórtstellen; die gheen bewys ófte bestighing bederf / maar by haar zelf ghelóóf hebben: als zynde óf upter naturen / ófte by lering / óf onderbinding bekent: ende worden dies ghenoemdt Beghinsels, de welc- Principia.
ke

ke gheen mensch van ghezond óórdeel teghen spreeckt : ende zó iemand die zou willen bene-nen / teghen dien weyghertmen te sprekenófte daar is de reden uyt.

Alzulcke beghinselen zyn dezer ghelycke: De plaats is gróter als het ding. Drie is meer als twe. T'gheheel is meerder alst deel. He, is/óft is niet. Gód moetmen eren/niemand ver-ongheiycken. Elcken t' zyn gheven. Een lic-haam kan niet op twe plaatsen zyn/ W.

Redenkaveligh Schicklyck besluyt/

Bestaat uyt waerschynlycke ófte ghelóóf-lycke / maar niet heel nóódzakelycke Vóórt-stellen. De zelve zyn waarschynlyck by den ge-leerden ende verstandighen alleen : als dusda-nighe/De Zon is gróter als het aardryck. Ee-nighe menschen ghaan met de voeten teghen ons an. Gheen ding is nut/tē zy het eerlijck zy.
Som wordentoegheſtemt van gheleerde en-de ongheleerde: als / Weldoen hóórtmen met weldoen te vergheldē. Den ouders zalmen eren/W.

Som zyn waarschynlyck alleenlyck voor
der

den onverstandighen ende onverzóchten / ende worden van veel wyze menschen beneent. Ryckdom / staat ende eer zyn hóóghnutte dingen. Wellust ist opperste ghoed. De Zon is zó gróót alsse schijnt / omtrent twe voet. Schyt conscienty alst gheld kost. Myn hembt is naarder als myn róck. S'menschen zinlyckheid is zyn Hemelryck.

Nuefwyzigh Schicklyck besluyt.

Bestaat uyt Wóórtstellen die al ist dat zyt schijnen / nóch waar nóch waarschynlyck zyn. Hoe wel deze dickwils in haar zelven óóck geen rechte Sluytreens mogen heten / al schynen zyt. Het bedróógh is in deze / Alghemeyn óf Byzonder: het Alghemeyn bestaat inde Fórm óf in de Stóffe / ófte in Fórm ende Stóf. Het byzonder bestaat inde Wóórdē óf inde Dingē. In de Wóórden / als [a] Dubbelwóórd / [b] Dubbelzin / [c] Menging eñ [d] Schifting. In de Dingē als in / [a] Toevals misbruiking. [b] Int' ghezegint deel. [c] Onzeker bewys. [d] T'ghevólgs onnóódlyckheid. [e] O'órzaken misbruyck. [f] Vermengde vraghingen ende [g] Bewysreens onkund. Die wy alle voor-voets elck int byzonder zullen handelen.

a Homonymia. b Amphibolia. c Compositio. d Divisio. a Fallacia accidētis. b Dicti ex parte. c Petitio principij. d Fallacia consequentis. e Non causa ut causa. f Interrogationes plures in una. g Ignoratio Elenchi.

ke gheen mensch van ghezond óórdeel teghen spreeckt : ende zó iemand die zou willen bene-nen / teghen dien weyghertmen te sprekenófte daar is de reden uyt.

Alzulcke beghinselen zyn dezer ghelycke: De plaats is gróter als het ding. Drie is meer als twe. T'gheheel is meerder alst deel. Het is/óft is niet. Gód moetmen eren/niemand ver-ongheIycken. Elck ent' zyn gheven. Een lic-haam kanniet op twe plaatsen zyn/ꝟ.

Redenkaveligh Schicklyck besluyt/

Bestaat uyt waerschynlycke ófte ghelóóf-lycke / maar niet heel nóódzakelycke Vóórt-stellen. De zelve zyn waarschynlyck by den ge-leerden ende verstandighen alleen : als dusda-nighe/De Zon is gróter als het aardryck. Ee-nighe menschen ghaan met de voeten teghen ons an. Gheen ding is nut/tē zy het eerlijck zy.

Som wordentoeghestemt van gheleerde en-de ongheleerde: als / Weldoen hóórtmen met weldoen te verghelden. Den ouders zalmen eren/ꝟ.

Som zyn waarschynlyck alleenlyck voor

den onverstandighen ende onverzóchten / ende worden van veel wyze menschen beneent. Ryckdom / staat ende eer zyn hóóghnutte dingen. Wellust ist opperste ghoed. De Zon is zó gróót alsse schijnt / omtrent twe voet. Schyt conscienty alst gheld kost. Myn hembt is naarder als myn róck. S'menschen zinlyckheid is zyn Hemelryck.

Nueswyzigh Schicklyck besluyt.

Bestaat uyt Wóórtstellen die al ist dat zyt schijnen / nóch waar nóch waarschynlyck zyn. Hoe wel deze dickwils in haar zelven óóck geen rechte Sluytreens mogen heten / al schynen zyt. Het bedróógh is in deze / Alghemeyn óf Byzonder: het Alghemeyn bestaat inde Fórm óf in de Stóffe / ófte in Fórm ende Stóf. Het byzonder bestaat inde Wóórdē óf in de Dingē. In de Wóórden / als [a] Dubbelwóórd / [b] Dubbelzin / [c] Menging eñ [d] Schifting. In de Dingē als in / [a] Toevals misbruiking. [b] Int'ghezegint deel. [c] Onzeker bewys. [d] T'ghevólgs onnóódlyckheid. [e] O'órzaken misbruyck. [f] Vermengde vraghing ende [g] Bewysreens onkundi. Die wy alle voor-voets elck int byzonder zullen handelen.

a Homonymia. b Amphibolia. c Compositio. d Divisio.

a Fallacia accidētis. b Dicti ex parte. c Petitio principij. d Fallacia consequentis. e Non causa ut causa. f Interrogationes plures in una. g Ignoratio Elenchi.

Valscheid in de Fórm.

Dat is inde vlechtingh óf beledingh des Schicklycken besluyts: te weten / als nóch in de Stóffe / nóch in de Wóórden / maar in der Vóórtstellen teghen-eenhouding de valscheid schuylt: Dat die mistelt ende niet na de voorgestelde reghels der Wysen ende Ghestalten des Schickelycken besluyts schickelyck ghevlochten zyn : dit noemtmen wanschickelyck besluyt: als zulckdanighe.

Paralogismus.

In meest alle heylighen blyft nóch zonde:
Overspel is zonde:
Dies blyft in meest alle heylighen overspel.

Hier vólgt uyt ware Vóórtstellen een valsch besluyt / om dat de fórm wanschickelyck is: want in de twede Ghestalte (daar dit onder zou hóren) en magh uyt enkele toestemmighe Vóórtstellen niet besloten worden.

Nóch/

Alle menschen zyn dieren:
Ghene ezels zyn menschen:
Dies zyn ghene ezels dieren.

Dit besluyt is valsch overmids de beleding is des eersten / ende de Wyze des tweden Ghestaltens.

Nóch/

Alle menschen zyn met reden beghaaft:
Alle menschen zyn dieren:
Dies zyn alle dieren met reden beghaaft.

Dit is valsch/overmids de Wyzeis des der-den/ende de beleding des eersten Ghestaltens.

Hoe wederleytmen dusdanighe Sluytreens?

Begryypende de mistelling / t'welck bevon-nen wort alsmen die hout an de Ghestalten ende Wyzen voornoemt: dies elck de woorden Barbara, Celarent, Darij. W. alszyna/ b/ c/ inde ghedachtenis behóórt te hebben / daar by neffens hoe het Onderwerp ende T'ghe-zeg in elcke ghestalte ghestelt wort / ende alſ-dan heeft hy het bedrógh haast wys te wor-den / want hier schuylt het bedecktste. De voornoemde wóórden / door haar klincklet-ters verscheyden Wyzen der Schickelycker Besluytredenen beduydende / hebben wy on-nódigh gheacht te veranderen / delwyl het niet meer Latynse als Duytsche wóórden zyn: maar zyn alleen ghemaackt tót dit werck/

daar in zy den Duytsen als den Latynen eve
dienstlyck zyn.

Valscheid inde Stóffe.

Als een van beyde de Vóórstellen / ófte d
alle beyde valsch óf twyfelachtigh zyn : h
valsche beneentnen ; het twyfelachtige/schi
ófte onderscheptmen.

Benening der valscher.

Arghlisticheid betaamt enen wysghierighen mensche n
De welsprekentheid der Redenryckelycke beleding is a
listigheid :
Dees betaamt dan den wysghierighen niet te leren.

Ick beneen het minder Vóórstel / want d
Uytbeeldingh des kunsts is valsch: die zel
leert ware dinghen schicklyck na den eysch e
de hun aard met ghevoeghlycke ende bequar
wyze van spreken voordragen/dits gheen ar
listigheid maar een natuurlycke rechte wy
van handelen.

Nóch /

Wat niemand tóe en hóórt is den vinders gheóórlóft an
tasten:
De kercklycke ghoeden komen niemand toe ;
Dus ist elcken gheóórlóft die an te tasten.

V

Hier wórt het Minder vóórtstel als valsch zynde ontkent.

Nóch/

Alle Rederykens kónnen ghoed dicht spreken;
Zuyckerhosken is een Rederycker:
Dies spreeckt hy óóck ghoed dicht.

Het meerder Vóórtstel is valsch/W.

Onderscheyding der twyfelachtighe.

Gód verhóórt gheen zondaars:
Alle menschen zyn zondaars:
Dus verhóórt Gód gheen menschen.

Ick antwóórd met onderscheid / dat enighe zondaars leedwezen hebben ende enighe niet. Vande onboetvaerdighe spreeckt het Meerder.

Nóch.

Alle werckelycke wóórden beteekenen wercking/
Gód spreeckt/ ick zal Pharaos hert verharden:
Dus werckt Gód de gódlóze styfzinnicheid van Pharao/
ende is dies óórzaack der zonde.

Opt Meerder zeg ick onderscheydende dat int Hebreeus de Werckende-wóórden zeer dickwils toelating beteekenen.

Waarneming op Onderscheyding.

Onderscheyding is óóck nut ende dienstelyck om meest alle arghlistighe ende nueswyze Sluytredens bestaande uyt de wóórden ófte dingen (zo hier na vólght) te wederleggen / ontblóten ende ghewaar te werden. Want alle twyfelachticheid moet door onderscheyding verklaart zyn. Een ghoed onderscheid verstreckt een brede uytlegging. Die wel onderscheid / zeytmen / leert wel: dies zullen wy int spreken alle twyfelachticheid myden / ende zó iemand die teghen ons invoert / door onderscheyding wederleggen.

Valscheid in Stóf ende Fórm.

Wat niet zoet is / is bitter:
Edick is niet zoet:
Dus is edick bitter.

De Stóffe is valsch int Meerder / ende de Fórm duegh niet: want in d'eerste ghestalte magh het Minder niet benenende ghestelt worden.

Arghlisticheid in de Wóórden.

Dubbelwóórd.

Homonymia.

Zó wanneer de valscheid schuylt inde twyfelachticheid ófte dubbelde betekenis des wóórds.

Een arm is een deel des lichaams:
De Schrift tuyght van Góóds arm:
Dus is Gód lichamelyck.

Dits valsch / overmits eerst eygentlyck van een arm ghesprokenis / ende ten tweeden in een wyze van bysprаack wort arm voor de kracht Góóds ghenomen.

Een Brack ruyckt nauw:
Dit water is brack:
Dus ruycktet nauw.

De dubbelde betekenis van / brack / maackt hier doling. Van welcke dubbel wóórden onze als de Hebreeuse taal vol is.

Wat ghy niet verlozen hebt / dat hebdy nóch:
Ghy hebt ghéén hóórnen verlozen;
Dies hebdy nóch hóórnen.

Hier zyn als boven / overmids de dubbelde betekenis vant wóórd / verlozen / 4. merckteken: want eerst wortet verstaan op dinghen

diemen ghehad heeft/ende int twede niet/ als óóck in dit vólghende/daar/ ziecke/ op verscheyden tyden ghetrocken wort.

Die ghenezen is/is ghezond:
Die ziecke is ghenezen:
Dus is die ziecke ghezond.

Dubbelzin.

nphi-
lia.

Daar de hele zin twyfelachtigh ófte van dubbel verstand is. Zulx waren veeltyds der der Heydenscher Góden antwóórden: als deze/ Aio te Æacide Romanos vincere posse. Waar uyt twyfelachtigh te verstaan is/ óft Pyrrus óf de Romaynen zouden winnen.

Die dórscht bezicht een vleghel:
Jorden water dórscht:
Dies bezicht hy een vleghel.

Nóch/

Wie op hete kolen staat brant hem:
Jóóst staat op hete kolen en wacht u:
Dies brant hem Jóóst.

De Byspreucken van Water dórschen/ ende op heten kolen staan/ gheven hier (mids dubbelheid des zins) een valsch besluyt. Want even als a Byspreck het dubbelwóórd/ alzó

Meta-
ra.

gheeft

gheeft b Byspraack meestentyd de dubbele zin. b Allegoria.

Menging/ Compositio.

Ghevalt / zo wanneer dinghen die onderscheydelyck zyn/vermenght verstaan worden: als deze/

Die zit magh staan:
Socrates zit:
Zó magh hy dan zittende staan.

Het meerder is waar / zo men dat onderscheidelyck verstaat: als / die d'ene tyd zit magh d'ander tyd staan: maar neemtmen de zin vermengt/ zo maacktet een valsch beslupt.

Nóch/

Wat in myn huys is/dat is inde stad:
In myn huys is een enighe put.
Dus isser maar een enighe put inde stad.

T'ghevólgh is valsch/ om dat het wóórdekenenigh/int Minder / tóttet Ghezeg/ dats Stad / niet magh ghetrocken worden: als óóck dit/

Twe en drie zyn even en óneven:
Twe en drie zyn vyf:
Dus is vyf even en óneven.

Divisio.

Schifting.

Een verwerring uyt deling der leden spruytende / die vermengt behóren verstaan te worden, Zódanig is dit/

T'is onmóghelyck dat de zittende sta:
Deze man zit:
Dus ist onmoghelyck dat hy staan kan.

Dit staan/ wort int lest van zitten ghescheyden / daert eerst byneffens óf te ghelyck te verstaan was.

Nóch/

De wyzen van Grieken zyn zeven in ghetal:
Solon ende Thales zyn wyzen van Grieken:
Dus zynze zeven in ghetal.

Nóch/

Alle dieren zyn redelyck óf onredelyck:
Alle dieren zyn niet redelyck;
Dus zynze dan al onredelyck.

Redelyck ende onredelyck / zyn vermenght int Meerder / als t'Ghezeg zynde van Dieren; in d'andere wordenze ghescheyden: dit bestaat niet: O'fwilmenze óóck verscheydelyck int Meerder trecken: als / Alle dieren

zyn

zijn redelyck / ófte alle dieren zijn onredelyck/ zó is dat valsch.

Tót nóch toe hebben wy de twyfelachticheid uyt de wóórden spruytende verhandelt / nu vóórt an de

Twyfelachticheid inde Dingen.

1. Door Toevals misbruycking.

Fallacia accidentis.

Zó wanneer t'gheen dat an de Zelfstandigheid behóórt/Toeval toegheeyghent wort; ófte als de Toevallen niet wel ghevoeght worden; óf als wy duer t'gheval der Toevallen redenkavelen iet wat van zich zelven dies halven te zijn: als/

David is zaligh:
David is een Overspeelder:
Dus zijnder Overspeelders zaligh.

Wat ick ben dat zijt ghy niet:
Ick ben een mensch:
Dus zijt ghy gheen mensch.

Wat ghy ghisteren kócht hebdy huyden ghegheten:
Ghy kócht ghister een levendigh kapoen:
Dus hebdy huyden een levendigh kapoen ghegheten.

Inde deze Sluytredens is t'misverstand in de Toevallen: want David is niet zaligh om dat hy overspeelde: ick ende ghy worden int

meer-

meerder verschillender wyze verstaan/ int twede na hun natuurlyck wezen : Levendigh óf dóód is een Toeval in kapoen/ ende int meerder wert slechtelyck vande dingen ende niet van al hun Toevallen ghesprokenen.

Nóch/

Isser gheen tyd/ zó isser gheen dagh:
Ist geen dagh/ zó ist nacht:
Ist nacht zó isser enighe tyd,
Dus isser gheen tyd/ zó isser enighe tyd.

T'misverstand schuylt hier in dagh / door des Toevals verdraying; als int vólghende het slapen/

Die wel drinckt slaapt wel:
Die wel slaapt dóet gheen zonde:
Die gheen zonde doet is zaligh/
Dus die wel drinckt is zaligh.

icti ex
rte.

2. T'ghezeg in Deel.

Zó wanneer t'gheen int deel ófte op zekere voorwaarde ghezeyt wort/ als naacktelyck óf alghemeyn óf slechtelyck ghezeyt te zyn ghetoghen werd : ófte alsmen onder dexel vant deel t'gheheel verbangt : ófte vant byzonder tóttet alghemeyn overtreet: als/

Ryckdom is den misbruyckers meer hinderlyck dan vorderlyck/
Daarom is ryckdom quaat.

Noch/

Wyn is den koorsachtighen schadelyck/
Daarom is wyn niet ghoed.

Noch/

De vrye wil vermagh niet zonder Góds ghenade;
Daarom vermaghse niet.

Noch/

Een Moerjaan is wit an zyn tanden:
Dus een Moerjaan wit.

Noch/

Dits een gheschildert mensch:
Dus ist een mensch.

3. T'ghevólgs onnóódlyckheid.

Consequentis fallacia.

Als het ghevólgh niet nóódlyck ant voorghestelde hangt; ófte alsmen meent dattet voorghestelde mettet ghevólgh / als ghelyckmachtigh zynde / omgheheert magh werden / ende dattet zó niet en is: ghelyck zulcke/

Alst reghent zó wordtet Aardryck nat:
Het Aardryck is nat/ dus reghent het.

Noch

Noch/

Deze wyn is van Kollen gekomen:
Dus isset Rinse wyn.

4. Onzeker bewys.

Petitio principij.

Alsmen onzekere dinghen voor Aandere die óóck onghewis zyn wil bestighen: of alst bewys onvaster is alst voorgheselde.

Het Aardryck beweeght zich:
Want de Zon staat aan den Hemel stil.

Noch/

Dronckenschap is hinderlyck:
Want de wyn is hinderlyck.

5. Der O'órzaken misbruycking.

Non causa ut causa.

Alsmen iet voor een óórzaker des zaacks ofte dings onrecht stelt: als/

De dronckenschap is quaad:
Dus is de wyn quaed die dat veróórzaackt.

Noch/

Veel Christenen leven qualyck:
Dus is de Christen lere quaad.

Noch/

Paulus waarschuwt / dat hem niemand vande Philosophy zal laten verhoeren:
Daarom is de Philosophy quaad.

Want

Want dat de Christenē qualyck leven; dat de dronckenschap hindert; des en zyn de leer ófde wyn geen óórzaken: maar hun qua wil ende ghulzicheid: alzó en is de Philosophy als een natrachting van wysheid zynde niet quaad/ maar het misbruyck.

6. Vermengde vraghing.

Interrogationes plures in una.

Alsmen op meer als een vraghe enckelyck antwóórdt: alzómen van twe menschen / d'een ziende/ d'ander blind zynde/ vraagt óf die blind óf ziende zyn: ófte van twe dingen/ t'een ghoed ende t'ander quaad zynde / óf die ghoed ófte quaad zyn. Op zulcke vraghen moetmen onderscheid maken tusschen t'een ende t'ander.

7. Bewysreens onkund.

Ignoratio Elenchi.

Zó wanneermen iet vergheet dat an de Besluytreen/ óf ant bewys behóórde: als/

De Hemel bedecktet al:
Dus bedecktse óóck haar zelve.

Dit ghevólgh is valsch / want het alghemeyn Vóórtstel most ghebreydelt zyn aldus/ sy bedecktet al behalven haar zelven/ Gód/ W.

Nóch/

Plato schryft in huys/ hy schryft buyten niet:
Dus schryft Plato/ende hy schryft niet.

Int

Int beslupt most weder verhaalt zyn i
huys ende buyten: anders wortet niet eenssin
verstaan/ófte t'heeft een dubbeld anzien.

Waarneming.

Alle lósse/wanckelstaande ófte wanschicke
lycke besluytingen/ worden al onder Bewys
reens-onkund vervat/ ende dit is een algemey
ne zetel aller valscher Besluytingen die voren
verhaalt zyn/ óóck van andere die tót de vorig
niet ghebracht zouden konnen werden. Wan
Bewysreens-onkund is een alghemene naam
betekenende elcke valsche ende wanckelstaan
de Sluytreden: dies óóck Aristoteles al de zel
ve hier onder treckt. Dewyl al de Nueswyz
Sluytredens ghemeenschap onder een hebben
ist dickwils qualyck/ óóck nódelóóze hóófdbre
king na te spueren / waar onder men die bren
ghen zou moghen. Deze noemt hy een lósse ó
arghlistighe Sluytredening / doort nalaten
van enig deelkẽ/ tót Uytbeelding des Bewys
reens eyghentlyck behórende. Want in een
recht Schicklyck beslupt/ nóódlyck uyt het ge
stelde t'Beslupt vólghen moet / ende óóck al
zó vólghen / dattet waarlyck ende niet in
schyn zó is: waar van alle arghlistighe / lóss

end

ende wanschicklyke besluytreens vreemd zyn; die wy tót meerder behulp der leerlinghen alle onderscheidlyck verhandelt hebben / hoe wel zy hier onder óóck moghen ghetoghen ende gebetert werden / aldus.

Betrecking aller mistelder ende arghlistigher sluytredenen onder Bewysreens onkund.

Elck a wanschicklyck beslupt is deshalven ghebrekelyck / om dattet gheen b Schickelyck beslupt en is / al schyntet dat te zyn: ófte om dat de teghenspraack niet rechtstrydigh is: ófte dat het wóórd óf ding niet over al een mening heeft. Dit zullen wy opt kortst bewyzen. a Paralogismus. b Syllogismus.

Al die onder dubbelwóórd ende dubbelzin bevat werden / moghen tót Bewysreens onkund betrocken werden / overmids in de zelve dubbeld verstand des dinghs ghevat wert duer des zelfs verscheyden betekenis.

Als óóck die onder Menging eñ Schifting behóren / om des Ghezegs verscheydenheid.

Die by Toevals misbruyckingh / Onzeker bewys / Ghevólghs onnóódlyckheid / Oórzaken misbruyck ghevallen / komen hier / om datse inde wetten des Schicklycken besluyts

 falen.

falen: alzó inde zelve het vóórghestelde gheen behóórlycke óórzake des gevólgs in zich heeft. Die door t'Ghezeg int deel gheschieden / alzó dit niet een zelfde ding toestemt óf beneent / ist gheen rechtstrydighe teghenspraack ófte eenstemmighe toestemming.

Alzó mede die uyt Vermenghde vraghing spruyten/dewyl inde zelve óóck een van een niet ghezeyt en wert.

Zom die onder de voorghemelde niet betrocken moghen werden / werden hier mede onder ghebracht: als dusdanighe.

'exa
olubi-

Omghekromt óf onontsluytelyck besluyt.

Dat van zich zelven spreeckt/ ende de waarheid óf valscheid weer tót hem zelven ombuyght: zulx is het vermelde/

De Hemel besluytet al:
Dus besluytse óóck haar selven.

Nóch/

Epimenides zeyt / dat al die Cretensers loghenachtigh zyn: diet zeyt is zelf een Cretenser: dus is hy óóck loghenachtig: ende behóórt dies gheen ghelóóf te hebben int zegghen / dat de Cretensers loghenachtigh zyn: Zal men dit niet ghelóóven/ zó zynse dan waerachtigh / ende

men

men behóórt se dies te ghelóven: zó is hy dóch een Cretenser; dies zoumen hem mede in zyn vorighe zeggen ghelóven/ W.

Nóch/

Eender wert in zyn slaap vermaant dat hy gheen drómen zou ghelóóf gheven. Wat zal hy doen? zal hy die dróóm ghelóven? zó ghelóóft hy drómen: ende ghelóóft hy gheen drómen/ zó gelóóft hy die dróóm.

Nóch/

Protagoras de nuefswyze of Sophist zeyde/ dat alle waan waarheid was; dien wederspreeckt Socrates aldus/ Veel luy wanen dat u zeggen valsch is/ dus isset zó: zó is dan valsch/ dat alle waan waarheid is/ uyt u zelfs woordē.

Nóch/

Daar is een sprooxken van een Crocodil die tot de moeder zeyde/ Zegt my zal ick u u kind weer gheven/ óf niet? Ick zalt u weergheven/ zegdy my de waarheid. Zegdy ja? ick zalt houden/ zó lieghdy: Zegdy neen? zó zal ickct houden/ op dat u wóórd waar zy: want ghaaf ickct u weder/ zó waart loghen; ende dies most ickct dan lycke wel houden.

Nóch/

Socrates zeyt/ dat hy alleen dat wist dat hy niet en wist: maar dat was iet weten: zó wast dan loghen dat hy niet en wist.

Nóch/

Corax een meester inde Redenrijck verdong enen die kunst te leren / te betalen zó wanneer hy dien de kunst volkomelijck geleerd had: deze de kunst geleert hebbende is onwillig tót de betaling : Corax roept hem int recht. D'ander vraeght/ Wat is het eynde des kunsts? Corax antwóórd/ jemant met redenen iet vroed te maken. Hier op zeyt de leerling / Kan ick u vroed maken dat ick u betaalt heb / zó ben ick u niet schuldig; want ick heb u vroed ghemaackt dat ghy betaalt zyt: eñ kan icket u niet vroed makë/ zó ben ick u óóck niet schuldig; om dat ghy my niet gheleert hebt dat icket u vroed maken kan. Maar Corax antwóórt met een verstrickt besluyt / Ja zeker / maackt ghyt my vroed / zó zuldy my betalen; want ghy kent de kunst: ende maackt ghyt my niet vroed zó zuldy betalen/ als door der Rechters vonnis schuldigh ghekent zynde.

Dezer ghelycke noemtmen onontsluyte-

lycke: maar ghy zult dierghelycke stricken lichtelyck ontlósen/zeggende (zóót óóck is) dat de wóórden als ghereetschappen / tót ander dingen / maar niet tót haar zelven ghebezicht konnen werden. Even als een mes niet ghemaackt is om zich zelf te snyden/nóch de hamer om haar zelf te klóppen: alzó en tónen de wóórden ófte beduyden haar zelven niet/ maar ander dinghen; ende in de wóórden is iet te verstaan van t'gheen daar van ghezeyt / ende niet het ding zelfs: als hier / de Hemel bedecktet al/ maar ander dingen: ende de Cretensers zyn loghenachtigh/behalven die/ die dit spreeckt; ende die wel mede/maar niet in dat zeggen. Men zal gheen drómen ghelóóven/ maar andere / niet deze. Als icket Recht win / zal ick u betalen/ maar niet vande zelve zaack. Socrates zeyt dat hy niet en weet/ maar dat wert verstaan op volmaackte wetenschap. Eñ alsmen zeyt al de dieren warē inde Arck vā Noë/wort by verbanging verstaā de gedaante/als van elx een paar.

Dierghelycke zuldyer ontellycke door deze ghestalte van Bewysreens-onkund ontlóssen/ daar toe wy hier een Tafelken byghevoeght hebben. Waar in men des Bewys-reens

onkund ſpueren zal onder al de voorgheſtelde/ tót meerder óf klaarder behulp ende onderrechting der leerlinghen/ den welcken dit hele werck dóch alleen ten dienſte is.

In alle twiſchickelycke Sluytreens blycke Bewysreens onkund vermits

- Miſtelde vlechting de Bewysredenen
  - Int Alghemein valſch
    - In Stóffe
    - In Form.
    - In Stóf ende Form.
  - Int byzonder/ door
    - Toevals misbruyking
    - Onzeker bewys.
    - Ghevolchs onnódelyckheid.
    - O'orzakens misbruyck.
- Dubbeld ófte verſcheyden verſtand/in
  - Dubbelwóórd.
  - Dubbelzin.
  - Menging.
  - Schifting.
- Onſtrydighe teghenſpraack in
  - T'ghezeg int Deel.
  - Vermengde vraging.

E Y N D E.

Kort Begrip/

Des Redenkavelings: in slech- ten Rym vervat/ om des zelfs voor- neemste hóófdpuncten te beter inde ghedachten te hechten.

Tot Saander-Dam,

By Hendrick Soetebóóm by den Overtoom/
Inde Witte Pars. 1649.

Door *Redenkaveling*, en t'ſcheyden door die konſt,
Zó iſt dat ider ding, verklaart wart op e't ronſt;
'T gaat niet by meen of gonſt, maar door des waarheyts licht:
Het ſtrijt het vecht het bonſt, tegen 't geen dat ontſticht;
Daarom léért dit gedicht, met 't geen dat hier by hoórt:
Zó wart ghy onderricht, te recht in *Godes* wóórt.

U. E. Vrient Bóógaart.

Den Eerzamen / Verstandigen Jan van Houten Secretaris der Stede Leyden.

Aarde vrund / hier wort u E. toege-eyghent eẽ smakelóze onrype vrucht / die buyten twyffel verscheyden op-spraack te verwachten heeft / zó vande ghemene Rymers / diet als Regheldicht klein achten zullen; als óóck van de ghene / die hun vaerssen op voeghlycke maat dwinghen / ende met be-hóórlycke cieraat bekleden: de welcke hier ste-kelighe stóffe gheen ghoede voethouwing / nóch enighe welstand bemerckende / óóck gheen be-haghen daar an zullen konnen hebben. Maar wy / alleenlyck der leerlinghen vordering beó-ghende / hebben om henluyden het sommier-lyck inhout dezes kunsts te bet inde ghedenc-kenis te doen vestighen / t'zelve ghepóóght in Rym te vervatten / ende dat met Reghel-dicht / om ghedronghen rymwóórden te mijen / óóck op enerley langte van silben / met ver-wisseling van langhe ende korte voeten / van dubbel en enkel gheklanck / zó wy best ghe-

kent hebben / alles dienstigh tót beter onthouding. Dat u E. dan met deze toeeyghening kleyne dienst gheschiet / hebben wy licht af te nemen: zulx is óóck onze wit niet / maar t'is dienst voor t'ghemeen beste van u E. te trecken: om u de vorderíng dezes kunsts (die ghy over lang behertighdt hebt) te erinneren; u tót een kunstwecker te verzoecken / by den E. Raad ende Hóghe Schole tót Leyden: die wy ons verdriest hebben / onze Ruygh-bewerp dezes kunst toe te schryven. Hópende het onschuldighen onzer faylen / die zult ghy (als zeer wel wetende wat wel rymen is) best konnen ontschuldighen: anghemerckt onze onmachtighe ghoede wil / ende byzonder de onhandelbare stóffe die wy voor hebben: daar ghy óóck ten dele in ghehouden zyt / als die hebt helpen porren dit onbeslepen werck int licht te brengen. Hy die ons allen alle ghoed ghunt / ghunne u ghunstighe ghunner t'ghunt best is / ende óóck uwe dienstschuldighe

Eglentieren

In liefd bloeyende.

Kort begrip

Des Redenkavelings in Rym.

ET a Redenkavelen is niet by waan óf ghis-sen/ a Disserere.
Maar na der dinghen aart bedacht/ om min te missen:
Dat veel luy zonder grond verachten als onnut/
Dóch oeffent u daar in/óf ghy blyft inden dut:
Meest in u jonge jueght laat dees u hert ontfoncken.
Want t'is een ghave Góóds ons uyt ghena gheschoncken.
Dees wapent u alzó/ dat ghy niet onbescheydelyck
Het valsche toestaan zult door waarheids schyn verleydelyck/
Of wycken van het recht; Maar dieze derft/zal moghen
(Zyns ondanx) vande waarheid worden af ghetoghen.
Zó elck een rueckelózigh onverstand verdoemt
Wort deze kunst te recht (die dat doet) dueghd ghenoemt.
Dees door de delen al der wysheid ghaat en wandelt;
Zy b Beelt-uyt/ende c Schift met onderscheid/ en d Handelt b Definere.
Elck dingh met vast bewys ; haar dienaar schenckt zy vaar-digh c Dividere d Argumétatio.
Gróót nut/gróte ghenuecht/en wysheyt zeer eerwaardigh:
Wats e Redenkaveling? T'is grondelyck met klaarheid
Het valsch in alle ding te scheyden vande waarheid. e Dialectica.
Deze deelt zich in tween/in Vinding ende Oórdeel:
f Vinding zoeckt watmen zeyt op elck ding met voordeel, f Inventio.

En

a Iudicium. En a Oórdel overweeght (na fórm der leer opzecht)
Of 't staat magh ófte niet t' gheen datter wort ghezeght.
b Materia. De b Stóffe dezes kunsts/ is t' gheen daar wy van scheien/
c Quæstio. Dit noemtmen het c Gheschil en laat zich in tween delen/
d Simplex. d Enkel/ e T'zamenghezet. int eerste maghmen vraghen
e Composita. Wat Redenkaveling is? maar óf al die na jaghen
De waarheid/ zyn verplicht deze kunst onbesmet
Te leren; dit Gheschil dat heet T'zamenghezet/
f Argumentatio. Verkryght óók over t'bewys van f Beshuytreen verlichting:
Maar t'Enkel handeltmen door Uytbeelding en Schifting.

Vande Ghemene wóórden.

Doch eermen daar toe kómt zó strecken ons ghere/
g Prædicabilia. De vyf g Ghemene wóórden/ hier het a/b/c/
h Species. i Genus. h Ghemeen Ghedaant/ i Gheslacht/ en k Onderscheid der din-
gen/
k Differentia. Oók l Toeval/ m Eyghenschap/ n t'Ondeligh Zonderlingen
l Accidens. Voeght hier by nódigh/ als hun alder grond gheschat.
m Propriū. Ondeligh ist wat met de zinnen wort ghevat:
n Individium. Amsteldam/ Morghenstar/ die man/ dat weligh//zwyn/
Of dit huys dat ghy ziet: dees al Ondeligh//zyn.
Ghemeen Ghedaant/ dat is t'n aartel óf beeld ghenomen
Van zulck Ondelighe/ die u voor oghen komen:
Een Kóópstad/ mensch/ óf beest/ Ghemeen Ghedaanten acht/
Maar stad en dier/ die zyn van die zelve t'Gheslacht.
Gheslacht dan is een naam veel Ghedaanten ghemeen:
Onderscheid des Gheslachts/ Ghedaanten scheyt van een/
Een zeker deel des dings/ als reden inden mensche:
Doch zómen Onderscheed heel zelden vint na wensche/
Wort Eyghenschap veeltyds in des zelfs plaats ghetoghen.
Want Eyghenschap dat is s'dings een zeker vermoghen:

Als lachen inden mensch/ener Ghedaanten erfenis.
Toeval is by en af/zonder des dings bederfenis:
Dóch Toevals/diemen ghans in ghenerley manier
Van dingen scheyd/zyn s'lichaams gróót/en hitt' int vier.
Maar wat in enigh ding is Toeval óf verandering/
Is der Zelfstandigheid gheen deel in enigh ander ding.

Van Zeglycke wóórden.

a Zeglycke wóórden zyn der dingen hóóftgheslachten | a Prædicamenta.
Dees tien/al watter is bevangen met haar krachten. | b Substantia.
b Zelfstand/ c Gróótheid/ d Hoedanigheid/ e Betreckenis | c Quantitas.
f Doen/ g Lyden/ h Waar/ i Wanneer/ k Stand / en l Ghesteltenis. | d Qualitas. e Relatio. f Actio. g Passio. h Vbi. i Quando. k Situs. l Habitus.
Zelfstandigh isset al/wat by zich zelven staat.
Gróótheid is/zwaarte/menight/dickt/ghewicht óf maat.
Hoedanigheid/s'ghemoeds ghestalt' óf der lichamen.
Betrecking/die betreckt t'gheschick der dingen t'zamen.
Daar na volghen dees vier/Doen/Lyden/Waar/Wanneer/
Elck leyd zich zelven uyt/gheen Wóórd behoefdy meer.
En Stand/is het verzet des lichaams ófte jeste.
Ghestalte/is t'gheschick des omslachs/dat is t'leste.
In der dingen Natuur ghaat het m Wezen vóór al/ | m Ens.
Het welcke wort ghedeelt in Zelfstand en Toeval.
Dies schelen deze tien int ding in ghenen weghen/
Maar an Zelfstandigheid zó hangen d'ander neghen.
Oóck komt Zelfstandigheid u nimmermeer vóór ogen
Van Toevallen ghebloot/maar met die overtoghen.

Van Uytbeelding.

Ghemeen en Zeghlyckwóórd dienen/ om zonderlingen
Te tonen t'onderscheid en ghemeenschap der dingen/
a Definitio. Door a Uytbeelding en b Scheyding/na der dingen aard:
b Divisio. Want Uytbeelding int kort/wat elck ding is/verklaart.
En die is Vierderley/na wy twisten óf schelen/
c Essentialis. d Causalis. e Accidentium. f Partium. c Wezentlyck/d Oórzaacklyck/der e Toevallen/der f Delen.
1. Wezentlyck Uytbeelding (die luttel zyn heda hyt)
Bestaat van Onderscheid en van des dings Gheslacht:
Mensch is een relyck dier. Dueghd is een heblyckheid
S'ghemoeds/zynde ghelyck ghoe reen/ en ghoed bescheid.
2. Oórzaaklyck Uytbeelding/ de óórsprong roert behend:
g Causæ. h Efficiens. i Materia. k Forma. l Finis. De g Oórzaken zyn Vier: h Wercker / i Stóf / k Fórm en l End.
T'meel is de Stóf/de Backer machmen wercker heten/
De Fórm / het maaxel schynt des broods / t'End / dient om t'eten.
Uyt deez óórzaken al/ uyt een óf meer van haar/
Treckmen Uytbeeldingen. aldus uyt alle ghaar:
Het hylyck is een band/van man en wyf die minnen/
Verwilligt wettelyck/om kinderen te winnen.
Bróód is ghebacken spys van water en van meel.
Gherechtigheid is dueghd / die elck gheeft even veel.
En mantel is een kleed om het lichaam te decken.
De dagh is t'licht des Zons/die t'aardryck komt betrecken.
3. Der delen Uytbeelding bestaat van des dings leden:
Philosophye is natrachting/met ghoe reden/
Der dingen ghodlycker ende menschlycker naturen.
Een etmaal is een wyl van vierentwintigh uren.
4. De vierd' Uytbeelding is van Toeval en Gheslacht:
Een Zeylsteen is een steen die 't yzer treckt met kracht.

Hier

Hier duer beschryfstmen meest ghedierten/kruyd en bómen.
S'dings toeval dient met vlyt daarom wel waarghenomen.
Want wy recht onderscheid in vele dingen derven:
Men bezicht dees ter nóód om kennis te verwerven.
Int Uytbeelden neemt waar dat d'Uytbeelding niet scheelt;
O'f min óf meer bevat/als t'gheen werd uytghebeeld.
O'óck datmen die kreeftswys omkeeren magh na wensch:
Mensch is een redyck dier/en zulck dier is een mensch.
O'óck dat d'Afzondering zó lange werd ghetoghen/
Datmenze tót gheen ander ding zou keren moghen;
Maar t'Uytghebeelde ding eyghen alleen: en hier
Is/Ezel een langóórd/viervoetigh/vrucht baar dier.

Van Scheyding.

Zó Uytbeelding het ding kan in zyn palen dwingen;
Komt a Scheyding/en verspreyt in hun délen de dingen. a Divisio.
1. En die is drierley/eerst Schiftmen (aller meest)
T'Gheslacht in zyn Ghedaanten: Dier in mensch en beest.
2. De twede noemtmen b Deling/welcke deelt bequaam b Partitio.
In zyn Delen t'Gheheel: Mensch in ziel en lichaam.
De Fórmen en t'Ondeligh laat Schifting ongheschéiden;
Dees neemt de Deling an in hun Delen te spreyden.
Van Ghedaant tót Gheslacht ghy wel by Schifting mueght
Zeggen/Mensch is een dier: Rechtvaardicheid is dueght.
Dit voeght in Deling niet,/al ist in Schifting ghalyck
Te zeggen: ziel is mensch/dat past met allen qualyck.
3. De darde Scheyding is der Toevallen verdeling/
1. Eerst in het Onderwerp der Toevallen verscheling:
Als/Menschen zyn zom vry/zom eyghen om te dwingen.
2. De Toevallen men schift in d'Onderworpen dingen:

De ghoeden zyn des moeds/des lichaams óf ghevals.
3. De Toevals in Toevallen schiftmen óóck van als:
Zom ghoeden eerlyck zyn/zom nut/en zom verhueghlyck.
Dees laaste scheyding is den Reedners zeer ghenuechlyck.
Int scheyden dient voor al wel vlytigh waarghenomen/
Dat onder zich altyd de delen strydigh komen.
Dees Scheyding is heel quaad/zom menschen dat zyn boeren/
Zom zyn gheleert: want een man kan die namen voeren.
In Scheyding neemt óóck waar/ dat watter wort ghemelt/
De Schifting int gheschift magh worden omghestelt.
Een dier is mensch óf beest/ iet anders macht niet wezen/
Al t'gheen dat mensch óf beest is/dats een dier mits dezen.

Van Schickelyck beleed.

Om t'Enkele gheschil na eysch en na behoren
Te leren handelen/is u verklaart te voren/
Ghemeen en Zeglyck wóórd/Uytbeelding ende Scheyding:
Tót a Schickelyck beleed zyn deze voorbereyding.
Die eyscht Uytbeelding eerst / dan Scheyding en Uytleg-
ging/
De O'órzaken en t'Ampt/Ghelyckheid/Teghenzegging/
En Tuychenis. Men vraaght in Enkele ghe schelen/
1 O'ft is. en 2 Wattet is; wat 3 Ghedaanten en Delen;
Wat 4 O'órzaack; 5 Werck en Ampt; 6 Ghemeenschap en
Ghelyckheid;
Wat 7 Strydicheid: dan 8 Tuychenis gheeft kracht en ryck-
heid.
Acht vraghen slaat hier gha met opmerking en aardigh leyt/
Daar duer u tót een proef/het wóórd Rechtvaardicheid.
1. O'ft is voort eerst/dat zelden valt/en wert bewezen
By onderbinding/en t'gheen dat wy daar van lezen.
Ten tweeden wattet is/daar Uytbeelding ankleeft:
2. Rechtvaardicheid is dueghd die elck het zyne gheeft.

a Methodus.

3. Is

3. Is ghódlyck en volmaackt / óf onvolmaackt en mensche-
schelyck.
4. De O'órzaack is een wil na recht en reden menschelyck.
5. T'Ampt des Rechtvaardicheids is: elck t'zyn te gheven:
Zy hout landen in vré/en maackt een veyligh leven.
6. Heeft óóck met alle dueghd Ghemeenschap en ghen eyghent-
heid:
7. Maar onrechtvaardicheid en ondueghd is haar teghenheid.
8. Tót tuychenis en vast bewys/zyn vrome daden/
O'óck sprueken uyt de Schrift/ die meest al hier toe raden.
Tót deze vraghen acht zoumen wel trecken moghen/
Al de Ghemene Plaatsen die wy hier na toghen.
Maar Aristoteles bevats' in ener som:
O'ft is/en wattet is/Hoedanigh/en waarom.

Vande Vóórtstellen.

T'Enkel Gheschil is over/nu an T'zamenghezet/
Hier moet voor alle ding opt a Vóórtstel zyn ghelet: a Propositio.
Dats een volkomen spreuck / die waarheid óf onwaarheid
Ghants zonder twyfeling duydlyck bevat met klaarheid.
In alle handeling/schrift/zaken/óf iet wat
Moet kórt in ene spreuck/de hóóftsom zyn bevat:
Daar al t'beleed om draaypt/zy is des redens pit.
Wie zich hier in verzuymt/die schiet als zonder wit.
Vóórtstel is tweerley een Enkel óf Eenvuldigh:
Als Cato die is wys: een vroom man leeft onschuldigh.
D'ander/T'samenghezet/van twee enkels ghevoeght/
Is Cato wys/hy leeft steeds over al vernoeght.
Het Enkel Vóórtstel eerst/dat bestaat van twe delen/
T'eerst is de b Stóf/het lest zal als de Fórme spelen: b Materia.
Als Naam óf Onderwerp/en wóórd ófte Ghezeg.
Het ding daarmen van spreeckt/is dat ick Onderleg:

Maar t'gheen men daar van zeyt is het Ghezeg altyds/
Cato is t'Onderwerp/t'Ghezeg dat hy zy wys.
a T'vóórtstel b T'samenghezet/ wort drijerley bedócht:
c Verkóppelt eerst/d Verdeelt daar na/t'lest heet e verknócht.
T'wóórd/Ende/ word int eerst ghevoeght óf by verstaan:
Ick heb dit dicht gheënt en stoutelyck bestaan.
T'Verdeelt bruyckt/Of/nódigh is een van beyden waar:
Een vrou mint óf zy haat/men vint gheen dard' in haar.
T'Verknóchte bezigt/Zó; t'eerst nódigh hangt an t'leste:
Ghenaackt den avond nu/zó is de Zon int Weste.
T'scheyden der Enkeler is drijerley: Voor al
Zó zynze f waar óf g Valsch/h Nóódlyck óf i By gheval.
De twede deling/die iet k Vestight óf l Beneent/
Des darden delings scheel/de Kleynt óf Menight meent:
Hier zyn zom m Alghemein/n Bezonder zom/zom o Lós/
p Ondelig zom/na datmen spreeckt int klein óf grós.

a Propositio. b Hypothetica. c Copulata. d Desiuncta. f Vera. g Falsa. h Necessaria. i Per accidens. k Affirmare l Negare. m Generalis. n Particularis. o Indifinita p Singularis.

Vander Vóórtstellen strydigheid.

In alle twist óf teghenspraack dient waar ghenomen
Der sprueken onderscheid/óf die óóck strydigh komen.
Der Vóórtstellen verschil onderling drie ick tel:
Als zijn/q Ghlyckmachticheid/r Teghenstel en s Omstel.
Ghlyckmachticheid/is tweër Vóórtstels lyke kracht:
Wie bruyckt niet zyn vermoghen? elck bruyckt zyn macht.
Maar Teghenstel/die is Ghlyckmachticheid partydigh/
En die is vierderley/de eerste zyn t Rechtstrydigh:
Alle man is leerghierigh/gheen man is leerzuchtigh:
Zomluy zyn dueghdelyck/ en zomluy zijn ontuchtigh/
Zyn u Onderstrydighe/van twe Vóórtstellen Zonderling:
D'eerste zyn Alghemeen; dees x Teghenzeglyck onderling.

q Æquipolentia. r Oppositio s Conversio. t Contraria. u Subcontraria. x Contradictoria.

Alle

an is leerzuchtigh/zom zyn niet leerghierigh.
)ellust is quaad/ zom wellust is schóffierigh/
Onderdwertighe/ dees voeghtmen daer an een/ a Subalterna.
en Byzonder Vóórstel en een Algemeen.
el stelt om t'Ghezeg en Onderwerpsel plechtigh:
n rechticheid is ondueghd/gheen ondueghd gherechtigh.
Enkel-omstel eerst; by Toeval komt de twede:
lle vreed' is ghoed/dies enigh ghoed is vrede.
onderstrydicheid machmen licht leren kennen/
r enige spreuck verandert hier duer mennen.

Van Besluytredening.

redenkavelings werck is aller meest te pryzen/
Vóórstellen vlechting/om iet te bewyzen.
leed is velerley: als b Schickelyck beslupt/ b Syllogismus.
Slecht beslupt/oóck d Dringend/e Byspel na 't beduyt c Enthymema.
stimmende beslupt/g t'Verstrickt/ en zulcke meer: d Inductio.
: Schickelyck beslupt maackt over al den Heer. e Exemplum.
Schickelijck beslupt / sluyt uyt twe Vóórstels blóótelijck: f Sorites.
zijnde toegheftemt/het darde Vóórstel nóótelijck. g Dilemma. h Syllogismus.
erst zy: Dueghd verhueght: daar na/ Die man leeft dueghdelyck:
rde vólght ghewis/Daarom zó leeft hy vrueghdelyck.
taat van i Stóf en k Fórm; de Fórm is het ghevlecht i Materia.
Vóórstels velerley en zonderling gheyecht. k Forma.
Merckteekenen zyn de stóf/elck Vóórstels delen/ l, Termini.
derwerp en n Ghezeg: die onderling verschelen/ m Subjectum.
Minder / p Meerder / q Middel. Alsmen iet zegghen wil/ n Prædicatum.
Minder t'Onderwerp/want voorstelde gheschil/ o Minor. p Major. q Medium.

a Iudicium. En a O'ordel overweeght (na form der leer oprecht)
O'ft staat magh ofte niet t'gheen datter wort ghezeght.
b Materia. De b Stoffe dezes kunsts/ is t'gheen daar wy van scheien/
c Quæstio. Dit noemtmen het c Gheschil en laat zich in tween deelen/
d Simplex. d Enkel/ e T'zamenghezet. int eerste maghmen vraghen
e Composita. Wat Redenkaveling is: maar of al die na jaghen
De waarheid/ zyn verplicht deze kunst onbesmet
Te leren; dit Gheschil dat heet T'zamenghezet/
f Argumentatio. Verkryght ook over t'bewys van f Besluytreen verlichting:
Maar t'Enkel handeltmen door Uytbeelding en Schifting.

Vande Ghemene woorden.

Doch eermen daar toe komt zo streckenons ghere/
g Prædicabilia. De vyf g Ghemene woorden/ hier het a/b/c/
h Species. i Genus. h Ghemeen Ghedaant/ i Gheslacht/ en k Onderscheid der dingen/
k Differentia. l Accidens. Oo-k l Toeval/ m Eyghenschap / n t'Ondeligh Zonderlingen
m Propriũ. Voeght hier by nodigh/ als hun alder grond ghe[s]chat.
n Individium. Ondeligh ist wat met de zinnen wort ghevat:
Amsteldam/ Morghenstar/ die man/ dat weligh//zwyn/
O'f dit huys dat ghy ziet: dees al Ondeligh//zyn.
Ghemeen Ghedaant/ dat is t'n aarel of beeld ghenomen
Van zulck Ondelighe/ die u voor oghen komen:
Een Koopstad/ mensch/ of beest/ Ghemeen Ghedaanten acht/
Maar stad en dier/ die zyn van die zelve t'Gheslacht.
Gheslacht dan is een naam veel Ghedaanten ghemeen:
Onderscheid des Gheslachts/ Ghedaanten schept van een/
Een zeker deel des dings/ als reden inden mensche:
Doch zomen Onderscheed heel zelden vint na wensche/
Wort Eyghenschap veeltyds in des zelfs plaats ghetoghen.
Want Eyghenschap dat is s'dings een zeker vermoghen:

Als

Als lachen inden mensch/ener Ghedaanten erfenis.
Toeval is by en af/zonder des dings bederfenis:
Dóch Toevals/diemen ghans in ghenerley manier
Van dingen schepd/zyn s'lichaams gróót/en hitt' int vier.
Maar wat in enigh ding is Toeval óf verandering/
Is der Zelfstandigheid gheen deel in enigh ander ding.

Van Zeglycke wóórden.

a Zeglycke wóórden zyn der dingen hóófstgheslachten — a Prædicamenta.
Deestien/al watter is bevangen met haar krachten.
b Zelfstand/ c Gróótheid/ d Hoedanigheid/ e Betreckenis — b Substantia. c Quantitas.
f Doen/ g Lyden/ h Waar/ i Wanneer/ k Stand / en l Ghestel-tenis. — d Qualitas. e Relatio. f Actio. g Passio. h Vbi. i Quando. k Situs. l Habitus.
Zelfstandigh isset al/wat by zich zelven staat.
Gróótheid is/zwaarte/menight/dickt/ghewicht óf maat.
Hoedanigheid/s'ghemoeds ghestalt' óf der lichamen.
Betrecking/die betreckt t'ghschick der dingen t'zamen.
Daar na vólghen dees vier/Doen/Lyden/Waar/Wanneer/
Elck leyd zich zelven uyt/gheen Wóórd behoefdy meer.
En Stand/is het verzet des lichaams óste jeste.
Ghestalte/is t'ghschick des omslachs/dat is t'leste.
In der dingen Natuur ghaat het m Wezen voor al/ — m Ens.
Het welcke wort ghedeelt in Zelfstand en Toeval.
Dies schelen deze tien int ding in ghenen weghen/
Maar an Zelfstandigheid zó hangen d'ander neghen.
Oóck komt Zelfstandigheid u nimmermeer voor ogen
Van Toevallen gheblóót/maar met die overtoghen.

tio.

b Divisio. Want Uytbeelding int kort/ wat elck ding is/ verkla

En die is Vierderley/ na wy twisten óf schelen/

c Essentialis. c Wezentlyck/ d O'órzaacklyck/ der e Toevallen/ der

d Causalis. 1. Wezentlyck Uytbeelding (die luttel zyn beda ht)

e Accidentium. Bestaat van Onderscheid en van des dings Gheslach

f Partium. Mensch is een redlyck dier. Dueghd is een heblyckhe

S'ghemoeds/ zynde ghelyck ghoe reen/ en ghoed besc

2. O'órzaaklyck Uytbeelding/ de óórsprong roert be

g Causæ. De g O'órzaken zyn Vier: h Wercker / i Stóf / k

h Efficiens. l End.

i Materia.

k Forma. T'meel is de Stóf/ de Backer machmen wercker hete

l Finis. De Fórm / het maarel schynt des broods / t'End /

t'eten.

Uyt deez óórzaken al/ uyt een óf meer van haar/

Treckmen Uytbeeldingen. aldus uyt alle ghaar:

Het hylyck is een band/ van man en wyf die minnen/

Verwillight wettelyck/ om kinderen te winnen.

Bróód is ghebacken spys van water en van meel.

Gherechtigheid is dueghd / die elck gheeft even veel.

Hier duer beschryftmen meest ghedierten/kruyd en bómen.
S'dings toeval dient met vlyt daarom wel waarghenomen.
Want wy recht onderscheid in vele dingen derven:
Men bezicht dees ter nóód om kennis te verwerven.
Int Uytbeelden neemt waar dat d'Uytbeelding niet scheelt;
Of min óf meer bevat/als t'gheen werd uytghebeeld.
Oóck datmen die kreeftswys omkeeren magh na wensch:
Mensch is een redlyck dier/en zulck dier is een mensch.
Oóck dat d'Afzondering zó lange werd ghetoghen/
Datmenze tót gheen ander ding zou keren moghen;
Maar t'Uytghebeelde ding eyghen alleen: en hier
Is/Ezel een langóórd/viervoetigh/vruchtbaar dier.

Van Scheyding.

Zó Uytbeelding het ding kan in zyn palen dwingen;
Komt a Scheyding/en verspreyt in hun délen de dingen. a Divisio.
1. En die is drierley/eerst Schiftmen (aller meest)
T'Gheslacht in zyn Ghedaanten: Dier in mensch en beest.
2. De twede noemtmen b Deling/welcke deelt bequaam b Partitio.
In zyn Delen t'Gheheel: Mensch in ziel en lichaam.
De Formen en t'Ondeligh laat Schifting ongheschéiden;
Dees neemt de Deling an in hun Delen te spreyden.
Van Ghedaant tót Gheslacht ghy wel by Schifting mueght
Zeggen/Mensch is een dier: Rechtvaardicheid is dueght.
Dit voeght in Deling niet/al ist in Schifting ghalyck
Te zeggen: ziel is mensch/dat past met allen qualyck.
3. De darde Scheyding is der Toevallen verdeling/
1. Eerst in het Onderwerp der Toevallen verscheling:
Als/Menschen zyn zom vry/zom eyghen om te dwingen.
2. De Toevallen men schift in d'Onderworpen dingen:

De ghoeden zyn des moeds/des lichaams óf ghevals.
3. De Toevals in Toevallen schiftmen óóck van als:
Zom ghoeden eerlyck zyn/zom nut/en zom verhueghlyck.
Dees laaste scheyding is den Reedners zeer ghenuechlyck.
Int scheyden dient voor al wel vlytigh waarghenomen/
Dat onder zich altyd de delen stрydigh komen.
Dees Scheyding is heel quaad/zom menschen dat zyn boeren/
Zom zyn gheleert: want een man kan die namen voeren.
In Scheyding neemt óóck waar/ dat watter wort ghemelt/
De Schifting int gheschift magh worden omghestelt.
Een dier is mensch óf beest/ iet anders macht niet wezen/
Al t'gheen dat mensch óf beest is/dats een dier mits dezen.

Van Schickelyck beleed.

Om t'Enkele ghescbil na eysch en na behoren
Te leren handelen/is u verklaart te voren/
Ghemeen en Zeglyck wóórd/Uytbeelding ende Scheyding:
a Methodus. Tót a Schickelyck beleed zyn deze voorbereyding.
Die eyscht Uytbeelding eerst / dan Scheyding en Uytlegging/
De O'órzaken en t'Ampt/Ghelyckheid/Teghenzegging/
En Tuychenis. Men vraaght in Enkele gheschelen/
1 O'st is. en 2 Wattet is; wat 3 Ghedaanten en Delen;
Wat 4 O'órzaack; 5 Werck en Ampt; 6 Ghemeenschap en Ghelyckheid;
Wat 7 Strydicheid: dan 8 Tuychenis gheeft kracht en ryckheid.
Acht vraghen slaat hier gha met opmerking en aardigh leyt/
Daar duer u tót een proef/het wóórd Rechtvaardicheid.
1. O'st is voort eerst/dat zelden valt/en wert bewezen
By ondervinding/en t'gheen dat wy daar van lezen.
Ten tweeden wattet is/daar Uytbeelding ankleeft:
2. Rechtvaardicheid is dueghd die elck het zyne gheeft.

3. Is

3. Is ghódlyck en volmaackt / óf onvolmaackt en mensche-
schelyck.
4. De O'órzaack is een wil na recht en reden wenschelyck.
5. T'Ampt des Rechtvaardicheids is: elck t'zyn te gheven:
Zy hout landen in vré/en maackt een veyligh leven.
6. Heeft óóck met alle dueghd Ghemeenschap en ghen eyghent-
heid:
7. Maar onrechtvaardicheid en ondueghd is haar tegenheid.
8. Tót tuychenis en vast bewys/zyn vrome daden/
O'óck sprueken uyt de Schrift/ die meest al hier toe raden.
Tót deze vraghen acht zoumen wel trecken moghen/
Al de Ghemene Plaatsen die wy hier na toghen.
Maar Aristoteles bevatſ' in ener som:
O'ft is/en wattet is/Hoedanigh/en waarom.

Vande Vóórtstellen.

T'Enkel Gheschil is duer/nu an T'zamenghezet/
Hier moet voor alle ding opt a Vóórtstel zyn ghelet: a Propositio.
Dats een volkomen spreuck / die waarheid óf onwaarheid
Ghants zonder twyfeling duydelyck bevat met klaarheid.
In alle handeling/schrift/zaken/óf iet wat
Moet kórt in ene spreuck/de hóóftsom zyn vervat:
Daar al t'beleed om draayt/zy is des redens pit.
Wie zich hier in verzuymt/die schiet als zonder wit.
Vóórtstel is tweerley een Enkel óf Eenvuldigh:
Als Cato die is wys: een vroom man leeft onschuldigh.
D'ander/T'samenghezet/van twee enkels ghevoeght/
Is Cato wys/hy leeft steeds over al vernoeght.
Het Enkel Vóórtstel eerst/dat bestaat van twe delen/
T'eerst is de b Stóf/het lest zal als de Forme spelen: b Materia.
Als Naam óf Onderwerp/en wóórd ófte Ghezeg.
Het ding daarmen van spreeckt/is dat ick Onderleg:

Maar

Maar t'gheen men daar van zeyt is het Ghezeg altyds/
Cato is t'Onderwerp/t'Ghezeg dat hy zy wys.
a Propositio. a T'vóórstel b T'samenghezet/ wort dryerley bedócht:
b Hypothetica. c Verkóppelt eerst/d Verdeelt daar na/t'lest heet e verknócht.
c Copulata. T'wóórd/Ende/ word int eerst ghevoeght óf by verstaan:
d Desiuncta. Ick heb dit dicht gheënt en stoutelyck bestaan.
T'Verdeelt bruyckt/Of/nódigh is een van beyden waar:
Een vrou mint óf zy haat/men vint gheen vard' in haar.
T'Verknóchte bezight/Zó; t'eerst nódigh hangt an t'leste:
Ghenaackt den avond nu/zó is de Zon int Weste.
T'scheyden der Enkeler is dryerley: Voor al
f Vera. g Falsa. Zo zynze f waar óf g Valsch/ h Nóódlyck óf i By gheval.
h Necessaria. De twede deling/die iet k Bestight óf l Beneent/
i Per accidens. Des darden delings scheel/de Kleynt óf Menight meent:
Hier zyn zom m Algemein/n Bezonder zom/zom o Lós/
k Affirmare. l Negare. m Generalis. n Particularis. o Indifinita. p Singularis. p Ondelig zom/na datmen spreeckt int klein óf grós.

Vander Vóórtstellen strydigheid.

In alle twist óf teghenspraack dient waar ghenomen
Der spreucken onderscheid/óf die óóck strydigh komen.
Der Vóórtstellen verschil onderling drie ick tel:
q Æquipolentia. Als zijn/q Ghlyckmachticheid/r Teghenstel en s Ómstel.
r Oppositio. Ghlyckmachticheid/is tweër Vóórtstels lyke kracht:
s Conversio. Wie bruyckt niet zyn vermoghen? elck bruyckt zyn macht.
Maar Teghenstel/die is Ghlyckmachticheid partydigh/
t Contraria. En die is vierderley/de eerste zyn t Rechtstrydigh:
Alle man is leerghierigh/gheen man is leerzuchtigh:
Zomluy zyn dueghdelyck/en zomluy zijn ontuchtigh/
u Subcontraria. Zyn u Onderstrydighe/van twe Vóórtstellen Zonderling:
x Contradictoria. D'eerste zyn Alghemeen; dees x Teghenzeglyck onderling.

Alle

Alleman is leerzuchtigh/zom zyn niet leerghierigh.
Alle wellust is quaad/ zom wellust is schóffierigh/
Zyn a Onderbuertighe/ dees voeghtmen dap an een/ a Subalterna.
Van een Byzonder Vóórstel en een Alghemeen.
Omstel stelt om t'Ghezeg en Onderworpsel plechtigh:
Gheen rechticheid is onduecht/gheen onduegd gherechtigh.
Dits Enkel-omstel eerst; by Toeval komt de twede:
Als/alle vreed' is ghoed/dies enigh ghoed is vrede.
Dees onderscheydicheid machmen licht leren kennen/
Wildy enige spreuck verandert hier duer mennen.

Van Besluytredening.

In s'Gedenkadelings werck is aller meest te pryzen/
Dezer Vóórstellen vlechting/om iet te bewyzen.
T'Beleed is velerley: als b Schickelyck besluyt/ b Syllogismus.
En c Slecht besluyt/oóck d Dringend/e Byspel na 't beduyt c Enthymema.
Het f Klimmende besluyt/g t'Verstrickt/ en zulcke meer: d Inductio.
Maar Schickelyck besluyt maackt over al den Heer. e Exemplum.
Het h Schickelijck besluyt / sluyt uyt twe Vóórstels blóótelijck: f Sorites. g Dilemma.
Eerst zijnde toeghestemt/het darde Vóórstel nóótelijck. h Syllogismus.
Het eerst zy: Dueghd verhueght: daar na/ Die man leeft duegdelyck:
Het darde vólght ghewis/Daarom zó leeft hy vrueghdelyck.
T'bestaat van i Stóf en k Fórm; de Fórm is het ghevlecht i Materia.
Der Vóórstels velerley en zonderling gehecht. k Forma.
De l Merckteekenen zyn de stóf/elck Vóórstels delen/ l, Termini.
m Onderwerp en n Ghezeg: die onderling verschelen/ m Subjectum.
Het o Minder / p Meerder / q Middel. Alsmen iet zegghen wil/ n Prædicatum.
Is t' Minder t'Onderwerp/vant voorstelde gheschil/ o Minor. p Major. q Medium.

t' Meer-

T'Meerder is het Ghezeg/het Middel wort ghetóghen
Tót bewys vant Gheſchil/u eerſt gheſtelt voor oghen:
Dit wort twemaal verhaalt eer datmen komt te ſluyten/
Maar int leſte beſlót daar blyftet altyt buyten.
a Propoſitio maior. Het a Meerder Vóórtſtel is het eerſte der drie leden:
b Minor propoſitio. Het twede b Minder heet óf c Byghevoeghde reden.
c Aſſumptio. Het darde heet d Beſluyt. Een ghoede Fórm wy prijzen/
d Concluſio. Na verſcheyden gheslecht van e Gheſtalten en f Wyzen.
e Figuræ. f Modi. Gheſtalten des Beleeds zyn drie in zonderheid:
Na zonderling Ghezeg óf t'gheen dat onder leyd.
Wilt in d'eerſte Gheſtalt het Middel der Merckteekenen/
Int Meerder t'Onderwerp/t'Ghezeg in't Minder rekenen.
T'Middel merckteken is int twede het Ghezeyde/
Int darde t'Onderwerp/in Vóórtſtels alle beyde.
Beneent in d'eerſt/het Minder lid/men ſluyt niet onderling
Men ſluyt in t'ander toeſtemmigh; int darde zonderling.
De veertien wyzen zyn zó elck gheſtalte es/
In d'eerſt en twede vier/ de darde heefter zes:
Zó u dees wonder wóórden tónen duydelyck/
Na welcker klinkers zyn de Sluytreens luydelyck:
Barbara, Celarent, Darij, Ferio; (Baralipton)
Ceſare, Cameſtres, Feſtino, Baroco: Darapti,
Felapton, Diſamis, Datiſi, Bocardo, Feriſon.
De a/ een Vóórtſtel duyd toeſtemmigh alghemeen/
De e/óóck alghemein/maar zeyt daar teghen neen.
De i/ſtemt toe/ de o/ beneent/bey int byzonder/
Maar onder d'eerſte wys/daar treckt menſ' alle onder.
g Enthymema. g Slechtſchickelyck beſluyt/van twe Vóórtſtels beſtaat/
Alſmen om óórzaack t'eerſt/óf t'anderde nalaat:
Heeft zy een kind ghebaart/zó iſſe niet meer maaght:
Is de Zon opgheghaan/tis zeker dattet daaght.
a Inductio. a Dringend-beſluyt/dat doet int alghemeen iet blyken/
Uyt zonderlinge dingen die elck ander lyken:

He

t Rommlus int rijck zijn broeder niet ghespaart/
s Cesar op zijn zwagher me van zulcker aard/
volght Augustus óóck zijn medghezel vriandigh/
ght; gheen ghezelligh rijck en is in zich bestandigh.
nspel/sluyt iet ghelijc uyt zijn eveghelijckheid, b Exempla.
ssus was onverzaadt daarom verzaad gheen rijckheid,
immend besluyt dat is der Wóórtschellen schóping/ c Sorites.
nódig onder zich hebben te zamen knóping:
starck' is zonder vrees/de zulcke leeft niet drückigh:
en druck maackt zaligheid/ de starck' is dan ghelückigh.
d Verstrickte besluyt is dubbeld int belaghen/ d Dilemma
dat ghy antwóórt t'is ghevanghen óf gheslaghen.
echt is datmen vreest wat komen zal; ist ghoed/
s hebdy te vergheefs; des niet/dubbeld onspoed.

Vande Ghemeen plaatsen.

Vlechting des Bewijs is zwer/ ma an t'ontbinden/
wijs reen watter is/en hoemen die zal binden: e Argumentum.
s een reen/die t'dingh bestight dat twijfelick scheen/
Middel merckteken/die d'ander knoopt an een.
emene plaatsen/der personen en der dingen f Loci personarum.
Zetels/diet Bewijs na eysch ter hand vóórt bringen.
ersoons/zijn 1 Vaderland/2 Gheslacht/ 3 Aard/4 Jueghd 1. Patria.
en 5 zeden/ 2. Genus. 3. Sexus.
Voeding/ 7 Daden / 8 Ampten/ Staat/ 9 Dóód en 10 na 4. Ætas.
eden/ 5. Mores: 6. Æducatio.
uyt treckt men Bewijs/na den eysch vande zaack/ 7. Res gestæ.
iet te bestighen ófte tót teghenspraack: 8 Officium.
t'gheeffelen t'ontghaan/heeft Paulus wel ghenomen/ 9. Mors.
wijs vant Vaderland/ick ben burgher te Romen. 10 Opinio
a. Fam post mortē.

2. Jan is vroom/zyn gheslacht die derven qua geruchten:
Een dóórn is stekeligh: een ghoe bóóm brengt ghoe vruchten.
3. Het is een vrou/ist vreemd al kan zy qualyck zwyghen?
4. Hy is te oud óf jong; dies onbequaam te krygen.
5. Heeft Jóóst mishandelt iet/hy was ópt wanghelachtigh.
6. T'waar anders/waar hy zedigh opghevoet en statigh.
7. Hy slaat zyn huys wel gha/dus dient hy tót een rechter.
8. Dit is een Christen mensch/daarom en ist gheen vechter.
9. Hy heeft zyn bloed ghestort vóór 't land/men zal hem loven:
10. T'gherucht want na zyn dóód ghaat s'levens faam te boven.

Ghemeen Plaetzen der dingen.

a Loci rerum. Der a dingen Plaatsen/zyn by óf int ding gheacht/
Ders vierentwintigh als/1 Uytbeelding/en 2 Gheslacht/
3 Ghedaant en 4 Eyghenschap/5 T'gheheel/6 Delen/7 Eenaardigh/
8. Anhanghigh/9 Onderwerp/10 Werck/11 Wercker/12 Endingh daardigh/
13 Bereydsels/14 Wercking/15 Plaats/16 Tyd/17 Ankleving/28 Ghebuericheid/
19 Tuygh/20 Naam/21 Verghlycking/22 Ghelyckenis/
23 Teghenstel/24 Onderscheid.
Wat elke Plaatse is willen wy nu ontdecken/
En hoe men het Bewys ter nóód daer uyt magh trecken.

1 Definito. De 1 Uytbeelding verklaart wat elck ding is na wensch:
Hem quelt eens anders vaat/dus ist een nydigh mensch.

2 Genus: 2 T'Geslacht dat is een naam veel ghedaanten ghemeen:
Hy kan de kunsten al/dies Redenryck met een.

3 Species. 3 Ghedaant/daar by t'gheslacht zich in ghetal moet spreden:
Hy is gheen burgher/want hy kóóp noch voorrechten.

En

En 4 Eyghenschap/ dat een Ghedaant alleen is eyghen: 4 Propria
Een mensch die spreeckt/en kan zyn zin tót leren neyghen.
5 T'Gheheel de 6 Delen al bevangt hier spreecktmen dan/ 5 Totum. 6 Partes.
Dat lichaam is ontzielt/ten is gheen mensch voortan.
7 Eenaardigh by t'gheklanx ghelyckheid anhang neemt: 7 Coniungata.
Ick ben een mensch/niet menschelyx en is my vreemd.
8 Anhangighe/ dat zyn Hoedanicheid óf Gróótheid: 8 Adiacentia.
Hy schaamt zich zynes daads/ t'is blyckelyck an zyn róódheid.
9 Werck dat is bezicheid/zó ick iet doe óf ly: 9 Actus.
Om dat hy tóórnigh is/is reden an d'een zy.
Het 10 Onderwerp/daar t'werck en anhangigh' ankleven: 10 Subiecta.
Waffer nóyt dwergh/zó hebben zy nóyt krygh gedreven.
11 Wercker de óórzaack is dat enigh ding gheschiet: 11 Efficiens
Wildy worden gheleert/na Boeck en Meester ziet
Het 12 Eynd is de waarom/óf endlick óórzaack louter: 12 Finis.
Dat iet gheschiet om winst zó ghaat de Paap ten outer.
13 Bereidsels dingen zyn/die tóttet end behoren: 13 Destinata.
Als wildy boeren krygh/zoeckt gheld en vólck te voren.
De 14 Wercking uyt het werck vólght nódigh/ en mits dezen 14 Effecta.
De wyl het licht/zó moet de Zon eerst zyn gherezen.
An 15 Plaats en 16 Tyd zyn alle dingen vast: 15 Locus. 16 Tempus.
Doe dit alhier gheschach/ doe was ick daar te ghast.
17 Ankleving die ant ding als van buyten ankleven: 17 Connexa.
Daar bergh is daar is dal/byt dal is iet verheven.
18 Ghebuericheid is t'gheen dat neven t'dingh gheschied: 18 Contingentia.
Die is schuldigh/hy bloed/hy stamert en hy vlied.
De 19 Naam vest óóck t'bewys: zulck Tiedenrijker heet/ 19 Nomen
Die van de Tiedenryck weet nóch grónd nóch bescheed.
20 Tuychnis ghemeen ghezegh is/óf des Schrifts voorgeven: 20 Pronuntiata.
Ghezien ist óf ghehóórt/t'is hier óf daar gheschreven.
21 Verghlyking/is daar twe tóttet darde verzamen: 21 Comparata.
Voert Cato burgher krygh/t'magh Cicero betamen.
22 Ghelyckenissen zyn/die elck elckander lyken; 22 Similia.

Men mach op ene stond niet leren Bedeypcken;
Maar stuckwys metter tyd/als zomen water ghiet
Veel op een nauwe kruyck/men zal die vullen niet.
23 Opposi-tio. Maar 23 Teghenstel die zet een teghen een in schyn:
Is dit deze mans Zoon hoe kant zyn Vader zyn.
24 Differentia. 24 Verschil/verscheelt alleen als een byzonder wezen:
Is dit kint die mans Zoon/zo ist gheen Zoon van dezen.

EYNDE.

Kunst-

Kunstwóórden des Redenkavelings/ zó wy die verduytscht hebben.

Dialectica,	Redenkaveling.
Differere,	Redenkavelen.
Argumentum,	Bewysreden.
Argumentatio,	Bewysredening.
Quæstio,	Gheschil.
Simplex,	Enckel.
Composita,	T'zamenghezet.
Inventio,	Vinding.
Iudicium,	O'órdel.
Prædicabilia,	Ghemene wóórden.
Individuum,	Ondeligh.
1. Species,	Ghemeen Ghedaant.
2. Genus,	Gheslacht.
3. Differentia,	Onderscheid.
4. Proprium,	Eyghenschap.
5. Accidens,	Toeval.
Prædicamenta,	Zeglycke wóórden.
Ens,	Wezen.
1. Substantia,	Zelfstandigheid.
2. Quantitas,	Gróótheid.
3. Qualitas,	Hoedanigheid.
4. Relatio,	Betrecking.
5. Agere,	Doen.

6.Pati,	Lyden.
7.Ubi,	Waar.
8.Quando,	Wanneer.
9.Situs.	Stand. (steltenis/
10.Habitus,	Hebbelyckheid óf Ghe-
Definitio,	Uytbeelding (ting.
Divisio,	Scheyding óf Schif-
Partitio,	Deling.
Causæ,	O'órzaken.
1.Materia,	Stóffe.
2.Efficiens,	Wercker.
3.Forma,	Fórm.
4.Finis,	End.
Methodus,	Schickelyck beleed.
Propositio,	Vóórstel.
Subjectum,	Onderwerp.
Prædicatum,	Ghezeg.
Hypothetica,	T'zamenghezet.
Copulata,	Ghekóppelt.
Disiuncta,	Verdeelt.
Connexa,	Verknócht.
Affirmativa,	Bevestighend.
Negativa,	Benenend.
Generalis,	Alghemeyn.
Particularis,	Byzonder.
Indefinita.	Lós.
Singularis	Ondeligh.

Æquipollentia,	Ghlyckmachticheid.
Oppoſitio,	Teghenſtel.
Contrariæ,	Rechtſtrydighe.
Subcontrariæ,	Onderſtrydighe.
Contradictoriæ,	Teghenzeglycke.
Subalternæ,	Onderbuertighe.
Converſio,	Omſtel.
Abſolutum,	Volſtreckt.
Relativum,	Betreckelyck.
Artificialis probatio,	Beſluytreden.
Syllogiſmus,	Schicklyck beſluyt.
Enthymema,	Slecht beſluyt.
Inductio,	Dringend beſluyt.
Exemplum,	Byſpel.
Sorites,	Klimmend beſluyt.
Dilemma,	Verſtrickt beſluyt.
Signum,	Teken.
Termini,	Merckteken ófte Merckers.
Maior,	T'meerder.
Minor,	T'minder.
Medium,	T'middel.
Figura,	Gheſtalte.
Modus,	Wyze.
Aſſumptio,	t'Byghevoeghde.
Concluſio,	Beſluyt.
Loci,	Plaatſen.

1. Definitio,	Uytbeelding.
2. Genus.	Gheslacht.
3. Species,	Ghedaant.
4. Proprium,	Eyghenschap.
5. Materia,	Stóffe.
6. Forma,	Fórm.
7. Totum & Partes.	Gheheel en delen.
8. Conjungata,	Eenaardighe.
9. Adjacentia,	Anhangighe.
10. Actus,	Werck.
11. Subiecta.	Onderwerp.
12. Efficiens,	Wercker.
13. Finis,	Eynd. (king.
14. Effecta,	t'Ghewróchte óf Wer,
15. Destinata,	Middelen óf Bereyd-
16. Locus,	Plaats. (sels.
17. Tempus,	Tyd.
18. Connexa,	Anklevighe.
19. Contingentia,	Ghebuericheid.
20. Pronuntiata,	Tuychnissen.
21. Nomen rei.	s'Dingsname.
22. Comparata,	Verlycking.
23. Similia,	Ghelyckenis.
24. Differentia,	Verschil.
25. Opposita,	Teghenzetting.

Para-

Paralogiſmus,	Wanſchicklyc beſluit.
Amphibologia,	Dubbelzin.
Homonymia,	Dubbelwóórd.
Contradictio,	Teghenſpraack.
Diſtinctio,	Onderſchepding.
Compoſitio,	Menging.
Demonſtrativus,	Bewyſſtyck.
Dialecticus,	Redenkaveligh.
Sophiſticus,	Nueſwyzigh:
Sophiſta,	Nueſwyze.
Philoſophus,	Wyſghierighe.
Philoſophia,	Wyſghiericheid.

E Y N D E.

Rederijck-kunst/
in Rijm opt korst vervat.

Hier by ghevoeght de

REDENKAVELING

ENDE

LETTER-KUNSTS
GRONDVESTEN.

uytghegheven by de KAMER
in Liefd' Bloeyende
t'Amstelredam.

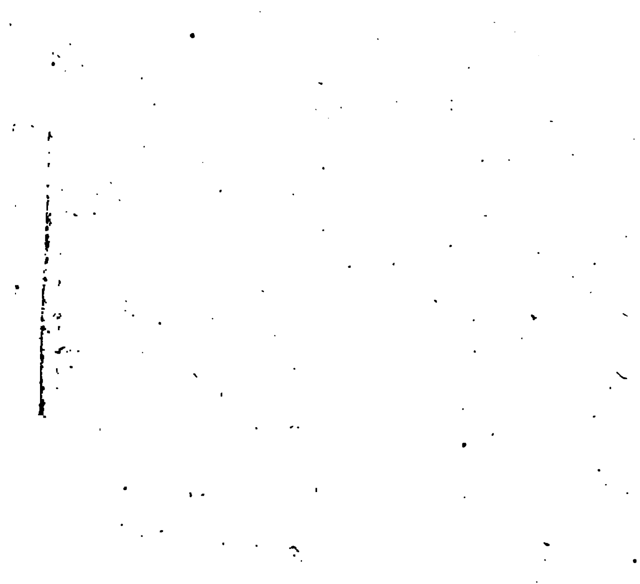

Tot Saander-Dam,
By Hendrick Soeteboóm, by den Overtoom
Inde Witte Pars. 1649.

hebbende (ghetracht de grondtvesten van wel-spreeckentheydt in plat Duyts te bewerpen. onze wit is ghemeest zelf daar aan iet te leeren / zijn wy andren nut of behulpelijck met sulx/dat is ons lief: isser iemandt diet namaals verbetert / dat waar ons noch liever. Wy hebbent opt kortst al by een ghestelt/ zoo Cicero; meester der welsprekentheyt; zelf mede bestaan heeft / op datment te lichter be-grijpe: hoe kort dattet is / hier is niet nodighs o-vergeslagen/ ende den genen diet zal willen grond-lijck naspueren ende in 't werck stellen : zonder t'welck te doen / al ons schrijven doch niet helpen zoude / al waart een heel groot boeck. dat wijt op rijm gheschickt hebben/ gheschiedt om te beter het gheleerde t'onthouden. Dit proefstuck zulx alst is/ wert u luiden kunstlievende Broeders uyt der jon-ste gheoffert.

Rede-

Rederyck-kunst.

Gheringher is de mensch in velerley manieren
Als menigh beestken klein/die nochtans alle dieren
In dezen overtreft/dat hy heeft sprekens macht:
De zulcke dan verdient zeer hoogh te zijn gheacht:
Die int gheen/ daar de mensch met recht in is te loven
Ver boven eenigh dier de menschen ghaat te boven. a Eloquentia.
a T'wel-spreken is een kunst/of schickelijck beleed/
Om cierlijck/met verstand/ by elck altijd ghereed/ b Rhetorica.
Wat u voor komen magh/ te spreken na t'bewijs//lept/
Want b Redenrijck dat is een wel-sprekende wijsheyd. c Natura.
Zelden verkrijghtmen die/alleen door de c Natuur/ d Exercitatio.
Of d Oeffeninghs ghebruyck; maar e kunstelijck bestuur
Vordert in dezen veel/eerst f Nabootsing doch meest e Ars.
Der ghener die hier in uytmuntigh zijn gheweest. f Imitatio.
Eens g Reedners ampt/dat is bequamelijck ter zaken g Rhetoris. officium.
Te spreken: en daar duer iemand iet vroed te maken
Is h t'ende des i Vertooghs / dat tot beweghing streckt. h Finis.
De k Stoffe/ is l t'Gheschil of zaack daermen van spreckt. i Oratio.
En dit is tweerley: m Los of vrij/en n Ghebonden. k Materia.
T'verknochte dat is vast/an plaats/ persoon en stonden; l Quæstio.
Maar t'losse acht persoon/tijd/plaatse/noch gheval. m Thesis.
Daar hy zo wert ghevraaght:ofmen oock huwen zal? n Hypothesis.
Maar of een Philosoph/ vreemd/ arm/en oud van Jaren/
In dit land/op dees tijd/met zulck een/zal vergharen? o Genera
Is een verknocht gheschil het welck niet wert verklaart. caussarum.
Recht eygentlijck/t' moet eerst los en vrij zijn van aard. p Demon-
Dan deeltmen t'vrij gheschil in dryerley o Gheslachten; stratium.
p Betooghzaam/q Raadslaghigh/en r Oordelighe klachten. q Deliberatinum.
Betooghzaam zaken zijn/van ding/persoon of daad
Versmading ofte lof/groet/danck/en klachten quaad. r Iudiciale.
Men Raadslaaght meest altijd/watmen zal doen of maken. ſ Oratoris
Men wroeght/ of wert ghewroeght/in Oordelighe zaken. officium.
Voort deeltmen ſ Reedners ampt/in vijven; diemen acht/

Rederyck-kunst.

Gheringher is de mensch in velerley manieren
Als menigh beestken klein/die nochtans alle dieren
In dezen overtreft/dat hy heeft sprekens macht:
De zulcke dan verdient zeer hoogh te zijn gheacht:
Die int gheen/ daar de mensch met recht in is te loven a Eloquentia.
Der boven eenigh dier de menschen ghaat te boven.
a T'wel-spreken is een kunst/of schickelijck beleed/
Om cierlijck/met verstand/ by elck altijd ghereed/ b Rhetorica.
Wat u voor komen magh/ te spreken na t'bewijs//lept/
Want b Redenrijck dat is een wel-sprekende wijsheyd. c Natura.
Zelden verkrijghtmen die/alleen door de c Natuur/ d Exercitatio.
Of d Oeffeninghs ghebruyck; maar e kunstelijck bestuur
Vordert in dezen veel/eerst f Nabootsing doch meest e Ars.
Der ghener die hier in uytmuntigh zijn gheweest. f Imitatio.
Eens g Reedners ampt/dat is bequamelijck ter zaken g Rhetoris.
Te spreken: en daar duer iemand iet vroed te maken officium.
Is h t'ende des i Vertooghs / dat tot beweghing streckt. h Finis.
De k Stoffe/ is l t'Gheschil of zaack daermen van spreckt. i Oratio.
En dit is tweërley: m Los of vrij/en n Ghebonden. k Materia.
T'verknochte dat is vast/an plaats/ persoon en stonden: l Quæstio.
Maar t'losse acht persoon/tijd/plaatse/noch gheval. m Thesis.
Daar by zo wert t ghevraaght:ofmen oock huwen zal? n Hypothesis.
Maar of een Philosoph/ vreemd/ arm/en oud van Jaren/
In dit land/op dees tijd/met zulck een/zal vergharen? o Genera caussarum.
Is een verknocht gheschil het welck niet wert verklaart.
Recht eygentlijck/'t moet eerst los en vrij zijn van aard. p Demonstratium.
Dan deeltmen t'vrij gheschil in dryerley o Gheslachten;
p Betooghzaam/q Raadslaghigh/en r Ordelighe klachten. q Deliberatinum.
Betooghzaam zaken zijn/van ding/persoon of daad
Versmading ofte lof/groet/danck/en klachten quaad. r Iudiciale.
Men Raadslaaght meest altijd/watmen zal doen of maken. s Oratoris
Men wroeght/ of wert ghewroeght/in Ordelighe zaken. officium.
Voort deeltmen s s Reedners ampt/in vijven; diemen acht/

Vinding/

Vinding/Beleed/Bewoording/Uyt-spraak en t' Gedacht.
a Inventio. De a Vinding/dingen zoeckt/die waar zijn of waarschijnlijck/
Ter zaken dienende: dit is meest [illegible].
b Dispositio. b Beleding is t'gheschick/om voor bedachte dingen/
Op hun bequame plaats ghevoeghelijck te bringhen.
c Elocutio. c Bewoording woorden vint/oock sprueken die bequaam
En cierlijck zijn ter zaack/den hoorders aangenaam.
d Memoria. d Ghedenkenis onthout/wat dees drie doen te deghen.
e Pronuntiatio. En e Uyt-spraack doet bequaam/spraack en lichaam bewegen.
Te schicken kunstelijck dienen dees altemaal/
f Oratio. T'gesprek/boec/brief/geschrift f Vertoogh ofte verhaal:
T'welckmen an zessen deelt: als/Voorreden/Vertelling/
Schifting/Bewering/het Besluyt volght Tegenstelling.
g Exordiū. De g Voorreen/maact bequaam t'hert der gener die hooren.
h Narratio. h Vertelling/die verhaalt t'ghoen is gheschiet te vooren.
i Divisio. i Schifting/deelt het gheschil/of datmen zeggen zal.
k Confirmatio. k Bewering/ons bewijs bevestight over al.
l Refutatio. l Weerlegging wederlegt tgheen ons party verdadight.
m Peroratio. m Besluyt eyndt het gesprek/die t'hert roert of bezadight.

Inventio.

Vande Vinding/

t'Eerste deel des Reedners ampt.

Valt u dan iet wat voor/daar ghy van hebt te spreken:
Zo dient des zaaks gestalt / voor al wel door gekeken.
In ellick a hoofd gheslacht zijn deze vier ghehecht;
b Betaamlijck/c Onbetaamlijck / d Twe-formigh en
e Slecht.
Dit zijn f hoedanicheden der vier hoofd gheslachten.
Betamelijcke zaack ist / als wy iet hoogh achten;
Beschermen ofte laken / raden of ontraden/
T'gheen yderman/ alsa zoude prijzen of versmaden.
Maar zo wy by gheval iet prijzen onbequamelijck
Of laken dat elck prijst/ die zaack heet Onbetamelijck.
De Twe-formighe zaack/ dees alle dat behat,
Alst t'gheen dat eerlijck wert en oneerlijck gheschat.
Maar brengtmen ietwat by dat niet is zeggens waardigh.
Is als een Slechte zaack / voorts hands geacht onaardigh.

a Genera causarum. b Honestū. c Turpe. d Dubium. e Humile. f Qualitates.

Exordium.

Vande Voorreden.

NU dees hoedanicheid der zaken wert ghesteld
De Voorreen zonderling/diemen zal ander telt.

t eerst is a Openvoorreen/d'ander heet b Bekrupping: a Princ
ie (om te maken ghunst) is een bedeckt/insluipping/ pium.
n zaken die terstond van elck werden versocht: b Insin
ock zo des hoorders hert verdraaapt is of vermoeyt.
laat Openvoorreen maackt heel opentlijck doch kunstigh
en hoorder c Leerzamigh/d Andachtigh ende e Ghunstigh. c Doc
welck f eyghenschappen zijn die in een voorreen komen: d Atte
laar doch in alt Vertoogh oock dienen waerghenomen. eBenev
n Ene-formige zaac/daar moetmen d'onghunst minderen; f Propr
p dat de lelijckheyd des zaar ons niet zoude hinderen.
en maackt Andachticheid/voor al in slechte zaken.
tamelijke zaack/de Voorreen wel magh staken:
ghinnen met een spreeck/wet/schrift of zulck bescheid:
t aller meest dan veel t'gheen datter wert ghezeit.
ich bruyckt men Openvoorreen/die zal overhalen
s zaar betaamlijckheyd / g t'hoofd punt int kort ver- g Statu
talen.
wijlmen. 1. Gunst. 2. Andacht en. 3. Leerlijckheyd be-
derft:
leert dan eerst voor al hoe datmen die verwerft.
anhoorder leerzaam wert/door int kort te betrecken 3.
g hoofd zake des zaar door Andacht te verwecken: g Statu
int die Andachtigh hoort/is leerzaam daer by neven.
en maackt Andachtigheyd/zo wy int eerst voor gheven. 2.
zullen handelen heel zwaar of nieuwe dingen/
er t'volck/het land/de stad of hoorders zonderlingen
l an ghelegen is/dat hun voordeel of staat/
om leven en Gods-dienst of zullix iet aenghaat.
oock zomen verzoeckt dat sy andachtigh horen/
welck wy opt Toneel meestentijd zien oorboren. 1.
n is op vierley wijs Ghunst te maken ghewoon
n ons/van ons partij/en toehoorders parsoon/
van de dingen zelf of t' gheen daar an magh hanghen.
n ons h eyghen parsoon moghen wy ghunst outfanghen/ h nostra
gh prijzend' onze ampt/maer zonder roemers gheest. persona.
zegghende hoedanigh dat wy zijn ghewееst/
ghen ons Vaderland/ons Vrienden ende maghen
hoorders: Na de zaack dit eyscht en magh verdraghen.
vriendschap/ghemeen nut/betaamlijckheyd of nood
s spreken doen/gheen haat/wanguunst of winste snood.
oock ons vernuft en kunst heel klein doen blijken/
dat wy ons partij hier in niet en ghelijken.
wy ghants niet op kunst / maar op des zaar rechtvaar-
dicheyd
enen / en op de ghunst der hoorders en goedaardic-
heyd.
erworghd' of klaagh parsoon / an d'onz' oock is ver- a Reus.
knocht/
s wert me op zijn naam menighmaal ghunst verzocht.

 Van

Vinding/Beleed/Bewoording/Uyt-ſpraak en t' Gedacht.
a Inventio. De a Vinding/dingen zoeckt/die waar zijn of waarſchijnlijck
Ter zaken dienende: dit is meeſt retrozijnlijck.
b Diſpoſitio. b Beleding is t'gheſchick/om voor bedachte dingen/
Op hun bequame plaats gheboeghelijck te bringhen.
c Elocutio. c Bewoording woorden vint/oock ſpreucken die bequaam
En cierlijck zijn ter zaack/den hoorders aangenaam.
d Memoria. d Ghedenkenis onthout/wat dees drie doen te deghen.
e Pronuntiatio. En e Uyt-ſpraack doet bequaam/ſpraack en lichaam bewegen
Te ſchicken kunſtelijck dienen dees altemaal/
f Oratio. T'geſpreck/boec/brief/geſchrift f Vertoogh ofte verhaal:
T'welckmen an zeſſen deelt: als/Voorreden/Vertelling/
Schifting/Bewering/het Beſluyt volght Tegenſtelling.
g Exordiũ. De g Voorreen/maact bequaam t'hert der gener die horen.
h Narratio. h Vertelling/die verhaalt t'gheen is gheſchiet te voren.
i Diviſio. i Schifting/ deelt het gheſchil/of datmen zeggen zal.
k Confirmatio. k Bewering/ons bewijs beveſtight over al.
l Refutatio. l Weerlegging wederleyt t'gheen ons party verdadight.
m Perorotatio. m Beſluyt eyndt het geſpreeck/die t'hert roert of bezadight.

Inventio.

Vande Vinding/

t' Eerſte deel des Reedners ampt.

VAlt u dan iet wat voor/daar ghy van hebt te ſpreken:
Zo dient des zaar geſtalt / voor al wel door gekeken.
An ellick a hoofd gheſlacht zijn deze vier ghehecht;
a Genera cauſarum. b Betaamlijck/c Onbetaamlijck / d Twe-formigh en e Slecht.
b Honeſtũ. Dit zijn f hoedanicheden der drie hoofd gheſlachten.
c Turpe. Betamelijcke zaack iſt / als wy iet hoogh achten;
d Dubium. Beſchermen ofte laken / raden of ontraden/
e Humile, T'gheen yder man/ alſo zoude prijzen of verſmaden.
f Qualitates Maar zo wy by gheval iet prijzen onbequamelijck
Of laken dat elck prijſt/ die zaack heet Onbetamelijck.
De Twe-formighe zaack/ dees alle dry behat.
Als t'gheen dat eerlijck wert en oneerlijck gheſchat.
Maar brengtmen ietwat by dat niet is zeggens waardigh.
Is als een Slechte zaack / voorſ hands geacht onaardigh.

Exordium.

Vande Voorreden.

NU dees hoedanicheid der zaken wert gheſtelt
De Voorreen zonderling/die men zelf ander telt.

Het eerst is a Openvoorreen/d'ander heet b Bekrupping; a Principium. b Infinuatio
Die (om te maken ghunst) is een bedeckt/insluypping/
In zaken die terstond van elck werden versoept:
Oock zo des hoorders hert verdraaypt is of vermoeyt.
Maar Openvoorreen maackt heel opentlijck doch kunstigh
Den hoorder c Leerzamigh/d Andachtigh ende e Ghunstigh. c Docilis. d Attentus e Benevolus
T'welck f eyghenschappen zijn die in een voorreen komen: f Proprieta
Maar doch in alt Vertoogh oock dienen waerghenomen.
In Twe-formige zaac/daar moetmen d'onghunst minderen;
Op dat de lelijckheyd des zaax ons niet zouw hinderen.
Men maackt Andachticheid/voor al in Slechte zaken.
Betamelijke zaack/de Voorreen wel magh staken:
Beghinnen met een spreuck/wet/schrift of zulck bescheid;
Dat aller meest dan vest t'gheen datter wert ghezeit.
Doch bruycktmen Openvoorreen/die zal overhalen
Des zaax betaamlijckheyd / g t'hoofd punt int kort vertalen. g Status.
Delwijlmen. 1. Gunst. 2. Andacht en. 3. Leerlijckheyd bederft:
So leert dan eerst voor al hoe datmen die verwerft.
D'anhoorder leerzaam wert/door int kort te vetrecken 3.
De g hoofd zake des zaax door Andacht te verwecken: g Status.
Want die Andachtigh hoort/is leerzaam daer by neven.
Men maackt Andachticheyd/zo wy int eerst voor gheven. 2.
Te zullen handelen heel zwaar of niewe dingen/
Daar t'volck/het land/de stad of hoorders zonderlingen
Veel an gheleghen is/dat hun voordel of staat/
Vroom leven en Goods-dienst of zullix iet aenghaat.
En oock zomen verzoeckt dat zy andachtigh horen/
Het welck wy opt Toneel meestentijd zien oorboren.
Men is op vierley wijs Ghunst te maken ghewoon 1.
Van ons/van ons partij/en toehoorders parsoon/
En van de dingen zelf of t' gheen daar an magh hanghen.
Van ons h eyghen parsoon moghen wy ghunst ontfanghen/ h nostra persona.
Hoogh prijzend' onze ampt/maer zonder roemers gheest.
Of zegghende hoedanigh dat wy zijn ghewéest/
Teghen ons Vaderland/ons Vrienden ende maghen
Of hoorders: Na de zaack dit eyscht en magh verdraghen.
Dat vriendschap/ghemeen nut/betaamlijckheyd of nood
Ons spreken doen/gheen haat/wangunst of winste snood.
Zo wy oock ons vernuft en kunst heel klein doen blijken/
En dat wy ons partij hier in niet en ghelijken.
Dat wy ghants niet op kunst / maar op des zaax rechtvaardicheyd
Steunen / en op de ghunst der hoorders en goedaardicheyd.
a Ghewroeghd' of klaagh parsoon / an d'onz' oock is verknocht/ a Reus.
Dies wert me op zijn naam menighmaal ghunst verzocht.

Van zijn onmacht of macht/inwendigh en uytwendigh/
Is die arm / oud/onmondigh/weeuw/wees of ellendigh
Des b weerſprekers parſoon gheeft ons tot gunſt oock baat/
b Aduerſariur. Verwecken wy hem c Nijd/ d Verachting ofte e Haat.
Wy maken hem ghehaat/als wy met naackt beſcheed
c Inuidia. Veeklaren/ dat hy is hovaerdigh trouwloos wreed.
dContemptus. Benijt: zo wy zijn ſtaat/rijckdom en groot vermoghen
e Odium. Maghen en vrunden hulp/of zulx ſtellen voor oghen.
Maar zijn onachtzaamheid of onaardigh gheſlacht/
Zijn roeckeloze wellust/maackt hem Ongeacht.
f Auditoris parſona. Van des f Hoorders parſoon / trecktmen gunſt door t' verklaren
Datmen hun vordel zoeckt of pooght om te bewaren
Hun achtbaarheid:en oock datmen van hen verwacht/
Een oordeel wijs/oprecht/ dewijl zy zijn gheacht
Rechtvaardigh ende wijs / alzomen magh anmercken
(Zonder pluymſtrijkerij)an hun voorghaande wercken:
Maar vande g Dingen zelf/zo wy loſlyck bewijzen
g Rebus. Ons doen / en doort met een ſ weerſprekers zaack miſprijzen.
h Affectus De roering of beweghing der h hertſtochticheden.
Zullen wy int Beſluyt wijdluſtigher verbreden.
Maghmen in onze zaack iet Onbetaamlijks ſporen /
Of is des hoorders hert verdraaijt of moe van horen/
Gheen Openvoorreen paſt/zo voren is ghezeit:
Bekruyping voeght daar beſt : de welck heeſt onderſcheid.
Wat Openvoorreen doet voor ſ'hands / bloot en uytwendigh /
Doet dees bedecktelijck/arghliſtigh en behendigh.
Iſſer iet Onbetaamlix in ons zaack/alſdan /
Dat de man / niet het ding/oft ding / en niet de man /
Moet waar ghenomen zijn / voeght ons breed uyt te leggen:
Dat wy tgheen ons partij/zeyt of zou' mogen zeggen/
Niet prijzen/maar verſmaan/als onbillick en quaad:
Dat wy niet voor en ſtaan/een dierghelijke daad:
Dat wy ſ weerzakers leemten/niet en willen mellen:
En dat wy die nochtans bedecktelijck vertellen.
Is des hoorders ghemoed van hem oock omghezet /
Zijn wichtighſte bewijs daar dient meeſt op ghelet:
Dat ghy terſtond belooft/vant zelleſde te ſpreken:
Neemtet woord uyt zijn mond / daar hijt heeſt laten ſteken:
Of twijſelt/van wat punt/dat ghy voor al en zonderling
Beghinnen wilt/en brengt alzo t'volck in verwondering.
Zijn zy te horen moe/zo neemt dan u beghin /
Van iet dat lachlick is/of niewichepd heeſt in/
Beghuyging / dubbelſpraack / verdraapingh / iet wat ſpotlijx/

Van

Van sprookens / van vertelling/inspraack of iet zotlijx /
Verstelling van een letter/ spreeckt in u parsoon
Iet anders alsmen wacht/of als zy zijn ghewoon.
In Voorreden slaat gha / parsoons en dings a Omstanden / a Circumstantiæ.
Zaack/wijze/tijd en stond/by wat volck in wat landen.
Des Voorredens ghebreck/zal ick u oock ontluyken:
Als u weerzaker die magh teghen u ghebruycken.
Verdraayen oock na wensch/ of die heel is ghemeen /
Te zeer ghepronckt/ te lang/en datse niet met een
Verknocht is an de zaack / of datse niet en tracht
Te maken leerzaamheid /noch ghunste noch andacht.

Vande Vertelling.

Narratio.

Vertelling is bequaam/die voor geschiede dingen
Om te bewegen nut/of iet weet by te bringen/
Als of het waar ghes chiet/daar al de zaack om draayt /
Waar in t' zaad des Bewijs sprockelings is gezaayt:
Want b Vestighing die is des Vertellings bewering / b Confirmatio.
Vertelling is int kort/des Bevestighings lering.
Vertelling die moet zijn kort / klaar en oock waarschijnlijck.
c Kort isse/wildy niet tot svollix wanlust pijnlijck / c Brevis.
De zaack van onder op/ verhalen even dom:
Beghint en eyndt daart past / al kort in euer som.
d Klaar isse/neemdy waar des tijds verbolgh: daar neven
Ghebruyckt ghy woorden die gheen duysterheid en geven. d Dilucida.
e Waarschijnlick isse oock/die tijd/plaats en parsoon
Recht wel gheboeghlyck is / die na men is ghewoon e Verisimilis.
Der raadslaghen waarom/en d'oorzaack aller daden
Verstandelijck verhaalt diemen niet magh versmaden /
By na-laat van waarom/tijds of plaats onbequaamheyd:
En datz'oock zy gheboeght na shoorders aangenaamheyd.
Men besicht gheen vertelling het en zy om voordel:
Of anders blyftse na/dit staat an sreedners oordel.
Vertelling lang te bruyken is oock vaken kinderlick
Als zy de zaack niet helpt of datse die is hinderlick.
a T'voorstel dan inde plaats komt die van t'gheen wy praten a Propositio.
De hoofdzaack is/ dees maghmen nimmermeer nalaten.

Diviſio.

Van Schifting.

DE Schiſtingh werdt ghedeelt in twëerley gheſlachten:
Met d'eerſte/ na vertellingh / moetmen voor al trachten/
In Oordelighe zaack/te delen het gheſchil:
Wat wy te zeggen hebben/wat hy zeggen wil
Die ons dan teghenſpreeckt: en dat wy niet en helen/
Waar in dat wy verdraghen/waar in wy verſchelen.
Oreſtes heeft ghedoodt zijn moeder/ſta ick toe:
Maar of hy dat met recht beſtaen heeft/ende hoe
Hy oorzaack heeft gehat/blijft in twiſt: en hier teghen
Dat Klitemneſtra Agamemnon heeft verſleghen/
Bekennen zy/maar dat een zoon zijn vaders moord/
Niet met zijn moeders dood te wreken en behoort.
D'ander/daar wy de delen diemen heeft te zeggen
Verdelen ſchickelijck/verbolghens dan uytleggen.
Op dat de hoorder weet/t'beghin/het end/en al
Wat datter is ghezeyt/ watmen noch zeggen zal.
De Schiſting die moet 1. kort / 2. Voltoyt zijn en 3. Kleyndelijck.
b Brevis. b Kort iſſe/ſteldy niet/ten voegh ter zaack ghehelijck,
Zo niet elck enkel deel/maar alleen zy gheſtropt
c Abſoluta. Gheſlacht nevens gheſlacht/die Schiſtingh heet c voltoyt.
Men heeft voor al te myen datmen niet en brengt/
Oock onder hoofd gheſlachten eenigh deel vermengt:
Der Papen ſno begheerlijckheyd/ſtoutheid en ghierigheyd
Zijn eyghentlijck gheweeſt des Chriſten kercks ſchoffierigheyd.
Hier werd vermengt Ghedaante met zijn hoofd gheſlacht:
Want ghierigheid is me begheerlijckheid gheacht.
De delen zullen niet zijn boven drie of vier:
Zy vallen zus te ſwaar/en t'ſchijnt voordacht beſtier.
Men zal na int beleed/de delen oock verklaren
Verbolghens al na een/zo die gheſtelt eerſt waren.
In elck deel laat zich wel byzonder ſchiſting upten
Maar alſ' al zijn verhandelt hoortmen voort te ſluyten/

Confirmatio.

Van Gevesting.

BEveſtighing de zaack bekreſtight en beweert
Met vaſt ghegront bewijs: die niet alleen en leert/
Maar oock met een verhuegt / en noch beweegt die horen-

Der

Des a Bedenkabelings plaatsen heeft s'hier toe verkozen/ a Loci dialectices.
Om na behoeft daar uyt te trecken breed bescheyd:
Doch heeftse zelf bequame plaatsen/die verspreyt
Zijn in elck hoofd geslacht: dees zonderling te achten.
Daer van wy roeren na int handlen der gheslachten.
Des Reedners overwinning/die bestaat gheheel
Het broedwaken oock me/in dit en t'naaste deel
Van wederlegging: waar in/door de zelfde weghen
Als daarmen door beweert wert tegenspraack verkregen.

Van Weerlegging. Refutatio.

Des Anklaghers betoogh wert aldus wederleyt;
Als wy niet toe en staen t'gheen dat hy heeft ghezept/
Staan wy zijn zeggen toe/zo maghmen noch ontkennen
Der b Sluytredens ghevolgh: of oock indien wy mennen b Argumenta.
Tegen zijn klaar bewijs/beter of wel zo vast:
Oock zo wy blijken doen/dat hem dit niet en past
Te spreken teghen ons/al ist schoon ghoed bescheed.
Noch isser een manier diemen c Ontsluyping heet/ c Elevatio argumenti.
Als wy t'gheen dat hy zept niets waart te zijn betuyghen/
Of machmen hem belachen/spotten of beghuyghen:
Zydghang/beklagh/afbidding bruycktmen oock ter hand/
Omdraap/ontschuldighing/van jueght of onverstand.
Der-Sluytredens ghevlecht/verhoeghing en bekleding
Die schicken wy hier na int handlen van Beleding.

Van Besluyt. Peroratio.

Esluyt sluyt het Vertoogh: dit deeltmen in twee leden
d Hertellingh / en e Ontroernis der f Hertstochtigheden. d Enumeratio. e Commotio. f Affectus.
Hertelling/het bewijs dat meest treft voor ghemelt
Om wel te doen ghedenken int kort wederstelt.
Hertstochten acht voor al/na datse zijn ghetoghen
Uyt des moeds krachten twee/van tweerley vermoghen:
Als uyt begheerlijckheid of toornigher naturen.
Zijn zomlenigh en zacht/die niet zo zeer ontruren/
Maar stemmen over een/met de gaemene zeden/
Ghewoonheid en natuur: die zich al zoetkens spreden
In des hoorders ghemoed/als vriends of maghe-min/
Als schaamt en trouwe/blijdschap/vrees/de maat heeft in.
Zom hevigh ende streng/die t'hert ontroeren krachtigh:

Als toornicheid en rouw / des minnaars brand onmach-
tigh/
Dolheid en razernij/wanhoop/truerigh verwijt/
Wraackghierichheyd/erbarming/ſmading/haat en nijd.
Voor om te maken ghunſt/achtmen d'eerſte de beſte/
Maar veeltijds int beſluyt/daar bezichtmen de leſte:
Om ſ'oordelaars ghemoed te buyghen of bewegghen/
Na dattet ons beſt paſt dat hy dan zy gheneghen.
a Accuſatio In a anklacht ofte b ſmaad/tot haat of nijd onwaardigh:
b Vitupe-ratio. In voorſpreking of lof/tot liefd en ghunſte vaardigh.
Maar wildy iemand recht ontroeren int ghemeen/
c Verba. Y c woord/ d ghelaat/en e moed/moet ſtemmen over een.
d Vultus. Wilt ghy my wenen doen/zelf moety tranen ſpreyen/
e Animus. Dan zal u wanghelaat oock my met u doen ſchreyen.
Men treckt f Ontroering meeſt uyt ſ'dings g Omſtandighe-
f Motus. den:
g Circum-ſtantiæ. Als jueght/fortuyn en tijd/plaats/oorzaack en theleden.
Dees gheven oock wel ſtof om Voorreens uyt te kaken:
In danckzegging of trooſt/in droef en blijde zaken.

Van Zaack-gheſlachten.

Genera cauſarum.

DE delen des Vertooghs hebben wy nu verklaart:
Dees vallen zonderling/na den verſcheyden aard
Van dryerley gheſlacht der zaken voorghemelt/
Na welker onderſcheyd dees moeten zijn gheſtelt.

Betooghzame.

Demon-ſtratium.

BEtooghzaam zaack men deelt in dryen zonderlin-
ghen/
h Facta. i Perſonæ. k Res. In ſmalicheid of lof / van h daad/ i perſoon en k din-
ghen.

Des perſoons.

BEtoghing van perſoon/t'zy vroom of ſnode menſch/
Heeft meer als ander zaken Voorreden na wenſch:
Want wert des zaar natuur wel naarſtigh doorghekeken/
Voorſhands te vinden re gheen middel zal ghebreken
Van Voorreen: die maackt Gunſt/Leerzaamheyt en Andacht:
En wert uyt enigh hertſtocht veel te weegh ghebracht:
Van danck/beklagh/oock me zo ampt of dienſt u poze.

Ver-

elling valt hier niet: doch valtse die is kort.
rstel/en Schifting tonen/ welck en hoe veel zaken
zullen handelen/en wat schicking wy maken.
werings plaatsen meer tot pronck en overvloed
nen/als tot bewijs dat onze zaack zy ghoed. Loci Confirmationis.
:kt hier uyt lof en smaad / van dueghd en van ondueghlickheid:
zouders/ Vaderland / voorspoock / opvoeding/ jueghdlickheid/
nlickheyd/ouwerdom/dood en het nagheruchte.
dryerley ghslacht van ghoeden scheyt men vrucht:
Moeds / des Lichaams goed en der Fortuynen gave.
van/ acht des Ghemoeds ver boven eenigh have;
leersaamheyd/ghoedaard/verstand en des ziels macht.
lichaams goeden zijn/ghezondheyd/schoonheyd/kracht.
rhoeden des Fortuyns na t'uyterlijck behaghen:
rijckdom / staat/ gheslacht/ eer/ vrunden/ kinders/ maghen.
deze/maghmen oock t'zy lof of smaad ontluycken/
dat hy die heeft wel of qualijck konen bruycken.
legging zelden valt:doch valter iet int prijzen
welck strafwaardigh schijnt/ dat zalmen int bewijzen
schonen met onschuld (als spreeckt ghy Davids lof
overspel/Urias dood) of schepter of.
: zal t'besluyt hier zijn/om d'anhoorders te raden/
: navolghing of danckbaarheid ip blijde daden.
n troost int droeffelijck of pooght om te beweghen
meljen of verfoeying na het is gheleghen.

Daads Betoghing.

a s'daads Betogingh komt de Voorreen als voorgaande
Vertelling zelden valt (ten waar men iet vermaande
by zulke die des daads verslagh niet weten) maar
Voortstel neemt haar plaats / daar volght de Schifting naar.
werings plaatsen / zijn a betaamlijck/ b nutbaar/ c wettick/
chtdoenlyck/ e nodigh/ f wis/ g ondoenlyc en h beletlyck.
lt dickwils datmen hier * Ghemene plaatsen raackt/
ar by iet destighs wert ghepreзen of ghelaackt.
zomen iemand prijst dat hy kan Rederijken/
nutbaarheid des kunsts/zuldy voor al doen blijken.
heet Ghemene plaats wat velen is ghemeen;

a Honestū.
b Vtile.
c Legitimum.
d Facile.
e Necessarium.
f Tutum.
g Impossibile.
i Difficile.
* Loci communes

Als

Als deze God/natuur/mensch/ziel/moed/spraack en reen
Ghenegentheyd/ geluck/ kunst/ dueghd/ ondueghd/ het
leven/
De dood/straf/ krijghen vre/wet/zeden/eer verheven/
En diergheljjke meer: dees hangen an de zaken
Van buyten; die nochtans die heerlyck konnen maken.
Boven betaamlyckheid vande natuur of zeden/
Circum-stantiæ. Trecktmen bevestighing meest van d'Omstandigheden.
Als i ding/k persoon/en l plaats/m tyd/n middel en o waar-
om
i Res. k Persona. Hier op vraaghtmen aldus verkort in ener som
l Locus. Wie/wat/hoe/waar/waarduer
m Tempus Waarom/wanneer/waarbuer
n Modus. Dees passen niet alleen hier: in alle gheslachten
o Occasio. Van zaken heeftmen daar wel vlijtigh op te achten.
Weerlegging valt hier niet/ om datmen zeker daden
En gheen onzeker werck magh pryzen of versmaden.
t'Beslupt hertelt int kort de nutbaarheyd der wercken/
t'Beweeght oock zoo ghy korts hier voor hebt moghen merc-
ken.

Dings Betoghing.

BEtoghing enighs dings/ als Dueghd/welsprekent-
heid/
Heeft Voorreen enerley zo voorheen is ghezeit/
En wert uyt enigh lof des dings gheraapt veel tijd
Het welck uytmuntigh is. somwijlmen die vermijt:
En in Vertellings plaats komt Voortstel om te cieren.
Als der Kronijcken lof roert in dezer manieren:
Gheen schrijvers doen meer nutbaarheyd in smenschen le-
ven
Als zulke die voorghaande dingen opt beschreven.
De Schifting volght hier an. Bewering t'lof vertaalt.
Omstandicheyd en plaatsen zyn hier voor verhaalt.
Weerlegging/die ghebruyckt oock zo de zelve wegen.
t'Beslupt hertelt en roert na de zaack is gheleghen.
Oock in zulcker manier pryjstmen land/stad of pleyn/
Stroom/zee/bergh/bosch/ghewas/beest/acker of fonteyn.

Delibera-tinum.

2e. Raadslaghighe Zaack.

ME,N raad of ontraadt iet in Raadslagt is de zaken:
Welx eynd is eerlyck nut/of onnut zo wy laken.

Uyt

nt al d' Hoofdzaken hier vant enckele ghefchil / Status.
ft is? en wat? hoedanich? en waarom ment wil:
e drie a oft is/ b hoedanigh en c waarom/ hier horen / a An fit.
n oock d oft magh ghefchien of niet/ daar wy na fporen : b Quale.
an noch/ e oft raadzaam is/ en dat in zulken ftaat / c Quamobrem.
m zulckeen/ op dit pas/ dat hyt doet ofte laat.
Raads Voorbeelden men bruyct veeltijd in zulke termen / d An possibile.
ie voeren zeer/ licht uyter eerft wyt t'left af nemen.
ngt zy de Voorreen hier. de Reedner treckt jonft e An expedias
an zyn perfoon/ die fpreeckt uyt vrees daat noch afghonft.
Maar dat betaamlicheyd/ gebaarlicheyd/ noodwendicheyd / *Exempla.
m fpreken doen : theghin zy zedigh met behendicheyt.
n zonder raaden weet van gheen Vertellings wet / Privatæ consultationes.
Maar preking en Vertoogh/ die eyfchen die te met :
s t'gheen dat is ghefchiet/ veroorzaackt de verening.
n des vertellinghs plaats / komdt voorftel met verhoeding.

e welcke nimmermeer magh werden na ghelaten /
ls/ zo men fpreeckt tot Ore/ dan valter eerft te praten /
at wy ghekomen zyn te fpreken uu van vrede /
y menfchen ftut en ftuenfel der ghezellichede.
e Schifting fchicklyck deelt / t'gheen worden zal gezeyt.
es Veftings plaatfen zyn/ f Nut en g Betaamlickheyd / f Vtile.
ock h Nood en i Doenlicheyd: diemen gebruyct int raden. g Honestū
ie Afraadt wandelt juyft op rechtfrijdighe paden. h Necessarium.
ls: hinder/ leiyckheyd/ bezwaarnis/ en onmueghelyckheyd. i Possibile.
Betamen treckt men/ uyt nature/ wet en dueghlyckheyd /
ock waardicheyd en eer/ ghoe naam of qua gheruchten /
oop van iet ghoeds/ der vrunden nut en fvyands duchten /
erfchoffeling van ftaat/ erbarming en fo voort /
ie int raadfpleghen elck een groot te achten hoort.
Nut ende Mooghlyckheyd/ die moetmen oock hoogh wicken /
Ondoenlyckheyd en t'Hinder / te verkleynen fchicken.
Maar boven al de Nood dringt meeft / in zulke zaken.
ls : wildy houwen lijf en ghoed/ dit moety maken.
Neerlegging tracht int teghendeel te halen prijs.
Beflupt/ beweeght en port / en ghadert het bewijs.

3e. Oordelighe Zaack.

Iudiciale genus.

En Oordelighe zaack/ die klaaght an of verdadight.
Waar in men f rechters hert / vermurwt en bezadight /
Of tot ftraffing verweckt: t'eynd eyfcht onrecht of recht.
n voorreen / treckt men ghunft (om die daar voor men vecht

t'Er-

t'Erbarmen) van ons ampt/ s'weerzakers of zyn loon.
Die d'onschuldighe quelt/ of van s'rechters persoon.
De wichticheyd des zaaks verweckt a Aendachticheid.
Treckt menz' in enersom/ dat maackt b Leerachticheid.
Vertelling/ int verhaal des zaax sprockelings spreyt
De zaden des bewys: c t'Vermoeden zy bereyt:
Dit treckt men uyter gheen voor ons meest is waarschijnlyck
En duurt tot datmen komdt an d d'hoofd-twistreden pijnlyck.
Want uyt Vertelling spruyt of volght na s'zaax becklering
De Hoofdzaack des gheschils / als grondvest van Beweering.
s'Beweerings plaatsen/ zyn na d'hoofdzaken verschepden.
t'Beslupt den rechter port en roert hertstochticheyden.
d'Anklagher die u onsteeckt tot haten of benyen.
Verweerders neyghen hem tot ghunst en medelyen.

a Attentio.
b Docilitas.
c Suspicio.
d Status.

Vande hoofdzaken.

Status.

De Hoofdzaack / is des twists het voorneemste gheschil /
De hele grond des zaax: daar tgheen men zeggen wil
Toe streckt. dit enigh wit moet eerst de Reedner vinden /
Of zyn ghespreeck is ijl en zot zyn onderwinden.
Dit valt oock niet alleen int oordelen der wetten /
In elck verschepden zaack heeftmen hier op te letten.
Als int Betoghen/ merckt eer dat ghy iet bewyst
Of recht en reden eyscht datmen dat laackt of pryst.
Int Raadslaan / neemt oock waar even als int Betooghlyck /
Oft nut en eerlyck is/ en nodigh/ licht of mooghlyck.
De e Hoofdzaack oordelyck/ in drpen wert geschuert.
D'eerst is f vermoedelyck/ of zulx oock is ghebuert.
g D'uytbeeldelycke/ vraaght wat datter is gedaen.
Recht sprekelycke/ zoeckt hoedanigh zy t'vermaan.
De hoofdzaack/ wert gebaart uyt des anklagers klachten/
En t'gheen dat tot verweering de ghewroechde brachten.
Ontkennende opt eerst/ uytbeeldende ten tweden/
Of zeggende opt lest hy deed' dit sept om reden.
d'Hoofdzaack vermoedelyck / heeft dees twe plaatse rijkelyck /
Als b wil en c Macht / dees vestighen t' vermoeden blykelyck.
Die man heeft sulx ghewilt/ vermits zyn oude haat /
Liefd/ toren/ dronckenschap/ eerzucht of eyghenbaat.
Hy heeftet mogen doen/ ghemerckt zyn qua genegentheyd /
Met

e Status iudicialis.
f Conjecturalis.
g Finitinus.
a Iuridicialis.
b Volontas.
c Potestas.

Met zulck ghewéer en hulp/mits tijd/plaats en ghelegent-
heyd.
d'Onschuldighing/gheschiet door al de zelfde weghen:
Dat hy niet heeft ghewilt/dattet was ongheleghen:
Datmen d'Omstandicheyd/verdraapt oock na behoeft.
Ghy hebt die man vermoort t'blyckt dat ghy hem begroeft
Omdraay dit wederspreeckt door Rederyre ghaven: Inversio.
t'jan had ick hem gedoot/k'en zou hem niet begraven.
d'Hoofdzaack uytbeeldelyck/scheelt inde naam vant werck.
Zo iemand waarlyck ghoed uyt Klooster steelt of Kerck.
Missaackt dies Kerckenroof/kent dieft/hier valt de twist
Diemen by Redenkavelings uytbeelding slist.
D'Hoofdzaack rechtsprekelyck/twist om d'hoedanicheyd.
Als iemand wel bekent/verdadicht maar zyn seyt.
Ick heb die man ghedoot/maar twaas een moordenaer /
Een straetschender of dief / my dwang myn lijfs ghevaar.
Onghevál/onverstand/verschonen somtyd wel:
Of datment heeft ghedaan uyt oorzaack of bevel.
Ghelyck Orestes daad an zyn moeder bedreven /
Die wy by Schifting voor int breed hebben beschreven.
s'Bewéringhs plaatsen / zyn d .Natuur / e Wet ende f Wennis d Natura. e Lex.
t'Ghewysde/g Billickheyt/ h Verbontenis en kennis. fConsuetudo.
tGheschil/spruyt dickwils uyt de rechten ofte schriften/ g Iudicatū.
Dat maghmen sonderling aldus in vyven schiften. h æquum.
Eerst twyfelyck gheschrift of dubbeld van verstand: i Pactum.
Dan/ zo des schrijvers zin verscheelt van t' schrift te hand:
Oock als verscheyden schriften schelen onderling:
Of zomen tot de zaack gheen wet heeft zonderling:
Maar datmen dan gebruyckt de naast stemmende wetten /
Oock alsmen voor het recht de hoofdzaack kan verzetten :
Of weygheren den Rechter/plaats / tijd / of die klaaght/
En datmen zo ontslipt of elders hem verdaaght.

Vant Beleden.

Dispositio.

Het twede deel des Reedners ampt.

Beleding/is t' gheschick om voor-bedachte dinghen
Op hun bequame plaats gheboeghelijck te bringhen.
En die is dryerley: a s'Vertooghs delen voor an / a Partes orationis.
Der b Plaatsen en c Bewijs/de d Sluytredenen dan. b Loci.
En d'eerst deelt haer in t'ween/na Kunste en na Oordel: c Argumenta
De Kunst die volght Natuur / dees neemt zy tot haar voordel / d Argumentationes.
En schickt de delen recht : de Voorreen eerst /en voort
Vertelling/met de rest zo voren is ghehoort.

Maar Oordels deelingh / valt na tijd en plaats heel zonder-
ling/
Zy laat dit of dat na/vermengt de delen onderling.
Zo dat gheen zeker wet in dezen is te gheven.
Doch veſt d'Anklagher / eerſt zijn klacht / als voorgheſchre-
ven
Eer dat hy wederleyt : maar int weerſprekken pryſt/
Datmen t'hun wederleyt eer datmen t'zyn bewijſt.
e Diſpoſitio. e t'Gheſchick heeft oock geen wet/by Rijmers of Poëten.
t'Natuurlyke Beleed/zy met voordacht vergheten/
Beghinnen van het eynd of uptet midden dick.
f Hiſtorici. f Kronijkers volghen al/t'Natuurlyck voor gheſchick.
Der Plaatſen en ſ'Bewys beleed / heeft oock gheen re-
ghel.
Des Reedners oordeel/ſtreckt in deſen wet en Zeghel.
Doch ſlaat dit voor al gha : ſchickt wildy iet bekreſtighen
t'Onvaſt bewys int midden/eerſt en leſt die treſtighen.

Van Sluytredening.

Argumentatio.

Der Sluytredens gheſchick (dat ant Beleden paſt)
Leert Redenkaveling/heel grondelyck en vaſt.
Int Redenkablen doch bewijſtmen ſlecht en naacktelyck/
Hier cierlyck / opgheyronckt / beweeghlyck en volmaack-
telyck.
In velerley manier : Verſtrickt en Slecht beſluyt/
Ontravling/Teghenſtelling/Omdraay en Vraagh-uyt/
t'Waarom/ Scheeluytbeeldingh/ Dringend beſluyt/Zaam-
reding/
Oock Rederyck beſluyt en Schickelick verbreding.
In Redenkaveling/is a Slecht beſluyt ghemelt/
1. Daart ſlot aldus ant enckel voorſtel wert gheſtelt.
a Enthymema. Heeſt zy een kind ghebaert/zo iſſe niet meer maghet.
De zon is opgheghaan/tis zeker want het daghet.
2. Verſtrickt beſluyt/een valſtrick dubbelt int belaghen/
Dilemma. Zo watmen antwoord t'is ghevanghen of gheſlaghen.
Herkles wat roemdy u van Juppiters gheſlacht/
Door overſpel is hy/of valſch u vaar gheacht.
Is gheleerdheyd niet nut ? waer toe de hooghe ſcholen ?
En iſſe ghoed? wat blijfz/ in Baſterdtaal verholen ?
3. Ontraveling/die is na veler dingen uyting/
Enumeratio. Zwacking der zommigher/een endlyke beſluyting.
Hebdy hem gheld gheleent/zo hebdyt eerſt ghehat
Van overlange tijd/des niet/zo hebdy dat
Ghewonnen of gheërvet of ter ſchenck bekomen/
Ghevonnen by de wegh of iemand dat benomen:
Maar hebdyt altyd zelf van kindſbeen af ghederſt/

Ghe-

inen noch ghebonden/niemand af gheerft/
pt niet ter schenck ghekreghen noch ghestolen/
pt hem oock noyt gheleent/blijckt onderholen.
Teghenspraack komt d Teghenstel an t'voorste 4. d Oppositio.
er.
:/van Voorstel/Teghenstel/en wederkeer.
: man is ontlijf alhier/was ick te Romen/
ick doe thuys gheweest / men mocht my schuldich
men.
was ick vander hand so wijd opt zelve pas/
reen te vermoen dat ick opt schuldigh was.
eersprecker bewijs fluyt e Omdraay enckel vast/ 5. e Inversio.
at hem dienstlyck is/maar tgheen ons beter past.
eens vromen Vorsts behoortmen niet te waghen
nghedurigh ist en haast ter neer gheslaghen;
:swil zoumen hem die doch onzeker leeft/
ycken tot s'lands nut/terwyl datmen hem heeft.
ghingh die spuert na / watmen mocht teghenzeg- 6. Subjectio.
en/
t met ghoed bescheyd te moghen wederlegghen.
ie vryghezel zo haast dus rijck? ick docht
 zyn Vaders erf? dats hy de Kreet verkocht.
yt met Koopmanschap dus veel ghebracht te vo-
r?
 dat hy overhiel heeft hy daer by verloren.
yt van eenigh vrund verkreghen by besterfie-
s?
bben alleghaer hem gants ontmaackt hun erfie-
s.
van alles jock / soo schud hy tgheld van bomen/
idvel onrecht is / daer hy't door heeft bekomen.
rom / de Oorzaack melt : tis recht zoo ick de 7. ætiologia.
eghd
en lief / die my steeds wenschelyck verhueght. 8. Definitio per differentiam.
lding by verschil / iet onderscheydlyck zet.
Koninck ist moedwilligh die heerscht zonder wet.
end besluyt / sluyt uyt ontwijfelijcke dinghen
rden toeghestemt./ t' gheen twyflyck scheen te brin- 9. Inductio.
en.
my ghy vrome vrouw / had Trijnbuur beter
aar/
r zilver / haddy liever t' uw' oft haar?
r; oock had zy beter rock en ringen me?
had zy beter man wie koosdy van die twee?
mebreden/sluyt door vyferley verbreding 10. Collectio.
tstel / 2. Reden waarom / 3. Bevestighing / 4. Be-
eding/
nghing/die de vier verhaalt en sluyt in een.

.1.t'Best hoortmen eerst de jeught te leeren int ghemeen/
.2.Alzo die leerzaamst is en oock best kan onthouwen /
.3.Dewijl hunluy verstand vry is van zorgh en vrouwen/
.4.Zo op een zuyverley men duydelyker scrijft /
Een niew ghebacken pot d'eerste rueck meest by blijft /
.5.Zo zal de jongeling/in d'eerste teder iaren/
t'Best leeren leechelijckst en trouwelijckst bewaren/
Dus ist hoogh nut voor t'land/datmen de jonge jueght/
Zorghvuldig int begin/eerst leer/tgeen help ter dueght.

11. Expolitio. Verbreding reckt de zin/by .1. reen waerom.2.gelijckheyd
.3.Strijding.4.gelyckenis/.5.voorbeeld besluyt tot rijckheid
Een kloeck vernuftich man zal om gheen ongevoegh
Verzuymen wysheids winst / .1. want zy loont rijck ghenoegh/
.2.Teelt vaylicheyt en vrueghd / gheluck door ghelijckmoedicheyd/
.3.En onkunde maar doling/onrust en onspoedicheyd/
.4.Recht zo in storm / de Zeman opt Kompas te vet
Acht neemt/hy opt ghevolgh oock med' omzichtigh let /
.5.Zo diend' het onghemack des voschlevens nodrustigh
Den rijck-armen sint Jan tot zalicheid god vruchtigh.

12. Ratiocinatio. Schicklyck besluyt of Redenering heeft vijf delen/
Of vier/of drie / na Redenkavelings bevelen/
Daar voeght de Reedner by/telcken redenwaarom/
Na t'eerst en t'ander voorstel/zijn dies vijver-som.
Zo wie noch winst behoeft en is niet waerlyck rijck/
Om dat verzaadheid is des rijckdoms meeste blijck/
Mas heeft noch winst ghebreck / t'blijckt / wildy bescheyd weten:
Sy woeckert en bedrieght/dus maghse niet rijck heten.
Dees sluytreen is volmaackt/ om iet vast te bewijzen:
Doch zyn d'ander me goed/verandring moetmen prijzen.

Van Gewoording.

Elocutio.

Het derde deel des Reedners ampt/

B Ewoordingh / woorden zoeckt oock sprueken die bequaam
En cierlyck zyn ter zaack den hoorders aanghenaam.
De voorste delen twe behoeven hulp van buyten/
Maar hier moet Rederyck haer ryckheyd self ontsluyten.
Door dryerley ghedaant/na den eysch vande zaack/
[a] Slecht ende [b] Middelbaar oock [c] Treffelycke spraack.
Des spraax slechte ghedaant/bruyckt daghelyxe reden/
Duydlijke woorden naackt/zonder die te bekleden

a Humile. b Medium. c Sublime.

Met.

t pronck van sprueken cierlyck of d gestalten vry/ d Figuræ.
h mijtmen dattet niet heel zonder murgh en sy.
Middelbaar geslacht/bruyckt(doch niet bovenscreven)
iefslyrte ghestalten/e walingen daar neven. e Tropi.
ar de ghestalten swaar en spraack of sprueken destigh/
yckt de darde gedaant:want die is duergaans heftigh.
rst leert/d'ander verhueght/de leste moet beweghen.
h zynze na den eysch/meest onder een ghesleghen. f Elegantia.
at tis een Kunstenaar/die claeghe slechtelijck/ gComposi-
middel middelbarigh/t'hoghe handelt trestelijck. tio.
oording die bestaat uyt dese drie. als/f Aardicheyd h Dignitas.
g Schickelyck-bestuur / oock h Taamlyckheyd of i Latina.
waardigheyd. kPerspicua.
Aardigh is de spraack/die i Duytselyck en k Duydelyck 1.
eeckt wel bekende taal/niet woest/uytheems of ruydelyck: l Barbaris-
t Woestheyt/ Basterdspraack en oock wanschicklyckheyd. mus.
esthe id qua spelling is en uytspraar quaad beleyd / 2.
Basterdspraack / dat zijn uytheemsche vreemde woorden. aBarbara-
anschicklyckheyd/des taals qua voeghing/ zijns vermoor- lexis. 3.
den. bSolœcis-
Duydlyckheyd die blijckt an eygentlyk ontluyking mus. 4.
sprueck en woord/men my de volgende misbruycking. c Acyrolo-
eyghen spraack die stelt twoord in verkeerde zin/ gia. 5.
d Dubbel spraack die heeft twijfelachtigheyd in / dAmphibo-
rueck verduystert zeer de reden doort verkorten lia. 6.
Katering verlangt. maer g Hatering doet horten eBrachylo-
valghen/alsmen vaack het zelfde woord verhaalt/ gia. 7.
armoe vande spraack/en datter Konste faalt. fMacrolo-
Onnodigh ghezeg/verlamt een ghoed beleed. gia. 8.
a-Omspraack/die ontciert door ongherijmt bescheed. gTautolo-
k Pronckeloos ghespreck/derft zoetheyd en cieraat. gia. 9.
Volgheypronck en m Mispronck zyn oock even quaad h Pleonas-
Schicklycheyd bestaat in Schicking/Voeging/Maat. mos. 10.
Schicking woorden weet oock silben wel te laghen i Perissolo-
nijt der silben/Klinkers of Meklinkers slaghen. gia. 11.
Voeghing voeght de leden des vertoochs al heen/ k Homæo-
e/q Lid/en r Vollezin na die passen door een. logia. 12.
Maat acht opt gheklanck van kort of lange voeten / lPoikilogia.
meest int Rijmen voeght/doch kant een reen verzoeten. 13.
waardigheyd/die maact ghoe redens frap en cierlijck/ m Cacoze-
woord en sprueken door gestalten vlecht vertierlijck / lia.
onderling vermengt:zy baart zoetheyd en rijckheyd. n Ordo.
k welstand of cieraat door cierlijck ongelijckheyd. o Iunctura.
oordings welstand is van tweerley ghewald p Comma
woorden ende sprueken waling en gestalt. q Colon.
r Periodus.
sNumerus.

Verborum Tropi.

Woord-walingen.

1. Metaphora — EErſt walingen des woords/ die wiſlen of verſtellen
t'Woord in een ander zin:zo deſe vijf u mellen.
Byſpreck treckt in ſwoords plaats een vreemd woord
by ghelijkenis.
2. Metonymia — Het boſch dat lacht:een ſtenen hert: ſlipt voor bezwijkenis.
Verwiſſeling verſtelt der buurwoorden betekenis /
Het ding na t'werck:en die bezit voor dat bezeten//is:
De bleke dood:voor t'goed/die man wert opghegheten:
t'bevangen voort bevang: de ſtadt voor d'inghezeten.
3. Verbanging neempt het deel voort heel/ t'geheel voort deel
Synechdoche. De Ze ſpoelt in ons ſchip De Turck vernielt ons heel
4. Antonomaſia. Vernoeming los voor vaſt bruyckt / eyghen voor gemene/
Venus voor hoer:Heyland/voor die ons helpt uyt wene.
De Bynaam inde plaats des naams oock wert ghekent.
5. Epitheton.

Tropi orationis.

Sprueck-walingen.

6. Allegoria. DEr ſprueken waling is die hele redens went.
Byſprueck iet anders meent als ſlecht der woorden
zin/
Den Wolf by oren hebben/ angſt en vaar heeſt in.
De lege tonnen gheven klancrijcſte gheruchten.
Een doorn is ſtekeligh.een goe boom brengt goe vruchten.
7. Gheraadſel/laat zich als een duyſter Byſprueck duyden.
Aenigma. t'Berouw wie kooptet duur:'de ghayl' of dronke luyden.
8. Int Scharſen meentmen iet wat anders alſmen zeyt.
Ironia. .Na-apings en Beghuyghings jeſten doen t'beſcheyt.
9. Voort Omſpraack beelt de zin met vreemde woorden uyt.
Mineſis. Tot pronck/of als het woord onhueſch of qualijck luyt.
10. Die man kreegh boodſchap daar hy niemand en mocht zen-
Mycteriſmos. den
In d'uyl of ſnippe vlucht: voor/als den dagh wil enden.
11. Groot ſpreking zeyt iet meer als recht te ſeggen voeght /
Periphraſis U brief heeſt boven ſchreef my meer als wel vernoeght.
12. Hyperbole.

Schemata Verborum.

Woord-ghestalten.

GHeſtalten die voort woord doen cieraat of verme-
ringh
Verhaling/Naverhaal/Omtocht en Dubbelering/

Zin-

Zinwaal/Weerhaal/Val wend/Ontkoppeling en voort
Verkopling/Rijm Ensvals/Silbefning/Lacker/Dubbel-woord. 13.
Verhaling/weer verhaalt het eerste woord bequamelijck. Repetitio.
Is recht? ist wel ghedaan? ist u ampt? ist betamelijck. 14
Maar Naverhaal/het lest. Omtocht die beyde stelt. Conversio.
Hy iaaght na gheld/hy wintet gheld/hy berghtet gheld. 15.
En Dubbelering dubbelt woorden kort op een. Complexio
U u riep ick om hulp/my my liet ghy alleen. 16.
Zinwaal/den zin verstelt des woords verhaaltment echter/ Geminatio
Ick weet elck rechter daar int land/en is gheen rechter. 17.
Een aap dat blijft een aap/al draaghts' een ghouden keten. Ploce.
Zo wreden moeder wast/maghmense moeder heten/ 18.
Weerhaling t'eerste woord opt leste brenght of spader Condupli-
Verrader van u land zydy ey valsch verrader: catio.
Deftigh is hy hier toe ick zegh u hy is deftigh. 19.
Dees dienen alle zes om te bewegen heftigh. Traductio.
Valwend dervoeght den a Val. Die al zijn levens vrueghd a Casus.
In weligh leven stelt/leeft nimmer recht na dueghd. 20.
Ontkopling/zonder b Lid veel woorden t'samen past Dissolutio.
Ghaat/werptet anker/trecktet zeyl neer/velt de mast. b Articulus.
Verkopling/zal een sprueck met veel leden uytleggen. 21.
Nu ghaat en ziet en hoort en wetet my te zeggen. Polysyndeton.
Het rijmt aldus; ick hebt bedocht/gezocht/gekocht.
Eensvalsals op een Val de woorden zijn ghebrocht: 22.
Silb-effening/verlijckt in silben s'redens leden. Similiter
Ons Heer die droegh het kruys: wie pooght hem na te treden? desinens. 23.
By naast is lacker Rijm: is dit bier versch // gehaalt Similiter
Dat loof ick nimmermeer/in mijn mond ist verschaalt. cadens.
Maar dubbelwoorden in verstand zijn onghelijck 24.
Al roept ghy zo/ten brengt een zo niet anden dijck. Compar.
25. Paronomasia. 26. Antanaclasis.

Ciersprueck-Ghestalten.

Ghestalten die een sprueck met ciersel slechs bekleden. Schemata
Vraagh/Heesvraagh/ Uytvraghing / Twijfelingh/ wonderreden/ Sententia-
Onmooghlijckheyd/ Beraatslaghing/Toelating meer rum quæ
Schotse toelating/Vryspraack en Afkeer. exornant tantum.
De Vraghing/dringht / vest / twijfelt / torent / klaagh of wondert hem 27. Interrogatio.
Zegt waarom hier int land/twist/vecht/moort ende plondert men? 28. Epitrochasmos.
Maar Heesvraagh/heftigh vraaght en lasschet menigh lid. 29. Subiectio
Zeght wie en waan ghy zijt? wat schorter? roert v dit ?
Uyt vraghing/antwoord seffens op zijn zellefs zeggen.

30. Dubiiatio. Zouw ickt ontblien? ick was bezet: haar neder leggen?
Zy waren meerder hoop: of zoud ick doen begheven
31. Paradoxon ſen Inopinarum. Mijn volck? ick was gheſtelt te zorgen voor haar leven.
De Twijfling/raadſlaaght wat hy doen of zeggen wil.
Wat ſpreeck ick eerſt? ſpreeck ick? of ſwijgh ick beter ſtil?
Iet vreemds zeyt wonderreen of daarmen minſt op let.
32. Adynaton: Recht zo de menſch hem zet/zo waaptet in zijn net.
Onmooghlijckheyd/brengt by onmogelijke zaken.
Uptſpreken magh ick niet hoe my u brief kan vermaken.
Had ick een ſtalen ſtem en duyzent tongen me/
K'en mocht ten vollen niet verhalen onze we.
33. Communicatio. Beraadſlayhingh/raadſpleeght met rechter of partije.
Raamt zelf/wat zoudy doen/of ghy waart op mijn zije.
34. Permiſſio. Toelating/laat die oock vryheid of vordel toe/
En ſtuent op zijn ghoed recht: wijſt/ſpreeckt uyt/wat en hoe/
Meer ofmen God als menſchen zal ghehoorzaam wezen.
Ick heb mijn recht verklaart/wijſt ghy nu recht in deſen.
35. Perdiſſimulationem Toelating ſchots/die ſchrickt int vryſtel om te jocken/
Ghaat ghy nu vry u ghang/ziet of het wel zal focken.
36. Licentia. Vryſpraack vermaant of ſtraft heel vry doch met voorzichticheyd.
Houtmen u woord noch trouw/wijt dat u eyghen lichticheyd.
37. Averſio. Afkeer de reeden went tot andren dan wy ſpreken.
Hemel en aard/u God/roep ick/om dit te wreken.

Amplificationis exornationes.

Pronckrijke ſpreuck-gheſtalten.

Gheſtalt die neven t'cierſel rijckheyd opt beſpoorden.
Vergrotinge/Verkleyning/Byzin en Lijck-woorden/
Woordſtapel/Brockedeel/Verſcheel/Scheelheel/Prangreden
Rijzing/Anhouw/Verſchoſling/Trapwijs en Strijdreden/
Omſtel/Verbetering/Verwerping/Ghang verby
Voorkoming/Verghelijking/Ghlijkeniſſen vry
Voorbeeld/Beſchrijving Uytberſt en Inreding
Zijdghang/wijſſagh en Perſoneringen/Afreding.
38. Anxeſis. Vergroting groot/Verkleining kleynt: de zwijgher ſtom // is.
39. Tapinoſis. Het willigh quaad/het dolen: Ezel die die dom // is.
Byzin/iet zonders melt/t'zy ment verzwijght of ſpreeckt.
40. Emphaſis. By Glijckenis: of datmen t'woord uytdruckt of breeckt.
Door uytdruck van een woord: hy ſnoot wel vaar en moer.
Door Afbreeck me/aldus: zout ghy teghen u broer?

Of by

Of by Ghelyckenis: verlaat op u verſtand /
U jong man niet te zeer/Salomon quam in ſchand.
Lijck-woord/beelt d'eerſte zin met ander woorden uyt.
Te Sinxen hulwd' u lief/te Pinſter waſſe bruyd 41.
Brockedeel/ſchift het ding/in veel verſcheyden delen. Synonymia
Kunſtoffening/tijdverdrijf in jonckheyd is by velen / 43.
Den man iſt ſtichting en den ouden iſt een vreughd / Diſtributio
In voorſpoed iſt cieraat/ſtuenſel in ongheneught. 44.
Verſcheel/ſcheydt dingen die eens ſchijnen inden zin. Paradiaſto-
Die man is loos/niet wijs/liefd/is gheen here min. le.
Scheel-heel/verſcheyden dingen twe te zamen kleeſt.
De vreck derft dat hy kiſt/als dat hy niet en heeft 45.
Woord-ſtapel/baggert veel ſcheel-woorden tot verzaatheyd. Synœciosis
De Dronck teelt twiſt / ghevecht / zieckt / armoe en ver- 42.
ſmaatheyd. Congeries.
Prang reen zo me int kort betreckt verſcheyden zaken 46:
In u vertoogh gheroert/om heſtigher te raken. Frequenta-
Maar in een zelſde wond Anhouding vaack zal treffen / tio.
Daar onze zaack op ſtuent/daar wy meeſt vrucht beſeffen. 47.
De Rijzing/trapwijs klimt/opt aller hooghſt verheven. Continua-
Hy waaght voor t' land zijn gheld/zijn ſtaat/ia lijf en leven. tio.
Het Overhaal/eyſcht reen/vraaghwijs van onze woorden. 48.
Ons ouders wijz' was recht/gheen vyand te vermoorden Incremen-
Die overwonn en is. hoe zo? want het gheluck tum.
Is wanckelbaar: zijn krijgh brengt die niet ons in druck? 49.
Bevechten overdaat tot ſcherm en heyl der armen Ratiocina-
Is dueghd/me over d'overwonnen zich ontfarmen. tio.
Maar had hy u verkloeckt/vlicht had hy aars ghedaan? 50.
Zijn booſheid paſt ons niet te volghen/maar verſmaan. Metaſtaſis.
Verſchoſling/t'waarom wiſſelt/d'oorzaack te verghoeden: 51.
Wint ghoed iſt niet voor u/om arme luy te voeden. Gradatio.
Trapſpreuck/zal t' naaſte woord klimmende weer belijden. 52.
Vroomheid teelt dueghd/dueghd eer/eer doet benijden. Contentio.
Strijt-reen uyt tegenſtelling kan t'vertoogh vermeeren. 53.
t'Ghemeene vollix lof is ſmaad/gheen rechte eere. Commuta-
Omſtel by tegen-reen de ſpreuke heel verzet. tio. 54.
Een Wet is ſtom gherecht/t' gerecht een ſpraackbaar Wet. Correctio.
Verbetring/neem t'ghezeyde wegh ſtelt anghenamer. 55.
Wat? Zeg ick Dief? ſtraatſchenders naam is hem bequa- Reiectio.
mer. 56.
Verwerping/vander hand ſmijt des weerzakers ſeggen. Pretæritie.
U'reen gheeft hier gheen pas/t'valt elders weer te leggen. 57.
Verbyghang zeyt opt breedſt dat zy veynſt te verſwijgen. Occupatio.
K'en zegh niet vrund dat ghy u ghoed meeſt windt met krij-
ghen.
Voorkoming/vroegh weerleyt/zellef t'gheen ons party
Verzwijght voort eerſt/en na mocht trecken op zijn zy.
Vraaghdy/waarom ick hier voor die man ben ghekomen /
Zijn zaack is recht en ick gheneight tot ſchut der vromen.

58. Verglijcking/hout hy een. 1. ghelijck of. 2. min of. 3. meer.
Compara- 1. Heeft hy eens dieft ghepleeght/ hy doetet noch wel weer.
tio. 2. Hy vecht wel even ſchoon/nu heeft hy tien te vozen.
3. Hoort hy zijn vader niet/zal hy zijn broeder horen?
59. Voorbeeld/ wert voor gheſtelt tot afſchrick of vermaan.
Exemplum Vlieght niet te hoogh t'is Icarus niet wel verghaan.
60. Ghelijkenis/verklaart t'onkenbaar doort bekende.
Similitudo. Even als ons ghedacht/is God an allen enden.
61. Beſchrijving/klaar bewerpt al ſ'zaak omſtandicheyd.
Deſcriptio. En ſchildert die voor oghen duydlijck met beſcheyd.
62. Uytberſt/met toegheſchrey bekreſtight ſtraffe reden.
Exclama- D'oude wereldts luſt/o eeuw/ o ſnode zeden.
tio. 63. Inreding / breeckt de reen / maar dat tot meerder klaarheyd
Parentheſis Lieft God (wie is zo ghoed) liefdy dus ſeer de waarheyd.
64. Zijd-ghangh / loopt buyten ſ'weeghs / om d'hoorder te ver-
Digreſſio. maken.
Hier voeghtet datmen niet te zeer wijck vander zaken.
De Perſonering / doet dood / ſtom of landen ſpreken/
65. Tot ſchrick / beweghing of tot ſtraffing der ghebreken.
Proſopo- Afſtred/ zeyt wat ghezeyt is/ wat voort volghen zal.
pœia. Ghy hebt ghehoort zijn opkomſt/ hoort nu oock zijn val.
66. Wijſſaagh/een zede ſpreuck ghevest door lang verhal.
Tranſitio. Die God mint boven al/hem treft gheen ongheval.
67.
Proverbiũ.

Memoria.

Van Ghedenkenis.

Het vierde deel des Reedners ampt.

GHedenkenis/onthout wat dander delen wercken:
En zy bewaart den ſchat van welſprekentheyds klercken.
Zy wert ghesterckt / ten deel door ſ'lichaams ghoede tucht/
Door matelijcke ſlaap en leergherighe zucht/
Door ſtadigh oeffening/des lichaams en der zinnen/
Gheefdyze veel te doen ghy zult met woeker winnen.
Onmaat in ſpijs en dranck/zorgh/ſlaap/vrees en therſtoren
Heel zwaar of vette ſpijs/ ghedenkenis verſmozen.

Pronuntia-
tio.

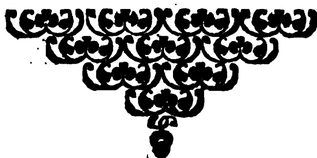
Van Uyt-ſpraack.

Het leſte deel des Reedners ampt.

VOort Uytſpraack doet bequaam ſpraack en lichaam beweghen/
Dees werdt vande natuyr en oeffening verkreghen.

V ſtem

p hel en klaar/bevallick en bequaam/
lick plaats of stond en zake zo ick maan.
die spreecktmen slap/het middelbare matigh/
e swaare dinghen spreeckt die straf en statigh.
'Laat voor al gijn/wildy iet rederijken/
en en de stem moeten t'ghemoed ghelijken.
ijs wanghelaat noch d'armen veel te slingeren/
[illegible] mijt : staart wel/oghen en vingheren.
e hoogh noch te laegh u stem: het schreeuwen/pijpen/
: zo maghmen u diesshalven niet begrijpen.

Rede-

Rederijcke Kunst-woorden verduytscht.

RHetorica Rederijckkunst
Rhetor Rederijker
Orator Reedner
Oratio Vertoogh
Eloquentia Welſprekentheid
Natura Natuur
Ars Kunst.
Exercitatio Oeffening
Imitatio Nabootſing
Materia Stoffe
Finis Eynde
Quæſtio Gheſchil
Theſis Los gheſchil
Hypotheſis Verknocht geſchil
Genera cauſarum Zaackgeſlachten
Demonſtrativum Betooghzaam
Deliberativum Raadſlaghigh
Iudiciale Oordeligh
Status Hooftzaack
Iudicialis Oordelijck
Conjecturalis Vermoedelijck
Finitivus Uytbeeldelijck
Iuridicialis Rechtſprekelijck
Qualitates Hoedanicheden
Honeſtum Betamelijck
Turpe Onbetaamlijck
Dubium Tweſormigh
Humile Slecht
Oratoris officium reedners ampt
Inventio Vinding
Diſpoſitio Beleding
Pronuntiatio Uytſpraack
Elocutio Bewoording
Memoria Ghedenckenis
Exordium Voorreden
Principium Open voor reen
Inſinuatio Bekrupping
Proprietas Eyghenſchap
Docilis Leerzaam
Attentus Andachtigh
Benevolus Ghunſtigh
Affectus Hertſtochten
Reus Ghewroeghde.
Narratio Vertelling
Brevis Kort.
Dilucida Klaar
Veriſimilis waarſchijnlijck
Propoſitio Voortſtel
Diviſio Schifting
Abſoluta Voltoyt
Paucitas partium Kleyndelicheyt
Confirmatio Bevestighing
Refutatio weerlegging
Argumentum Bewijſreen
Argumentatio Sluytrede-
ning
Elevatio argumenti
Ontſluyping
Peroratio Beſluyt
Enumeratio Hertelling
Commotio Ontroering
Accuſatio Anklacht.
Vituperatio Verſmading
Confirmationis loci Bewerinighs
plaatſen
Honeſtum Betaamlijck
Utile Nut
Legitimum Wettigh
Facile Lichtdoenlijck
Neceſſarium Noodlijck

m Heerlijk/wis
ssibile Onboenlijck
ile Beetlijck
tantiæ Omstandicheden
Ding
us Persoon
s Plaats
us Tijd
s Middel
io De waaren
ridicialis loci Rechtspzekelij-
koos dbaar plaatsen
Natuur,
et
ndo Wennis
m Tgheenis
im Tbillick
m Verbaantenis
is probatio Sluytreen
mema Slecht-beslupt
ma Verstrickt beslupt
neratio Ontrabeling
itio Teghenstel
io Omdraap
ctio Uytdzaghing
ogia t'Waarom
tio per differentiam
el uytdeeling
io Dzingend beslupt
ctio Zammelreen
litio Verbzeding
cinatio Reedners schicklijck
it of Bedeuering
licendi Spzekens ghedaan-

e slecht
m Middelbaar
ne Treflijck
itia Aardicheid
ositio Schicklickheid
as Waardicheid
Duytslijck
cue Ouydelijck
Schicking
ra Voeghing
rus Maat
a Due
Lid
lus Bedzin

Vitia in oratione Redens ghebze-
ken,
1. Barbarismus Woestheid
2. Barbaralexis Basterdspzaack
3. Solœcismus Wanschicklickheid
4. Acyrologia Onepgenspzaack
5. Amphibologia Dubbelspzaack
6. Brachilogia Afbzueck
7. Macrologia. Tatering
8. Tautologia Hatering
9. Pleonasmos Onnodigh gezeg
10. Perissologia Qua omspzaack
11. Homœologia Pzonckeloos
12. Poikilogia Volpzonck
13. Cacozelia Mispzonck
Tropi Verborum Woozd-walin-
ghen
1. Metaphora Bysp zeck
2. Metonomia Verwisseling
3. Synechdoche Verbanghingh
4. Antonomasia Vernoeming
5. Epitheton Bynaam
Tropi orationis Spzueckwalin-
ghen.
6. Allegoria By-spzueck
7. Æigma Raadsel
8. Ironia Schargs
9. Mimesis Na-aping
10. Mycterismos beghupghing
11. Periphrasis Omspzaack
12. Hyperbole Grootspzeking *Sche-
mata verborum* woozdgestalten
13. Repetitio Verhaling
14. Conversio Na-verhaal
15. Complexio Omtocht
16. Geminatio Dubbelering
17. Ploce Zinwaal
18. Conduplicatio Weerhaling
19. Traductio Volwend
20. Dissolutio Ontkopling
21. Polysyndeton Verkopling
22. Similiter desinens Rijm
23. Similiter cadens Eenf-vals
24. Compar Silb-evening
25. Paronomasia Lacker
26. Antanaclasis Dubbelwoozd
Schemata Sententiarum que ornant
Tier-spzueck-ghestalten
27. Interrogatio Vzagbing

28. Epitrochaſmos Heef-ghangh
29. Subjectio Uytvraghing
30. Dubitatio Twijfeling
31. Paradoxon. Wonderreen
32. Adynaton Onmoghelijckheid
33. Communicatio Beraadſla-ghingh.
34. Permiſſio Toelating
35. Permiſſio per Diſſimulationem Toelating ſchetz
36. Licentia Vrijmaeck
37. Averſio. Afkeer.

Schemata Sententiarumque ornant & angent. Pronckrijcke ſpreuck-ghe-ſtalten.

38. Auxeſis. Vergroting
39. Tapinoſis Verkleyning
40. Emphaſis Byzin
41. Synonima Lijck-woord
42. Congeries Woordſtapel
43. Diſtributio Brockedeel
44. Paradiaſtole Verſcheel
45. Synœcioſis Scheelheel
46. Frequentatio Prangreen
47. Continuatio Anhouding
48. Incrementum Rijzing
49. Ratiocinatio Overhaal
50. Metaſtaſis Verſchoſſing
51. Gradatio Trapſpreeck
52. Contentio Strijdreen
53. Commutatio Omſtel
54. Correctio Verbetering
55. Rejectio Verwerping
56. Præteritio Verby ghang
57. Occupatio Voorkoming
58. Comparatio Verghelijking
59. Exemplum Voorbeeld
60. Similitudo Ghelijckenis
61. Deſcriptio beſchrijving
62. Exclamatio Uytberſt
63. Parentheſis Inreding
64. Digreſſio Zijd-ghangh
65. Proſopopeia Perſonering
66. Tranſitio Afred
67: Proverbium Wijſzaagh
68. Adagium Spreeckwoord

Metaplaſmi Figuræ Rymverlof

69. Proſtheſis Toezet
70. Epentheſis Inzet
71. Paragoge Byzet
72. Aphereſis Aflaat
73. Syncope Uytlaat
74. Apocope Aflaat.
75. Metaſtaſis Verſchoſſing
76. Anthitheſis Wiſſel
77. Sinæreſis Krimp.
78. Diæreſis Spalking
79. Syſtole Korteling
80. Diaſtole Verlanger
81. Synolœpha Smeltklincker
82. Ecthlipſis Wechwurp.

F I N I S.

